

B130

6

जी. १३०
६

स्कन्दपुराण

केदारखण्डः

Skand Purana

130/6

॥ अथ स्कंदपुराणस्य केदारखंडः प्रारभ्यते ॥ श्रीशंकरे विजयते ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ उमामहेश्वराभ्यां नमः ॥ ॥ यस्याज्ञया जगत्प्रवृत्तिरिति चिः पालको हरिः ॥ संहर्ता का
 लरूपेण नमस्तस्मै पिनाकिने ॥ तीर्थानामुत्तमं तीर्थं क्षेत्राणां क्षेत्रमुत्तमं ॥ यत्र स्थिता हि क्रूरपयः शौन
 काद्यास्तपोधनाः ॥ २ ॥ दीर्घसत्रं प्रकुर्वन्ति सत्रिणः समचेतसः ॥ तेषां सन्दर्शनोक्तक्यादागतो हि महातपाः
 ॥ ३ ॥ व्यासशिष्यो महाप्राज्ञो लोमशो नाम नामतः ॥ तत्रागतं तदेदं शर्मनयो दीर्घसत्रिणः ॥ ४ ॥ उत्तस्थुर्गु
 गपत्सर्वे सार्घ्यहस्ताः समुत्सृजन्तः ॥ दत्त्वा च पादं सत्सु मुनयो वीतकल्मषाः ॥ ५ ॥ तं पश्यन् मुनिमहाभा
 गाः शिवधर्मसविस्तरं ॥ मुनय ऊचुः ॥ कथयस्व महाप्राज्ञ देवदेवस्य शूलिनः ॥ ६ ॥ महिमानं महोग्रध्यानार्चन
 समन्वितं ॥ संमार्जने किं फलं स्यात्तथा रंगावलीषु च ॥ ७ ॥ प्रदाने दर्पणस्याथ तथा वै चामरस्य च ॥ प्रदाने
 च वित्तानस्य तथा धाराग्रहस्य च ॥ ८ ॥ दीपदाने किं फलं स्यात्सूजायां किं फलं भवेत् ॥ कानिकानि च पु
 ष्पाणिकथ्यतां शिवपूजने ॥ ९ ॥ एककालं द्विकालं वा त्रिकालं वापि कथ्यतां ॥ प्रासादकरणे चापि भग्नो
 ध्योरेव यत्फलं ॥ १० ॥ ब्रह्मणे चैव शिवस्याग्रे नटने चैव यत्फलं ॥ इति हासपुराणा निवेदाध्ययनमेव च ॥ ११ ॥
 शिवस्याग्रे प्रकुर्वन्ति कारयन्त्यश्च वानराः ॥ किं फलं च नृणां तेषां कथ्यतां विस्तरेण हि ॥ १२ ॥ शिवारव्या न परो लो
 के लल्लो नान्योऽथ विद्यते ॥ इति श्रुत्वा च वस्तेषां मुनीनामूर्ध्वतसां ॥ १३ ॥ उवाच व्यासशिष्यो सौ शिवमाहा ॥ १४ ॥
 त्वमुत्तमं ॥ लोमश उवाच ॥ अष्टादशपुराणेषु दशभिर्गद्यते शिवः ॥ १५ ॥ तस्माच्चि वस्य माहर्ष्यं वक्तुं

खंड

भा

३१

नालं चतुर्मुखः ॥ शिव इत्यक्षरं नाम व्याहरिष्यन्ति ये नराः ॥ १५ ॥ तेषां स्वर्गश्च मोक्षश्च भविष्यति न संशयः ॥ उदारो
 वै महादेवो देवानां पतिरीश्वरः ॥ १६ ॥ येन सर्वं प्रदत्तं हितस्माच्चर्व इति स्मृतः ॥ तेषां व्यास्ते महात्मानो ये भजन्ति
 सदा शिवं ॥ १७ ॥ विनायस्तु शिवेनेह संसारं तर्तुमीहते ॥ समूढो हि महापापः शिवद्वेषी न संशयः ॥ १८ ॥ भक्षि
 तंगरलं येन दसयज्ञो विनाशितः ॥ कामस्य दहनं येन कृतं राज्ञः प्रमोचनं ॥ १९ ॥ मुनय ऊचुः ॥ यथा विषं भक्षि
 तं च यथा यज्ञो विनाशितः ॥ दक्षस्य च तथा ब्रूहि परं कौतूहलं हिनः ॥ २० ॥ ब्रह्मादिपरदेवेन कथं देवेन शूलिना ॥
 दक्षयज्ञविनाशो हि कृतस्तद्धूलिलोमश ॥ २१ ॥ लोमश उवाच ॥ दाक्षायणीपुरादत्ता शंकराय महात्मने ॥
 वचनाद्ब्रह्मणो विद्याः दक्षेण परमेष्ठिनः ॥ २२ ॥ एकदा हि सदक्षो ब्रह्मैवैमिषा रण्यमागतः ॥ यदृष्ट्वा वचसा
 पन्नो ऋषिभिः परिपूजितः ॥ २३ ॥ स्तुतिभिः त्रिणिपातेभ्यः देवैः सर्वैः सुरासुरैः ॥ रुद्रेण न कृतस्तस्य प्रणामश्च तदा भृशं ॥ २४ ॥
 चुकोपरुदं चरितस्तदा दक्षप्रजापतिः ॥ एते हि सर्वे चतुरां रुद्रं शनमिति विप्रप्रवराः समुत्सृजन्तः ॥ २५ ॥ कथं ह्यसौ
 दुर्जनवन्महात्मा भूताधिपः प्रेतपिशुनश्च ययुक्तेः ॥ रमशां वासी निरपवपो ह्ययं कथं प्रणामं न करोति मेधुना ॥ २६ ॥
 पाषंडिनः स दुर्जनाः पापशीला विप्रदृष्टा चोत्थिता निंदकाश्च ॥ बध्यास्त्याज्याः सद्भिरेवं विधेयास्तस्मादेतं
 शापितुं चोद्यते स्मि ॥ इत्येवमुक्त्वा समहातपास्तदा रुषान्वितो रुद्रमिदं वभाषे ॥ शृण्वन्ति मे विप्रवरा इ

सुरा

न

केदार

खंड अ. १

२ २ ॥३०॥ यस्तस्मै नमो मात्रेण यस्तस्मै सफलस्यमी ॥ यस्तो दानं तपश्चैव तीर्था निवि विधानि च ॥ ३१ ॥ यत्रा प्राप वि
त्राणि सोयं शसो धुना कथं ॥ वृथा ते ब्रह्म चापल्याऽस्तो यं दक्ष दुर्मते ॥ येनेदं पालितं विश्वं शर्वेण च महा
त्मना ॥ शसो हि स कथं पाप रुद्रो यं ब्राह्मणा धम ॥ ३२ ॥ एवं निर्भर्त्सितस्ते न नंदिना हि प्रजापतिः ॥ नंदिनं च श
पा शांथं दक्षो रोष समन्वितः ॥ ३३ ॥ यूयं सर्वे रुद्र चराः वेदवात्याश्चैव भृशं ॥ शसो हि वेदमार्गाश्च तथा यत्का
महर्षभिः ॥ पाषंडवादसंयुक्ताः शिष्टाचार बहिष्कृताः ॥ कपालिनः पाप रतास्तथाभ्याममुखास्यमी ॥ ३४
इति शसोस्तदा तेन दक्षेण शिव किंकराः ॥ शापं भुक्त्वा तदानंदी महा क्रोध समन्वितः ॥ ३५ ॥ दक्ष प्रजापतिं चैव श
शाप समहाधुतिः ॥ वृथैव ब्रह्म चापल्यादहं शापं ददामि ते ॥ ३६ ॥ वेदवाद रता ह्येते नान्यदस्तीति शदिनः ॥ कामात्मा
नः सर्वे पराः क्रोधलो भस्म मन्विताः ॥ ३७ ॥ वैदिकं च पुरस्कृत्य ब्राह्मणाः शूद्रयाजकाः ॥ दरिद्राश्च भविष्यंति प्र
तिग्रहरताः सदा ॥ ३८ ॥ असत्प्रतिग्रहाश्चैव तथा निरयगामिनः ॥ भविष्यंति तथा दक्षकेचिद्वै ब्रह्म राक्षसाः ॥ ३९ ॥

विप्रास्ते शापितास्ते न नान्दिना कोपि नाभृशं ॥ तदा कर्ण्य श्वरो वाक्यं नान्दिनं प्रहसन्निव ॥ ४२ ॥ उवाच वा
स्य मधुरं बोध्युक्तं सदा शिवः ॥ श्रीमहादेव उवाच ॥ कोपं कर्तुं नार्हसि वै ब्राह्मणानुप्रति सर्वदा ॥ ४३ ॥ ब्रा
ह्मणा गुरवो ह्येते वेदवादरताः सदा ॥ वेदो मंत्रमथः साक्षात्तथास्तुतमयो भृशं ॥ ४४ ॥ सूक्ते प्रतिष्ठितो
ह्यात्मा सर्वेषामपि देहिनां ॥ तस्मादात्मविदो नित्यं भवत्वं मारुषान्वितः ॥ ४५ ॥ यज्ञो हं यज्ञवर्त्महं यज्ञां गा
नि च सर्वज्ञः ॥ तस्माद्यज्ञरतो हं वै यज्ञबाह्यो निरंतरः ॥ ४६ ॥ कोऽयं कस्त्वं कवाहं वै कस्माच्छप्तोऽसि वै द्वि
ज ॥ प्रपंचरचनां हित्वा बुधो भवमहामते ॥ ४७ ॥ तत्त्वज्ञानेन निर्हस्य स्वसृः क्रोधादिवर्जितः ॥ एवं
प्रबोधितस्तेन शंभुना परमेष्ठिना ॥ ४८ ॥ विवेकपरमो भूत्वा शैलो दोहि महातपाः ॥ शिवेन सह संग
म्य परमानंदसंयुतः ॥ दक्षोऽपि हिरुषा विष्टो ऋषिभिः पारिवारितः ॥ ययोऽस्थानं स्वकं तत्र प्रविवेका
महातपाः ॥ ४९ ॥ रुद्रं तदानीमकृतप्रणामं संस्मरत्यदक्षः परुषोरुषान्वितः ॥ अथांविहाय परमां शि
वपूजकानां निंदापरः सहिबभूव नराधमश्च ॥ ५० ॥ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे केदारखंडे शैवशा
स्त्रे प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ त्रयोमंशः ॥ एकदा तु तदा तेन यज्ञः प्रारंभितो महान् ॥ तत्राहूतास्तदा
सर्वे दीक्षिते न तपस्विना ॥ १ ॥ ऋषयो विविधास्तत्र वसिष्ठाद्याः समागताः ॥ अगस्त्यः कश्यपो
त्रिश्रवामदेवस्तथा भृगुः ॥ २ ॥ दधीचो भगवान् व्यासो भरद्वाजोऽथ गौतमः ॥ एते चान्ये च बह

केदारवंड
शे

३

वः समाजगमुर्महर्षयः ॥ ३ ॥ तथा सर्वे सुरगणा लोकपालास्तथापरे ॥ विद्याधराश्च गंधर्वाः
किंनराश्चाप्सरे गणाः ॥ ४ ॥ सत्यलोकास्समानीतो ब्रह्मालोकपितामहः ॥ वैकुण्ठाच्च तथा विष्णुः
समानीतो मखं प्रति ॥ ५ ॥ देवेन्द्रो हि समानीत इन्द्राण्या सहस्रप्रभः ॥ तथा चंद्रो हि रोहिण्या वरुणः
प्रियया सह ॥ ६ ॥ कुबेरः पुष्यकारुणो मृगाकारुणो यमारुतः ॥ वस्तारुणः पावकश्च प्रेतारुणैः
र्केतः ॥ ७ ॥ एवं सर्वे समायाता यज्ञवाटं द्विजन्मनः ॥ ते सर्वे सस्कृतास्तेन दक्षेण च दुरध्मना ॥ ८ ॥
भवानि महार्हाणि स्रजभाणि महंति च ॥ त्वष्टारुतानि दिव्यानि कुशलेन महात्मना ॥ ९ ॥ तेषु सर्वे
पुधि ॥ १० ॥ एषेषु यथा जोषं समास्थिताः ॥ वर्तमाने महायज्ञे तीर्थे कनखले तदा ॥ १० ॥ ऋत्विजश्च
वृतास्तेन भृगुवाद्याश्च तपोधनाः ॥ दीक्षायुक्तस्तथा दक्षः कृतकौतुकमंगलः ॥ ११ ॥ भार्यया सह
तो विप्रेः कृतस्वस्य यनो भरशं ॥ रेजे महत्वेन तदा सहृद्भिः परिवारितः ॥ १२ ॥ एतस्मिन् नंतरे तत्र
दधीचो वाक्यमब्रवीत् ॥ दधीच उवाच ॥ एते सुरेशा ऋषयो महत्तराः सलोकपालाश्च समागता
श्च ॥ १३ ॥ तथापि यज्ञस्तु न शोभते भरशं पिना किना तेन विना महात्मना ॥ येनैव सर्वाण्यपि मंग
लानि जातानि त्रांसंति महाविपश्चितः ॥ १४ ॥ सोमो न दृष्टो न पुमान् पुशो न वषध्वजो नीलगा

अ. २

श्च

३

केदा. र्वं. दिः कर्तव्यो यज्ञो मे सफलो महान् ॥ २९ ॥ एतच्छ्रुत्वा विचस्तस्य दधीचो वाक्यमब्रवीत् ॥ दधीचिरुवाच ॥
 सर्वेषां ऋषिवर्याणां सुराणां भावितात्मनां ॥ अनयो यं महान् जातो विना तेन महात्मना ॥ ३० ॥ विना
 शोपि महान् सद्यो ह्यत्र स्थानां भविष्यति ॥ एवमुक्त्वा दधीचो सौ एक एव विनिर्गतः ॥ ३१ ॥ यज्ञवाँच्चा दा
 दक्षस्य त्वरितः स्वाश्रमं ययौ ॥ मुनौ विनिर्गते दक्षः प्रहसन्निदमब्रवीत् ॥ ३२ ॥ गतः शिवाप्रियो वि
 प्रो दधीचिर्नामनामतः ॥ आत्मसंभावितामंदा मिथ्यावा द रताः खत्वाः ॥ ३३ ॥ वेदवा ह्यादुरात्तारा
 स्त्याज्यास्ते ह्यत्र कर्मणि ॥ वेदवा द रता यूयं सर्वे विष्णु पुरोगमाः ॥ ३४ ॥ यज्ञं मे सफलं विप्राः कु
 र्वंतु ह्यचिरादिव ॥ तदा वै देवयजनं चक्रुः सर्वमहर्षयः ॥ ३५ ॥ अबदानानि सर्वेभ्यो देवेभ्य
 श्वददुःस्तदा ॥ एतस्मिन् नंतरे तत्र पर्वते गंधमादने ॥ ३६ ॥ धाराग्रहाविते वैवसवीनिः परि
 वारिता ॥ दाक्षायणी महादेवी चकार विविधास्तदा ॥ ३७ ॥ क्रीडावितानमध्यस्थं कंदुकाद्याः
 सहस्रशः ॥ धाराग्रहावितानेन सरवीनिः परिवारिता ॥ ३८ ॥ दाक्षायण्यो निजस्थानां संज
 ग्मुर्यजनं पितुः ॥ क्रीडासक्तो तदा देवीददर्श भ्रमहासती ॥ ३९ ॥ यज्ञं प्रयांतं सोमं च रोहिण्या
 सहितं प्रभुं ॥ कृगमिष्यति चंद्रो यं विजयेच्छ सत्वरं ॥ ४० ॥ तयोक्ता विजया देवी तं पप्रच्छ य

योचितं ॥ काथितं तेन तत्सर्वं दक्षस्यैव मखादिकं ॥ ४१ ॥ तच्छ्रुत्वा विजया देवी त्वरिता जातसंभ्रमा ॥ कथया
 मास तत्सर्वं यदुक्तं शशिनाभरशं ॥ ४२ ॥ विमृश्य कारणं देवी किमाह्वानं करोति न ॥ दक्षः पिता मे माता च
 विस्मृता मां यशस्विनी ॥ ४३ ॥ एतामिशंकरं चाद्यकारणं कृतनिश्चया ॥ स्थापयित्वा सरवीस्तत्र क्रीडा
 स्थाने त्वरान्विता ॥ ४४ ॥ यत्र गिरौ महेशानः स्वयं तिष्ठति पुण्यभाक् ॥ तत्रागत्य ददर्श नं सभामध्ये ह्य
 वस्थितं ॥ ४५ ॥ गणैः परिवृतं सर्वे श्रंडमुंडादिभिस्तथा ॥ बाणो नृंगीतथानंदी शैलादो हि महात
 पाः ॥ ४६ ॥ महाकात्तो महामुंडो महाशैलो द्रोमहाशिरः ॥ नंदी च पार्षदा मुख्या अतिकायोतिभीष
 णः ॥ ४७ ॥ धूम्रो बभ्रुः श्वेतकेतुः श्वेतबाहुर्बहश्चिरः ॥ धूम्राक्षो धूमकेतुश्च धूमपादस्तथै
 व च ॥ ४८ ॥ एते चान्ये च बहवो गणारुद्रानुवर्तिनः ॥ केचिद्रथं करारोद्रा कवं धाश्च तथा परे ॥ ४९
 बिलोचनाश्च तत्रैव अन्नहीनास्तथा परे ॥ शुष्को दराश्च केचिच्च अंधिहीनास्तथा परे ॥ ५० ॥ कर
 हीनाश्च केचिच्चक्षुह्रन्नास्तथा परे ॥ एवंभूताश्च शतशः सर्वे ते कृत्तिवाससः ॥ ५१ ॥ जटाक
 लापसंवीताः सर्वे रुद्राश्च भूषणाः ॥ जितेन्द्रिया वीतरागाः सर्वे रुद्रपशयणाः ॥ ५२ ॥ पुरांता
 श्च महात्मानः सर्वे विषयवैरिणः ॥ एभिः सर्वैः परिवृतः शंकरो लोकशंकरः ॥ ५३ ॥ द
 दस्तदा रूपनिष्ठो ह्यासने परमाद्भुते ॥ आक्षिप्तचित्ता सहसा जगाम शिवसंनिधिं ॥ ५४

केदारश्च० शिवेन सगविता स्वांके श्रीतियुक्ते नवह्रमा ॥ प्रभोदितावचोभिः साबहुमानपुरःसरं ॥ ५५ ॥ किमगम अ२
 नकार्येतेवदशीध्वंवरानने ॥ एवमुक्तातदातेन उवाचासितलोचना ॥ ५६ ॥ श्रीसती उवाच ॥ पितुर्मम
 महायज्ञेकस्मात्तवनरोचते ॥ गमनं देवदेवेशतत्सर्वकथय प्रभो ॥ ५७ ॥ सहस्रदामेषवेधर्मः स
 हृदिः सहसंगतिः ॥ कुर्वेति ये महादेवसहस्रदांप्रीतिवर्धनी ॥ ५८ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन ह्यनाहूतो विगच्छ
 भो ॥ यज्ञवाटं पितुर्मधवचनान्मे सदाशिव ॥ ५९ ॥ तस्यास्तद्वचनं शुखावभाषे स्मृतं तं वचः ॥ त्वयानंदे
 न गंतव्यं दक्षस्य यजनं प्रति ॥ ६० ॥ तस्य ये मानिनः सर्वे ससुरासुरकिंनराः ॥ ते सर्वे यजनं प्रा
 प्ताः पितुस्तवनसंशयः ॥ ६१ ॥ अनाहूताश्च ये स भुगच्छंति परमं दिवं ॥ अपमानं प्राप्नुवंति मरणा
 दधिकं पुनः ॥ ६२ ॥ परेषां मंदिरं प्राप्तुं द्रोपिलघुतां व्रजेत् ॥ तस्मात्त्वयान गंतव्यं दक्षस्य यजनं प्रति ॥ ६३ ॥
 एवमुक्ता सती तेन महेशेन महात्मना ॥ उवाच रोषसंयुक्तं वाक्यं वाक्यविदां वरं ॥ ६४ ॥ यज्ञो हि सफलो
 येन सत्त्वं देववरे श्वर ॥ अनाहूतो सितेनाद्या पित्रा मे दुष्टचारिणा ॥ ६५ ॥ तत्सर्वं ज्ञातुमिच्छामि भावा
 भावंदुःशर्मनः ॥ तस्मादद्यैव गच्छामि यज्ञवाटं पितुर्मम ॥ ६६ ॥ अनुज्ञां देहि मे नाथ देवदेव जगत्पते ॥ इत्यु
 क्तो भगवान् रुद्रस्तथा देव्या शिवः स्वयं ॥ ६७ ॥ विज्ञानाखिलदृग्दृष्टा भूतभावनभावनः ॥ सतीमुवा
 च देवेशो महेशः सर्वासिद्धिदः ॥ ६८ ॥ गच्छ देवित्तरायुक्तावचनान्मम सुव्रते ॥ एनं नंदिनमारु

लः कपदः ॥ अमंगलान्यपि च मंगलानि भवंति येनाधिकृतानि दक्ष ॥ १५ ॥ चंबकेणाप्यपमंगलानि भ
 वंतिसद्योप्यथ मंगलानि ॥ तस्मात्स्वयैव कर्तव्यमाह्वानं परमेष्विना ॥ १६ ॥ त्वरितेनैव शक्रेण विष्णुना प्रभ
 विष्णुना ॥ सर्वे भवद्भिर्गतव्यं यत्र देवो महेश्वरः ॥ १७ ॥ दाक्षायण्या समेतं मानयध्वं त्वरां न्विताः ॥ तेन स
 र्वं पवित्रं स्याच्छंभुना योगिना प्रशं ॥ १८ ॥ यस्य स्मृत्या चनामोक्त्या समस्तं सकलं भवेत् ॥ तस्मात्स
 र्वप्रयत्नेन माननीयो वषध्वजः ॥ १९ ॥ तस्य तद्वचनं शुखादस्य रोषसमन्वितः ॥ उवाच त्वरितो भूत्वा
 ग्रहसन्निवदुष्टधीः ॥ २० ॥ मूलं हि विष्णुर्देवानां यत्र धर्मः सनातनः ॥ यस्मिन् वेदाश्च यज्ञाश्च कर्मा
 णिविविधानि च ॥ २१ ॥ प्रतिष्ठितानि सर्वाणि सोसौ विष्णुरिहागतः ॥ सत्यलोकात्समायातः ब्रह्मा
 लोकपितामहः ॥ २२ ॥ वेदैः सोपनिर्दिष्टैः श्रद्धागमैर्विविधैः सह ॥ तथा सुरगणैः साकमागतः स
 रराट् स्वयं ॥ २३ ॥ तथा यूयं समायाताः कृषयो वीतकल्मषाः ॥ ये ये यज्ञोचिताः शांताः पात्र
 भूताः समागताः ॥ २४ ॥ वेदवेदार्थतत्त्वज्ञाः सर्वे यूयं दृढव्रताः ॥ अत्रैव च किमस्माकं रुद्रेणापि प्रयोज
 नं ॥ २५ ॥ कन्यादत्ता मया विप्रब्रह्मणानोदिते न हि ॥ अकुलीनो ह्यसौ विप्रनष्टानष्टप्रियः सदा ॥ २६ ॥
 भूतप्रेतविशावानां पतिरेको दुरत्ययः ॥ आत्मसंभावितो मूढस्तब्धो भोनी समस्तरः ॥ २७ ॥ कर्मण्य
 स्मिन् योग्यो सोऽनानी तो हि मया धुना ॥ तस्मात्त्वयानवक्तव्यं पुनरेवं वचो द्विज ॥ २८ ॥ सर्वे भव

स्य नानागणैर्विधेयविता ॥ ६९ ॥ गणाः षष्टिं सहस्राणि जग्मुरौदाः शिवाज्ञया ॥ तैर्गणैः संवृता देवी ज
 गामपितृमंदिरं ॥ ७० ॥ निरीक्ष्य तद्वत् सर्वमहादेवोति विस्मितः ॥ भूषणानि महाहीनितेभ्यो देव्यै परं
 तपः ॥ ७१ ॥ प्रेषमोयो स चाव्यग्रो महादेन उपपन्नः ॥ देव्यागतं वै स्वपितुर्गर्हंतदा विस्मय सर्वभगवान्
 महेशः ॥ ७२ ॥ दाक्षायणी पित्रवमानिता सती नोयास्यतीति स्वगिरिं पुनर्जगौ ॥ ७३ ॥ ॥ इति श्रीस्कं
 दपुराणे केदारखंडे शैवशास्त्रे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ लोमश उवाच ॥ दाक्षायणी गता तत्र यत्र
 निजासनात् ॥ नंदिनोक्ता महाभागा अवलोकपराभवत् ॥ २ ॥ मातरं पितरं दृष्ट्वा सहस्रं बं
 धिवांधवान् ॥ अभिवाद्यैव पितरं मातरं च मुदान्विता ॥ ३ ॥ बभाषे वचनं सा ध्वी प्रस्ताव
 सहस्रं ततः ॥ अनाहूतस्त्वया कस्माच्छंभुः परमशोभनः ॥ ४ ॥ येन पूतामिदं सर्वं त्रैलोक्यं
 संचराचरं ॥ यज्ञो यज्ञविदां श्रेष्ठो यज्ञो गोयज्ञदक्षिणः ॥ ५ ॥ इदं मंत्रादिकं सर्वं हव्यं कव्यं
 च यन्मयं ॥ विना तेन कृतं सर्वं ह्यपवित्रं भविष्यति ॥ ६ ॥ शंभुना हि विना तात कथं यज्ञः प्रव
 र्त्तते ॥ एते कथं समायाता ब्राह्मणाः सहिताः पितः ॥ ७ ॥ हे भगो त्वं न जानासि हे करुण्यपम

केदा० स्वे० हामते ॥ अत्रेवासिष्ठकण्वत्वं शक्रकिंकृतमद्यवै ॥ ६ ॥ विष्णोर्नत्वं महादेवं जानासि परमेश्वरं ॥ ब्रह्मन्
 त्वं किं न जानासि महादेवस्य विक्रमं ॥ ७ ॥ पुरा पंचमुखो भूत्वा गर्वितोऽसि सदा शिवं ॥ कृतश्चतुर्मुखस्तेन
 विस्मृतोऽसि तदद्भुतं ॥ ८ ॥ भिक्षाटनं कृतं येन पुरा दारुवने विभुः ॥ शप्तोऽयं भिक्षुको रुद्रो भवद्भिर्ऋषि
 भिस्तदा ॥ ९ ॥ शप्तेनापि च रुद्रेण यत्कृतं विस्मृतः कथं ॥ यस्यावयवमात्रेण पूरितं स चराचरं ॥ १० ॥
 लिंगभूतं जगत्सर्वं जातं तत्कालमेवाहि ॥ लयनाल्लिंगमित्याहुः सर्वदेवाः सवासवाः ॥ ११ ॥ सर्ववेदा
 श्वसंभूता यतो देवाश्च श्रुतिनः ॥ सोऽसौ वेदांतगोदेव त्वया ज्ञातुं न पार्यते ॥ १२ ॥ तस्यावचनमाक
 र्य दक्षः क्रुधो ब्रवीद्वचः ॥ किं त्वया बहूनां तेन कार्यं नास्तीह सांप्रतं ॥ १३ ॥ गच्छ वा तिष्ठ वा ष
 ड्देकस्मात्त्वं हि समागता ॥ अमंगलो हि भर्ता ते ह्यशिवोऽसौ समध्यमे ॥ १४ ॥ अकुलीनो वेद बाह्यो भू
 तप्रेतपिशान्चराट् ॥ तस्मान्नाकारितो भद्रे यज्ञार्थं चारुभाषिणि ॥ १५ ॥ मया दत्तासि सुश्रोणि
 पापिनामंदबुद्धिना ॥ रुद्राया विदितार्थाय दुःखताय दुःरात्मने ॥ १६ ॥ तस्मात्तु कोपं परित्यज्य
 स्वस्थं भव शुचिस्मिते ॥ दक्षेणोक्तं तदा पुत्री सा सती लोके पूजिता ॥ १७ ॥ निंदायुक्तं स्वपितरं
 विलोक्य रुषिता भूत्वा ॥ चिंतयंती तदा देवी कथं यास्यामि मंदिरं ॥ १८ ॥ शंकरं द्रष्टुं कामाहं किं

अ० ३

६

केदा-रं. तदाकर्ण्य श्वरोवाक्यं नारदस्य मुखोद्भूतं ॥ चुकोपपरमात्मा सौरुद्रो रौद्रपराक्रमः ॥ ३४ ॥ उत्पाद्य च
 जरां रुद्रो लोकसंहारकारकः ॥ स्फालयामास सरुपापर्वतस्य शिरोपरि ॥ ३५ ॥ स्फालनाच्च समु-
 द्रतो वीरभद्रो महायशः ॥ तथा काली समुत्पन्ना भूतकोटिभिरावृता ॥ ३६ ॥ कोपान्निश्चासिते
 नैव रुद्रस्य च महात्मनः ॥ जातं ज्वराणां च रातं सन्निपातास्त्रयोदश ॥ ३७ ॥ विज्ञप्तो वीरभद्रेण
 रुद्रो रौद्रपराक्रमः ॥ किं कार्यं भवतः कार्यं शीघ्रमेव वद प्रभो ॥ ३८ ॥ इत्युक्तो भगवानीशः प्रेषयामा-
 स सत्वरं ॥ गच्छ वीर महाबाहो दक्षयज्ञं विनाशाय ॥ ३९ ॥ शासनं शिरसा धत्वा देवदेवस्य शूलिनः ॥
 कालिका सहितो वीरः सर्वभूतैः समावृतः ॥ ४० ॥ वीरभद्रो महातेजा ययौ दक्षमखं प्रति ॥ तदीनां
 मेव सहसा दुर्निमित्तानि चाभवन् ॥ ४१ ॥ रुद्रो बभौ तदा वायुः शर्कराभिः समावृतः ॥ अस्मद्वर्ष-
 ति देवश्चातिमिरेणावृता दिशः ॥ ४२ ॥ उल्कीपाताश्च बहवः पेतुरुर्व्यासहस्रशः ॥ एवं विधान्य नि-
 शानि ददृशुर्विबुधादयः ॥ ४३ ॥ दक्षो विभयमाविष्टो विष्णुं शरणमाययौ ॥ रक्षरक्ष महावि-
 ष्णो त्वं हि नः परमो गुरुः ॥ ४४ ॥ यज्ञोऽसित्वं स्मरं श्रेष्ठभया न्मां परिमोचय ॥ दक्षेण प्राध्व्यमा-
 नो हि जगाद मधुसूदनः ॥ ४५ ॥ मयारक्षा विधातव्या भवतो नात्र संशयः ॥ अब्रूता हि कृता

दक्षत्वया धर्ममजानता ॥ ४६ ॥ ईश्वरावज्ञया सर्वं विफलं च भविष्यति ॥ अपूज्या यत्र पूज्यं ते पूजनी-
 यो न पूज्यते ॥ ४७ ॥ त्रीणितत्र प्रवर्तते दुर्भिक्षं मरणं भयं ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन माननीयो वषट्त्वजः
 ॥ ४८ ॥ अमानिता न्महेशाच्च महद्भयमुपस्थितं ॥ अधुनैव वयं सर्वे प्रभवो न भवामहे ॥ ४९ ॥ भ-
 वतो दुर्नये नैव नात्र कार्या विचारणा ॥ विष्णोस्तद्वचनं श्रुत्वा दक्षश्चिंतयित्वा परो भवत् ॥ ५० ॥ विवर्ण-
 वदनो भूत्वा तूष्णीमासीद्भुवि स्थितः ॥ एवं विवदमाना नां देवानां यज्ञमंडपे ॥ ५१ ॥ उवाच जगाम
 महातेजाः सैन्येन परिवारितः ॥ वीरभद्रो महाबाहुः रुद्रेणैव प्रणोदितः ॥ ५२ ॥ कालीकात्या-
 यनीशानी चामुंडामुंडमर्दिनी ॥ भद्रकाली तथा भद्राक्षरिता वेषावीतथा ॥ ५३ ॥ नवदुर्गा समा युक्तो
 भूतानां च गणो महान् ॥ शाकिनी डाकिनी चैव भूतत्रयमध्यगुह्यकाः ॥ ५४ ॥ कूर्वाडाः कर्पटाश्चैव च-
 टका ब्रह्मराक्षसाः ॥ भैरवाः क्षेत्रपालाश्च रक्षो यक्ष विनायकाः ॥ ५५ ॥ तथैव योगिनी चक्रं चतुः-
 षष्ट्या समन्वितं ॥ निर्जग्मुस्तत्र सहसा यज्ञवाटं महाप्रभं ॥ ५६ ॥ वीरभद्रसमेताश्च गणाः रात-
 सहस्रशः ॥ पार्षदाः शंकरस्यैते सर्वे रुद्रस्वरूपिणः ॥ ५७ ॥ पंचवक्त्राः काली चक्रं ठाः सर्वे ते दश-
 बाहुवः ॥ त्रिनेत्रा जटिलाः सर्वे सर्वे रुद्राक्षभूषणाः ॥ ५८ ॥ अर्धचंद्रधराः सर्वे सर्वे पारुषता-
 स्त्रिणः ॥ भुजंगभूषणाः सर्वे सर्वे ते धूलिधूसराः ॥ ५९ ॥ प्रसन्नवदनाः सर्वे सर्वे ते त्रिपुरांत-

काः॥ सर्वे ते वृषभास्तथाः सर्वे ते रास्त्रपाणयः॥६०॥ छत्रचामरसंबीताः सर्वे हरपराक्रमाः॥ एभिः समेतो हित
 दामहात्मा सवीरभद्रो हरवेषभूषणः॥६१॥ सहस्रबाहुर्भुजगाधिपैर्वतस्त्रिलोचनो भीमबलो भयान्वहः॥ नवा
 नांच सहस्रे द्वे प्रमाणं स्यंदनस्य यत्॥६२॥ सिंहानां प्रयुते नैव बाह्यमानंतु तस्य तत्॥ तथैव दंशिताः सिंहाः ब
 हवः पार्श्वरक्षकाः॥६३॥ शार्दूलामकरामस्यागजाश्चैव सहस्रशः॥ छत्राणि विविधान्येव चामराणि तथै
 व च॥६४॥ तन्मूर्ध्नि ध्रियमाणा नि सर्वतो ग्राणि सर्वशः॥ तथा भेरी महानादाः शंखाश्च विविधस्वनाः॥
 ॥६५॥ पटहा गोमुरवाश्चैव शृंगाणि विविधानि च॥ ततानि विततान्येव च चानि सुप्रियाणि च॥६६॥ कलागानपराः
 सर्वे सर्वे मृदंगवादिनः॥ अनेकतालसंयुक्ता वीरभद्राग्रतो भवन्॥६७॥ रणवादित्रनिर्घोषैर्जगर्जुरमितौ
 जसः॥ तेन नादेन महतानादितं भुवनत्रयं॥६८॥ एवं सर्वे समायाता गणारुद्रप्रणोदिताः॥ यज्ञवारुचंद
 क्षस्य विना शार्थं प्रहारिणः॥६९॥ रजसाचावृतं व्योमतमसाचावृतादिशः॥ सप्तद्वीपवती पृथ्वी च वा
 लगिरिकानना॥७०॥ तं दृष्ट्वा महदाश्चर्यं लोकक्षयकरंतदा॥ उत्तम्युर्गुणपत्सर्वदेवदेस्य निशाचराः
 ॥७१॥ ते वै दृष्ट्वा शुरायांती रुद्रसेनां नयानकाः॥ पृथ्व्यां केचिन्समायाता गगने केचिदगताः॥७२
 दिशश्च प्रादिशश्चैव समावृत्य तथापरे॥ अनन्ता ह्यक्षयाः शूराः सर्वे रुद्रसमायुधि॥७३॥ ए
 वं भूतं च तस्मै न्यरुद्रैश्च परिवारितं॥ दृष्ट्वा चुर्विस्मिताः सर्वे बोधिताः रास्त्रपाणयः॥७४॥ इन्द्रो

वश्ये तेन पृथता॥ योनिं दत्ति महदेवं निंद्यमानं शृणोति यः॥२१॥ तावुभौ नरकं यातः यावच्चरुदि
 वाकरो॥ तस्मात्त्यक्ष्याभ्यहं देहं प्रवेक्ष्यामि कुतश्चानं॥२२॥ एवं चिंतयमाना सा शिवरुद्रेति
 भाषिणी॥ अपमानाभिभूता सा प्रविवेशा कुतश्चानं॥२३॥ यदा कुतश्चानं प्राप्ता सती सा शिवव
 ल्लभा॥ द्वारि स्थिता गणाः सर्वे हाहाकारपराभवन्॥२४॥ हाहाकारेण महता व्यातमासीद्वि
 गंतरं॥ सर्वे ते मंचमास्तथाः शस्त्रैर्व्याप्तं दिगंतरं॥२५॥ शस्त्रैः स्वेर्जं द्युरात्मानं स्वा नि देहानि विछ
 दुः॥ केचिन्करतले गृह्य शिरांसि स्वानि बोद्धुकाः॥२६॥ नीराजयंत स्वरितं भस्मीभूतां तदा स
 ती॥ एतदक्षं कथं हन्मो ब्राह्मणं ब्रह्मवादिनं॥२७॥ अस्माभिस्तत्र गंतव्यं यत्र सा जननी गता
 एव भूतुस्तदा सर्वे जगर्जुरतिभीषणं॥२८॥ शस्त्रप्रहारेः स्वांगानि विछेदुरतिभीषणाः॥ ते तथा विलयं प्रा
 प्ता दाक्षायण्या समंतदा॥२९॥ गतास्तत्रायुते द्वे च तद्भुतमिवाभवत्॥ ते सर्वे ऋषयो देवाः सेंद्राद्याः
 समरुद्रणाः॥३०॥ विश्वेऽश्विनौ लोकपालास्तूष्णीं भूतास्तदाभवन्॥ विष्णुं वरेण्यं केचिच्च प्रार्थयंतः
 समंततः॥३१॥ एवं भूतस्तदा यज्ञो जातस्तस्य दुरात्मनः॥ दक्षस्य ब्रह्मबंधोश्च ऋषयो भद्र
 मागताः॥३२॥ एतस्मिन्तरे विप्राः नारदेन महात्मना॥ कथितं सर्वमेवेतदक्षस्य च विवेष्टितं॥३३॥

हिमजमारूढः मगारूढः सचंद्रमाः॥ यमो महिषमारूढः स्वेन दंडेन संयुतः॥ ७५॥ कुबेरः पुष्पकारूढः
 पाशो मकरमेव च॥ अग्निर्बस्तुं समारूढो नैर्ऋतः प्रेतमेव च॥ ७६॥ तथान्ये सूरसंधाश्च यश्च चारणगुह्य
 काः॥ आरुह्य वाहनान्येवं सानि स्वानि प्रतापिनः॥ ७७॥ तेषामुद्योगमात्रोक्त्यदक्षश्चाशुमुखस्तदा॥
 दंडवत्पतितो भूमौ सकलत्रोभ्यभाषत॥ ७८॥ युष्मद्वलेनैव मया यज्ञः प्रारंभितो महान्॥ सत्कर्म
 सिद्धये यूपं प्रमाणं स्युर्महाप्रभाः॥ ७९॥ विष्णोस्तं कर्मणः साक्षी यज्ञानां परिपालकः॥ धर्मस्य वेदगर्भस्य ब्र
 ह्मण्यस्त्वहिमाधव॥ ८०॥ तस्माद्ब्रह्मा विधातव्या यज्ञस्यास्य मम प्रभो॥ दक्षस्य वचनं श्रुत्वा प्रोवाच न धुस्त
 दनः॥ ८१॥ मया दक्षविधातव्यं धर्मस्य परिपालनं॥ तत्सत्यं च त्वयोक्तं हि किंतु तस्य व्यतिक्रमः॥ ८२॥
 जातस्त्वद्येव यज्ञस्य यत्त्वयोक्तं सदाशिवं॥ नैमिषे निमिषक्षेत्रे तदा किं न स्मरंतं हया॥ ८३॥ यो यं रुद्रो
 महातेजा यज्ञरूपस्तदाशिवः॥ यज्ञवाह्यः कतो मूढतत्र दुर्मंत्रितं तव॥ ८४॥ रुद्रकोपाच्च कोप्य
 त्रसमर्थो रक्षणे तव॥ न पश्यामि च तं विप्रत्वां कु कर्मरतं तदा॥ ८५॥ किं कर्म किमकर्मेति त
 न्न पश्यसि दुर्मते॥ समर्थं केवलं कर्म न भविष्यति सर्वदा॥ ८६॥ सेश्वरं कर्म विध्येत समर्थत्वे
 न जायते॥ न ह्यन्यः कर्मणो दाता ईश्वरेण विना भवेत्॥ ८७॥ ईश्वरस्य च ये भक्ताः शान्तास्तद्गतमानसाः
 कर्मणो हि फलं तेषां प्रयच्छति स ईश्वरः॥ ८८॥ केवलं कर्म वा श्रियस्य ह्यनीश्वरपराजनाः॥ निरयंते च गच्छं
 ति॥ पुनः कर्ममयैः पाशैः बद्धा जन्मनि जन्मनि॥ निरयेषु प्रपद्यंते केवलं कर्मरूपिणः॥ ९०॥ ॥

कल्पकोटिशतैरपि॥ ८९॥

केदारखं०

९

इति श्रीपद्मपुराणे केदारखंडे शैवशास्त्रे तृतीयाध्यायः ॥ ३ ॥ लोमशाउवाच ॥ विष्णु नोक्तं वचः श्रुत्वा दहो
 वचनमब्रवीत् ॥ वेदानामप्रमाणं च कृतं ते मधुसूदन ॥ १ ॥ वैदिकं कर्म चोत्सृज्य कथं से श्वरतां व्रजेत् ॥ त
 दुच्यतां महाविष्णो येन धर्मः प्रतिष्ठितः ॥ २ ॥ दक्षेणोक्तो महाविष्णुः सूवाच पारसां त्वयं नृ ॥ त्रेगुण्य
 विषया वेदाः संभवन्ति न चान्यथा ॥ ३ ॥ ईश्वरेण विना कर्तुं किं विष्णुर्मन पार्यते ॥ वेदशास्त्राणि सर्वाणि
 अन्यानि च बहूनि च ॥ ४ ॥ विद्यो जातानि तान्येव ईश्वरेण विना कथं ॥ स फलानि भविष्यंति विफलान्येव
 तानि तु ॥ ५ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन ईश्वरं शरणं व्रज ॥ एवं बुवति गोविंदे आगतः सैन्यसागरः ॥ ६ ॥ वीरभेदे
 ण सहितो दृष्टुस्ते सरासराः ॥ इंदो विप्रहसन् विष्णुमात्मवादरतं तदा ॥ ७ ॥ वज्रपाणिः स्मरैः सार्धं यो
 धुका मोभवत्तदा ॥ ८ ॥ गुणाचोदितः शीघ्रमुच्चारय परेण हि ॥ ९ ॥ तदा गणाः स्मरैः सार्धं युयुधुस्ते महा
 बलाः ॥ प्रासतो मरनाराचैर्जघ्नुस्ते च परस्परं ॥ १० ॥ नेदुः शंखाश्च भेर्यश्च तस्मिन् वणमहोत्सवे ॥ तथा
 दुंदुभयो नेदुः परहाडिं डिमादयः ॥ ११ ॥ तेन शब्देन महता श्लाघ्यमानास्तदासराः ॥ लोकपालैश्च सहि
 ता जघ्नुस्तान् शिवकिंकरान् ॥ १२ ॥ खड्गैश्चापि हताः केचिद्गदाभिर्विनिषोधिताः ॥ देवैः पराजिताः स
 र्वे गणाः शतसहस्रशः ॥ १३ ॥ इन्द्राद्यैर्लोकपालैश्च गणास्ते च पराङ्मुखः ॥ कृताश्च तस्मिन् देवपर

अ. ४

९

केदारखं०
परि

१०

सं

कुपिताश्च महाभागाः सानुशेषं प्रकुर्वते ॥ २८ ॥ एवं बहस्पतेर्वाक्यं श्रुत्वातेपि दिवौकसः ॥ चिंतामा यदि रे सर्वे
लोकपालाः सवासवाः ॥ २९ ॥ ततो ब्रवीद्दीरभद्रोगणैः वतो भद्राः ॥ सर्वे यूयं वा निरात्वादवदानार्थमागताः ॥ ३० ॥ अ
वदानं प्रयच्छामि ह्यगच्छध्वं ममांतिकं ॥ हे इन्द्र हे सखे भानो हे शिशु न हे धनाधिप ॥ ३१ ॥ हे पाशपाणे हे मरुतो एहि त्वं य
मुनाग्रज ॥ अवदानानि दास्यामि तस्यार्थं भवतामहं ॥ ३२ ॥ एवमुक्त्वा सितैर्वाणैर्जघानाथ रुषान्वितः ॥ तैर्वाणैर्नि
हताः सर्वे जग्मुस्ते च दिशो दश ॥ ३३ ॥ गतेषु लोकपालेषु विदुतेषु सुरेषु च ॥ यज्ञवारं समायातो वीरभद्रोगणान्वि
तः ॥ ३४ ॥ तदा ते रुषयः सर्वे विष्णुं सर्वेश्वरेश्वरं ॥ विज्ञप्तुकामाः सहसा ऊचुः सर्वे न ता भद्राः ॥ ३५ ॥ रक्षयज्ञं हि
दक्षस्य यज्ञो सित्वं न संशयः ॥ एतच्छ्रुत्वा तु वचनं क्रुपीणां वै जनार्दनः ॥ ३६ ॥ योधुकामः स्थितो विष्णुः वीरभद्रं
महाबलं ॥ योगिनी चक्रसंयुक्तं तथा प्रमथयुतं ॥ ३७ ॥ छत्रैश्च रामरैश्चैव संबतं च महद्वलं ॥ केचिद्गणावपारुखाः सिंहारू
ढास्तथापरे ॥ ३८ ॥ अपरे च खगास्तथाः शार्दूलोपरि संस्थिताः ॥ एभिः सर्वैस्तदा दृष्टो विष्णु रघ्यात्मदीपकः ॥
३९ ॥ वीरभद्रो महाबाहुः के शवं वाक्यमब्रवीत् ॥ अत्र त्वमागतः कस्मात्तन्नाविदामहे वयं ॥ ४० ॥ दक्षस्य पक्ष
पाती त्वं कथं जातो सिमाधव ॥ दाक्षायण्या कृतं यच्च न दृष्टं किं त्वयानघ ॥ ४१ ॥ त्वं चापि यज्ञे दक्षस्य अ
वदानार्थमागतः ॥ अवदानं प्रयच्छामि त्वचापि महाभुज ॥ ४२ ॥ एवमुक्त्वा प्रणम्या दौ विष्णुं रुद्रस्वरूपिणं ॥
वीरभद्रो ग्रतो भूत्वा निहावाक्यमथाब्रवीत् ॥ ४३ ॥ यथाशंभुस्तथा त्वं हि मम नास्य त्रसंशयः ॥

१०

नथा त्वं हि महाबाहो यो धुकामो ग्रतः स्थितः ॥ ४४ ॥ नेष्याम्यपुनरावृत्तिं यदि तिष्ठेस्त्वमात्मना ॥ तस्य तद्वचनं
श्रुत्वा वीरभद्रस्य धीमतः ॥ ४५ ॥ उवाच प्रहसनं देवो विष्णुः सर्वेश्वरेश्वरः ॥ विष्णुरुवाच ॥ रुद्रतेजः प्रसू
तोऽस्ति पवित्रोऽस्मि महाभते ॥ ४६ ॥ अनेन प्रार्थितः पूर्वयज्ञां धेतु पुनः पुनः ॥ दक्षेणाविदितार्थेन कर्मनिष्ठेन चैव
हि ॥ ४७ ॥ अहं नक्तपराधीनस्तथा सोऽपि महेश्वरः ॥ अनेन कारणेनात्र दक्षस्य यजनं प्रति ॥ ४८ ॥ आगतो
हं वीरभद्र रुद्रकोपसमुद्रव ॥ अहं निवारयामि त्वं च मां वा निवारय ॥ ४९ ॥ इत्युक्तवति गोविंदे प्रहस्य
समहाभुजः ॥ प्रश्रयावनतो भूत्वा इदमाह जनार्दनं ॥ ५० ॥ यथाशिवस्तथा त्वं हि यथा त्वं च तथा शिवः ॥ से
वकाश्च वयं सर्वे तव वाशं करस्य च ॥ ५१ ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य वीरभद्रस्य धीमतः ॥ प्रहस्य च इदं वाक्यं जगा
दपरमेश्वरः ॥ ५२ ॥ युधं कुरु महाबाहो मया सार्धं भद्रां कृतः ॥ तवास्त्रैः पूर्यमाणो हंगुष्ठाभिर्भवन् स्वकं
॥ ५३ ॥ तथेकस्मात्तु वीरोऽसौ वीरभद्रो महाबलः ॥ गृहीत्वा परमास्त्राणि सिंहनादैर्जगर्जहि ॥ ५४ ॥ विष्णु
श्चापि महाघोषं शरं च दध्मौ प्रतापवान् ॥ तच्छ्रुत्वा ये गता देवाः रणं हित्वा ययुः पुनः ॥ ५५ ॥ युधं च कुरुत दास
वै लोकपालाः सवासवाः ॥ तदेदं ग्राह्यं नंदी कजेण शतपर्वणा ॥ ५६ ॥ नंदिना चाहतः शक्रश्चिश्चलेन
स्तनोतरे ॥ वायुना चाहतो भृंगी भृंगिणा वायुराहतः ॥ ५७ ॥ शूलेन शितधारेण तथा सावश्मनाहतः ॥

केदारखंडः

११

यमेनसहसंप्राप्तोमैकलोबलान्वितः॥५९॥कुबेरेणचसंगम्यकृष्णानांपतिःस्वयं॥वरुणेनसमंयुद्धंमुंड
 श्वैवमहाबलः॥६०॥युयुधेपरयाशान्त्यात्रैलोक्यविस्मयंनिबो॥नेर्त्तनेनसमागम्यचंडश्चबलवत्तरः॥६१
 युयुधेपरमास्त्रेणनेर्त्तनंचविडंबयन्॥योगिनीचक्रसंयुक्तोभैरवोनायकोमहान्॥६२॥विदार्यदेवानखिला
 नृपपौतेषांचशोणितं॥क्षेत्रपालस्तथाचान्येभूतप्रमथगुह्यकाः॥६३॥शाकिनीडाकिनीरौद्रानवदुर्गास्तु
 थेवच॥योगिन्योयानुधानाश्चतथाकृष्णान्डकादयः॥६४॥नेदुःपपौशोणितंचबुभुजुःपिशितंबहु॥भक्ष्य
 माणंतदासैन्यंवित्रोक्यसरराट्स्वयं॥६५॥विहाय नंदिनंपश्चाद्दीरभद्रं समाक्षिपत्॥वीरभद्रोविहायै
 वविष्णुं देवेन्द्रमास्थितः॥६६॥तयोर्युधमभूद्दोरंबुधांगारकयोरिव॥वीरभद्रं यदाशक्रौहंतुकोमस्वरान्वितः॥६७
 तावच्छक्रंगजसंहिपूरयामासमार्गणैः॥वीरभद्रो रुषाविष्टोदुर्निवार्योमहाबलः॥६८॥तदेद्रेणहतःशीघ्रं
 वज्रेणशतपर्वणा॥सगजंचसकजंचवासवंग्रस्तुमुच्यतः॥६९॥हाहाकारोमाहानासीद्भूतानांतत्रपश्यतां॥
 वीरभद्रंतथाभूतंहंतुकामंपुरंदरं॥७०॥त्वरमाणस्तदाविष्णुवत्तन्मदाग्रतोभवत्॥शक्रंचपृष्ठतःकृत्वायोधंमा
 सवैतदा॥७१॥वीरभद्रस्यविष्णोश्चयुद्धंपरमभूत्तदा॥शस्त्रास्त्रैर्विविधाकारैर्योधयामासतुस्तदा॥७२॥
 पुनर्नंदिनमात्रोक्त्यशक्रोयुधविशारदः॥द्वंद्वयुद्धंचतुमुलं देवानांप्रमथैःसह॥७३॥प्रमथामथितादे

अ-६

या

११

गोर्मेत्रबलेनहि॥उच्चाटनंकृतंतेषांप्रगुणाग्रज्वनातदा॥यजनार्थंचदेवानांतुष्ट्यर्थंदीर्तस्यच॥१४॥तेनैवदेवा
 जयिनोजातास्तक्ष्णमेवहि॥स्वेषांपराजयंहृष्टावीरभद्रोरुषान्वितः॥१५॥भूतान्प्रेतान्पिशाचांश्चकृत्वा
 तानेवपृष्ठतः॥वृषभस्तीनूपुरस्कृत्यस्वयंचैवमहाबलः॥१६॥तीक्ष्णप्रिशूलमादायपतियामासतानूर
 ले॥देवानूर्यक्षान्पिशाचांश्चगुह्यकानूरक्षसांस्तथा॥१७॥शूलघातैश्चतेसर्वेगणादेवान्प्रजघ्निरे॥
 केचिद्विधाकृताःखड्गैःमुद्गरैश्चापिपोथिताः॥१८॥परश्वधैःखंडाश्चकृत्वाःकेचिद्विष्णुजिरे॥शूलै
 र्भिन्नाश्चशतशःकेचित्तेशकलीकृताः॥१९॥एवंपराजिताःसर्वेपलायनपरायणाः॥परस्परं
 रिस्रज्यगतास्तेपित्रिविष्टपः॥२०॥केवलंलोकपालास्तेइन्द्राद्यास्तस्युरुत्सकाः॥बहस्पतिं पृच्छमानाः
 कुतोस्माकंजयोभवत्॥२१॥एहस्पतिरुवाचेदंमहेंद्रवरितेनहि॥यदुक्तंविष्णुनापूर्वंतत्सत्यंजातम
 व्यवै॥२२॥अस्तिवेदीश्वरकश्चित्कलरूपस्यकर्मणः॥कर्तारंभजतेसोपिन्स्वकर्तुंप्रभुर्हितः॥२३॥न
 मंत्रौषधयःसर्वेनाभिवारानलौकिकाः॥नकर्माणिनवेदाश्चनमीमांसाद्वयंतथा॥२४॥ज्ञातुमीशंसंभ
 वंतिभक्त्यालभ्यस्तनान्यथा॥शाल्याचपरयातुष्ट्याज्ञातव्योहिसदाशिवः॥२५॥तेनसर्वेसंभवतिस्वरव
 दुःखात्मकंजगत्॥परंतुसंवादिष्यामिकार्याकार्याविचक्षण॥२६॥त्वमिंद्रवालिशोभस्वात्लोकपालैः
 सहाध्वै॥आगतौलोलुपोभस्वाइदानींकिंकरीष्यासि॥२७॥एतेरुद्रसहायाश्चगणाःपरमगोभनाः॥

क्षि

वेः सर्वे ते विमुखी कृताः ॥ विमुखान् प्रमथान् दृष्ट्वा सर्वे ते व्याधयो भर्त्रां ॥ ७४ ॥ रुद्रकोपात्समुद्रताः देवां
 श्चापि प्रदुःखुः ॥ ज्वरेः सपीडितां देवान् दृष्ट्वा विष्णुर्हसन्निव ॥ ७५ ॥ जीवग्राहेण जग्राह ज्वरांस्तो
 श्च पृथक् पृथक् ॥ देवोऽश्विनौ समाहूय व्याधीन् सर्वोस्तथा भर्त्रां ॥ ७६ ॥ दत्त्वा ताभ्यां प्रयत्नेन गणयित्वा
 स्रबुद्धिमान् ॥ ज्वरांश्च सन्निपातांश्च अन्यान् भूतद्रुहस्तथा ॥ ७७ ॥ तान् सर्वान् संगृहीत्वाथ अश्विनौ च मुदा
 न्वितौ ॥ विज्वरानथ देवांश्च कृत्वा मुमुदतुश्चिरं ॥ ७८ ॥ तैर्जितं योगिनी चक्रं भैरवा व्याकुलीकृताः ॥ ती
 क्ष्णाग्रैः पातयामासः शरैर्भूतगणानपि ॥ ७९ ॥ एवं विद्रावितं सैन्यं विलोक्य पतितं भुवि ॥ वीरभ
 द्रो रूपाविशे विष्णुं वचनमब्रवीत् ॥ ८० ॥ त्वं शूरो सिमहाबाहो देवानां पालको ह्यसि ॥ युध्यस्व मां
 प्रयत्नेन यदिते मतिरीदृशी ॥ ८१ ॥ इत्थं कृतं समासाद्य विष्णुं सर्वेश्वरेश्वरं ॥ ववर्ष निशितैर्बा
 णैर्वीरभद्रो महाबलः ॥ ८२ ॥ तदा चक्रेण भगवान् वीरमद्रं जघान ह ॥ आगतं चक्रमात्लोक्य
 प्रसितं तत्क्षणाच्चतत् ॥ ८३ ॥ असितं चक्रमात्लोक्य विष्णुः परपुरंधरः ॥ मुरवंतस्य परामृश्य विष्णु
 नोद्गीलितं पुनः ॥ ८४ ॥ स्वचक्रमादाय महानुभावो दिवंगतो सौ भुवनैकभर्ता ॥ ज्ञात्वा यत्तत्सर्वमिदं
 च विष्णुः सतीकृतंदुःप्रसहं परेषां ॥ ८५ ॥ इति स्कंदपुराणे केदार खंडे शैवशास्त्रे चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

ज

केसरखंड-

१२

लोमश उवाच ॥ विष्णो गते तदा सर्वदेवाश्चक्रुः पिभिः सह ॥ निर्जिताश्च गणैः सर्वे ये न्येयज्ञोपजीविनः ॥
१ ॥ भृगुं च पातयित्वा यश्मश्रूणां तुंठनं कृतं ॥ द्विजांश्चोत्थाटयामासुः पूष्णोर्विकृतविक्रियान् ॥ २ ॥ ब्रह्म
नात्थाटयामासुर्गणाः प्रकुपिता भृशं ॥ विडंबिता स्वधातत्र स्वाहा चैव विडंबिता ॥ ३ ॥ बह्वृषु स्तेपुरीषे
णवितानाग्निं रुषान्विताः ॥ अनिर्वाच्यं तदा चक्रुर्गणास्ते क्रोधमूर्छिताः ॥ ४ ॥ अंतर्वेद्यंतं गतो दक्षो वैम
हतो भयात् ॥ तन्निमित्तं समाज्ञा य आनिनाय रुषान्वितः ॥ ५ ॥ कपालेषु गृही स्वातं रवद्वे नोपहतं
शिरः ॥ अवध्यंत छिरो मत्वा वीरभद्रः प्रतापवान् ॥ ६ ॥ स्कंधोपद्रां मां क्रम्य कंधरेपीडितं तदा ॥ कं
धरासीड्यमानाश्च शिराश्चिन्मंदुरात्मनः ॥ ७ ॥ दक्षस्य च तदा तेन वीरभद्रेण धीमता ॥ तछिरः स्रुतं कुं
डेज्वलितं तक्षणादिव ॥ ८ ॥ येन्ये च क्रुष्यो देवाः पितरो यश्च राक्षसाः ॥ गणैरुपद्रुताः सर्वे पत्न्या यनपराय
युः ॥ ९ ॥ चंद्रादित्यगणाः सर्वे ग्रहनक्षत्रतारकाः ॥ सर्वे विस्वलिता ह्यासन् गणैस्तेऽपि सुपद्रुताः ॥ १० ॥ स
त्यलोकां गतो ब्रह्मा पुत्रशोकेन पीडितः ॥ चिंतयामास चाव्यग्रः किं कार्यं कार्यमद्य वै ॥ ११ ॥ मनसा दूय
मानं नरार्मलेभे पितामहः ॥ ज्ञात्वा सर्वं प्रयत्नेन दुःस्वितस्यैस्ते पापिनः ॥ १२ ॥ गमनाय मतिं चक्रे कैलासं पर्वतं प्र
ति ॥ हंसारूढो महातेजाः सर्वदेवैः समन्वितः ॥ १३ ॥ प्रविष्टः पर्वतश्रेष्ठं सददर्शं सदाशिवं ॥ एकांतवासिनं रुद्रं

अ. ५

र

स

१२

ये बहवस्तत्रयक्षगंधर्वकिन्नराः ॥ २९ ॥ त्रीणि तातुं विताश्वैव मताः केचिदुणाजिरे ॥ शंभुं समागतं दृष्ट्वा वीरभ
द्रो गणैः सह ॥ ३० ॥ दंष्ट्रप्रणामं कृत्वा तु तस्मात्प्रेतदाशिवः ॥ दृष्ट्वा पुरःस्थितं रुद्रो वीरभद्रं महाबलं ॥ ३१ ॥ उ
ता तयेनेदं फलमीदृशं ॥ एवमुक्तः शंकरेण वीरभद्रस्त्वन्वितः ॥ ३२ ॥ यज्ञं वित्तं क्षणं
क्षिपत् ॥ तथोक्तः शंकरेणैव वीरभद्रो महामनाः ॥ ३४ ॥ शिरः केनापि नीतं च दक्षस्य च दुरात्मनः ॥ दास्या
मि जीवितं वीरकुटिलस्यापि चाधुना ॥ ३५ ॥ एवमुक्तः शंकरेण वीरभद्रो ब्रवीत्युनः ॥ मया हुतां शिरश्चास्य
तदानीमेव शंकर ॥ ३६ ॥ इति शास्त्रात्ततो रुद्रः कबंधस्यापरिक्षिपत् ॥ शिरः पशोश्चाविकृतं कूर्चयु
क्तं भयावहं ॥ ३७ ॥ सदक्षो जीवितं लेभे प्रसादाच्छंकरस्य च ॥ दृष्ट्वा ग्रेतंतदारुद्रं दक्षो लज्जासमान्वितः ॥ ३८
तुष्टावप्रणतो भूत्वा शंकरं लोकशंकरं ॥ दक्ष उवाच ॥ नमामि देवंबरदंबरेण्यं नमामि देवंप्रवरं सनातनं
॥ ३९ ॥ नमामि देवाधिपमीश्वरं हरं नमामि शंभुं जगदेकबंधुं ॥ नमामि विश्वेश्वर विश्वरूपं सनातनं
ब्रह्म निजात्मरूपं ॥ ४० ॥ नमामि सर्वं निजभावभावं वरं वरेण्यं वरदं न तोस्मि ॥ दक्षेण रुद्रः संतुष्टो ब
भाषे प्रहसन् हरः ॥ ४१ ॥ चतुर्विधं भजंते मां जनाः सकृत्तिनः सदा ॥ आर्तो जिज्ञासुरर्थार्थं शो
निनश्चैव दुर्लभाः ॥ ४२ ॥ तस्मान्मे ज्ञानिनः सर्वे प्रियाः स्फूर्त्ता वसंश्रयः ॥ विना ज्ञानेन मां प्राप्नुमश

क्यं भो द्विजोत्तम ॥ ४३ ॥ केवलं कर्मणा त्वं हि संसारं तर्तुमिच्छसि ॥ न वेदैश्च न यज्ञैश्च न दानैस्तपसा क्वचित् ॥
४४ ॥ न शक्नुवंति मां प्राप्नुमृताः कर्मवशानराः ॥ तस्मात्ज्ञानपरो भूत्वा कुरु कर्म समाहितः ॥ ४५ ॥ सु
खदुःखसंभूत्वा सुखी भवतिरंतरं ॥ उपदिष्टस्तदा तेन शंभुना परमेष्ठिना ॥ ४६ ॥ दक्षंतत्रैव संस्थाप्य ययौ
रुद्रः स्वर्षतं ॥ ब्रह्मणा पितृणां सर्वे भगवाद्याश्च महर्षयः ॥ ४७ ॥ आश्वासि बौधिताश्च ज्ञानिनश्चाभवन्
क्षणात् ॥ ४८ ॥ गतः पितामहो ब्रह्मागतश्च कू सदनं स्वर्गं ॥ दक्षोऽपि शिववाक्यात् परं बोधं प्राप गतः ॥
४९ ॥ शिवध्यानपरो भूत्वा तपस्तेपे महामनाः ॥ तस्मात्सर्वत्रयलेन संसेव्यो भगवान् भवः ॥ ५० ॥ संमा
र्जनं च कुर्वन्ति नरा ये च शिवांगणे ॥ ते वै शिवपुरं प्राप्य जगद् द्या भवन्ति च ॥ ५१ ॥ ये शिवाय प्रयच्छंति
दर्वणं ते महाप्रभाः ॥ भविष्यंति शिवस्याग्रे पार्षदत्वेन ते नराः ॥ ५२ ॥ वामरं ये प्रयच्छंति देवदेव
स्य शूलिनः ॥ वामरैव ज्यमानास्ते भविष्यंति जगत्रये ॥ ५३ ॥ दीपप्रदानं कुर्वन्ति महादेवालये
नराः ॥ ते जस्विनो भविष्यंति बोधरंति कुलद्वयं ॥ ५४ ॥ उपहारं प्रयच्छंति सत्तया परमया युताः
सिक्थे सिक्थे क्रतुफलं प्राप्नुवंति हिते नराः ॥ ५५ ॥ भग्नं शिवालयं ये च ह्युद्धरन्ति नरोत्तमाः ॥
प्राप्नुवंति फलं ते वै दिगुणं नात्र संशयः ॥ ५६ ॥ नूतनं ये प्रकुर्वन्ति इष्टकैश्चारमनापि वा ॥ स्वर्गे

हिते प्रमोदते यावच्चंद्रदिवाकरो ॥ ५७ ॥ कार्यं तिचये विप्राः प्रासादं बहुभूमिकं ॥ शिवस्यायमहाप्राज्ञाः
 प्राप्नुवन्ति परांगतिं ॥ ५८ ॥ स्रग्धाध्वनिं तं ये हि कुर्वन्ति शिवमंदिरं ॥ स्वीये परकृतं वापि प्रयांति परमांग
 तिं ॥ ५९ ॥ रंगवल्लीः प्रकुर्वन्ति ये नराश्च शिवांगणे ॥ तद्रूपेणो न विष्यन्ति शिवलोकं परंगताः ॥ ६० ॥ विना
 नये प्रयच्छन्ति नराः सकृत्तिनोपि हि ॥ आरमेत कुलं कस्मिंश्चिद्विशिवलोके न संशयः ॥ ६१ ॥ ये च नादमयीं धं
 यं वध्न्ति शिवमंदिरं ॥ ते जस्विनः कीर्तिमंतो भविष्यन्ति जगत्रये ॥ ६२ ॥ एककालं द्विकालं वा त्रिकालं वापि
 पश्यति ॥ आद्यो वापि द्वाविंशो वा स्रग्धुः स्वात्प्रसूच्यते ॥ ६३ ॥ श्रद्धावान् भजते यो वै शिवं हैमवतीपतिं
 कुलकोटिं समुध्य शिवेन सह नोदते ॥ ६४ ॥ अत्रैवोदाहरंती ममिति हासं पुरातनं ॥ इन्द्रधुन्नस्य सं
 वादं यमस्य च न हात्मनः ॥ ६५ ॥ पुरास्तयुगे ह्यासीदिन्द्रधुन्नो नराधिपः ॥ प्रतिष्ठाधिपतिवत् शोभत गया
 रसिकः सदा ॥ ६६ ॥ अब्रह्मण्यः सदा क्रूरः केवलास्तृपो महान् ॥ परप्राणैर्जिप्राणान् घृणाति सख
 लः सदा ॥ ६७ ॥ परस्त्रीलंपटो संतं परद्रव्येषु लोलुपः ॥ ब्राह्मणाघातितायेन स रापश्च निरंतरं ॥ ६८ ॥ गुरु
 तल्पगतो त्यर्थं सदा सौवर्णतस्करः ॥ तस्यानुगास्तथाभूताराजस्तस्य दुरात्मनः ॥ ६९ ॥ एवं बहुति
 थं राज्यं चकार स दुरात्मवान् ॥ ततः कालेन महता पंचत्वं प्राप दुर्मतिः ॥ ७० ॥ तदा म्येश्वरीतो सो

अ-५

नि

१४

या

शैलादेन समन्वितं ॥ १४ ॥ कपर्दिनां श्रिया युक्तं वेदवेदांगदुर्गमं ॥ तथा विधं समा लोक्य ब्रह्माक्षो भूपरो भवत् ॥
 १५ ॥ दंडवस्य तितो भूमौ शमापयितुमुद्यतः ॥ संस्पृशंस्तस्य दाञ्च चतुर्मुकुटकोटिभिः ॥ १६ ॥ स्तुतिकर्तुं
 समारेभेरुद्रस्य परमात्मनः ॥ ब्रह्मेवाव ॥ नमो रुद्राय शांताय ब्रह्मणे परमात्मने ॥ १७ ॥ कपर्दिने महेशाय
 ज्योत्स्नाय महते नमः ॥ त्वं हि विश्वस्रजोऽखराधा तत्त्वं प्रपितामहः ॥ १८ ॥ नमो रुद्राय महते नीलकंठाय वे
 धसे ॥ विश्वाय विश्वबीजाय विश्वावयवसाक्षिणे ॥ १९ ॥ महेशाय नमस्तुभ्यं जगदानंदहेतवे ॥ ॐ कार
 स्त्वं वषट्कारः सर्वारंभप्रवर्तकः ॥ २० ॥ यज्ञोऽसि यज्ञकर्ता सियज्ञानां च प्रवर्तकः ॥ त्वया कथं यज्ञभंगः क
 लो देववरप्रभो ॥ २१ ॥ ओं ह्येणोऽसि भवान् देव सर्वेषां प्राणिनां प्रभो ॥ ब्रह्मण्योऽसि महादेव पुत्रशोके न
 पीडितः ॥ २२ ॥ ५० कथं दक्षस्त्वया हतः ॥ गवां च ब्राह्मणां च रुद्रत्वं परिपालकः ॥ २३ ॥ शरण्योऽसि महादेव
 रक्षतरक्ष महादेव दक्षं जीवय सत्वरं ॥ इष्वर उवाच ॥ शृणु धीवहितो भूत्वा मम वाक्यं पितामह ॥ २४ ॥ दक्षस्य
 यज्ञभंगोऽयं न कृतश्च मया क्वचित् ॥ स्वीयेन कर्मणा दक्षो हतो ब्रह्मं न संशयः ॥ २५ ॥ परेषां केशदं
 कर्म न कार्यं तु कदाचन ॥ परस्य मन्यते यो यदात्मनस्तद्रविष्यति ॥ २६ ॥ एवमुक्त्वा तदारुद्रो ब्रह्मणा
 सहितैः सुरैः ॥ ययौ कनखले तीर्थे यज्ञवाटं प्रजापतेः ॥ २७ ॥ रुद्रस्तदा ददशोऽथ वीरभद्रेण यत्कृतं ॥
 स्वाहा स्वधा तथा पूषा भृगुर्मतिमतां वरः ॥ २८ ॥ तथान्ये ऋषयः सर्वे पितरश्च तथा विधाः ॥ ये चा

इंद्रद्युम्नोदुःखमवान् ॥ यमांतिकमनुप्राप्यधर्मस्थानमनुत्तमं ॥ ७१ ॥ यमेनदृष्टस्तत्रासौइंद्रद्युम्नोग्रतः ॥ स्थितः ॥
अभ्युत्थानपरोभूत्त्वाननामशिरसास्वयं ॥ ७२ ॥ दूतान्संभर्त्सयामासयमो धर्मभृतांवरः ॥ पाशैर्बद्धं चेन्द्रद्यु
म्नमुक्त्वा प्रोवाच धर्मराट् ॥ ७३ ॥ गच्छ पुण्यकृतां ह्येकान्भुंक्ष्वरस्जन्यसत्तम ॥ यावदिंद्रश्चसोमश्चयावत्सू
र्योनभस्छले ॥ ७४ ॥ पंचभूतानियावच्चतावत्वं च सूखीभव ॥ सुकृती त्वं महा राज शिवभक्तोसि नित्यदा ॥ ७५ ॥
यमस्यवचनं श्रुत्वाइंद्रद्युम्नोभ्यभाषत ॥ अहं शिवं न जामि नो भगयारसिको यम ॥ ७६ ॥ तद्युक्त्वावचनंत
स्ययमोवाक्यमथाब्रवीत् ॥ आहरस्वेतिप्रहरउक्तं चेदं सदा त्वया ॥ ७७ ॥ तेन कर्मविपाकेन सदा पूतोसि
मानद ॥ तस्मात्संगच्छ कैलासं पर्वतं शंकरप्रियं ॥ ७८ ॥ एवं संभाषमाणस्य यमस्य च महात्मनः ॥ आया
ताः शिवभक्तास्ते वषारूढाः महाप्रभाः ॥ ७९ ॥ नीलकंठादशभुजापंचक्लास्त्रितोचनाः ॥ कपर्दिनः कुंड
लिनः शशांकान्कितमौलयः ॥ ८० ॥ तान् दृष्ट्वा सहसोत्थाय यमो धर्मभृतांवरः ॥ पूजयामास तां सर्वान्
महेशप्रतिमांस्तदा ॥ ८१ ॥ त्वरितेनैव ते सर्वे उचुर्वैव स्वतंत्र्यमं ॥ अत्रागतो महाभाग इंद्रद्युम्नो मित ॥ युतिः ॥
८२ ॥ नाम्ना प्रवर्तको नित्यं रुद्रस्य च महात्मनः ॥ श्रुत्वा तु वचनं तेषां यमेन च पुरस्कृतः ॥ ८३ ॥ इंद्रद्युम्नो
विमानस्थः प्रेषितो हि शिवालयं ॥ आनीतो यंतदा तैः ॥ श्रुत्वा पार्श्वप्रवरोत्तमैः ॥ ८४ ॥ शंभुना हितदादृष्टस्त्रिं

महेशान्नापरोक्षे बोद्धव्यते भुवनत्रये ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पूजनीयो हि शंकरः ॥ ६९ ॥ ५८

के शरस्वः ३-

श्रे

१५८

इधुम्नो महाधुतिः ॥ अभ्युत्थाय गतोरुद्रः परिष्वज्य तदानपं ॥ ६५ ॥ अर्धासनगतं कृत्वा विंद्युम्नं वचो ब्रवीत् ॥
किं दातव्यं नृप उच्यते प्रयच्छामि ते वेदितं ॥ ६६ ॥ इति श्रुत्वा वचस्तस्य महेशस्य तदानपः ॥ आनन्दं दाश्रुकणां मुच्ये मणा
नो वाच किंच न ॥ ६७ ॥ तदा कृतो महेशेन पार्षदो हि माहात्मना ॥ चंद्रेनाम्नेति विख्यातो मुंडस्य वसखा प्रियः ॥
६८ ॥ आहरप्रहरस्वेति नाम्ना शंभोर्महात्मनः ॥ निरयार्हः सिद्धिमापदिंद्युम्नो नराधिपः ॥ नामोच्चारणमात्रे
ण रुद्रस्य परमात्मनः ॥ रक्षिता बहवो मर्त्याः शिवेन परमात्मना ॥ ६९ ॥ पत्रैः पुष्पैः फलैर्वीजैः पित्रैर्वीजैः
शुभैः ॥ करवीरैः पूज्यमानः शंकरो वरदो भवेत् ॥ ७० ॥ करवीरादृशगुणमर्कपुष्पं विशिष्यते ॥ अर्कपुष्पा
दृशगुणं बहूनी पुष्पमुच्यते ॥ ७१ ॥ ब्रह्मादृशगुणं पुष्पैर्धत्तूरस्य विशिष्यते ॥ चंपकं नागपुष्पं च कल्हारं च वि
शिष्यते ॥ ७२ ॥ नीलोत्पलं च कल्हारं सहस्रेण विशिष्यते ॥ एतानि पुष्पाणि महार्हानि शिवप्रियाण्येव
शिवार्चनार्थं ॥ ७३ ॥ दिवा च रात्रौ च शमध्यकाले भवन्ति पुष्पाण्यशशोभनानि ॥ विष्णुस्य हि युतं सर्वजग
देतच्चराचरं ॥ ७४ ॥ शिवस्यांगप्रसूता यत्तस्मात्तां पूजयेत्सदा ॥ त्रिपुंड्रेण च यस्त्रुणं तच्छृणुध्वं द्विजोत्त
माः ॥ ७५ ॥ तस्करोपि महापापो घातितो राजदूतकैः ॥ तं खादयितुमायातोश्चाशिरस्य परिस्थितः ॥ ७६
न स्वांतरात्मसंलग्नो नारक्षातस्यैव पापिनः ॥ कल्लाटे पतिता सद्यः त्रिपुंड्रं तिकमुद्रया ॥ ७७ ॥ चैतन्येन
विना तस्य देहमात्रैकलग्नया ॥ कैलासं तस्करो नीतोरुद्रदूतैस्ततस्तदा ॥ ७८ ॥ विभूतेर्महिमानं च

अ-५

१५८

१६
९६

हेदारवन्द - तस्माच्छिवमयं सर्वज्ञातव्यंचविशेषतः ॥ वेदैः शास्त्रैः पुराणैश्चतथोपनिषदैरपि ॥ १६ ॥ आगमैर्विविधैः शंभुर्ज्ञात-
यो नात्र संशयः ॥ निष्कामैश्च सकामैश्च पूजनीयः सदाशिवः ॥ १७ ॥ कथयामि पुरावृत्तमिति हासं पुरातनं ॥ नंदि-
ना मापुरावेत्यर्थः अवन्ति पुरमावसत् ॥ १८ ॥ शिवभक्तियुतो भूत्वा शिवपूजां चकार सः ॥ नित्यंतपोवनस्थं हिलिंग-
मेकं स दार्चयत् ॥ १९ ॥ उषस्युषसि चोत्थाय प्रयहं शिवबहुभः ॥ नंदीलिंगार्चनरतो बभूवातिरायेन हि ॥ २० ॥
लिंगं पंचामृतैर्नेत्रयथोक्तेनाभ्यषेचयत् ॥ विप्रैः समावृतो नित्यं वेदवेदांगपाठगेः ॥ २१ ॥ यथाशास्त्रेणावि-
धिना पुष्पार्चनपरोभवत् ॥ मुक्ताफलैरिंद्रनीलैः पात्रिकैः रत्नाभरणैः ॥ २२ ॥ बिडुमैः पद्मरागैश्च गोमदे-
श्च निरंतरं ॥ वैडूर्यैः श्वेतनीलैश्च मणिक्वैश्च तथा र्चयत् ॥ २३ ॥ एवं नंदी महाभागो बहुनद्यानधार्ययत् ॥ विजन-
स्तथा लिंगं नानाभोगसमान्वितं ॥ २४ ॥ एकदामृगयासक्तः किशतोभूतहिंसकः ॥ पापीपापसमाचारो विर-
ज्जिरिकंदरे ॥ २५ ॥ अनेकश्चापदाकीर्णेहनमान इतस्ततः ॥ यद्यद्यागतस्तत्र यत्र लिंगं स्फूर्जितं ॥ २६ ॥ उद-
कं वीक्षमाणो सोत्तरुणाया पीडितो भूत्वा ॥ तपोवने सरस्तद्धौ दृष्ट्वा तोयं समाविशत् ॥ २७ ॥ गंडूषो ध्यानं कृत्वा पी-
त्वा तोयं विनिर्गतः ॥ शिवाल्लयंददर्शये अनेकाश्चर्यमंडितं ॥ २८ ॥ दृष्टं स्फूर्जितं लिंगं नानालैः पृथक् पृथक्
तथा लिंगं समालक्ष्य पदापूजां समाहनुत् ॥ २९ ॥ रत्नानि तानि सर्वाणि विधूतानि इतस्ततः ॥ स्नपनंतस्य
लिंगस्य कृतं गंडूषवारिणा ॥ ३० ॥ करेणैकेन पूजार्थं बिल्वपत्राणि सोर्पयत् ॥ द्वितीयेन करेणैव भग-

मो संत धार्यतु ॥ ३१ ॥ दंडप्रणामसंयुक्तं संकल्पं मनसा करोत् ॥ अद्य प्रभृति पूजां वै कैरिष्यामि प्रयत्नतः ॥ ३२ ॥ त्वं
मे स्वामी च भक्तो ह मद्य प्रभृति शोकर ॥ एवं नियमको भूत्वा किरतो गृहमागमत् ॥ ३३ ॥ तथा प्रभातसमये देवा
यतनमागतः ॥ नंदी ददर्श तत्सर्वे किरतेन च यत्कृतं ॥ ३४ ॥ अव्यवस्थं च तद्दृष्ट्वा अमेध्यं शिवसंनिधौ ॥ विधू
तानि चरत्ना निहिंसकेन इतस्ततः ॥ ३५ ॥ चिंतायुक्तो भवन्नंदी जातं किं छिद्रमय वै ॥ युक्ताश्च ये च विघ्नाश्च शि
वपूरस्य च ॥ ३६ ॥ उपातिष्ठंश्च ते चैव मम भाग्यविपर्ययात् ॥ एवं विमर्श्य सच्चिरं प्रक्षारय शिवमंदिरं ॥ ३७
यथागतेन मार्गेण नंदी स्वगृहमागमत् ॥ ततो नान्दिनमात्मोक्त्यपुरोधाः खिन्नमानसः ॥ ३८ ॥ अब्रवीद्
च नंतंतु कस्मात्त्वं खिन्नमानसः ॥ पुरोहितं प्रति तदानंदी वचनमब्रवीत् ॥ ३९ ॥ अद्य दृष्टं मया विप्र अमेध्यं
शिवसंनिधौ ॥ केनेदं कारितं तन्न जौमिमहीकर ॥ ४० ॥ ततः पुरोधाय च ननंदिनं चाब्रवीत्तदा ॥ येन विस्मयति
तंतं चरत्नादीनां प्रपूजनं ॥ ४१ ॥ प्रपूजने सोऽपि मूढः कार्यं कार्येषु मंदधीः ॥ तस्माच्चिंतानकते व्याख्याज
गुरवि प्रभो ॥ ४२ ॥ प्रभाते च मया सार्धं गम्यतां तच्छिवालयं ॥ निरीक्षणार्थं दुष्टस्य तस्य शुद्धिं करोम्यहं ॥ ४३
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं नंदी क्षितस्य पुरोधसः ॥ आस्थितः स्वगृहे नक्तं दूयमानेन चेतसा ॥ ४४ ॥ तस्यां रात्र्यां
व्यतीताया माहूय च पुरोधसं ॥ गतः शिवालयं नंदी समंतेन महात्मना ॥ ४५ ॥ ततो दृष्टं पूर्वदिने क
तं तेन दुरात्मना ॥ कालरूपो महारौद्रो धनुःपाणिः प्रतापवान् ॥ ४६ ॥ तद्दृष्ट्वा भयस्तत्र स्तौ नंदी

नेत्रे निमील्य च ॥ पुरोधश्चैव सहस्राभयभीतिस्तदाभवत् ॥ ४७ ॥ किरतेन कृतं तत्र यथा पूर्वमविस्मृतं ॥ तां
 पूजां च पदाहत्वा बिल्वपत्रं समर्पयत् ॥ ४८ ॥ नैवेद्यं फलं च शंभोः किरतश्चार्पयत्तदा ॥ इंदवस्यातिभूभोऽथा
 यस्वर्गसंगतः ॥ ४९ ॥ तं दृष्ट्वा महदाश्चर्यं वित्तयामास वै चिरं ॥ पुरोधसा सह तदानंदी व्याकुलचेतसा ॥ ५० ॥ ते
 न चाकायिता विप्राः बहवो वेदवादिनः ॥ निवेद्यतेषु तत्सर्वं किरतेन च यत्कृतं ॥ ५१ ॥ किं कार्यं मद्यभो विप्राः क
 थ्यतां च यथा तथा ॥ संप्रधार्य ततः सर्वं धर्मशास्त्रं विलोक्य च ॥ ५२ ॥ ऊचुः सर्वतदा विप्राः नंदिनं जातं शंकिनं ॥
 ईशो विष्णुस्तमुत्सन्नंदुर्बलं नैवेद्यं स्मरैरपि ॥ ५३ ॥ तस्मादानयत्किं गत्वं स्वर्गं वै श्रयस्तम ॥ तथेति मत्वा सौ नंदी शि
 वस्योत्थाय नंतदा ॥ कृत्वा खंडमानीय प्रतिष्ठापयथाविधि ॥ सुवर्णपीठिकां कृत्वा नवरत्नसुशोभितां ॥ ५४ ॥
 उपचारैरेनेकैश्च पूजयामास वै तदा ॥ अथापरे धुरयातः किरतः शिवमंदिरं ॥ ५५ ॥ यावद्विलोकयामास किं
 गमैश्च न दृष्टवान् ॥ मोनं विहाय सहसा साक्रोशमिदमब्रवीत् ॥ ५६ ॥ हे शंभोः कगतो सितंदरीयात्मानमद्य
 वे ॥ न दृष्टो सिमयात्वं हिय इयाम्यद्य कलेवरं ॥ ५७ ॥ हे शंभो हे जगन्नाथ त्रिपुरांतकर प्रभो ॥ हे रुद्र हे महा
 देव दर्शयात्मानमात्मनः ॥ ५८ ॥ एवं साक्षेपमधुरैर्वाक्यैः क्षिप्तः सदा शिवः ॥ किरतेन ततो रंगे वीरो सौज
 हरं स्वकं ॥ ५९ ॥ विभेदाश्रुततो बाहुमास्फोद्येव पुरो ब्रवीत् ॥ हे शंभो दर्शयात्मानं कुतो मां स्मर्यथास्य
 सि ॥ ६० ॥ इति क्षिप्वा ततो जाणिमांसमुत्कृत्य सर्वतः ॥ तस्मिन् गते करेणैव किरतः सहसा क्षिपत् ॥ ६१ ॥

को विरोधितुमर्हति ॥ विभूत्या मंडितांगानां नराणां पुण्यकर्मणां ॥ ६० ॥ मुखे पंचाक्षरी चिंतां कृत्वा स्तेनात्र सं
 शयः ॥ जय कल्पापिनो ये च मे चरुद्राक्षभूषणाः ॥ १ ॥ ते वै मनुष्यरूपेण रुद्रानां स्युः संशयः ॥ तस्मात्सदा
 पूजनीयो वंदनीयो हि नित्यशः ॥ २ ॥ प्रातर्मूर्ध्ना काले च सायंकाले विशेषतः ॥ प्रातस्तु दर्शनाच्छंभो नैव शमेनो
 विनश्यति ॥ ३ ॥ मध्याह्नदर्शनाच्छंभोः सप्तजन्मा जितं नराणां ॥ पापं प्रणाशमायाति निशायां नैव गण्यते ॥ ४ ॥
 शिव इत्यक्षरं नाम महापापप्रणाशनं ॥ येषां मुखे द्रुतं नृणां तैरिदं धार्यते जगत् ॥ ५ ॥ शिवांगे तु यामेरी स्थापि
 ता पुण्यकर्मभिः ॥ तस्यानादेन भूतानि ये च पापराजनाः ॥ ६ ॥ पाषंडिनोऽप्यसद्वास्ते पियांति परंगतिं ॥ न
 शौर्यस्य च संबन्धो न चर्मणो न च शिवालये ॥ ७ ॥ नृभिर्योऽस्थापिता मेरी मृदंगो मुरजादि च ॥ स पशुः शिवस्य निधय
 माप्नोत्यत्र न संशयः ॥ ८ ॥ तस्मात्तत्तं च विततं धनं सुधिरमेव च ॥ चाभराणि महार्हाणि मंचकाः शयनानि च ॥ ९ ॥
 दर्पणानि वितानानि भूषणानि तथैव च ॥ प्रेक्षणानि विचित्राणि पुराणपठनानि च ॥ १० ॥ गाथाश्च इतिहासाश्च गाय
 त्रं च यथाविधि ॥ बहुरूपादिकं शंभोः प्रियाण्येतानि कल्पयेत् ॥ ११ ॥ कल्प्याथैवाच गच्छंति शिवलोकं हि पापिनः ॥
 ये तु ज्ञानमहात्मानः शैवशास्त्रविशारदाः ॥ १२ ॥ गुरुभक्ताश्च ये विप्राः शिवपूजारताश्च ये ॥ शिवभावेन ये विश्वं
 पश्यंति कृतनिश्चयाः ॥ १३ ॥ सम्यग्बुधाः सदाचाराः वर्णाश्रमयुतानराः ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्चा
 न्येतथानराः ॥ १४ ॥ श्वपचोपिवारिष्ठस्तु यो भक्त्या शंभुमर्चति ॥ शंभुना धिष्ठितं चैतज्जगदतश्चरान्वरं ॥ १५ ॥

स्वच्छं च हृदयं कलासस्त्रोतस्सौ सिधुवं ॥ तथैव जलमानीया बिल्वपत्रं च रान्वितः ॥ ६३ ॥ पूजायित्वा यथा
 न्यायं दंडवत्प्रति तौ भुवि ॥ ध्यानस्थितश्च तत्र स्थः किरातः शिवसंनिधौ ॥ ६४ ॥ प्रादुर्भूतस्तदा रुद्रः प्रमथैः परि
 चारितः ॥ कर्पूरगौरद्युतिमान् कपदश्चंद्रशेखरः ॥ ६५ ॥ तंगृहीत्वा करे रुद्र उवाच परिसांख्यन् ॥ भो भो वीरम
 हा प्राज्ञमद्भक्तो सिमहामते ॥ ६६ ॥ वरं वरणीष्वभद्रं ते यत्ते भिलषितं महत् ॥ एवमुक्तः सरुद्रेण महाकालो मुदा
 न्वितः ॥ ६७ ॥ यपातदंडवद्भूमौ भक्त्या परमया युतः ॥ ततो रुद्रं बभाषे दं नवरं प्रार्थयाम्यहं ॥ ६८ ॥ अहं दा
 सोस्मिते रुद्र त्वं मे स्वामी न संशयः ॥ एतत् श्लाघ्यतमं लोके देहि जन्म निज जन्मनि ॥ ६९ ॥ त्वं माता वै पिता त्वं हित्वं
 बंधुश्च सरवान्वमे ॥ त्वंगुरुस्त्वं मंत्रमथ स्त्वं वेद्योऽसि सदा शिव ॥ ७० ॥ तस्मात्तदपरं किंचिच्चिषु लोकेषु विद्य
 ते ॥ निष्कामवाक्यमाकर्ण्य किरातस्य तदा भवः ॥ ७१ ॥ ददौ पार्षदमुरग्यं त्वंदारपातलत्वमेव च ॥ तदा डमरुना
 देननादितं भुवनत्रयं ॥ ७२ ॥ भेरीभांकरशब्देन शंखानां निनदेन च ॥ तदा दुंदुभयेनेदुः पटहाश्च सहस्र
 शः ॥ ७३ ॥ नंदीतन्नादमाकर्ण्य विस्मयात्वरितं ययौ ॥ ये पापिनो न शृण्वन्ति शिववर्तोकदाचन ॥ ७४ ॥
 दिव्यान्नादान् न शृण्वन्ति ते वै संसारवासिनः ॥ नादं परमवाद्यानां श्रुत्वा वाद्यंतदा ययौ ॥ ७५ ॥ तपो वनं
 तत्र शिवः स्थितः प्रमथसंयुतः ॥ किरातो हित्तो हृष्टो नंदिना च तदा श्रुत्वा ॥ ७६ ॥ उवाच प्रश्रितो

केदार खंड.

१८

वाक्यं सनंदी विस्मयान्वितः ॥ किरातं स्तोतुं कामो सौ परमेण समाधिना ॥ ६७ ॥ इहानीतस्वयांशं भुक्त्वं भक्तो सिपरं
तप ॥ त्वं भक्तो हि मिह प्राप्तो मां निवेदय शंकरे ॥ ६८ ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य किरातस्वरयान्वितः ॥
नंदिनं च करे कृत्वा शंकरं समुपानयत् ॥ ६९ ॥ प्रहस्य भगवान् रुद्रः किरातं वाक्यमब्रवीत् ॥ कोयं त्वया समानी
तो गणानामिह संनिधौ ॥ ७० ॥ विज्ञातोऽसौ किरातेन शंकरो लोकशंकरः ॥ त्वद्भक्तश्च सदा चासौ भवदाज्ञाकरः प्र
भो ॥ ७१ ॥ प्रहस्य हंस्तमाणि कथ्येः पुण्ये श्रोत्रावचैरपि ॥ जीवितेन धनेनापि पूजितोऽसि न संशयः ॥ ७२ ॥ तस्मा
ज्जानीहि भो स्वामि नंदिनं भक्तवत्सल ॥ श्रीरुद्र उवाच ॥ न जानामि महाभाग नंदिनं वैश्यवर्तनं ॥ ७३ ॥ त्वं भक्तस्त्वं सरवा
चेति महाकालमहामते ॥ उपाधिरहिताये च ये चैव च मनस्विनः ॥ ७४ ॥ ते प्रियातीव मे भक्ता वरिष्ठास्ते नरोत्तमाः ॥ तव
भक्तो ह्ययं तात स च मे प्रियवत्तरः ॥ ७५ ॥ तावुभौ स्वकतौ तेन पार्षदत्वेन शंभुना ॥ ततो विमानानि बहूनि तत्र समा
गतान्येव महाप्रभाणि ॥ ७६ ॥ किरातवर्येण सर्वैर्यवयः शुधांतरस्तेन महाप्रभेण ॥ केलासंपर्वतं प्राप्तौ विमानैर्वेग
वत्तरैः ॥ ७७ ॥ सासूयमेव संप्राप्तौ ईश्वरस्य महात्मनः ॥ नीराजितौ गिरिजया शिवेन सह तौ तदा ॥ ७८ ॥ उवा
चेदंततो देवी प्रहस्य गजगामिनी ॥ यथा त्वं हि महादेव तं विमोहं संशयः ॥ ७९ ॥ स्वरूपेण गत्या च हास्यभावेः
स्तपूजितैः ॥ मया त्वमेक एवासि सेवितो विश्वरूपधृक् ॥ ८० ॥ देव्यास्तद्वचनं श्रुत्वा किरातो वैश्य एव च ॥ सद्यः
पराङ्मुखो भूत्वा शंकरस्य वपश्यतः ॥ ८१ ॥ उचतुस्वरया युक्तौ गणोरुद्रस्य धीमतः ॥ उभावप्यनुकंथोच

अ. ५

था

१८

केदारखंड-

१९

लोमहीयान् महानुभावो भुवनाधिपमहान् ॥ ३॥ स ईश्वरो भिक्षु रूपी महात्मा भिक्षाटनं दारुवने च चार
॥ तदानीमेव सर्वास्तक्रविभार्याः समागताः ॥ ४॥ विलोकयंत्यः शंभुं तास्तदोचुः परस्परं ॥ को सौ भिक्षुक
रूपो यमागतो पूर्वदर्शितः ॥ ५॥ तस्मै भिक्षां प्रयच्छामः सर्वीभिः सहिता वयं ॥ तथेति नत्वा ताः सर्वाः गृहे
भ्यश्चानयन्मुदा ॥ ६॥ भिक्षान्नं विविधं सुष्ठु सौपचारं च शक्तितः ॥ प्रदत्तं भक्षितं तेन देवदेवेन प्रतिना
॥ का विस्त्रियत रंशं भुंजभाषे विस्मया न्विता ॥ को सित्वा भिक्षु को भूत्वा आगतो त्रमहामते ॥ ८॥ ऋषीणां माश्र
मं शुभं किं नर्थेनो निवेद्यतां ॥ तयोक्तो यतदा रंशं भुजभाषे प्रहसन्निव ॥ ९॥ ईश्वरो हंस्तके रयंते पावनः
प्राप्तवानहं ॥ ईश्वरस्य वचः शुखा क्रविभार्या उवाच तं ॥ १०॥ ईश्वरो सिमहाभाग कैलासगतिरेव च ॥
एकाकी च महो देव भिक्षार्थमटनंतव ॥ ११॥ एवमुक्ते स्तथा रंभुः पुनस्ताम ब्रवीद्वचः ॥ दाहाय ण्या विरहितो
विचरामि दिगंबरः ॥ १२॥ भिक्षाटनार्थं स्तु श्रोणि संकल्प्य रहितः सदा ॥ तया सत्या विना किंचित्क्रीमा चंम
प्रभामिनि ॥ १३॥ नरोचते विशात्मा क्षिप्तस्य प्रतिवदामिते ॥ तेनोक्तं वचनं शुत्वा उवाच कमलेशणा ॥ १४॥
स्त्रियो हि स्तुखसंस्पर्शाः पुरुषस्य न संशयः ॥ तास्त्रियो बर्जिताः शंभो त्वया परमज्ञानिना ॥ १५॥ इति ताः
प्रमदाः सर्वा मिलिता यत्र शंकरः ॥ भिक्षापात्रं च तच्छंभोः पूरितं च महागुणैः ॥ १६॥ अन्नैश्चतुर्विधैः च
पूरीरसे श्वैव प्रपूरितं ॥ यदा रंभुर्गंतुकामः कैलासं पर्वतं प्रति ॥ १७॥ तदा सर्वा विप्रपत्न्यो ह्यन्यगच्छन्तु

श्र

१९

शान्विताः ॥ गतास्ततास्त सर्वास्तपत्नीषु क्रविस्तमाः ॥ १८॥ यावत्स्वाश्रममभ्येक्षता वधू न्यव्यलोकयन् ॥
परस्परमथोचुस्ते पत्न्यः सर्वाः कुतो गताः ॥ १९॥ न विंदामो ध्ववे सर्वे केन दुष्टेन वा हताः ॥ एवं विमृश्य माना
स्ते विचिन्तं इतस्ततः ॥ २०॥ समपश्यन्ततः सर्वाः शिवस्यानुगताश्च ताः ॥ शिवं दृष्ट्वा शुभं प्राप्ता क्रपयो
पिरुषान्विताः ॥ २१॥ शिवस्याग्रगता भूत्वा उचुः सर्वे त्वरान्विताः ॥ किंकृतं हित्व यात्रां भो विरक्तेन महात्म
ना ॥ २२॥ परदारपहर्ता सितमृषीणां न संशयः ॥ एवं क्षिप्तः शिवो मौनी गच्छमानोऽपि पर्वतं ॥ २३॥ तदा च क्रवि
भिः शशो महादेवो व्ययस्तथा ॥ यस्मात्कलत्रहर्ता यंतस्मात्पण्ये भवत्वयं ॥ २४॥ एवं शप्तस्य मुनिभिरिति
गंतस्यापतद्भुवि ॥ भूमिप्राप्तं च तद्विगं वध्वे तदसामहत् ॥ २५॥ आवृत्य सप्तपात्तात्मान् क्षणाद्विगमथो
र्ध्वतः ॥ व्याप्य पृथ्वीं समग्राच अंतरिक्षं समावृणोत् ॥ २६॥ स्वर्गः समावृताः सर्वे स्वर्गातीतमथाभवत् ॥
नमहीनवदिकुचकं न तोयं न च पावकः ॥ २७॥ न च वायुर्न वाका शो नाहं कारो न वामहान् ॥ न वा व्यक्तं न
कालश्च न महान् प्रकृतिस्तथा ॥ २८॥ हेता हेतुविभागं च सर्वं त्रीनं च तत्क्षणात् ॥ यस्माद्दीनं जगत्सर्वं
तस्मिन् लिंगे महात्मनः ॥ २९॥ तयनाद्विगमि त्येव प्रवदंति विपश्चितः ॥ तथा भूतवर्धमानं तेऽपि दृष्ट्वा र्ष
यः ॥ ३०॥ ब्रह्मेन्द्रविष्णुवायवग्निः लोकपालाः सपन्नगाः ॥ विस्मया विष्टमनसः परस्परमथाब्रुवन् ॥ ३१

स

केदारखंडः किमायातंचविस्तारं कर्त्तव्यं कचपीठिका ॥ इति चिंता न्विता विष्णुमूचुः सर्वे व्ययंतदा ॥ ३२ ॥ अस्य मूलं ल
या विष्णो पद्मोद्भवस्तु मस्तकं ॥ युवाभ्यां च विलोक्यं स्यात्स्थाने स्मरिष्यात्तु को ॥ ३३ ॥ श्रुत्वा तौ तु महाभागौ
वेकुंठक मतोद्भवौ ॥ विष्णुर्गतो हि पातालं ब्रह्मा स्वर्गं जगाम ह ॥ ३४ ॥ स्वर्गं गतस्तदा ब्रह्मा ह्यवलो कनत
स्परः ॥ नापश्यत्तस्य लिंगं स्यमस्तकं सविचक्षणः ॥ ३५ ॥ यथा गतेन मार्गेण प्रयावृत्त्या कु संभवः ॥ मेरु पृ
ष्ठमनुप्राप्तः स्मरभ्या लक्षितस्तदा ॥ ३६ ॥ छितया केतकी छाया मुवाच मधुरं वचः ॥ क्व गतो सिमहा प्राज्ञपि
तामहनमोस्तुते ॥ ३७ ॥ कुत जागम्यते ब्रह्मन् किं कार्यं करवाणिते ॥ तस्या वचनमाकर्ण्य सर्वलो क पि
तामहः ॥ ३८ ॥ उवाच प्रहसन्वाक्यं लो छे न्या स्मरणी प्रिति ॥ लिंगं महाद्रुतं दृष्टं येन व्याप्तं जन्म यं ॥ ३९
दर्शयिष्ये तस्या तं देवैः संप्रेषितो स्म्यहं ॥ न दृष्टं मस्तकं तस्य व्यापकं स्यमहात्मनः ॥ ४० ॥ किं वक्ष्ये हं च देवा
ग्रे इति चिंता कुतो स्म्यहं ॥ लिंगं स्यमस्तकं दृष्टं देवानां च मया वदे ॥ ४१ ॥ ते सर्वे यदि वक्ष्यंति इंद्राद्या देव
ता गणाः ॥ तवास्ति साक्षी को वा त्र अस्मिन् न र्थे वदस्वरन् ॥ ४२ ॥ अर्थोऽस्मिन् न वसाक्षि त्वं केतव्या सहस्र
व्रते ॥ तद्वचः शिरसा गृह्य ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ॥ ४३ ॥ केतकी सहिता तत्र स्मरभिस्तस्मान्नयत् ॥ एवं
स समयं कृत्वा देवान् प्रति समागतः ॥ ४४ ॥ ब्रह्मा उवाच लिंगं स्यमस्तकं दृष्टवानहं ॥ मया चिंतं स

भवता हि त्रिलोक्यं ॥ ९१ ॥ तव द्वारि स्थितौ नित्यं भवेतां च न संशयः ॥ तयोर्भावं स भगवान् विदित्वा प्रहसन् भवन् ॥ ९२
उवाच परयाभक्त्या भवतो रस्तुर्वा छितं ॥ तदा प्रभृति तावेतौ द्वारपालौ बभूवतुः ॥ ९३ ॥ शिवद्वारि स्थितौ विप्रामध्या
हे शिवदरिनी ॥ एको नंदी महाकालो द्वावेतौ शिवद्वारि ॥ ९४ ॥ उचतुः स्मृतु दायुक्तौ एक एव सदा शिवः ॥ एकां गुली
समुधृत्य महाकालो भयभाषत ॥ ९५ ॥ तथानंदी धुवाचे दमुधृत्य स्वां गुली दूयं ॥ एको देवो महादेवो द्वितीयो सिमहा
मते ॥ ९६ ॥ महाकाल नमस्तेस्तु धुधृतं चां गुली दूयं ॥ एवं विज्ञातौ द्वारि तिष्ठतौ च महात्मनः ॥ ९७ ॥ शंकरस्य महाभागाः
शृण्वंतु ऋषयो ह्यमी ॥ शैलदेन पुरा प्रोक्तं शिवधर्मं अनंतकं ॥ ९८ ॥ प्राणिनां कपया युक्तः सर्वेषां दुष्कृतात्मनां ॥ ये
पाविनोऽप्यधर्मिणा अंधा मूकाश्च पंगवः ॥ ९९ ॥ कुलहीन दुःखान्मानः श्वपचाश्चैव मानवाः ॥ यादृशां स्तादृशां
श्रान्ये शिवभक्तिं समन्विताः ॥ १०० ॥ तेऽपि गच्छंति सान्निध्यं देवदेवस्य श्रद्धिनः ॥ लिंगं शिवमयं येऽपि पूजयं
ति पश्चितः ॥ १०१ ॥ ते रुद्रलोकं गच्छंति नात्र कार्या विचारणा ॥ इति श्री स्कंद पुराणे केदारखंडे शैवशास्त्रे पं
चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ऋषय उचुः ॥ लिंगं प्रतिष्ठाप्य कथं शिवं हिता प्रवर्तिता ॥ तत्कथ्यतां महाभाग परं श्रु
श्रुतां पुनः ॥ १०२ ॥ त्वे मया उवाच ॥ यदा दारुवने शंभुर्भिक्षार्थे प्राचरन्नुः ॥ दिगंबरो मुक्तजटा कलापो वे
दांतवेद्यो भुवनैकभर्ता ॥ १०३ ॥ स ईश्वरो ब्रह्म कपालधारी योगीश्वराणां परमः परश्च ॥ अणोरणीयान्मह

मीचीनंकेतकीदलसंयुतं॥विशालंविमलंस्नग्धंप्रसन्नकरमद्भुतं॥रम्यंचरमणीयंचदर्शनीयंमहाप्र
भं॥४६॥एतादृशंमयादृष्टंनदृष्टंमहिनाकचित्॥ब्रह्मणोहिवचःश्रुत्वास्तराविस्मयमाययुः॥४७॥
एवंस्मोविष्यपूर्णास्तेइंद्राद्यादेवतागणाः॥तिष्ठंतितावत्सर्वेशोविष्णुरध्यात्मदीपकः॥४८॥पाताला
दागतःसद्यःसर्वानप्यवदत्सरान्॥अस्याप्यंतंनदृष्टोहमवलोकनतत्परः॥४९॥आगतोविस्मयो
पेतःपातालासरतश्चरन्॥अतलंस्तलंवापिवितलंचरत्ताललं॥५०॥तथागर्भस्थलंचैवपातालं
चततःपरं॥तलाललमितान्येवंशून्यंयावद्विलोक्यते॥५१॥शून्यादपिचशून्यंचतत्सर्वंसंनिरीक्षि
तं॥नमूलंनचमध्यंचनचांतोऽस्यविद्यते॥५२॥लिंगरूपीमहादेवोयेनेदंधार्यतेजगत्॥यस्यप्रसा
दादुसन्नायूयंचक्रविभिःसह॥५३॥स्थवरांजंगमंचैवजगत्स्थानुचरिणश्च॥येनेदंकारितंसर्वंय
त्रसर्वंप्रतिष्ठितं॥५४॥यस्मिंश्चविलयंप्राप्तंतद्विगंत्वीश्वरस्यतु॥केशवस्यवचःश्रुत्वाब्रह्मलोक
पितामहः॥५५॥उवाचक्रविभिःसाकंवेदवादरतस्तदा॥देवानामवमोऽह्यग्निस्त्वंविष्णुःपरमोत्तमः॥५६॥
लदंतरेणदेवाश्चइतिवेदानुशासनं॥त्वंकस्माद्विस्मयाविष्टः॥सर्वेषांवक्तुमर्हसि॥५७॥त्वयानदृष्टं
तंचअस्यलिंगस्यबाधुना॥एतावत्किंप्रमाणंस्यादृचनान्तवस्तुव्रत॥५८॥अस्यांतोहिमयादृष्टो

केदारखंड०

२५

नात्रकार्यविचारणा॥ प्रहस्यन्तदाविष्णुस्वान्वकमलेक्षणः॥५९॥ मयानदृष्टंमूलं चमस्तकं च
त्वयाकथं॥ दृष्टं नमसि नो ब्रह्मनूकारणं कथ्यतां च मे॥६०॥ तदा भगुरुवाचेदं विष्णु सर्वेश्वरेश्वरं॥ त
स्माप्तितामहो ज्ञाता सर्वेषामपितत्त्वतः॥६१॥ तथा सर्वे विक्रयस्तस्य वाक्यमपूजयन्॥ तदा वि
ष्णुस्वान्वेदं ब्रह्माणं प्रहसन्निव॥६२॥ दृष्टं हि चेत्त्वया ब्रह्मनूमस्तकं परमार्थतः॥ साक्षिणः केत्वं
यातत्र अस्मिन्नर्थे प्रकल्पिताः॥६३॥ आकर्ण्य वचनं विष्णोर्ब्रह्मा लोकपितामहः॥ उवाच त्वरि
ते नैव केतकी स्मरभीति च॥६४॥ ते देवमम साक्षित्वे जानीहि परमार्थतः॥ ब्रह्मणो हि वचः शुभ्रास
र्वे देवास्स्वरान्विताः॥६५॥ आह्वानं च क्रिरे देवाः स्मरभिन्वतया सह॥ आगता स्मरभिस्तत्र कार्या
र्थं तत्क्षणात्तदा॥६६॥ इन्द्राद्यैश्च तदा देवैरुक्ता च स्मरभिस्तदा॥ उवाच सार्धं केतव्या दृष्टं वै ब्र
ह्मापुरा॥६७॥ लिंगस्य मस्तकं नूनं नात्र कार्या विचारणा॥ पयसा च मदीयेन स्नपनं तस्य मूर्ध
नि॥६८॥ प्रत्यहं क्रियते विष्णो केतकी दलपूजनं॥ तदान्नमोगता वाणी सर्वेषां शृण्वतामभूत्॥६९॥
स्मरभ्या यद्वचः प्रोक्तं केतव्या च तथा स्मराः॥ नृपोक्तं तत्र जानीध्वं न दृष्टं ह्यस्य मस्तकं॥७०॥ त

अ. ५५

२५

आंस्त्रष्टात्वं हि देवो जगत्पतिः ॥ कर्ता च भुवनस्य त्वं हर्ता च पुरुषः परः ॥ ६ ॥ पाह्यास्मांश्च मद्देवदेवदेवनमो
 स्तुते ॥ एवं स्तुतो ब्रह्मणा वै लिंगरूपी महेश्वरः ॥ ७ ॥ ऋषयः स्तोतुकामाश्च महेश्वरमकल्मषाः ॥ ऋषय
 उचुः ॥ अज्ञानिनो वयं कामान्न विंदामोस्य संस्थितिं ॥ ८ ॥ त्वं हि ब्रह्म परं ज्योतिः ज्योतिषामपियन्महः ॥ सत्त्वं
 वेदांतवेद्योऽसि लिंगरूपिन् नमोस्तुते ॥ ९ ॥ त्वं शक्तोऽसि च देवेश अस्माभिस्तुष्टकारिभिः ॥ इन्द्राया वयं सर्वे
 न विंदामः परं पदं ॥ १० ॥ त्वं ह्यत्मा परमात्मा च प्रकृतिस्त्वं विभाविनी ॥ त्वमेव माता च पिता त्वमेव त्वमेव बंधुश्च
 सखा त्वमेव ॥ ११ ॥ त्वमीश्वरो वेदविदेकरूपी महानुभावैः परिचिंत्यमानः ॥ त्वमात्मा सर्वभूतानामेकज्यो
 तिरिवेधसां ॥ १२ ॥ सर्वं भवति यस्माच्च तस्माच्छर्वोऽसि नित्यदा ॥ यस्माच्च शंभवत्येव तस्माच्छंभुरिति स्म
 तः ॥ १३ ॥ त्वं सादयं कजं प्राप्ताः वयं सर्वे सुरासुराः ॥ ऋषयो देवगंधर्वाः विद्याधरमहोरगाः ॥ १४ ॥
 तस्माच्च कृपया रांभो पाह्यस्मान् जगतः प्रभो ॥ श्रीरुद्र उवाच ॥ शृणु ध्वं वचनं मे दयाक्रियातां च त्वरां च
 तैः ॥ १५ ॥ विष्णुं सर्वे नमस्कृत्य ईडिरे च तथा सुराः ॥ देवा उचुः ॥ विद्याधराः सुरणां ऋषयश्च सर्वे त्रा
 ता स्वयाद्यसकला जगदेकबंधो ॥ १६ ॥ सर्वोऽस्तथैव परिपालय देवदेव त्रैलोक्येनाथोसि जग

निवास ॥ प्रहस्य भगवान्विष्णुः उवाच दं वचस्तदा ॥ १७ ॥ देह्यप्रपीडिता यूयं रक्षिताश्च पुरामया ॥ अद्यैव भय
 मुसन्नं लिंगादस्माच्चिरंतनात् ॥ १८ ॥ न शक्यते भयात्रा तु मस्माद्विंशात्सुरोत्तमाः ॥ अन्युते नैव मुक्तास्ते
 देवाश्चिंतासमन्विताः ॥ १९ ॥ तदानभोगतावाणी नारायणमुवाच ह ॥ एतद्विंशं संवत्सु पूजनाय जना
 दं न ॥ २० ॥ पिंडी भूत्वा महाबाहो संरक्षस्व चराचरं ॥ तथेति मत्वा भगवान् पिंडी भूतो ह्यधारयत् ॥ २१ ॥ तद्विं
 शं भगवांश्चैव वीरभद्रोभ्यपूजयत् ॥ ब्रह्मादिभिः सुरगणैः स्वगणैस्तदानीं संपूजितः शिवविधानरतो
 महात्मा ॥ २२ ॥ स वीरभद्रः शशिरोऽखरोऽसौ शिवप्रियो रुद्रसमस्त्रिलोचनः ॥ लिंगस्यार्चनसंयुक्तो
 वीरभद्रो भवत्तदा ॥ २३ ॥ तद्रूपस्य च लिंगस्य येन सर्वं निदं जगत् ॥ उत्पत्तिं स्थितिमाप्नोति तथा विल
 यमेव च ॥ २४ ॥ तद्विंशं निह्य कुर्त्तय नात्तत्त्ववित्तमाः ॥ ब्रह्मांडगोलकं व्याप्तं यथा रुद्राक्षभूषितं ॥ २५ ॥
 तथा लिंगं महज्जातं सर्वेषां दुरतिक्रमं ॥ तदा सर्वे यविबुधाः ऋषयो वै महाप्रभाः ॥ २६ ॥ तुष्टुवुश्च म
 हा लिंगं वेदवादेः पृथक् पृथक् ॥ अणोरणीयां त्वं देव तथापि महतो महान् ॥ २७ ॥ तस्माच्च या वि
 धातव्यं सर्वेषां रक्षणं विभो ॥ तदानीमेव शर्वेण तद्विंशं बहुशः कृतं ॥ २८ ॥ सत्ये ब्रह्मेश्वरं लिंगं वै

कुंठे च सदा शिवं ॥ अमरावल्यां सप्रतिष्ठममरेश्वरसंज्ञितं ॥ २९ ॥ कालेश्वरं च वारुण्यायाभ्यायां वरुणेश्वरं ॥
 नैर्जतेरां च नैर्जस्यां वायव्यायां वनेश्वरं ॥ ३० ॥ कौंचेश्वरं च कौबेर्यां देशान्यां च महेश्वरं ॥ ओंकारं नर्मदायां
 च महाकालं तथैव च ॥ ३१ ॥ काश्यां विश्वेश्वरं लिंगं प्रयागे ललितेश्वरं ॥ न्यंबकं च ब्रह्मगिरौ कलौ भद्र
 श्वरं तथा ॥ ३२ ॥ इक्ष्वाक्यं च देवगंगासागरसंगमे ॥ सौराष्ट्रे च तथा लिंगं सोमेश्वरमिति श्रुतं ॥ ३३ ॥
 तथा सर्वेश्वरं विंध्ये श्रीशैले शिखरे श्वरं ॥ कांच्यां मल्लनाथं च सिंहनाथं च सिंहले ॥ ३४ ॥ विरूपाक्षं
 तथा लिंगं कोटिशंकरमेव च ॥ त्रिपुरांतकं च भीमेशं डामरेश्वरमेव च ॥ ३५ ॥ एवमादीन्यनेकानि लिंगानि पु
 बनत्रये ॥ रुद्रापितानि तथा देवैर्विश्वोपकृतिहेतवे ॥ ३६ ॥ लिंगांश्चैतथा सर्वैः पूर्णमासी जगत्रये ॥ तथा
 च वीरभद्रांशः पूजार्थममरैः कृताः ॥ ३७ ॥ चत्वारिंशच्च संस्कारास्तेषामष्टाधिका भवन् ॥ कथिताः शं
 करेणैव लिंगस्यार्चनसूचकाः ॥ ३८ ॥ साक्षाद्गुह्येण कथिताः शिवधर्माः सनातनाः ॥ वीरभद्रो यथा रु
 द्रस्तथा न्ये गुरुवस्मृताः ॥ ३९ ॥ गुरोर्जाताश्च गुरवो विख्याताश्च जगत्रये ॥ लिंगस्य महिमानं च न
 दी जानाति तत्त्वतः ॥ ४० ॥ तथा स्कंदो हि भगवान् अन्ये येनामधारकाः ॥ यथोक्ताः शिवधर्मो हि नंदि

था सर्वेथ विबुधाः संश्रवौ विष्णुना सह ॥ शेषोश्च सरभिरौषाभ्रपावादनतयरां ॥ ४१ ॥ मुखेनोक्तं त्वया वै
 वमन तं यत्स्वयाश्रमे ॥ अपवित्रं मुखं ते स्तु सर्वधर्मबहिष्कृतं ॥ ४२ ॥ सुगंधिः केतकीचापि अ
 योग्या च शिवार्चने ॥ भविष्यति न संदेहः अनृताच्चैव भाषिणी ॥ ४३ ॥ तदान्नो गता वाणी ब्रह्माणं च श
 शापवै ॥ मृषोक्तं त्वयामंदमदर्थं वातिशेन वै ॥ ४४ ॥ भृगुणा क्रुपिभिः साकंतयैव च पुरोधसा ॥ तस्मा
 द्धूमपूज्याश्च भवेयुः केशभागिनः ॥ ४५ ॥ विवादनिरता मूढा अतस्त्वज्ञाः समस्तराः ॥ यावकाश्चान्या
 श्रानि संस्वज्ञाति ध्यातकाः ॥ ४६ ॥ आत्मसंमानिता नित्यं परस्परविनिंदकाः ॥ एवं शप्ताश्च मुनयो ब्रह्मा
 द्या देवतास्तथा ॥ ४७ ॥ शिवेन शप्तास्ते सर्वे लिंगं शरणमाश्रयुः ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे केदारखंडे षष्ठो
 ध्यायः ॥ ४८ ॥ लोमश उवाच ॥ तद्वचनं सुकराः सर्वे ऋषयोऽपि भयान्विताः ॥ ईदृरे लिंगमेशं च ब्रह्माद्यां श
 नविकृताः ॥ ४९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ त्वं लिंगरूपी कुरु महाप्रभावो वेदांतवेद्योऽसि सदात्मरूपी ॥ येनैव सर्वं जगदात्म
 भूतं कृतं सदानंदपरेण नित्यं ॥ २ ॥ त्वं साक्षी सर्वलोकानां हर्ता त्वं च विचक्षणः ॥ रक्षकोऽसि महादेव भैरवो
 सि जगत्पते ॥ ३ ॥ त्वया लिंगस्वरूपेण व्याप्तमस्ति जगत्रयं ॥ इन्द्राश्चैव वयं नाश्रमायामोहितचेतसः ॥ ४
 अहंकरास्तराः सर्वे यक्षगंधर्वराक्षसाः ॥ पन्नगाश्च पिशाचाश्च तथा विद्यां राक्षसी ॥ ५ ॥ त्वं हि विश्वस्त

नापरिकीर्तिताः॥४१॥शैलादेनमहाभागविचित्रालिंगधारकाः॥प्राणस्योपरिलिंगवधार्यतेहिपुरात
नैः॥४२॥लिंगेनसहपंचत्वंलिंगेनसहजीवितं॥एतेधर्माःसरश्चेष्टशैलादेनप्रतिष्ठिताः॥४३॥धर्म
पाशुपतंश्रेष्ठंस्कंदेनप्रतिपादितं॥राक्षापंचाक्षरीविद्याप्रासादस्यचदीपिका॥४४॥स्कंदात्सर्वमनुप्रा
प्तमगस्येनमहात्मना॥पश्चादाचार्यभेदेनआगमाबहवोभवन्॥४५॥किंपुनर्बहुनोक्तेनशिवइत्यक्षरद्वयं॥
उच्चारयंतियेनित्यंतैरुद्गानात्रसंशयः॥४६॥सतांमार्गंपुरस्कृत्ययेसर्वेतेपुरांतकाः॥वीरमाहेश्वराज्ञेयाः
पापक्षयकरानृणां॥४७॥प्रसंगेनानुषंगेनअथचैवंयदृच्छया॥शिवेभक्तिंप्रकुर्वंतियशोयांतिसद्गतिं
४८॥शृणुध्वंकथयिष्यामिइतिहासंपुरातनं॥कृतंशिवात्मयेयच्चपतंग्यामार्जनंपुरा॥४९॥आगता
भक्षणांश्चनेवेद्यंकेनचार्पितं॥मार्जनंरजसस्तस्याःपक्षाभ्यामभवत्तदा॥५०॥तेनकर्मविपाकेनउ
त्तमंस्वर्गमागता॥भुक्तास्वर्गस्वरंचोग्रंततःसंसारमागता॥५१॥काशीराजसुताजातासंदरीनामवि
श्रुता॥पूर्वाभ्यासाच्चकल्याणीबभूवपरमासती॥५२॥उषस्कृत्यायतनवंगीशिवद्वारगताभवत्॥संमार्
जनंचकुरुतेभक्त्यापरमयायुता॥५३॥स्वयमेवतदादेवीसंदरीराजकन्यका॥तथाभूतान्वतांदृष्टुमुनि

केदारखंड-

२४

रुद्रालको ब्रवीत् ॥ सुकुमारासती बाले स्वयमेव कथं शुभे ॥ संमार्जनं च कुरुष्वेक न्यकेत्वं शुचि स्मिते ॥
॥ ५५ ॥ दास्यो दासाश्च बहवः संति देवित वाग्रतः ॥ तवाज्ञया करिष्यंति सर्वे संमार्जनादिकं ॥ ५६ ॥ ऋ
षेस्तद्वचनं श्रुत्वा प्रहस्येदमुवाच ह ॥ शिवसेवां प्रकुर्वाणः शिवभक्तिपुत्रस्तदा ॥ ५७ ॥ येन राश्वे
वनार्यश्च शिवलोकं व्रजंति ते ॥ संमार्जनं च पाणिभ्यां पद्भ्यां यानं शिवालयं ॥ ५८ ॥ दर्शनं चैव चक्षुभ्यां
स्मरणं मनसा सदा ॥ शिरः प्रणामसंयुक्तं येषां ते पुण्यभागिनः ॥ ५९ ॥ तस्मान्मया चक्रियते संमार्ज
नमतं द्रितं ॥ अन्यत्किं विन्न जानामि एकं संमार्जनं विना ॥ ६० ॥ ऋषिस्तद्वचनं श्रुत्वा मनसा च विमृश्य वै ॥
अनया किं कृतं पूर्वं केयं कस्य प्रसादतः ॥ ६१ ॥ तदा ज्ञातं च ऋषिणा तत्सर्वं ज्ञानं च क्षुधा ॥ विस्मयेन स
माविष्ट स्तूष्यं भूतो भवत्तदा ॥ ६२ ॥ स विस्मयो भूदथ तद्विदित्वा उद्दालको ज्ञानविदां वरिष्ठः ॥ शिवप्रसा
दं मनसा विचिं स परात्परं बोधमयं प्रशान्तं ॥ ६३ ॥ इति श्री स्कंदपुराणे केदारखंडे शैवशास्त्रे सप्तमोऽध्या
यः ॥ ६ ॥ लोमशा उवाच ॥ तस्करोऽपि पुरा ब्रह्मनू सर्वधर्मबहिष्कृतः ॥ ब्रह्मघ्नो सौमरापश्च सुवर्णस्य
चतस्करः ॥ १ ॥ लंपटो हि महापाप उत्तमस्त्रीषु सर्वदा ॥ घृतकारी स दामंदः कितवैः सह संगतः ॥ २ ॥

अ. ७

२४

स्तर्कपरास्तधामीमां सकाश्रये ॥ १६ ॥ अन्योन्यवादिनश्चान्येतथान्येचात्मचिंतकाः ॥ एकवाक्यं
नकुर्वेतिशिवार्चनबहिष्कृताः ॥ १७ ॥ तर्कोपिक्रियतेयैश्चतैः सर्वैः किं शिवं विना ॥ तथा किं बहुनो
क्तेनये सर्वे स्थिरजंगमाः ॥ १८ ॥ प्राणिनोपि हि जायंते केवलं लिंगधारिणः ॥ पिंडीयुक्तं यथा किं
गं स्थापितं तु यथा भवेत् ॥ १९ ॥ तथानरा लिंगयुक्ताः पिंडीयुक्तास्तथा स्थिराः ॥ शिवशक्तियुतं
सर्वजगदेतच्चराचरं ॥ २० ॥ तं शिवंदूरतः कृत्वा मूढाश्चान्यं न जंतिये ॥ धर्मनोसादितं तैस्तु न श्वरं क्ष
णभंगुरं ॥ २१ ॥ तस्माद्विगर्जनं श्रेष्ठं सर्वेषामपि वैद्विजाः ॥ इंदुनीलमयं लिंगं विष्णुना पूज्यते सदा ॥ २२ ॥
ब्रह्मामणिमयं लिंगं पूजयत्यनिशं विभुः ॥ शैवमल्लिङ्गं कुबेरश्च पाश्री आरक्तमेव च ॥ २३ ॥ यमोनील
मयं लिंगं राजतं निर्जितं तथैव ॥ काश्मीरं पवनो लिंगमर्चयत्यनिशं विभुः ॥ २४ ॥ एवं ते त्रैलोकिकाः सर्वे लोक
पालाः सवासवाः ॥ तथा सर्वे पिपाता लिंगधर्वाः किं नरैः सह ॥ २५ ॥ दैत्यानां वैष्णवाः केचिन्महा
दप्रमुखा द्विजाः ॥ तथा हिराक्षसानां च विभीषणपुरोगमाः ॥ २६ ॥ बलिश्च नमुचिश्चैव हिरण्यक
शिपुस्तथा वृषपर्वा वृषश्चैव संह्रादी नामकस्तथा ॥ २७ ॥ एते चान्ये च बहवः शिष्याः शुक्रार्थीम

तः ॥ एते शिवार्चनरताः सर्वे ते दैत्यनायकाः ॥ २८ ॥ राक्षसाश्चैव ते सर्वे शिवपूजापरायणाः ॥ हेतिः ब्रह्मे
तिः संयातिः प्रयातिः प्रद्युतिस्तथा ॥ २९ ॥ विद्युज्जिह्वस्तीक्ष्णदंष्ट्रो धूम्राक्षो भीमविक्रमः ॥ माली
चैव सुमाली च मातुषवानतिभीषणः ॥ ३० ॥ विद्युक्ते शस्तडिज्जिह्वोरावणश्च महाबलः ॥ कुंभ
कर्णो दुराधर्षो वेगदंशी प्रतापवान् ॥ ३१ ॥ एते हि राक्षसाश्चैव शिवागमपराह्वयाः ॥ लिंगं समभ्य
र्च्य सदा सिद्धिं प्राप्ताः परांतुते ॥ ३२ ॥ रावणेन तपस्तपः सर्वेषामपि दुःसहं ॥ तपः प्रियो महादेवः
स्तुतिप्रियः सदा भूरा ॥ ३३ ॥ वरानयच्छतदा सर्वेषां दुर्लभानपि ॥ ज्ञानं विज्ञानं सहितं त
द्धंतेन सदा शिवात् ॥ ३४ ॥ अजेयत्वं च संग्रामे द्वे गुण्यं शिरसां तथा ॥ पंचवक्त्रो महादेवो
दरावक्रोथरावणः ॥ ३५ ॥ देवान् कृषीन् पितॄन् श्रेयानिर्जित्य तपसा विभुः ॥ महेशस्य प्रसा
दा च सर्वेषामधिको भवत् ॥ ३६ ॥ राजा त्रिकूटाधिपतिर्महेशो नक्तो महान् ॥ सर्वेषां राक्षसां संह्राणां
परमासनमास्थितः ॥ ३७ ॥ तपस्विनां परीक्षायै यदृषीणां विहिंसनं ॥ कृतं तेन तदा विप्राः रावणे
न तपस्विना ॥ ३८ ॥ अजेयो हि महान् जातः रावणो लोकरावणः ॥ सत्यं तं कृतं तेन प्रसादा

छंकरस्यतु ॥ ३९ ॥ लोकपालाजितास्तेन प्रतापेन तपस्विना ॥ ब्रह्मापि विजितो येन वेदवादरतेन हि ॥ ४० ॥ सूर्यो
पि विजितो येन तेजसा परमेण हि ॥ अमृतांशुमयो भूत्वा जितो येन रेशी द्विजाः ॥ ४१ ॥ दाहकत्वा जितो बलिः
स्तथा दंडाजितो यमः ॥ बलाधिक्या जितो वायुरीशः कैलासभंजनात् ॥ ४२ ॥ ऐश्वर्येण जितश्चेन्द्रो विष्णुः
सर्वगतस्तथा ॥ लिंगार्चनप्रसादेन त्रैलोक्यं च वशीकृतं ॥ ४३ ॥ तदा सर्वे मुनिगणा ब्रह्मा विष्णु पुरोगमाः
प्रेरुष्टं समासाद्य समंत्रं चक्रिरे तदा ॥ ४४ ॥ पीडितास्मो रावणेन तपसामहता भूताः ॥ किं कुर्मः अधु
ना विष्णो वयं सर्वे पराजिताः ॥ ४५ ॥ तपस्विनां भक्तिमतां ज्ञानिनां च विशेषतः ॥ अधिको सौ वैश्रवणा
सर्वलोकमहेश्वरः ॥ ४६ ॥ कथं जेयो भवेद्यत् सर्वं कथ्यतां प्रभो ॥ विष्णुरुवाच ॥ लिंगार्चनरताः सर्वे
यूयं नास्त्यत्र संशयः ॥ ४७ ॥ समाधिकरणेनैव लिंगमात्रं प्रपूजकाः ॥ रावणेन कृतं यच्च तपः परमदुष्क
रं ॥ ४८ ॥ गोकर्णारव्ये महाक्षेत्रे श्रूयतां परमाद्भुतं ॥ साक्षाद्विगार्चनं येन कृतमस्ति महात्मना ॥ ४९ ॥ ज्ञा
नं ज्ञेयं ज्ञानगम्यं यत्तपः परमाद्भुतं ॥ यत्कृतं रावणेनैव अन्येषां चैव दुर्लभं ॥ ५० ॥ वैराग्यं परमास्त्रं प्रजो
दार्थं चलथाधिकं ॥ तेनैव मम तास्य क्ता रावणेन बलीयसा ॥ ५१ ॥ संवत्सरसहस्राच्च स्वाशिशो हि महाभु
जः ॥ छित्वा करेण लिंगस्य पूजनार्थं समर्पयत् ॥ ५२ ॥ रावणस्य कबंधं च महालिंगं समीपतः ॥ योगधा

एकदा कीडता तेन हारितं धूतमुत्तमं ॥ कितवैर्वध्यमानो हितदानो वाच किंचन ॥ ३ ॥ पीडितोऽप्यभवत्तूष्णीं
तैरुक्तः पापकृत्ततः ॥ धूते खया हारितं च तद्भुव्यं किंच न यच्छसि ॥ ४ ॥ नो वा तत्कथ्यतां रीघ्रियाथा तथ्येन दुर्म
ते ॥ यत्प्रहारितं प्रयच्छामिरात्रा वित्यब्रवीच्च सः ॥ ५ ॥ तैर्मुक्तस्तेन वाक्येन गतास्ते कितवादयः ॥ तदानीं री
घ्रसमये गतो सौ शिवमंदिरं ॥ ६ ॥ वितानं हर्तुं कामो सौ शिवमस्तकमारुहत् ॥ वितानं स्त्रजसंबध्यं याव
न्मोचयतीश्वरः ॥ ७ ॥ स तु तोषमहादेव स्तावत्तस्य तुरांकरः ॥ अनेन कृतमद्यैव स्वदेहेन प्रपूजनं ॥
८ ॥ केचिन्नेत्रं प्रयच्छंति जिह्वां केचित्तथापरे ॥ शिरांसि केचिद्यच्छंति एतन्मे पूजनं महत् ॥ ९ ॥ अ
नेन यत्कृतं चाद्य सर्वेषामधिकं भुवि ॥ सर्वेषामेव भक्तानां वरिष्ठाय वरप्रियः ॥ १० ॥ इति मत्स्नानयामा
सवीरभद्रादिभिर्गणैः ॥ ते सर्वे स्वरिता जग्मुः कैलासाच्छिववद्व्रजाः ॥ ११ ॥ सर्वे हर्मरुना देननादितं भु
वनत्रयं ॥ तां दृष्ट्वा सहसोऽस्थाय तस्करो सौ दुरात्मवान् ॥ १२ ॥ लिंगस्य मस्तकात्सद्यः पलायनपशे
भवत् ॥ पलायमानं तं दृष्ट्वा वीरभद्रः समानयत् ॥ १३ ॥ कस्माद्विभो विभो मंददेव देवो महेश्वरः ॥
प्रसन्नस्तव जातोऽद्य उदारचरितो ह्यसौ ॥ १४ ॥ पार्श्वदोहि कृतस्तेन तस्करः परमेष्ठिना ॥ तस्मात्का
र्या शिवे भक्तिः सर्वेषामपि देहिनां ॥ १५ ॥ पशवोऽपि हि पूज्यास्तः किंपुनर्मनवा भुवि ॥ ये तार्किका

के. खं ५० वलोकमुपाव्रजन् ॥ ६५ ॥ द्वारिस्थितः किंकरवत्तदनं दीउवाच तान् ॥ शैलादोहिमहातेजागणानां वान ॥ अ. र्
 २७ च राननः ॥ ६६ ॥ शिवप्रियो रुद्ररूपी महात्मा उवाच सर्वानथ चेन्द्रमुख्यान् ॥ कस्माद्युर्ये गताः संश्रमाच्चर ॥ मा
 तत्सर्वं कथ्यतां विस्तरेण ॥ ६७ ॥ नंदिना च तदा सर्वे पृष्टाः प्रोचुस्त्वरान्विताः ॥ रावणेन वर्यं सर्वं निजि
 तामुनिभिः सह ॥ ६८ ॥ प्रसादयितुमायाताः शिवं लोके श्वरे श्वरं ॥ प्रहस्य भगवान् नंदी ब्रह्माणं तमुवा
 च ह ॥ ६९ ॥ कथं यं कश्चिदः शंभुः तपसा परमेणा हि ॥ द्रष्टव्यो मानसश्च श्रमो य इष्टुं न पार्यते ॥ ७०
 यावद्भाव्या अनेकांश्चंद्रियार्थास्तथैव च ॥ यावच्च मम ताभावस्तावदीशो हि दुर्लभः ॥ ७१ ॥ जितेन्द्रिया
 णां शान्तानां तान्निष्ठानां महात्मनां ॥ सुलभो लिंगरूपी स्याद्भवतां दुर्लभः सदा ॥ ७२ ॥ ब्रह्मो यो हिये द
 देवा रुषयोऽपि विपश्चितः ॥ प्रणम्य नंदिनं प्रादुः कस्मात्संवाच राननः ॥ ७३ ॥ तत्सर्वं कथ्यतां सर्वं रावण
 स्य तपो बलं ॥ नंदी उवाच ॥ कुबेरोऽधिकृतो येन रावणेन पुरास्तराः ॥ ७४ ॥ एकादशो हि रुद्राणां मस्मि
 न् कैलासपर्वते ॥ स्थापितो देवदेवेन शंभुना परमोष्ठिना ॥ ७५ ॥ यावत्स्थितो हं कैलासे कुबेरश्चाग
 तस्ततः ॥ रावणोऽप्यगमत्पूर्ण आरुह्य वरवाहनं ॥ ७६ ॥ तं दृष्ट्वा ब्रवीच्छुद्धः कुबेरोऽहं न चागतः ॥ २७

त्वया दृष्टेन दृष्टे वा कथ्यतामविलंबितं ॥ ७७ ॥ किं कार्यं धनदेनाद्यतत्सर्वं वदस्व व्रत ॥ तदोवाच महातेजरा
 वणो लोकरावणः ॥ ७८ ॥ मेध्यः अथान्वितो भूत्वा विषयात्मा सुदुर्लभः ॥ शिक्षापयितुमारब्धः मेवं कार्यं
 मिति प्रभो ॥ ७९ ॥ यथा हंच श्रिया युक्त आद्यो हं बलवानहं ॥ तथा त्वं भवरे मूढ नामोऽयं समुपार्जय
 ॥ ८० ॥ अहं मूढी कृतस्तेन कुबेरेण महात्मना ॥ ततस्तं च महात्म्यमवलोकितुमागतः ॥ ८१ ॥ ततः परशि
 वं ध्यात्वा आगतोऽहं लोकां प्रति ॥ मम दर्शनमात्रेण गतास्ते सर्वगुह्यकाः ॥ ८२ ॥ कुबेरसहितानंदिन आग
 तस्तव मंदिरं ॥ दीयतां च कुबेरोऽयं नात्र कार्या विचारणा ॥ ८३ ॥ रावणस्य वचः श्रुत्वा अवोचं तत्त्वतोऽप्य
 हं ॥ लिंगकोसिमहाभाग त्वमहं वतथा विधः ॥ ८४ ॥ उभयोः समतां ज्ञात्वा वृथा जल्पसि दुर्मते ॥ तथोक्तः स
 न्नवादीन्मां वद नार्थं बलौ धृतः ॥ ८५ ॥ यथाभवद्भिः पृष्टो हं वद नार्थं महात्मभिः ॥ पुरा वृत्तं मया प्रोक्तं शिव
 पूजाविधेः फलं ॥ ८६ ॥ शिवेन दत्तं सा रूप्यं न गृहीतं मया तदा ॥ याचितं हि मया शंभोर्वदनं वानरस्य च ॥ ८७
 शिवेन कृपया दत्तं मम कारुष्यशीलिना ॥ निरहं कारिणो ये च निस्तं फानिष्य रिग्रहाः ॥ ८८ ॥ शंभोः प्रियास्ते विज्ञे
 या येन्ये शिवबहिष्कृताः ॥ तथा वदन्मया सार्धं रावणोऽपि यथा तथा ॥ ८९ ॥ मया विधा चितान्ये वद शव
 लोऽपि धीमता ॥ बहुभिर्वदनैः कार्यं शिवस्तवनमद्भुतं ॥ ९० ॥ तदीयेन मुखे नैव कपीनां विधत्ते न किं ॥

२७

स्या

केदारखंड

२८

प

वधावाकथितः शंभुस्त्वया दुर्मित्रितेन हि ॥ ९१ ॥ उपहासकरं वाक्यं पौलस्त्यस्य श्रुतं च तत् ॥ तदा मया हि शशो सो
रावणो लोकरावणः ॥ ९२ ॥ ईदृशान्येव वक्त्राणि संभविष्यंतियेषु वै ॥ तेः समेतो यदा कोपिन रवये महातपाः ॥
मां पुरस्कृत्य सहसा हनिष्यति न संशयः ॥ एवं शशो मया ब्रह्मनरावणो लोकरावणः ॥ ९४ ॥ अर्चितं केवलं लिंगं प
रमेण समाधिना ॥ पीठिकास्तु संस्थेन विष्णुना च विनासुराः ॥ ९५ ॥ विष्णुः सहि महाभागास्तस्मात्सर्वे विधास्य
ति ॥ देवदेवो महादेवो विष्णु रूपी महेश्वरः ॥ ९६ ॥ सर्वेयं प्रार्थयंतु विष्णुं सर्वगुहाश्रयं ॥ अहं हि सर्वदेवानां
पुरोवत् ॥ मय्यथ ॥ ९७ ॥ ते सर्वे नादिनो वाक्यं श्रुत्वा वाक्यं त्वरान्विताः ॥ वैकुण्ठमागता गीर्भिर्विष्णुं स्तोतुं
प्रचक्रिरे ॥ ९८ ॥ देवा रुचुः ॥ नमो भगवते तुभ्यं देवदेव जगत्पते ॥ त्वदाधारमिदं सर्वं जगदेतच्चराचरं ॥
॥ ९९ ॥ एवं लिंगं त्वया विष्णो धृतं वै पीठरूपिणा ॥ अवताराः कृताः पूर्वं अस्मदर्थे त्वया प्रभो ॥ १०० ॥
मत्स्यो भूत्वा त्वया वेदाः स्थापिता ब्रह्मणो मुखे ॥ हयग्रीवस्वरूपेण धातितो मधुकैठभौ ॥ १०१ ॥ तथा क
मठरूपेण धृतो वै मंदराचलः ॥ वराहरूपमास्थाय हिरण्याक्षो हतस्त्वया ॥ १०२ ॥ हिरण्यकशि
पुर्देह्यो हतो नृसिंहरूपिणा ॥ तथा वैवस्वतिर्बह्यो देह्यो वामनरूपिणा ॥ १०३ ॥ श्रीः

अ. ८

२८

रणया युक्तं परमेण समाधिना ॥ ५३ ॥ लिंगे लयं स माधायकं चो विकलमास्थितं ॥ ओम् शिरोऽप्यवाधैव तेना
पिशिव पूजनं ॥ ५४ ॥ कृतं ते नैव शिरसा तथा चैवापरेणा हि ॥ एवं शिवं शिरस्येव बहूनि तेन समर्पिता
न्येव शिवार्चनार्थे ॥ ५५ ॥ भूत्वा कबंधो हि पुनः पुनश्च सदा शिवो सौवरदो वभूव ॥ मया विनासुरा
स्तत्र पिंडीभूतेन वै पुरा ॥ ५६ ॥ वरान्वरय पौलस्त्य यथेष्टं सौदाम्यहं ॥ रावणेन तथा चोक्तः शिवः प
रममंगलः ॥ ५७ ॥ यदि प्रसन्नो भगवान् ममैव स्तुतस्तदा ॥ न कामयेन्यं च वरं आश्रयेत् त्वत्पदं बुजं ॥ ५८
यथा तथा प्रदातव्यं यद्यदस्ति कृपा मयि ॥ तदा तदा शिवे नोक्तो रावणो लोकरावणः ॥ ५९ ॥ मत्प्रसादाच्च
सर्वं त्वं यथेष्टं प्राप्स्यसि ध्रुवं ॥ एवं प्राप्तं शिवात्सर्वं रावणेन तपस्विना ॥ ६० ॥ तस्मात्सर्वं भवद्भिश्च तप
सा परमेण हि ॥ विजेतव्यो रावणो यमिति मे मनसि स्थितं ॥ ६१ ॥ अन्युत सवचः श्रुत्वा ब्रह्माद्या देवता ग
णाः ॥ चिंतामापो दिरे सर्वे चिरं ते विषयात्मकाः ॥ ६२ ॥ ब्रह्मापि चंद्रियग्रस्तः स्मृतां यमितुमुद्यतः ॥ इ
ंद्रोऽपि जारभावश्च चंद्रोऽपि गुरुतन्यगः ॥ ६३ ॥ यमः कदर्यभावाच्च चंचलत्वात् सदा गतिः ॥ पावकः सर्वभ
क्षित्वा तथा न्ये देवता गणाः ॥ ६४ ॥ अशक्ता रावणं जेतुं तपसा च विजंभितं ॥ चिंतयित्वा च ते सर्वे शि

न्य

न

न्महाकविः ॥ अवतीर्णः सहायार्थं विष्णोः मिततेजसः ॥ १४ ॥ मैदादयो हि कपयोस्तस्यैव सुरसत्तामाः ॥ एवं सर्वे स्मरगणा अव
 तेरु र्यथा तथा ॥ १५ ॥ तथैव विष्णु रुरु सन्नः को सत्यानंदवर्धनः ॥ विश्वस्य रममाणो च राम इत्युच्यते बुधेः ॥ १६ ॥ शेषो वि
 भक्त्या विष्णोः श्रय जातो लक्ष्मण नामतः ॥ दोर्दंडादपि विष्णोः श्रय अवतीर्णोऽप्रतापिनो ॥ १७ ॥ शत्रुघ्नो भरतारव्यो च विरव्यातो
 भुवनत्रयो ॥ मिथिलाधिपतेः कन्या योक्ता वै ब्रह्मवादिभिः ॥ १८ ॥ सा ब्रह्मविद्यावतरत्सुराणां कार्यसिध्यते ॥ सीताया
 तालांगलं च यज्ञभूमिं विकर्षतः ॥ १९ ॥ तस्मात्सीतेति विख्याता विद्यासाम्नीक्षिकी नदा ॥ मिथिलायां स
 मुसन्नामैविलीत्यभिधीयते ॥ २० ॥ जनकस्य कुले जाता विश्रुता जनकात्मजा ॥ रव्याता वैदवती पूर्वव
 त्प्रविद्यामनस्विनी ॥ २१ ॥ सा ह्यजनकैर्नैव विष्णो वै परमात्मने ॥ तथाथ विद्यया सार्धं देवदेवो जगत्ततिः ॥ २२ ॥ उग्रे
 तपसिलीनो सो विष्णुः परममंगलः ॥ रावणं जेतुं कामो सो रामो राजीवलोचनः ॥ २३ ॥ अरण्यवासमकरोद्देवानां का
 र्यसिध्यते ॥ शेषावतारोऽपि महान्तपः परम ॥ दुष्कुरं ॥ २४ ॥ तताप परयाभक्त्यै देवानां कार्यसिध्यते ॥ शत्रुघ्नो भरतश्चै
 व तपतुः परमन्तपः ॥ ततोऽसौ तपसा युक्तः सार्धं तैर्देवता गयेः ॥ सगणं रावणं रामः षड्भिर्मसैस्त्रिघनतः ॥ २५ ॥ विष्णुना धा
 तितः शस्त्रैः शिवसायुज्यमप्तवान् ॥ सगणाः सस्रुतः सद्यो बंधुभिः सह स्रुतः ॥ २६ ॥ शिवप्रसादात्सकलं भूतादौ

तमवाप ह ॥ देता ह्येन विवेकार्थं ऋषयोऽप्यत्र मोहिताः ॥ २७ ॥ ते सर्वे प्राप्नुवंतीह शिवार्चनपरावराः ॥ ये च यंति शिवं नित्यं लिंगरू
 पिणमन्ययं ॥ २८ ॥ स्त्रियो वाप्यथ वा शूद्राः श्वपचाद्येत्यवासिनः ॥ ते सर्वे प्राप्नुवंत्येव सर्वदुःखप्रणाशनं ॥ २९ ॥ पशवोऽपि परं याताः
 किंपुनर्मानुषादयः ॥ यो हि जात्रस्मर्त्येण तपः परममास्थिताः ॥ ३० ॥ यज्ञैरनेकैरिष्टाथस्वर्गं गच्छन्ति मानवाः ॥ ज्योतिष्टोमावा
 जपे पाद्यातिरात्रादयोऽधर्मा ॥ यज्ञाः स्वर्गं प्रयच्छन्ति यज्वनानात्र संशयः ॥ तस्मिन् स्वर्गे सुरवंभुक्त्वा पुण्यसयकरं महत् ॥ ३१ ॥ पुण्य
 क्षये तु यज्वानो मर्त्यलोके पतन्ति वै ॥ पतितानां च संसारे देवा हृदिः प्रजायन्ते ॥ ३२ ॥ गुणत्रयमयो विप्रास्ता सुतास्त्रिहयो
 निषु ॥ यथा सत्त्वं संभवति सत्त्वयुक् च भवेन्नरः ॥ ३३ ॥ राजसाश्च तथो ज्ञेयास्तामसाश्चैव तद्विधाः ॥ एवं संसारचक्रे स्मि
 न्भ्रामिता बहवो जनाः ॥ ३४ ॥ यदृच्छया देवगत्या सेवते च शिवं नरः ॥ शिवध्यानपराणां च नराणां यतश्चेतसां ॥ ३५ ॥ मा
 यानिरसनं सद्यो भवतीति न चान्यथा ॥ मायानिरसनात्पुंसो नश्यते च गुणत्रयं ॥ ३६ ॥ यदा गुणत्रयातीतो भवती
 ह स मुक्तिभाक् ॥ तस्मात्लिंगार्चनं कार्यं सर्वैरपि च देहिभिः ॥ ३७ ॥ लिंगरूपी शिवो भूत्वा त्रायते सन्वराचरं ॥ पुरा भवद्भिः
 पृष्टो हं लिंगरूपी कथं शिवः ॥ ३८ ॥ तत्सर्वं कथितं विप्राया यातव्यं न संप्रति ॥ तस्माद्भरंभक्षितवान् शिवलोके महेश्व

स्कं केदारः ॥ १३४ ॥ तत्सर्वं श्रूयतां विप्रायथायत्कथयामि च ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे केदारखंडे अष्टमोऽध्यायः ॥ श्रीः लोमश उवाच ॥
 कदाचुः सभामध्ये आस्ति नो देवराट् स्वयं ॥ लोकपालैः परिवृतो देवैश्च ऋषिभिस्तथा ॥ १॥ असुरो गणसंवीक्ष्य नो गंधर्वैश्च पु
 रस्कृतः ॥ उपगीयमानं विजयः सिन्धुविद्याधरे रपि ॥ २॥ तदा शिष्यैः परिवृतः सर्वैर्बुद्धिमतां वरः ॥ आगतो सोमहाभागो बृह
 त्वाच किंचिदुर्मैधावचो मानपुरःसरं ॥ नाहं न नासनं न स्य न विसर्जनमेव च ॥ ३॥ शक्रं प्रमत्तं ज्ञात्वा च महाशय
 स्य दुर्मतिं ॥ तिरोधानं मनु प्राप्नोवाच स्पतिरुदारधीः ॥ ४॥ गते देवगुरो तस्मिन् निमैस्का भवन्स्मृतः ॥ य
 क्षा नागाः संगंधर्वा ऋषयो पितया द्विजाः ॥ ५॥ गर्वस्य चावसाने तुल्यं संज्ञो हरिः स्मरान् ॥ पप्रच्छ त्वरिते ने
 वं क्व गतोऽस्ति महाकृपाः ॥ ६॥ तं देव नारदे नोक्तः शक्रो देवाधिपः सुहृद् ॥ त्वया कृता ह्यवज्ञातु गुरोर्नास्त्यत्र शं
 यः ॥ गुरो रवज्ञया राज्यं गतं ते बलिं सूदन ॥ तस्मात्क्षमापनीयो सो सर्वभावेन हितव्यः ॥ ७॥ एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य
 नारदस्य स वासवः ॥ आसनात् सहसोत्थाय तैः सर्वैः परिवारितः ॥ ८॥ आगच्छ चरया युक्तो गुरोर्गैर्मते दितः ॥ पप्र
 छ तारां शक्रो सोऽक्ष गतो मतिमो नृप्रभुः ॥ ९॥ न जानामीत्युवाच दंतारा शक्रं निरीक्ष्य ॥ तदा चित्तान्वितो भूत्वा

भृगुणामन्वये भूत्वा कृतवीर्या स जो महान् ॥ हतो येन त्वया विष्णो तथैव परिपालय ॥ ३॥ रावणस्य भयाद्
 स्मां स्नातुं भूयो हं सितरन् ॥ एवं संप्रार्थितो देवैर्भगवान् भूतभावनः ॥ ४॥ उवाचाथ स्मरान् सर्वान् वाक्स्मदेवो
 जगन्मयः ॥ हे देवाः श्रूयतां वाक्यं प्रस्ताव सदृशं महत् ॥ ५॥ शौलादं च पुरस्कृत्य सर्वे देवास्त्वरान्विताः ॥ संभ
 विष्याम्य यो ध्यायांगं हे दशरथस्य च ॥ ६॥ ब्रह्मविद्या सहायो हि भवतां कार्यं सिध्यते ॥ जनकस्य गृहे सा
 क्षात् ब्रह्मविद्यां जनिष्यति ॥ ७॥ भक्तो हि रावणः साक्षाच्छ्रुत्वा त्वया ध्यानपरायणः ॥ तपसामहतायु
 क्तो ब्रह्मविद्यां यदीच्छति ॥ ८॥ तथा तद्बुभय भ्रष्टो रक्षो भवति तत्क्षणान् ॥ न तापसो न भक्तः स्यान्न सो
 रान्वेषणतत्परः ॥ ९॥ अदत्ता ब्रह्मविद्यां यो बलात् सेवितुमिच्छति ॥ तदा कृसाध्यो भवति पुरुषो धर्मनिर्ज
 तः ॥ १०॥ एवं संभाष्य भगवान्विष्णुः परममंगलः ॥ समाध्यास्य स्मरान् सर्वान् च धाम परमं ययौ ॥ ११॥ त
 तः सर्वे सुरगणारवतारपराभवान् ॥ वालीचेदं शसंभूतः सुग्रीवोऽप्युमतः सुतः ॥ १२॥ तथा ब्रह्मांशं संभू
 तो जांबवान् कपिकुंजरः ॥ शिलादत्त नयोनं दीशवस्यानुचरः प्रियः ॥ १३॥ यो सोऽयं कादशो रुद्रो हनुमा

शक्रः स्वर्गहमाव्रजत ॥ १३ ॥ एतस्मिन् नंतरे तत्र अतिष्ठान्यद्रुतानि च ॥ अभवन् सर्वदुरवार्तशक्रस्यैव दुरात्मनः ॥ १४ ॥
 पातालस्थेन बलिनश्चुतं शक्रस्य चेष्टितं ॥ ययोर्देत्येपरिचतः पातालादमरावती ॥ १५ ॥ तदा युधमतीवासीद्दे-
 वदेत्यैः समाकुलं ॥ देवाः पराजिता देत्यैः राज्यं शक्रस्य तत्क्षणात् ॥ १६ ॥ ससांगं सकलं तस्य मूढस्य च द-
 रात्मनः ॥ नीतं सर्वप्रदत्तेन पातालं त्वरितंगतः ॥ १७ ॥ शुक्रप्रसादत्ते सर्वे तथा विजयिनो भवन् ॥ शक्रोऽपि
 ह तश्चैव जीतो देवैस्त्यक्तस्ततो मृत्नां ॥ राक्षसातिरोधानं गता बभूव कमलेक्षणा ॥ ऐरावतो महा नागस्तथै-
 वोच्च श्रवाहयः ॥ १९ ॥ एवमादीनि रत्नानि अनेकानि बहूनि च ॥ नीतानि यानि स्वर्गाच्च देत्यैर्लोभादसा-
 धुभिः ॥ २० ॥ पुष्पभांजितुला न्येव पतितानि च सागरे ॥ तदा च विस्मया विष्टो बलिरुच्चैर्गुरुं प्रति ॥ २१ ॥
 देवान् निर्जित्य चास्माभिरानीतानि बहूनि च ॥ रत्नानि तु समुद्रेऽथ पतितानि तदद्भुतं ॥ २२ ॥ बलेस्तद्वचनं श्रुत्वा
 उग्रानाप्रत्युवाच तं ॥ अश्वमेधराते नैव सुरराज्यं भविष्यति ॥ २३ ॥ दीक्षितस्य न संदेहं स्माद्रोका स एव च ॥ अश्व-
 मेधेर्विना किंचिदस्वर्गं भोक्तुं न पांर्यते ॥ २४ ॥ गुरोर्वचनमाकर्ण्य नूष्णीं भूतो बलिस्तदा ॥ अकरोच्च बलिर्यज्ञान-
 गुरुणोशनसा तदा ॥ २५ ॥ इंद्रोऽपि शोच्यतां प्राप्नो जगाम परमेष्ठिनं ॥ विज्ञापयामास तदा सर्वं राज्यं भयादि-
 कं ॥ २६ ॥ शक्रस्य वचनं श्रुत्वा परमेष्ठीऽप्युवाच तं ॥ स्मरानाहूय सर्वं श्वत्सया सह महामते ॥ २७ ॥ आराधनायै

स्त

स्कं० केदार०

३३

गछामोविष्णुं सर्वेश्वरेश्वरं ॥ तथेति मत्वा ते सर्वे शक्राद्या लोकपालकाः ॥ २६ ॥ ब्रह्माणं च पुरस्कृत्य तदंक्षिराणं विस्थच ॥ प्रायो
पवेशनं कृत्वा हरिं तोतुं प्रचक्रिरे ॥ २७ ॥ ब्रह्मादय उचुः ॥ देवदेव जगन्नाथ सुरासुर नमस्कृत ॥ पुण्यश्लोकाव्यया
नंतपरमात्मनमोस्तुते ॥ २८ ॥ यज्ञोसियज्ञरूपोसियज्ञांगोसिरमापते ॥ तदद्य कृपया विष्णो देवानां वरदोभव ॥
॥ २९ ॥ गुरोरवज्ञया चाद्यभ्रष्टराज्यः शतक्रतुः ॥ जातश्च क्रविभिः साकंतस्मादेनं समुधर ॥ ३० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
गुरोरवज्ञया सर्वं नश्यतीति किमद्भुतं ॥ येषां पि नो ह्यधर्मिष्ठाः केवलं विषयात्मकाः ॥ ३१ ॥ पितरो निंदितो ये श्वनि
देवास्तेन संशयः ॥ अनेन यत्कृतं ब्रह्म नू सद्यस्तत्कलमागतं ॥ ३२ ॥ कर्मणे तस्य शक्रस्य फलं सर्वे निरीक्ष्यतां ॥
विपरीतां यदा कालः पुरुषस्य भवेत्तदा ॥ ३३ ॥ मृतमेव प्रकुर्वीत सर्वकार्यार्थसिद्धये ॥ तेनैव कारणेन मदीय
वचनं कुरु ॥ ३४ ॥ कार्यहेतोस्त्वया कार्योदैत्यैः सह समागमः ॥ एवं भगवतादिष्टः शक्रः परमबुद्धिमान् ॥ अम
रावती ययौ ॥ तत्र विष्णुं हित्वा सुरैः सह ॥ इंद्रं समागतं श्रुत्वा इंद्रेण नो रुषां न्वितः ॥ बभूव सैन्येन सह हंतुं का
मः पुरंदरं ॥ नारदेन तदा दैत्यैर्बलिभ्यर्बलिनां वरः ॥ निवारितस्तद्वधा च वाक्यैरुच्चावचैः सतु ॥ नारदस्यैव
वचनात्प्रकृतमन्युर्बलिस्तदा ॥ ४० ॥ बभूव सह सैन्येन आगतो हि शतक्रतुं ॥ इंद्रेण नो दृष्टो सोलोकपालैः
समावृतः ॥ ४१ ॥ निःश्रीकोनिः प्रभो मंदो गतते जाविमत्सरः ॥ निरहंकारिणं दृष्ट्वा कृपया परयायुतः ॥ उवा

अ० ६

नेव

३९

कतो ॥ वत्सरावहवो ह्यसन्नदा बुधिमकृत्ययत् ॥ ५६ ॥ संस्मृत्यवचनं विष्णोर्विभ्रयचपुनपुनः ॥ एकदा तु सभाम
 ध्ये आसीनो देवराट् स्वयं ॥ ५७ ॥ उवाच प्रश्रितं वाक्यं तदानीति मतांवरः ॥ प्राप्तव्या नित्यया वीर अस्माकं च यथा बले
 सुरा ॥ ६० ॥ गजादीनि बहून्नेवरत्नानि विविधानि च ॥ प्रयत्नः खलु कर्तव्यो ह्यस्माभिस्त्वरया न्विते ॥ ६१ ॥ तेषां चो
 धरणे देत्यरत्नानामिह सागरात् ॥ तर्हि निर्मथनं कार्यं सर्वेषां कार्यसिद्धये ॥ ६२ ॥ बलिः प्रवर्तितस्तेन शक्रेण सु
 रसूदनः ॥ उवाच राक्रंतारितः केनेदं मथनं भवेत् ॥ ६३ ॥ तदानमोगता वाणी मिधगंभीरनिस्वना ॥ उवाच देवदेत्यां
 श्वमंथध्वं क्षीरसागरं ॥ ६४ ॥ भवतां बलवृद्धिर्हि भविष्यति न संशयः ॥ मंदरं चैव मंथानं रज्जुं कुरुत वासुकिं ॥
 ॥ ६५ ॥ पश्चाद्देवाश्च देत्याश्च संमिलित्वा च प्रथ्यतां ॥ नमोगतां च तां वाणीं निशम्याथ तदा सुराः ॥ ६६ ॥ देत्यैः सा
 र्वभौमसर्वे उद्यमं च कुरो जसा ॥ पातालान्निर्गताः सर्वे तदा ते हि सुरासुराः ॥ ६७ ॥ गृहीतुकामास्तत्रैव मंदरं
 पर्वतोत्तमं ॥ देत्याः शतकोटि संख्याकास्तथा देवान् संशयः ॥ ६८ ॥ उद्युक्ताः सहसा प्राप्तुं मंदरं कनकप्रभं ॥
 सरलं वर्तुलाकारं जतुलं च महाप्रभं ॥ ६९ ॥ अनेकरत्नसंवीतं नानादुर्गमनिषेवितं ॥ चंदनैः पारिजातैश्च
 नागपुंन्नागचंयकैः ॥ ७० ॥ नानामणिगणाकीर्णसिंहराईलसेवितं ॥ यक्षकिन्नरगंधर्वैः सेवितं च म
 नोहरं ॥ ७१ ॥ एवं विधमहाशैलं दृष्ट्वा ते स्फुरसत्तमाः ॥ उचुः प्रांजलयः सर्वे तदा सानुनयं वचः ॥ ७२ ॥

देवा उचुः ॥ तवाग्रतो वयं सर्वे विज्ञप्तुमिह चागताः ॥ तच्छुणुध्वमहाशैलपरेषामुपकारकं ॥ ७३ ॥ एवमुक्तस्तदा शै
 लो देवदेत्यैः समंदरः ॥ उवाच प्रश्रितो भूत्वा परं विग्रहवानध्रुवं ॥ ७४ ॥ तेन रूपेण रूपी सः सर्वदोमंदराचलः ॥ कि
 मयमागताः सर्वे मत्समीपं तदुच्यतां ॥ ७५ ॥ तदा वकिरुवाच दंष्ट्रास्तावदरावचः ॥ इंदो धित्वरया युक्तो बभौषि
 सृष्टसंबधः ॥ ७६ ॥ अस्माभिः सह कार्यार्थे भवत्वं मंदराचल ॥ अमृतोत्पादनस्यार्थे त्वं मंथामभवमुब्रत ॥ ७७ ॥
 तथेति मत्वा तदा क्यं देवानां कार्यसिद्धये ॥ तदा देवा सुराः सर्वे श्रुत्वा नम्यमहाचलं ॥ ७८ ॥ उवाच वन्मृदुतलं मंद
 रं च ततोद्भूतं ॥ क्षीरार्णवं नेतुकामाद्यराक्तास्ते तदा भवन् ॥ ७९ ॥ पर्वतः पतिः तः सद्यो देवदेत्योपरि ध्रुवं ॥ केचिद्भ्या
 मृताः ॥ केचित्केचिन्मूर्छापराभवन् ॥ ८० ॥ परिवाहरताः केचित्केचित्केशत्वमागताः ॥ एवं सग्रीयमा
 जाता स्म सुरासुरदानवाः ॥ ८१ ॥ चेतनां परमां प्राप्य तुष्टुवुर्जगदीश्वरं ॥ रक्षरक्षमहाविष्णोश्चरणगतवत्सल ॥ ८२ ॥
 त्वया ततमिदं विश्वं जंगमाजंगमं महत् ॥ देवानां कार्यसिद्धयर्थं प्रादुर्भूतो हरिस्तदा ॥ ८३ ॥ तं दृष्ट्वा सहसा विष्णुः ग
 रुडोपरि संस्थितः ॥ लीलया पर्वतं प्रष्टुमुन्नम्यारोप्य तत्क्षणात् ॥ ८४ ॥ गरुत्मति तदा देवः सर्वेषामभयंददौ ॥ सं
 स्थाप्य च तदा सर्वान् क्षीरोदस्योत्तरे तटे ॥ ८५ ॥ नीत्वा तं पर्वतं त्वभ्यानि क्षिप्या सुततो ययो ॥ तदा सर्वे सुरणा आग
 त्या यो सोरैः सह ॥ ८६ ॥ वासुकिं च समाहूय चक्रिरे समये च तं ॥ मंथानं मंदरं चैव वासुकिं रज्जुमेव च ॥ ८७ ॥ कृत्वा सुरा
 सुराः सर्वे मंथुः क्षीरसागरं ॥ क्षीराब्धेर्मथ्यमानस्य पर्वतो हरि सा तलं ॥ ८८ ॥ गतस्ततस्तदा देवकूर्मो मृच्चरमापतिः ॥

स्कं केदार उष्टत्पट्टमगेनतददुनमिवाकरोत् ॥ ८९ ॥ आस्यमाणस्तथात्रौलो नोदितः सुरदानवेः ॥ भ्रममाणो निराधारो बोधश्चैव व्युत्सुं वि
 ना ॥ ९० ॥ परमात्मा तदा विष्णुराधारो मंदरस्य च ॥ जातो भूतस्सणा देवसुराणां कार्यसिद्धये ॥ ९१ ॥ दोर्भिश्चतुर्भिस्संगृह्य मथनार्हं
 ३३ स्फुरवावहं ॥ तदा सुरासुराः सर्वममंथुः क्षीरसागरं ॥ ९२ ॥ एकीभूता बलेनैव मतिमात्रमदोत्कटाः ॥ पृष्ठं कठोरं जालाचकम
 ३३ उरस्य महात्मनः ॥ तथा सोपर्वतश्चेष्टावज्जसारमयो दटः ॥ उभयोर्धर्षणाच्चैव चडवाग्निः समुत्थितः ॥ ९३ ॥ हालाहलं च संजातं तं
 दृष्ट्वानारदेन हि ॥ तदा देवानुवाचे दंदेवर्षिर्मितयुतिः ॥ ९४ ॥ न कार्यं मथनं चाध्येर्मेव द्धिरधुनानघैः ॥ शिवं प्रार्थयितुं क्षिप्रं स
 वेधि इयं नारायण ॥ ९५ ॥ मांगल्यं मंगलानां च देवं पशुपतिं शुभं ॥ तद्विस्मृतं सुराः सर्वे पुरातनं महात्मनः ॥ ९६ ॥ दक्षस्य यजने जा
 तं वीरमद्रेण यत्कृतं ॥ तस्माच्छिवः स्मर्यतामाशु देवः परंपराणामपि यत्परं च ॥ ९७ ॥ परात्परं परमानंदरूपं योगिधेयं निःप्र
 पंचैकरूपं ॥ ते मथ्यमाना स्त्वरिता देवर्षेः स्वार्थसाधकाः ॥ ९८ ॥ अभिलाषपराः सर्वे नष्टवन्ति वचस्तदा ॥ नारदस्य मुखे वा
 द्गीतं देवर्षेर्भावितात्मनः ॥ ९९ ॥ ये मूढाः पापिनो ह्यज्ञास्तव्या दुष्कृतिनो जडाः ॥ उपदेशोऽप्यविद्वद्भिर्नेपि देश्या कदाचन
 ॥ १०० ॥ ते रागद्वेषसंवीताः सर्वे शिवपराङ्मुखवाः ॥ केवलोद्यमसंवीता ममंथुः क्षीरसागरं ॥ १०१ ॥ अतिनिर्मथनाज्जा
 तं क्षीराध्यं हलाहलं ॥ त्रेलोक्यदहनं प्रोढं प्राकृतं तु दिवौकसां ॥ १०२ ॥ अतर्ध्वं दिशः सर्वा व्याप्य कृत्स्नं नमस्त
 लं ॥ असितुं सर्वभूतानि कालकूटं समारभत ॥ १०३ ॥ दृष्ट्वा यस्तं द्यौः जसा सर्वलोकं तं सा परोधं सह पर्वतेन ॥ तत्रैव हि
 त्वाथ सुरास्तदानीं पलायमाना ह्यसुरैः समेताः ॥ १०४ ॥ तथैव सर्वे क्रुष्येभ्यश्च वाद्याये सहस्रशः ॥ दक्षस्य यजने येषां
 यथा जातं तथैव तत् ॥ १०५ ॥ तदा सुरासुराः सर्वे भृगुणो दिता भृशं ॥ वेदवाक्येष्वविविधैः कालकूटं प्रशाम्यति ॥ १०६ ॥

चत्वरितेनैव प्रहसन्निवदेत्यराट् ॥ कस्मादिहागतः शक्रस्तलं प्रतिकथ्यतां ॥ ४३ ॥ तस्यैवं तद्वचः श्रुत्वा स्मयमान
 उवाच तं ॥ वयं कश्यपदायादायूयं सर्वं तथैव च ॥ ४४ ॥ यथा वयं तदायूयं विग्रहो हिनिरर्थकः ॥ मम राज्यं क्षणेने
 वनीतं देववशात्त्वया ॥ ४५ ॥ तथा हतानि तान्ये वरत्नानि तु बहूनि च ॥ गतानि तक्षणादेव मत्रत्यानि च तत्र वै ॥ तस्मा
 द्दिमर्शः कर्तव्यः पुरुषेण विपश्चिता ॥ विमर्शज्जायते ज्ञानं ज्ञानान्मोक्षो भाविष्यति ॥ ४६ ॥ किंतु मे बहुयुक्तेन शा
 नेन च तवाग्रतः ॥ शरणाधीस्त्वहं प्राप्तः सुरैः सह तवांतिकं ॥ ४७ ॥ एतच्छ्रुत्वा तु शक्रस्य वाक्यं वाक्यविदां वरः ॥ त्वमागते सि
 देवं इदं किमर्थं तं भविष्यते ॥ ४८ ॥ शक्रोऽपि तद्वचः श्रुत्वा अश्रुपूर्णकुलेक्षणः ॥ किंचिन्नोवाच ॥ स तदानारदो वाक्यम
 ब्रवीत् ॥ ४९ ॥ बलेत्वं न विजानासि कार्याकार्यविशारद ॥ धर्मो हि महतामेषुः शरणागतपालनं ॥ ५० ॥ शरणागतं
 च विप्रंचरो मिणं रक्ष मेव च ॥ य एतान्नाचर संतिते वै ब्रह्महणः स्मृताः ॥ ५१ ॥ शरणागतशङ्केन आगतस्तव संनि
 धिं ॥ संरक्षणीयः पोष्यश्च त्वयानास्त्वत्रसंश्रयः ॥ ५२ ॥ एवमुक्तेनारदेन तदा देत्यपतिः स्वयं ॥ विमृश्य परया
 बुध्या कार्याकार्यविचक्षणः ॥ ५३ ॥ शक्रं संपूजयामास बहुमानपुरःसरं ॥ लोकपालैः समेतं च अन्यैः सुरगणैः सह
 ॥ ५४ ॥ प्रत्ययार्थमनेकानि शपथानि कृतानि वै ॥ बलिप्रत्ययभूतानि सचकार पुरंदरः ॥ ५५ ॥ एवं स समयं क
 त्वा शक्रः स्वार्थपरायणः ॥ बलिना सह चावासीदर्थशास्त्रपरो महान् ॥ ५६ ॥ एवं निवसतस्तस्य सुतले पिरात

विप्रानास्त्यत्रसंदेहः सत्यं सत्यं वदामि च ॥ ऋगुणोक्तं च तेषु त्वाकालकूटमयादिताः ॥ ८ ॥ सत्यलोकं च संप्रामाद्य
 सुरादानवाः सुराः ॥ तावत्तेषामग्रतः कालकूटं तत्र स्थितं सत्यलोकं समग्रं ॥ ९ ॥ सब्रह्माणं दाहयंतं तदानीं जाज्व
 ल्यमानं प्रभयाद्भुतं च ॥ ज्वलितास्तस्य लोकाश्च निर्गतश्च तुराननः ॥ १० ॥ हंसं त्यक्त्वा स्वचरणैः पलायनपरो भवतु ॥
 तदा ते ब्रह्मणा दृष्टाः धर्मज्ञाश्च सुरासुराः ॥ ११ ॥ तान्संश्लेषितुमारेभे नारदे न निवारितः ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अकार्यं किं
 कृतं देवास्तस्मात्सोभोयमागतः ॥ १२ ॥ ईश्वरस्य हि जातो यं नान्यथाममभाषितं ॥ ततो देवैः परित्यक्तो दशोपनि
 षदैः सह ॥ १३ ॥ नानाभेदैः संपरीतः कालकूटमयाद्ययौ ॥ ततः चिंतयित्वा देवा इदमूचुः परस्परं ॥ १४ ॥ अवि
 द्याजालसंवीताः कुर्यानिः शरणं चकः ॥ ब्रह्माणं च पुरस्कृत्य तदा देवास्त्वरान्विताः ॥ १५ ॥ वैकुण्ठमाब्रजन् सर्वे
 कालकूटमयादिताः ब्रह्मादयो ऋषिगणाश्च तदा परेशं विष्णुं पुराणपुरुषं प्रभविष्णुमीशं ॥ वैकुण्ठमाश्रित
 मधोक्षजमच्युतं च सर्वे सुरासुरगणाः शरणं प्रयाताः ॥ १६ ॥ तावज्ज्वलंतं समहत्कालकूटं समग्र्यगात् ॥ दग्ध्वा च ब्र
 ह्मणोलोकं वैकुण्ठं च दाहयै ॥ १७ ॥ कालकूटाग्निना दग्धो विष्णुः सर्वगुहाशयः ॥ पार्षदैः सहितः सद्यस्तमालसदृश
 छविः ॥ १८ ॥ वैकुण्ठं च सुनीलं च सर्वलोकैः समावृतं ॥ ज्वालाकुलेन संवीताः सर्वे लोकास्तदा भवन् ॥ १९ ॥ अ
 ष्टावरणसंवीतं ब्रह्मांडं ब्रह्मणा सह ॥ भस्मीभूतं च काराशुजलकल्मषमद्भुतं ॥ २० ॥ नो भूमिर्न जलं नाग्निर्नो वा
 युर्न भस्मस्तथा ॥ नाहंकारो न च महं नुलविद्या तथैव च ॥ २१ ॥ शिवस्य कोपात्संजातं तदा भस्माकुलं जगत् ॥ २२ ॥

स्क० केदारखं

२४

इति श्रीस्कंदपुराणे केदारखंडे शैवशास्त्रे नवमोऽध्यायः ॥ मुनय उचुः ॥ यत्त्वया कथितं सर्वं ब्रह्मांडं स चराचरं ॥ भस्मी
भूतं रुद्रकोपात्कालकूटाग्निना सदा ॥ १ ॥ ब्रह्मांडात्परतः किंतुरुद्रं मन्यामहे वयं ॥ यदा चराचरं नष्टं ब्रह्मविष्णु
पुरोगमं ॥ २ ॥ महाक्षयो हि संजातः कथं सृष्टिः प्रवर्तिता ॥ कुत्र ब्रह्मा च विष्णुश्च कुतश्चेदं दोषि देवराट् ॥ ३ ॥ ये
न्ये सरासुराः कुत्र भस्मीभूता लयंगताः ॥ अत उर्ध्वं किमभवत् सर्वं वक्तुमर्हसि ॥ ४ ॥ व्यासप्रसादात्संकलं वे
त्थत्वं नापरोहितम् ॥ तस्मात्ज्ञानमयं शास्त्रं त्वं जानासि न चापरः ॥ ५ ॥ इति पृष्टस्तदा सर्वे मुनिभिर्भावितात्मभिः
॥ ततो व्यासं नमस्कृत्य वाक्यं चेदमुवाच ह ॥ ६ ॥ लोमश उवाच ॥ यदा ब्रह्मांडमध्यस्था दग्धा द्यूध्वे विषाग्निना
॥ हरिर्ब्रह्मादयो ह्येते लोकपालास्तथैव च ॥ ७ ॥ तदा विज्ञापितः शर्वो हेरं वेणुमहात्मना ॥ हेरं ब्रुवाच ॥ हेरु
इहे महादेव हे स्थाणो जगतः पते ॥ ८ ॥ मया विनोदेन कृतो विधस्तेषां सुदुर्जयः ॥ येन मंतिनमो हाञ्चना च यंति
च मामपि ॥ ९ ॥ उद्योगं ये प्रकुर्वन्ति तेषां केशाधिको भवेत् ॥ एते कटाहमध्यस्था दग्धाः खेन सहेव च ॥ १० ॥
संजीवय महादेव त्वं ज्ञाता त्रिपुरांतक ॥ एवमभ्यर्थितस्तेन पिनाकी चृषमध्वजः ॥ ११ ॥ विघ्नांधकारसूर्येण
गणाधिपतिना तदा ॥ लिंगरूपो ब्रवीच्छुर्निराकारो निरामयः ॥ १२ ॥ निरंजनो व्योमकेशः कपद्भीनीललो
हितः ॥ महेश्वर उवाच ॥ हेरं ब्रुवन्तु मे वाक्यं प्रहया परया युतः ॥ १३ ॥ अहंकारात्मकं सर्वं जगदेतच्चराचरं
॥ सृष्टिं स्थितिं च प्रलयमहंकारः करोति हि ॥ १४ ॥ विधिमां त्वं गणयते केवलं ज्ञप्तिरूपिणं ॥ मायाविरहितं

डे. अ. ६

२४

स्कं केदारं दृष्ट्वा ह्यजेयत्वं गजारूढस्य तत्तदा ॥ ३३ ॥ त्रिशूलेनावधीच्छंभूः सगजं तं प्रतापवान् ॥ तदास्तु तोमहादेवः परश
 तया परंतपः ॥ परं शक्तिमुवाचे दंवरं वरय शोभने ॥ तदा च तोमहादेवः परमेण वरेणाहि ॥ यो यं त्वया हतो देव
 पुत्रो मम न संशयः ॥ त्वानं जानात्ययं मूढः प्रकृत्यंशसमुद्भवः ॥ ३४ ॥ तस्मात्पुत्रं जीवयस्व मम तुष्ट्यर्थमेव च ॥
 प्रहस्य भगवान् रूद्रो मायापुत्रमजीवयत् ॥ सिंदूरवरं नेनेव मुरवत्वा ज्जतत्वतः ॥ तदा गजाननो जातः प्रसा
 दाच्छंकरस्य च ॥ ३५ ॥ मायापुत्रोऽपि निर्मायां ज्ञानवान् सबभूव ह ॥ आत्मज्ञाना मृतेनैव नित्यं ततो निराम
 यः ॥ ३६ ॥ समाधिसंस्थो रौद्रः कालव्यालान्तको भवत् ॥ करेण गृह्य सोध्य सः राक्षसं हत्वातिवर्तते ॥ ३७ ॥
 ऋक्षिसिद्धिद्वयेनैव कलत्रेण विराजितः ॥ ततो गणाश्च विघ्नाश्च ये चान्येभ्यः अधिका भुवि ॥ ३८ ॥ तेषाम्
 धिपतिश्चैव कृतो सोऽंशं भुनातदा ॥ तस्माद्विलोकिता तेन प्रकृतिर्विश्वरूपिणी ॥ ४० ॥ एतच्छ्रुत्वा गतो
 ज्ञानालिंगे प्रकृतिमेव च ॥ ददर्श विमलं लिंगं प्रकृतौ च प्रभावतः ॥ ४३ ॥ आत्मानं च गणैः सार्धं तथैव
 च जगत्त्रयं ॥ लीनं लिंगं समस्तं च हेरंबो ज्ञानवानपि ॥ ४२ ॥ मुमोह च पुनः संज्ञां प्रतिलप्य प्रयत्नतः ॥ नना
 म शिरसा नाभ्यामीशाभ्यां सगणेश्वरः ॥ ४३ ॥ तदा ददर्श तत्रैव लोकं संहारकारकान् ॥ ब्रह्माणं चैव रुद्रं
 च विष्णुं चैव सदाशिवं ॥ ४४ ॥ लीयंते च विलीयंते महेशो लिंगरूपं प्रकृत्यं तर्गतं लिंगं लिंगस्यांतर्गता च
 ददर्श प्रेततुल्यानि लिंगा तस्याश्रयाणि च ॥ ब्रह्मांडगोलकानां च कोटयः परमाणुवत् ॥ ४५ ॥

अ० ६

पिणि

सा ॥ ४६ ॥ शक्त्या लिंगं च संछन्नं दृश्यते हि न दृश्यते ॥ लिंगेन शक्तिः संछन्ना परस्परमवर्ततां ॥ ४७ ॥ शिवाभ्यां संश्रि
 तं लोकं जगदेतच्चराचरं ॥ गणेशो नापि तद्गीतिमपरे च तथा वदन् ॥ ४८ ॥ तदा वाचमहाते जा गणाध्यक्षो गणैः स
 ह ॥ स शक्तिकं स्तूयमानः स्तुत्या च परया मुदा ॥ ४९ ॥ श्रीगणपतिरुवाच ॥ न मामिदं वैश्वरं शरण्यं शक्त्या वि
 तं ज्ञानरूपं प्रशान्तं ॥ ज्ञानात्परं परमं ज्योतिरूपं परात्परं परमंतत्वरूपं ॥ ५० ॥ तत्त्वात्परं परमं मंगलाय नयदा तदा
 रयं निष्कलं निर्विवादं ॥ धूमेन ह्याहृतो बहिर्धूमवत्प्रतिभासते ॥ ५१ ॥ प्रकृतेः परतस्त्वं हिलक्ष्यसे ज्ञानसं
 भवः ॥ प्रकृत्यं तर्गतं त्वं हि मायावृत्तिभिरीड्यसे ॥ ५२ ॥ एवं विधस्त्वं भगवन् स्वमायया सृजस्व धोलुंपासि
 पासि विश्वं ॥ अस्माद्ग्रात्सर्वमिदं प्रनष्टं स ब्रह्मविष्णुं द्रुतं चराचरं ॥ ५३ ॥ यथापुरासीद्भगवान् महेशो लोकेशना
 थोसि चराचरं ॥ कुरुष्व शीघ्रं सहजीवकोशं चराचरं तत्सकलं प्रदग्धं ॥ ५४ ॥ एवं स्तुतो गणेशो न भगवान् मूढ
 तभावतः ॥ यदुत्थितं कालकूटं लोकसंहारकारकं ॥ ५५ ॥ लिंगरूपेण तद्भूतं विमलं चाकरोत्तदा ॥ स देवा
 सुरमत्यांश्च सर्वाणि त्रिजगतीनि च ॥ ५६ ॥ तत्क्षणाद्रक्षयामास कृपया परया युतः ॥ ब्रह्मविष्णुसुरेन्द्राश्च लोक
 पाला महर्षयः ॥ ५७ ॥ यक्षा विद्याधराः सिद्धा गंधर्वाक्षरसांगणाः ॥ उत्थिताश्चैव सर्वे ते निद्रापरिगता इव ॥
 ॥ ५८ ॥ विस्मयेन समाविष्टा बभूवुर्जाति साध्वसाः ॥ सर्वे देवा सुराश्चैव उचुराश्चर्यवत्ततः ॥ ५९ ॥ काल
 कूटं समहर्षेण विंतावयं ॥ मृतप्रायाः कृताः सद्यः सलोकालोकपालमी ॥ ६० ॥ इत्यब्रुवन् तदा देव्यास्तूष्णीं
 भूतास्तदास्थिताः ॥ शक्रादयो लोकपाला विष्णुं सर्वेश्वरेश्वरं ॥ ६१ ॥ ब्रह्माणं च पुरस्कृत्य विदमन्तुः स

रा

रावि

तत्त्वज्ञानेन निर्वह्य काम क्रोधादिकान् द्विजाः ॥ तदात्मनि स्थितं लिंगमपर्यन्तं विबुधादयः ॥ ६४ ॥

स्क० केश०

३६

मेधिताः ॥ केनेदं कारितं विष्णोर्न विदामो ल्यमेधसः ॥ ६२ ॥ तदा प्रहस्य भगवान् ब्रह्मणा सह तैः सुरैः ॥ समाधिं प्र
गमन् स वेद्ये का प्रमनसा तदा ॥ ६३ ॥ विष्णुं पुरस्कृत्य तदा तुष्टुबुः परमार्थतः ॥ आत्मानं परमात्मानं योगिनः प
र्युपासते ॥ ६४ ॥ लिंगमेव परं ज्ञानं लिंगमेव परं तपः ॥ लिंगमेव परो धर्मो लिंगमेव परा गतिः ॥ तस्मात् लिंगात्
रतरं यच्च किंच न विद्यते ॥ एवं ब्रुवंतो हि तदा सुरासुराः सलोकपाला ऋषिभिश्च साकं ॥ ६५ ॥ विष्णुं पुरस्कृ
त्य तमालनीलं शोतं शरण्यं शरणं प्रपन्नाः ॥ त्राहि त्राहि महादेव कृपालो परमेश्वर ॥ ६६ ॥ तानां रोहि वयं सर्वं तं
श्रात्वं त्रातुमर्हसि ॥ हे देव पाहि भवतश्चरणारविन्दसेवानुबन्धमहिमानमनंतरूपं ॥ ६७ ॥ त्वदाश्रितं यत्परमानुकं
पयानमोस्तु ते देववरप्रसीद ॥ लिंगस्वरूपमध्यस्थो भगवान् भूतभावनः ॥ ७० ॥ सर्वैः सुरगणैः साकं वभाषे
वाक्यमच्युतः ॥ त्वं लिंगरूपी भगवान् जगतामभयप्रदः ॥ ७१ ॥ मृतास्त्रातागरात्सर्वे तस्मान्मृत्युं जय प्रप्नो ॥ र
क्षरक्ष महाकाल त्रिपुरांतनमोस्तु ते ॥ ७२ ॥ विष्णुना संस्तुतो देवो लिंगरूपी महेश्वरः ॥ प्रादुर्बभूव सद्भावो ध
यनिवताने सुरान् ॥ ७३ ॥ हे विष्णो हे सुराः सर्वे ऋषयोऽपि हि शृण्वतां ॥ मन्यंतेऽपि च संसारेत्यनित्येनित्यताकु
तः ॥ ७४ ॥ अवलोकयतात्मानमात्मना विबुधादयः ॥ कियत्तैः किंतपो मिश्रं किमुद्योगेन कर्मणा ॥ ७५ ॥
एकत्वेन बहुत्वेन किंचिन्नेव प्रयोजनं ॥ यस्माद्भवद्भिर्मिलितैः कृतं यत्कर्म दुष्करं ॥ क्षीराब्धेर्मथनं यत्तदमृ
तार्थं कथं प्रभुं ॥ मृत्युजयं निराकृत्य ह्यवज्ञाय च मांसदा ॥ ७७ ॥ तस्मात्सर्वं मृत्युमुरेव पतिता हि न संशयः ॥
अस्माभिर्निर्मितो देवो गणेशः कार्ये सिध्यते ॥ ७८ ॥ न नमंति गणेशं ये दुर्गां चैव तथा विधां ॥ केशभाजो भवि

अ० ६०

३६

तुर्भिश्च
केचित्

शोतं ह्येताद्वैतविचारितं ॥ ७५ ॥ जप्तिमात्रस्वरूपं च सदानंदैकलक्षणं ॥ श्रीगणपतिवाच ॥ यदित्वं केवलं लोह्यात्मा परमानंदल
क्षणः ॥ ७६ ॥ तस्मात्त्वदपरं नास्ति नान्यत्किंच परं तपः ॥ नाना रूपं कथं जातं सुरासुरविलक्षणं ॥ ७७ ॥ विचित्रं मोहजननं त्रिभि
र्देवैश्चलक्षितं ॥ भूतप्राप्तेष्वेनामानंदसमन्वितैः ॥ ७८ ॥ जातं संसारचक्रं च नित्यानित्यविलक्षणं ॥ परस्परविरोधेन ज्ञा
नवादेन मोहिताः ॥ ७९ ॥ कर्मवादरताः केचित्सगुणमाश्रिताः ॥ ज्ञाननिष्ठाश्च केचित्च परस्परविरोधिनः ॥ ८० ॥ एवं
संशयमापन्नं त्राहि मां वृषभध्वज ॥ अहं गणाश्च कुत्रत्याः केवायं वृषभः प्रभो ॥ ८१ ॥ एते चान्ये च बहवः कुतो जाता
श्च केन वै ॥ कृताः सर्वे महाभाग सात्विकाराजसाद्यमी ॥ ८२ ॥ प्रहस्य भगवान् रूद्रो गणेशं वक्तुमुद्यतः ॥ ईश्वर उ
वाच ॥ कालज्ञान्यान् जातानिरजः सत्त्वतमांसि वै ॥ ८३ ॥ तैरावृतं जगत्सर्वं स देवा सुरमानुषं ॥ परिदृश्यमानमेत
च्च न श्वरं परमार्थतः ॥ ८४ ॥ विद्येतत्सकलं मिथ्या कर्तुः कृत्या च न श्वरं ॥ यावद्भूतेषां संयुक्तो भाषमाणः सदा शि
वः ॥ ८५ ॥ लिंगरूपी विश्वरूपः प्रादुर्भूतः सदा शिवः ॥ विश्वरूपा जगद्योनिः कार्यकारणरूपिणी ॥ ८६ ॥ लिंगरू
पी स भगवान् निमग्नस्तस्मिन् ह्यदभूत् ॥ एकी भूता पराशक्तिर्ब्रह्मविद्यात्मलक्षणा ॥ ८७ ॥ गणेशो विस्मया विष्टो ह्यव
लोकनतत्परः ॥ ऋषय उवाच ॥ प्राकृतं तद्भूतं सर्वं जगदेतच्चराचरं ॥ ८८ ॥ गणेशस्यैव कृतत्वं कथं जातं तदु
च्यतां ॥ लोमशा उवाच ॥ साक्षात्कृतिसंभूतो गणेशो भगवान् भवः ॥ ८९ ॥ यथारूपः शिवः साक्षात्तद्रूपो हि ग
णेशश्च ॥ शिवेन सह संश्रामः कृतस्तेन महात्मना ॥ ९० ॥ अज्ञानात्प्राकृतो भूत्वा बहुकालं निरंतरं ॥ तस्य

प्यंतिनात्रकार्याविचारणा ॥ ७९ ॥ यूयं सर्वे ह्यधर्मिष्ठास्तथाः पंडितमानिनः ॥ कार्याकार्यमविज्ञाय केवलं मो
हमोहिताः ॥ ८० ॥ तस्मात्कालमुरवं सर्वे पतितानात्रसंशयः ॥ सर्वश्रुतिपरा यूयमिंद्राद्यादेवतागणाः ॥ ८१ ॥
प्ररोचनपरास्सर्वे ह्युद्राश्चंद्रादयो वृताः ॥ नात्मानं च प्रपंचेन वेत्स्यत्वं हि शचीयते ॥ ८२ ॥ कृतः प्रयत्नो हि महा
नमतार्थत्वाशठ ॥ अश्वमेधशतेनैव यद्राज्यं प्राप्तवानसि ॥ ८३ ॥ पतिं चैव पराधीनं तं न जानासि दुर्म
ते ॥ ये वेदे वाक्ये स्वं मूढसंस्तुतो सितपस्विभिः ॥ ८४ ॥ ते मूढास्तोषयंतित्वां कामरागपरायणाः ॥ विष्णो
त्वं पक्षपातित्वान्न जानासि हिताहितं ॥ ८५ ॥ केचिद्यतास्त्वया विष्णोरक्षिताश्चैव केचन ॥ इष्टायुक्त
स्त्वमत्रैव सदा बालकचेष्टितः ॥ ८६ ॥ येन्ये च लोकपालाश्च तेषां वार्ताकुतस्त्वह ॥ अन्यथा हि कृते ह्यर्थे ह्य
न्यथात्वं मविध्यति ॥ ८७ ॥ कार्यसिद्धिर्न वेद्येन स वद्विर्विस्मृतश्च सः ॥ येनाद्यरक्षिताः सर्वे कालकूटम
हामयात् ॥ ८८ ॥ येन नीलः कृतो विष्णुयेन सर्वे पराजिताः ॥ लोकाभस्मीकृता येन तस्माद्येनापिरक्षि
ताः ॥ ८९ ॥ तस्यार्चनविधिः कार्यगणेशस्य महात्मनः ॥ कर्मरिमेतु विघ्नेशं नार्चयंति गणाधिपं ॥ ९० ॥
कार्यसिद्धिर्न तेषां वै भवेच्च भवतां यथा ॥ एतन्महेशस्य वचो निशम्य सुरासुराः किं नरचारणाश्च ॥ ९१ ॥
पूजाविधानं परमार्थतोपपन्नं चतुर्न च तदा गिरीशं ॥ ९२ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे केदारखंडे शैव

स्क० केदार० शास्त्रेदशमोऽध्यायः॥ ॥ श्रीः ॥ महेश्वराय नमः ॥ श्रीमहादेव उवाच ॥ प्रतिपक्षे चतुर्थ्यंति पूजनीययोगणाधिपः॥ अ० ६१
 स्नात्वा रुक्मिलैः शुद्धैः शुक्लपक्षे सदानृभिः॥ १ ॥ रुक्माचावस्थकं कर्म गणेशस्यार्चनाक्रियां॥ प्रयत्नेनैव कु
 र्वीत गंधमाल्याक्षतादिभिः॥ २ ॥ ध्यानमादौ प्रकर्तव्यं गणेशस्य यथाविधि॥ आगमा बहवो जाता गणेशस्य
 यथामम॥ ३ ॥ बहुलोपासका यस्मात्तमः सत्वरजोन्विताः॥ गुणभेदेन तस्यैव ध्यानं शृणुत हे सुराः॥ पं
 चवक्त्रो गणाध्यक्षो दशबाहुस्त्रिलोचनः॥ कांस्यस्फटिकसंकाशो नीलकंठो गजाननः॥ तस्य वक्त्राणि
 पंचैव कथयामि यथा तथं॥ मध्यमं च मुखं गौरं चतुर्दंतं त्रिलोचनं॥ ४ ॥ गुंडादं दमनो जं च पुष्करं मोद
 कान्वितं॥ तथान्यसीतवर्णं च रक्तं नीलं सुलक्षणं॥ पिंगला च तथा गुंडागणेशस्य शुभप्रदा॥ तथा दश
 भुजाश्चैव ह्यायुधानि गणामिवः॥ ५ ॥ पाशां च परशुं पद्मं ह्यं कुशादंतमेव च॥ अक्षमालां लांगलं च मुस
 लं च वरं तथा॥ ६ ॥ पूर्णं च मोदकैः पात्रं पाणिष्वेवं विचिंतयेत्॥ लंबोदरं विशालाक्षं नवीनं मेखलां वि
 तं॥ ७ ॥ योगासने चोपविष्टं चंद्रलेखां करो रवरं॥ ध्यानं च सात्त्विकं श्रेयं राजसं च गृणामिवः॥ ८ ॥ शु
 धचामीकरा मासंगजा जिनममौलिकं॥ चतुर्भुजं त्रिनयनमेकदंतं मनोहरं॥ ९ ॥ पाशां कुशाधरं दे
 वंदंतमोदकपात्रकं॥ नीलं च ताम्रं संध्यानमेवं त्रिविधमुच्यते॥ १० ॥ ततः पूजाप्रकर्तव्यामवधिः

शक्यं यामहे ॥ तेषां तद्वचनं श्रुत्वा सूतो वाक्यमुपाददे ॥ चंद्रमा अमयो विप्राः अत्रिपुत्रो गुणा न्वितः ॥ २८ ॥ उत्पन्नो
 ह्यनस्तथा ब्रह्मणोऽंशसमुद्भवः ॥ २९ ॥ रुद्रस्यांशो हि दुर्वासाः विष्णोऽंशस्तु दत्तकः ॥ क्षीराब्धेर्मथ नंदश्चाचंद्रश्चैव
 मुदान्वितः ॥ ३० ॥ क्षीराब्धिरपि चंद्रं च दृष्ट्वा सोऽप्युत्सुको भवतु ॥ प्रविष्टं चोभयं प्रीत्या श्रूयतां भो द्विजोत्तमाः ॥ ३१ ॥
 चंद्रो ह्यमृतपूर्णः स्यादयतो देवसंनिधौ ॥ दृष्ट्वा भ्रकांतिस्त्वरितोऽथ चंद्रो नीराजितो देवगणेस्तदानीं ॥ ३२ ॥ वा
 दित्रघोषेस्तु मुलैरनेकैः मृदंगशंखैः षट्हेरनेकैः ॥ नमस्त्वक्रुश्वते सर्वेभ्यः सुराः सुरदानवाः ॥ ३३ ॥ तदा गणं
 दृष्ट्वा मानाः बलं चंद्रस्य तत्त्वतः ॥ गणैर्गोतास्तदा देवाः सर्वेष्वावलमघवे ॥ ३४ ॥ कैटस्थानगताः सर्वे भवता
 मुत्तमाग्रहाः ॥ चंद्रो गुरुः समायातो बुधश्चैव समागतः ॥ ३५ ॥ आदित्यश्च तथा शुक्रः शनिरंगारको महान् ॥
 तस्माच्चंद्रबलं श्रेष्ठं भवतां कार्यसिद्धये ॥ ३६ ॥ गोमतसंज्ञको नाम मुहुर्तो यं जयप्रदः ॥ एवमाश्वासिता देवा
 गणैर्वमहात्मना ॥ ३७ ॥ ममंयुरक्षित्वरिता गजमाना महाबलाः ॥ द्विगुणं बलमायन्ना महात्मानो दृढव्रताः
 ॥ ३८ ॥ महेशं स्मरमाणास्ते गणेशं च पुनः पुनः ॥ निर्मथ्यमाना दुर्धरे गजमानाश्च सर्वशः ॥ ३९ ॥ निर्गता सु
 रभीसाक्षाद्देवानां कार्यसिद्धये ॥ पुष्टा कपिलवर्णा सा तूधो भोरणभूयसा ॥ ४० ॥ तरंगोपरि गच्छंती शान
 कैः शनकैस्ततः ॥ कामधेनुं समायांतीं दृष्ट्वा सर्वे सुरासुराः ॥ ४१ ॥ औनीता जलमध्याच्च संवृता गोशतैरपि ॥

पीताः स्युर्नीलकण्ठाश्च कपिलाश्च कपिजलोः ॥ ४२ ॥ पुष्यवर्षेण महता ववर्षुरमितप्रभाः ॥ तदा तूर्याण्यनेकानि नेदुर्वा
 धान्यनेकशः ॥ ४३ ॥ बभूवुः श्यामकारका जंबूवर्णाश्चापंगलाः ॥ आभिर्युक्ता तदा गोभिः प्रत्यदृश्यत ॥ ४४ ॥ असुरेभ्यः
 सुरसंबीतैः कामधेनुं ययाचिरे ॥ ऋषयो हर्षसंयुक्ता देवान् देव्यांश्च तत्संगात् ॥ ४५ ॥ भवद्भिरेव विप्रेभ्यो नानागोत्रे
 भ्य एव च ॥ सुरभी सहिता गावो दातव्या नात्र संशयः ॥ ४६ ॥ तैर्याचितास्ते त्रसुरासुराश्च ददुःश्वता गाः शिवतोषणाय
 ॥ तैः स्वीकृतास्ता क्रुणिभिः प्रमंगलेर्महात्मभिः कर्मसुभावितात्मभिः ॥ ४७ ॥ पुण्याहं सर्वमुनिभिः कारितास्ते सुरासु
 राः ॥ देवानां कार्यसिद्धये असुराणां क्षयाय च ॥ ४८ ॥ पुनः सर्वे सुसंरब्धा ममंथुः क्षीरसागरं ॥ मथ्यमानास्ततस्तस्मा
 दुर्धरेभ्यस्तथा भवतु ॥ ४९ ॥ शारवाश्च विटपाश्चैव यत्राणि च चकाशिरे ॥ सुरभीणि महान्त्येव पुष्याणि च फलानि च
 ॥ ५० ॥ कल्पद्रुमः पारिजातश्चूतः संतानकस्तथा ॥ तान्द्रुमानेकतः कृत्वा गंधर्वनगरोपमान् ॥ ५१ ॥ ममंयुरग्रं
 त्वरिताः ॥ पुनः क्षीराणं वंबुधाः ॥ निर्मथ्यमाना दुर्धरे भवत्सूर्यवर्चसं ॥ ५२ ॥ स्नाना मुत्तमं रत्नं कोस्तुभारव्यं महा
 प्रभं ॥ स्वकीयेन प्रकारेण प्रासयंतं जगत्रयं ॥ ५३ ॥ चिंतामणिं पुरस्कृत्य कोस्तुभं तैर्ददौ शिरे ॥ सर्वे सुराददुस्तं
 वै कोस्तुभं विष्णवे तदा ॥ ५४ ॥ चिंतामणिततः कृत्वा मध्ये चैव सुरासुराः ॥ ममंयुः पुनरेवाब्धिं गजं तस्ते बलो
 कृताः ॥ ५५ ॥ मथ्यमानास्ततस्तस्मादुच्चैः श्रवसमद्भुतं ॥ बभूव चाश्वरत्नानां हयं चैव रावतं गजं ॥ ५६ ॥ तथै
 व गजरत्नं तु चतुःषष्ट्या समन्वितं ॥ गजानां पांडुवर्णानि चतुर्दंतं मदान्वितं ॥ ५७ ॥ तान्द्रुसर्वान् मध्यतः कृत्वा

स्क० केदार०

३९

योगन

पुनरेवममंथिरे ॥ निर्मथ्यमाना दुदधेर्नर्गतानि बहून्यपि ॥ ५६ ॥ मदिरा विजया मंगा तथा लघु नृगंजनाः ॥ अतीव नी
न्मादकरो धन्तरः पुष्करं तथा ॥ स्थापितान्य कपद्येन तीरे नदनदीपने ॥ पुनश्च ते तत्र महासुरेन्द्रा ममंथुरग्धिं सुरदे
त्यसंघाः ॥ ६० ॥ निर्मथ्यमाना दुदधेस्तदासीत्सुदिव्यलक्ष्मीर्भुवने कमाता ॥ आनीक्षिकी ब्रह्मविदो वदन्ति तथा च
त्ये मूलविद्यां गृणन्ति ॥ ६१ ॥ वाग्ब्रह्मविद्या केचिदाहुः समर्थाः केचित्सिद्धिं क्रुधिमाजान् तथा च ॥ यां वैष्णवी योगिनः
केचिदाहुः स्तथा च माया मायिनः केचिदाहुः ॥ ६२ ॥ वदन्ति सर्वे नेक सिद्धांतयुक्ता यां योगमायां ज्ञानशतयन्विता
ये ॥ ददृशुस्तं महा लक्ष्मी मायां तीरा न केः सुराः ॥ ६३ ॥ गौरी च युवतीं स्निग्धां यमकिं जल्कभूषणां ॥ सुस्मितां सु
द्विजां श्यामानं वैभूषणां ॥ ६४ ॥ विचित्रवस्त्राभरणारत्नानि कोद्यता युधां ॥ बिंबोष्ठी सुनरवीतनी सुग्रीवां चारुतो
चनां ॥ ६५ ॥ सुमध्यमां चारु जघनां बृहत्कटितटां तथा ॥ नानारत्नप्रदीपैश्च नीराजितां ॥ ६६ ॥ चामरे वीज्यमा
नां तां गंगा कलोलमास्वरेः ॥ पांडुरंगजमां रुढां स्तूयमानां महर्षिभिः ॥ ६७ ॥ सुरदोः पुष्पमालां च विभ्रतीं विद्वि
संयुतां ॥ कराग्रैश्चिद्यमानां तां दृष्ट्वा देवाः समुत्सुकाः ॥ ६८ ॥ आलोकनपराया वत्ता वत्तानूददरोद्गसो ॥ देवांश्च
दानवांश्चैव सिद्धचारणपन्नगान् ॥ ७० ॥ माता यथा स्वपुत्रांश्च महा लक्ष्मीस्तथा सती ॥ देवास्तथा भवनूलक्ष्मीपु
काश्चालोकितास्तथा ॥ ७१ ॥ संजातास्तस्मिन् देवराज्यलक्षणलक्षिताः ॥ विश्रीका ह्यसुरा जाता येऽत्रियाना
बलौकिताः ॥ ७२ ॥ निरीक्षमाणं च तदा मुकुंदं तं मालनीलं सुकपोलनासं ॥ विस्माजमानं वपुषा परेण श्रीवत्सवि

अ० ३३

मुखं बुजां

३९

शीघ्रमेव च ॥ एकविंशतिर्दूर्वाभिर्द्वाभ्यां नाम्ना एतच्छ्रुत्वा ॥ १४ ॥ सर्वनामभिरेके वदीयते गणनायके ॥ तथे
वनामभिर्ज्ञेया एकविंशतिमोदकाः ॥ १५ ॥ दशानामान्यद्वयै पूजनीयः एतच्छ्रुत्वा ॥ गणाधिप नमस्तेस्तु
उमापुत्रा धनान्नान् ॥ १६ ॥ विनायके रापुत्रेति सर्वसिद्धिप्रदायक ॥ एकदंते भवत्केति तथा मूषकवाहन ॥
॥ १७ ॥ कुमारगुरवे तुभ्यं पूजनीया प्रयत्नतः ॥ एवमुक्त्वा सुरान्सद्यः परिष्वज्य च सादरं ॥ १८ ॥ विष्णुगु
हाशयं सद्यो ब्रह्माणं च सदा शिवः ॥ तिरोधानं गतः सद्यः शंभुः परमशोभनः ॥ १९ ॥ प्रणम्य शंभुं ते सर्वे गणा
ध्यक्षार्चने रताः ॥ ततः संपूज्य विधिबुद्ध्याध्यक्षं सुरोत्तमाः ॥ २० ॥ उपचारे रने कैश्चिद्दूर्वाभिश्च एतच्छ्रुत्वा
थक् ॥ संतुष्टो हि गणाध्यक्षो देवानां वैदो भवत् ॥ २१ ॥ प्रदक्षिण नमस्कारैः सुरैस्ते रभितोषितः ॥ तमागु
णान्विताः सर्वे ह्यसुरानाभ्यपूजयन् ॥ २२ ॥ उपहासपरास्ते वै देवान् प्रत्यसुरोत्तमाः ॥ पूजयित्वा शंकरं
ते पुनः सीरार्णवं ययुः ॥ २३ ॥ ब्रह्मा विष्णुश्च शक्रश्च देवा देवाः सुरोत्तमाः ॥ मंथानं मंदरं कृतारज्जुं कृत्वा
थवासुकिं ॥ २४ ॥ ममंथुश्च तदा देवा विष्णुं कृत्वाथ संनिधौ ॥ मथ्यमाने तदा ह्यथो निर्गतश्चंद्र अग्रतः ॥ २५
पीयूषपूर्णः सर्वेषां देवानां कार्यसिद्धये ॥ शो न क उवाच ॥ अर्णवे किंपुरा चंद्रो निक्षिप्तः केन सुव्रत ॥ २६ ॥ ग
जादिकानि कथितानि त्वया पुरा ॥ एतत्सर्वं समासेन ह्यदो कथय सुव्रत ॥ २७ ॥ ज्ञात्वा सर्वं वयं सूत पश्चा

रत्नानि

न

हृदयनीयलोकं ॥ ७३ ॥ दृष्ट्वा तदैव सहस्रवर्णमालया न्विता लक्ष्मीर्गजादवततारसुविस्मयेन्ती ॥ कंठे ससर्जपुरुषस्य
परस्य विष्णोर्मालां स्वयं विरचितं भ्रमररूपेतां ॥ ७४ ॥ वामांगमाश्रित्य तदामहात्मनः सोपाविशत्तत्र समीप्य तावु
भौ ॥ सुराः सदैत्या मुदमापुरद्भुतं सिद्धाप्सरः किंनरचारणाश्च ॥ ७५ ॥ सर्वेषामेव लोकानां मेकपद्येन सर्वशः ॥ ह
र्षो महानमृतत्रलक्ष्मीविष्णुसमागमे ॥ ७६ ॥ लक्ष्म्या वृत्तो महाविष्णुर्लक्ष्मीस्तेनैव संबृता ॥ एवं परस्परं प्रीत्या
ह्यवलोकनतल्लरी ॥ ७७ ॥ शरवाश्च पटहाश्चैव मृदंगानकगोमुरवाः ॥ भेर्यश्च झञ्झराश्चैव वादितास्तुतदाभृता ॥ ७८ ॥
बभ्रुवगायकानां च गायनं सुमहत्तदा ॥ ततानि विततान्येव धनानि सुषिराणि च ॥ ७९ ॥ एवं वाद्यप्रभेदैश्च विष्णुं सर्वे
श्वरं हरिं ॥ अतोषयन् सुगीतज्ञागंधर्वाश्चिरसांगणाः ॥ ८० ॥ तथैव तेनारदतुंबुना दयोगंधर्वयक्षाः सुरसिद्धसंघाः
शैवशास्त्रैरकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ लोमशा उवाच ॥ प्रणम्य परमानंदं रमायुक्तं जनार्दनं ॥ अमृतार्थं ममं युस्ते र
रा सुरगणाः पुनः ॥ १२ ॥ उद्धर्मे मय्यमानाच्च निर्गतः सुमहायशाः ॥ धन्वंतरीति विख्यातो युवामृत्युं जयः परः ॥ १३ ॥
पाणिभ्यां पूर्णकलशं सुधायाः परिगृह्य वै ॥ यावत्सर्वे सुरास्तं वै निरीक्षन्ते मनोहरं ॥ तावदेत्याः समंगत्वा हतु
कामावलादिव ॥ सुधया पूर्णकलशं धन्वंतरिकरे स्थितं ॥ १४ ॥ यावत्तरंगमालाभिरावृत्तो भूद्विषक्तमः ॥ शनैः शनैः
समायातोऽथ तौ सौ वषट्पर्वणा ॥ १५ ॥ करस्थः कलशस्तस्य हतस्तेन बलादिव ॥ असुराश्च ततः सर्वजगज्जुर
तिभीषणं ॥ १६ ॥ कलशं सुधया पूर्णं गृहीत्वा तं समुत्सुकाः ॥ दैत्याः पातालमाजग्मुस्तदा देवाः श्रमान्विताः ॥ १७ ॥ अ
नुजग्मुः खिन्नमुखा गह्वरेतः परस्परं ॥ पृच्छतो नुगतान् दृष्ट्वा तथा देवान् समुत्सुकान् ॥ १८ ॥ बलिमुखाः सुसंनम्रा

स्कं० केदार०

४०

॥ योधुकामावचोब्रुवन् ॥ बलिरुवाच ॥ यूयं सर्वे कृताश्चिज्जातारत्नपरिच्छदेः ॥ २ ॥ वयंतु केवलं देवाः सुधया प
रितोषिताः ॥ शीघ्रमेव प्रगंतव्यं भवद्भिश्च सुरोत्तमैः ॥ ३० ॥ त्रिविष्टपं मुदा धुक्तेः किमस्माभिः प्रयोजनं ॥ पुरा स्मा
भिः कृतं यच्च सुरव्यं वाथ परैः सह ॥ ३१ ॥ अधुना विदितं तत्तु नात्र कायविचारणा ॥ एवं निर्भस्मिन्नास्तनव
लिना सुरसन्तमाः ॥ ३२ ॥ यथा गतेन मार्गेण जग्मुर्नारायणं प्रभुं ॥ ते दृष्ट्वा विष्णुर्नासुरा मग्नमनोरथाः ॥ ३३ ॥ अश्वांसि
तावचोभिश्च नानानुनयकोविदैः ॥ मात्रासंकुर्वतां देवा आनमिष्ये सुधामपि ॥ ३४ ॥ योगमाया प्रभावेण मोहयित्वा
यदानवान् ॥ एवमाभाष्य मगवान् मुकुंदो नाथ संश्रयः ॥ ३५ ॥ स्थापयित्वा सुरान् सर्वान् तत्रैव मधुसूदनः ॥
मोहिनीरूपमास्थाय देवानामग्रतो भवतु ॥ ३६ ॥ तावदेत्याः सुसंरब्धाः परस्परमथाब्रुवन् ॥ विवादः सर्वदे
त्यानां अमृतार्थे तदा भवतु ॥ ३७ ॥ विवादविषये सक्तास्ते सर्वे दैत्यदानवाः ॥ एवं प्रवर्तमाने तु मोहिनीरूपमा
स्थिताः ॥ ३८ ॥ दृष्ट्वा योषां तदा दैत्याः सर्वभूतमनोरमाः ॥ विस्मयेन समाविष्टा बभूवुस्तद्वितेक्षणाः ॥ बलिरु
वाच ॥ सुधात्वया विप्रकृतव्यासवेषां शांतिहेतवे ॥ शीघ्रत्वेन महाभागे कुरुष्व वचनं मम ॥ २० ॥ एवमुक्ता ह्रस्वा
चे दंस्तूयमाना बलिं प्रति ॥ स्त्रीणां चैव न विश्वासः कर्तव्यो हि विप्रश्चिता ॥ २१ ॥ अनृतं साहसं मायामूर्ख
त्वमतिलोभता ॥ आशौचं निर्घृणा चैव स्त्रीणां दोषाः स्वभावजाः ॥ २२ ॥ निःस्नेहत्वं च विज्ञेयं धूर्तत्वं चैव
तत्त्वतः ॥ स्वस्त्रीणां चापि विज्ञेया दोषानास्य न संशयः ॥ २३ ॥ यथा च श्वापदानां च वृको हिंसा परायणाः ॥

अ० ६२

सर्वे

४०

जागरणं सर्वैः कृतं परमया मुदा ॥ अथोषसि प्रवृत्ते तु प्रातः स्नानं प्रचक्रिरे ॥ ३६ ॥ अस्तरा बलिमुरव्यास्तु पंक्तीक
 ताथथाक्रमं ॥ सर्वमावश्यकं कृत्वा तदा पाने मतिं दधुः ॥ ३७ ॥ बलिश्च वृषपर्वचनमुचिः शंखबुधुदः ॥ सुदंष्ट्रश्चै
 वसं ह्लादीकालनेमिर्विभीषणः ॥ ३८ ॥ वातापिरित्यलः कुंभो निकुंभः प्रघसस्तथा ॥ तथा सुदोषसुदोचनिरुं
 भः शुभ्रएवच ॥ ३९ ॥ महिषो महिषारव्यश्च बिडालारव्यः प्रतापवान् ॥ विक्षुरारव्यो महाबाहुर्जंभणोरुचपासु
 रः ॥ ४० ॥ विबाहुर्बाहुको घोरो घोराक्षो घोरो दर्शनः ॥ एते चान्ये च बहवो देवदानवराक्षसाः ॥ ४१ ॥ यथाक्रमं चो
 पविष्टाः राहुः केतुस्तथैव च ॥ तेषां वै कोटि संख्यानां देत्यानां पंक्तिरास्थिता ॥ ४२ ॥ दृष्टास्तदा तथा देव्या अम
 तार्थं हि वै वैदिजाः ॥ यज्जातं तद्गुणध्वं हितया देव्या कृतं महत् ॥ ४३ ॥ सर्वे विज्ञापिता सद्यो गृहीत्वा कलशं तदा ॥
 शोभया परया युक्ता साक्षात्सा विश्वमोहिनी ॥ ४४ ॥ करस्थेन तदा देवी कलशेन विराजिता ॥ शुक्रमेपरया कात्या
 जगन्मंगलमंगला ॥ ४५ ॥ परिवेषधराः सर्वे सुरास्तेत्यसुरांतिकं ॥ आगतास्तक्षणा देवयज्ञे तस्य सुरात्तमा ॥ ता
 नूदृष्ट्वा मोहिनी सघः उवाच प्रमदोत्तमा ॥ मोहिन्युवाच ॥ एते सुतिथ्यो ज्ञेयाः धर्मः सर्वस्वसाधकः ॥ ४६ ॥ एभ्यो
 देयं यथा शक्त्या यदि सत्यं वचो मम ॥ प्रमाणं भवतामद्य कुरु ध्वं मा विलंबितं ॥ ४७ ॥ परेषामुपकारं च ये कुर्वन्ति
 विप्रश्चितः ॥ धन्यास्तैर्वै विज्ञेयाः पवित्रा लोका वचनाः ॥ ४८ ॥ केवलात्मोदरार्थं हि चोद्योगं ये प्रकुर्वन्ति ॥ ते कुरु
 शभा जो विज्ञेयानां त्रिकाया विचारणा ॥ ४९ ॥ तस्माद्विमज्जनं कार्यं ह्यमृतस्यास्य सुव्रताः ॥ देवेभ्यश्च प्रयच्छं
 यदि चात्मप्रिया दयः ॥ ५० ॥ इत्युक्ते वचने देव्या तथा चक्रुरतंदिताः ॥ आख्यामासुरसुराः सर्वान् देवान् सगा

नू ॥ ५१ ॥ उपविष्टास्ततः सर्वे ह्यमृतार्थं च मोहिजाः ॥ तेषूपविष्टेषु तदा ह्युवाच परमं वचः ॥ ५२ ॥ मोहिनीरुचध
 ग्बिष्णुरसुरांश्च स्मयन्निव ॥ मोहिन्युवाच ॥ आदौ ह्यभ्यागताः पूज्या इति वै वैदि कीश्रुतिः ॥ ५३ ॥ तस्माद्युयं वेद
 पराः सर्वे वेदपरायणाः ॥ ब्रुवंतु त्वरितेनैव ह्यादौ केषां ददाम्यहं ॥ ५४ ॥ अमृतं हि महाभागा बलिमुरव्या वदंतु मे
 ॥ बलिना कातदा देवी यत्ते मनसि रोचते ॥ ५५ ॥ स्वामिनी त्वं न संदेहाद्यस्माकं च सुपर्वणां ॥ एवं संमानिता तन
 बलिना प्रावितात्मना ॥ ५६ ॥ परिवेषणकार्यार्थं पात्रं संगृह्य सत्वरं ॥ तस्मै गजं इकरमोरुलसंदुकूलश्रोणी
 तटालसगतिर्मदविह्वलांगी ॥ साकूजतीकनकनूपुरसिंजितेन कुंभस्तनी कलशपाणिरथो विवेश ॥ ५७ ॥
 तदा तु देवी परिवेषयंती सामोहिनी देवगणाय साक्षात् ॥ ५८ ॥ ववर्ष देवेषु सुधारसंपुनः पुनः सुधाहासरसा
 मृतं तदा ॥ पपुश्च ते देवगणाः सुधांसंस्तं तथा परया विश्वमूर्त्या ॥ ५९ ॥ देवं इमुरव्याः सहलोकपालाः गंधर्वयक्षा
 सरसांगणाश्च ॥ तथा देत्या आसनस्थास्तदानीं चिंतान्विताः सुधयोपीडिताश्च ॥ ६० ॥ तूष्णीं भूता बलिमुरव्यादि
 जेंद्रामनस्विनो ध्यानपरा बभूवुः ॥ ततस्तथा विधानूदृष्ट्वा देत्या नूतान् मोहमाश्रितान् ॥ ६१ ॥ तदाराहुश्च केतुश्च
 द्वावैतौ देत्युगवौ ॥ देवानां रूपमास्थाय ह्यमृतार्थं त्वरान्वितौ ॥ ६२ ॥ उपविष्टौ तदा पंत्यां देवानाममृतार्थिनो
 ॥ यदा मृतं पातु कामो राहुः परमदुर्जयः ॥ ६३ ॥ चंद्राकाश्यां प्रकथितो विष्णोरमिततेजसः ॥ तदा तस्य शिरश्च
 न्मराहोर्दुर्विग्रहस्य च ॥ ६४ ॥ शिरोगगनमापेदे कबंधं च महीतले ॥ अभ्यमणं तदा ह्युद्गीनं चूर्णयामास वैत
 दा ॥ ६५ ॥ सहादिः सर्वभूलोकशूर्णितश्च तदा भवत् ॥ तथा तेन कबंधेन चूर्णितं सचराचरं ॥ ६६ ॥ दृष्ट्वा

तदामहादेवी तस्योपरितु संस्थिता ॥ निवासः सर्वदेवानां तस्याः पादतलेऽभवत् ॥ ७० ॥ यीतं तस्याः समीपं यन्निवास इति
नामभूत् ॥ महता मालयं यस्मात्तस्मात् चरणां बुजं ॥ ७१ ॥ महालयेति विख्याता लोकत्रयविमोहिनी ॥ शबबाहिनीति वि
ख्याता तस्मात्सा चंडिका भवत् ॥ ७२ ॥ केतुश्च भूमरूपो सौद्याकांशो विलयंगतः ॥ सुधांसमर्प्य चंद्रायतिरोधानगतो
भवत् ॥ ७३ ॥ वासुदेवो जगद्योनिर्जगतां कारणं परं ॥ विष्णोः प्रभावात्तज्जातं सुरकार्यं सुसिद्धिदं ॥ ७४ ॥ असुराणां च
नाशाय जातं देवविपर्ययात् ॥ विना देवेन जा नीध्वमुद्योगो हि निरर्थकः ॥ ७५ ॥ योगपद्येन तेः सर्वेः क्षीराब्धेर्म
थनं कृतं ॥ सिद्धिर्जाता हि देवानामसुराणां न सा भवत् ॥ ७६ ॥ ततश्च ते देववरान् प्रकोपिताः देव्याश्च मायाप्रविभो
हिताः पुनः ॥ अनेकशस्त्रार्थयुतास्तदाभवन् विष्णोर्गते गजमानास्तदानीं ॥ ७७ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे केद
रखंडे शैवशास्त्रे द्वादशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ लोमबा उवाच ॥ तदा तु गजमानास्तेऽप्यक्षिपंतः सुरान् रणे ॥ शतकोटिप्र
मुखास्ते महाबलपराक्रमाः ॥ ३ ॥ विमानमारुह्य तदामहात्मा वैरोचनिः सर्वबलेन सार्धं ॥ दैत्यैः समेतो विवि
धैर्महाबलैः सुरान् प्रदुद्राव महाभयावहः ॥ ४ ॥ धारयंतः स्वरूपाणि समापेदुः सहस्रशः ॥ केचिद्वाघ्रान् स
मारूढाः महिषांश्च तथा परे ॥ ५ ॥ अश्वान न्येसमारूढाः द्विपान् केचित्तथा परे ॥ सिंहांस्तथा परे चैव शार्दूलान्
नृशरप्रांस्तथा ॥ ६ ॥ गृध्रान् केचित्समारूढाः ॥ कुरंगान् गवयांस्तथा ॥ मयूरान् राजहंसान् चैव मकरां

काकोयथा उजानां च श्वापदानां च जंबुकः ॥ ७ ॥ धृतयथा मनुष्याणां स्त्री ज्ञेया स ततं बुधैः ॥ मया स देह भवतां क
थं सरयं प्रवर्तते ॥ ८ ॥ सर्वयानां त्रिविज्ञेया केच्यं चैव का ह्यहं ॥ तस्माद्बुद्धिः संचित्य कार्या कार्यविचक्षणैः
॥ ९ ॥ कर्तव्यं परया बुद्ध्या यत्नादात्मनो हितं ॥ एवमुक्ते तु वचनेन तदा देव्या बलिः स्वयं ॥ १० ॥ उवाच प्रहसन्
वाक्यं मेघगंभीरयागिरा ॥ यास्त्वया कथितानां योऽग्राभ्यामग्रम्य जनप्रियाः ॥ ११ ॥ तासां चैकथ्यमानानां मध्यगानां च
शोभने ॥ किं त्वथो बहुनोक्तेन कुरुष्व वचनं हिनः ॥ १२ ॥ प्रहस्य देवी प्रोवाच बले वाक्यादनंतरं ॥ करिष्यामि च
ते वाक्यं सूक्ता सूक्तमिति प्रभो ॥ १३ ॥ बलिरुवाच ॥ अद्या मृतं च सर्वेषां विमज्ज स्वययायथं ॥ त्वया च दत्तं
गृणीमः सत्यं सत्यं वदामि ते ॥ १४ ॥ एवमुक्ता तदा देवी मोहिनी सर्वमंगला ॥ उवाचाथ सुरान् सर्वान् नृज
नयन् लोकिर्कीर्तिं ॥ १५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ दूर्यं सर्वे कृतार्थाश्च जातां देवेन केनचित् ॥ अद्योपवास
संयुक्ता ह्यमृतस्याधिवासनं ॥ १६ ॥ क्रियतामसुरश्रेष्ठाः शुभेष्वा किंचिदस्ति चः ॥ श्वः पारणा च क्रियतां
भूतार्चनरतस्तथा ॥ १७ ॥ न्यायोपाजितवित्तेन दशमोशेन धीमता ॥ कर्तव्यो विनियोगश्च ईशा प्रीत्य
र्थमेव च ॥ तथेति मत्वा ते सर्वे यथोक्तं देवमायया ॥ चक्रुस्तथा पि देते यामोहितानाति कोविदाः ॥ १८ ॥
मया सुरेण च तदा भवना निकृतानि वै ॥ मनोज्ञानि महाहाणिस्तु प्रभाणि महानि च ॥ १९ ॥ तेषूप
विविक्तः सर्वे सुस्नाताः समलंकृताः ॥ स्थापयित्वा सुसंरब्धाः पूर्णकलशमग्रतः ॥ २० ॥ राज्ञो

श्वत्तथापरे ॥ ९ ॥ केचिन्मयांसि चारूढाऽङ्घ्रान् चतरानपि ॥ गजानूरवरानूपरे चैव शकटानितथापरे ॥ ६ ॥ पत्तयेव
हवेदैत्याः खड्गशक्तपृष्ठिपाणयः ॥ पाशपटीशपरिधिशूलमुद्गुरपाणयः ॥ असिलोमान्विताः केचित्शृङ्गुडीपरिघायु
धाः ॥ सिंहानूनागहयांश्चान्येसमारूढाः प्रहारिणः ॥ ८ ॥ विमानानिसमारूढाः बलिमुख्याः सहस्रशः ॥ स्पर्धमाना
स्तथान्योन्यगर्जन्तश्चमुहुर्मुहुः ॥ ९ ॥ एषपर्वउवादे चैवलिनंदैत्यपुंगवं ॥ खयाकृतो महाभागशक्रेण सहसंगमः
॥ १० ॥ विश्वासो नैव कर्तव्यो दुर्हृदां च कदाचन ॥ जनेनापि हितुं न दुर्हृदां च कथंचन ॥ ११ ॥ मैत्री बुद्धिमता
कार्या आपद्यन्ति च वर्तता ॥ न विश्वसेत्पूर्वविरोधिना क्वचिन्मनीषिभिः स्वार्थपरेर्विचक्षणेः ॥ १२ ॥ विश्वासयेयुश्च भवा
दृशाः पुनर्भवन्ति ते क्लेशपरान् चान्यथा ॥ सम्मानितास्मोय बलेत्स्याधुना पुरानपृष्टाः कथमद्यैव पुनः ॥ १३ ॥ मंत्रं विक
र्तुं जयलक्षणं च तस्माद्वयं युधपराश्वसर्वे ॥ इत्युचुस्ते दुराधर्षा यो ह्युक्ता मा व्यवस्थिताः ॥ १४ ॥ ध्वजैश्चैः पताकाभिः
रणभूमिभ्रमं डयन् ॥ चामरैश्च दिशः सर्वा लोपिताश्च न भ्रमं स्त ॥ १५ ॥ तथा सर्वे सुरास्तत्र देत्यान् प्रतिसमुत्सु
काः ॥ पीत्वा मृतं महाभागावाहानारूढं दंशिताः ॥ १६ ॥ गजारूढो महेंद्रोऽपि वज्रपाणिः प्रतापवान् ॥ उच्चैः श्रव
स्थितः सूर्यो मृगारूढः शशी तथा ॥ १७ ॥ कुबेरः पुष्पकारूढः वृषारूढः शिवस्तथा ॥ यमो महिषमारूढो नैर्ऋ
तः प्रेतवाहनः ॥ १८ ॥ अस्यारूढस्तथा पार्श्वी मृगारूढः सदा गतिः ॥ तथाभिमानः संयुक्ताः सर्वे देवाः सवास

स्क० केदार०

४३

वाः ॥ ११ ॥ छत्रचामरसंवीताः शोभिताविजयश्रिया ॥ प्रणम्य विष्णुं सर्वेशं शक्राद्याजयकोक्षिणः ॥ २० ॥ ते विष्णु
नाह्यनुज्ञताः अक्षरान् प्रतिवेरुषा ॥ असुराश्च महाकाया भीमाक्षा भीमविक्रमाः ॥ २१ ॥ तेषां घोरममृषुधं दैत्या
नां देवतैः सह ॥ तुमुलं च महाघोरं सर्वभूतमया बहं ॥ २२ ॥ शरधारा चितं सर्वं बभूव परमाद्भुतं ॥ ततश्च दत्ता
शब्दाः बभूवुश्च दिशो दश ॥ २३ ॥ निमेषमात्रेण तदा शरघातयुता भवन् ॥ शरतो मरुनारा चैराहता अपतन्
भुवि ॥ २४ ॥ विद्यमानास्तथा केचिद्युधुश्चापरेतदा ॥ मल्लैर्मग्नास्तथा केचिन्नाराचैः शकलीकृताः ॥ २५ ॥
सुरप्रहारिता केचिन्मुद्गरेर्विनिषोधिताः ॥ शिलीमुखैर्दारितास्तत्र मग्नाः केचिद्दैत्या दानवाराक्षसाश्च ॥ २६ ॥
एवं भग्नं दानवानां च सेव्यं दृष्ट्वा देवा गर्जमानाः समंतात् ॥ शंखवादित्रघोषेण पूरितं च जगन्नयं ॥ २७ ॥
देवान् प्रतिकृतामर्षा दानवास्त महाबलाः ॥ बलिप्रसृतयः सर्वे संप्रमेणोत्थिताः पुनः ॥ २८ ॥ विमानैः स
र्यसंकाशैरनैकेष्वसमन्विताः ॥ दंष्ट्रयुधंस्तु मुलं देवानां दानवैः सह ॥ २९ ॥ बलिना दानवैरेण महेन्द्रोयु
युधेतदा ॥ तथा वैधर्मराजस्तु नमुचिं प्रतिसंगतः ॥ ३० ॥ नैर्ऋतः प्रघसे नैव पाशीकुंभेन संगतः ॥ निकुंभे
नैव समहयुधं चक्रे सदा गतिः ॥ ३१ ॥ सुदंष्ट्रेण कुबेरश्च युधं चक्रे तदाद्भुतं ॥ राडुस्तदा समायातः केतु
श्चैव तु धूमवान् ॥ ३२ ॥ केवलं मुरवमाश्रित्य प्रसार्य च सुदारुणं ॥ दंष्ट्राकरालं च मयानकं तदा ददृश

अ० १३

४३

शिरांसिचबहुन्येवददर्शिवनेश्वरः॥४६॥मौलिस्त्रितस्तदाचंद्रोद्यमृतंन्यसृजइथात्॥शशिनेहिमयादेवह्यम्
तंक्षारितंतदा॥४७॥संप्रकदिमृतस्येवयथाराहुस्तथाभवन्॥तानिसर्वाणिदृष्टानिशंमुनापरमेष्ठिना॥४८॥
आश्रयोहंचसर्वेषामूतानानात्रसंशयः॥असुराणांसुराणांचसर्वेषामपिवह्नुमः॥४९॥एवमुक्ताशिवश्चेवसं
गृह्याथशिरांसिचैरेकपद्येनतेषांचस्त्रजंकत्वा मनोहरा॥५०॥बबंधरांशुःशिरसिरोभूषणवत्कृतं॥यसना
क्तालुकूटस्यनीलकंठोभवद्विजाः॥५१॥देवानांकार्यसिध्यर्थमुंडमालातथाकृता॥शिरसाधृतयारांशुस्त
थावैमुंडमालया॥५२॥शुरुमेथमहादेवोदेवानाममयप्रदः॥बबंधराहुंशिरसामहात्मादेवाधिदेवस्त्रि
पुरांतकोहरः॥५३॥गजासुरोयेननिपातितोमहानथांचकोयेनकृतश्चशूर्णः॥गंगाधृतायेनजटाक
लायेचंद्रंचचूडेकृतवानूभयापहः॥५४॥वेदाःपुराणानितथेतिहासास्तथैवनानाश्रुतयोपिशास्त्रं॥
जल्यंतिनानामतमेदमेदेर्मिमांसमानाश्चभवन्तिभूकाः॥५५॥नानागमाचार्यमतप्रमेदेनिरूप्यमा
जोजगदेकबंधुः॥शिवोहिनित्यंपरमात्मदेवंयेनापिविश्वंपरमात्मभावं॥विहायतंमूढजनाःप्रमत्ताः
शिवंनजानन्तिपरात्मरूपं॥येनैवसर्वविधतंचयेनयेनाश्रितंयेनकृतंसमग्रं॥५६॥यस्यांशभूतंहिज
गत्पदरयतेलिङ्गांकितंचमगांकितंच॥५७॥दृष्टंनदृष्टंपरमंपरेषांतेमंदभाष्यानिरपत्रपाश्व॥ये
नश्रुतोनेचविलोकितःकदावेदांतवेद्यःपरमात्मरूपः॥५८॥आदयोवापिदरिद्रोवाद्युत्तमोह्यधमोपिवा॥

श्रीत

शि

४४

शिवभक्तिरतो नित्यं शिव एव न संशयः॥५९॥येवैपरकृता पूजां शिवस्योपरिशोभितां॥दृष्ट्वासंतोषमायांति
तेषांशस्यमागिनः॥६०॥येदीपमालांकुर्वन्ति कार्तिक्यांश्रध्यायान्विताः॥थावत्कालं प्रज्वलन्ति दीपाश्चैव शिवाल
ये॥६१॥तावद्युगसहस्राणि दातास्वर्गमहीयते॥वर्तिकितैलसंयुक्ता दीपादत्ताः शिवालये॥६२॥दातारस्ते
पिकैलासे शिवे न सहैरजिरे॥अतसीतैलसंयुक्ता दीपादत्ताः शिवालये॥६३॥दशपूर्वे दशपरैस्तेः समेताः
शिवालये॥ज्ञानिनोपि हि जायन्ते दीपदानफलेन हि॥६४॥तिलतेलेन संयुक्ता दीपादत्ताः शिवालये॥तेशिवं
यांति संयुक्ताः कुलानांच शतेन वै॥६५॥घृताक्त दीपायैर्दत्ताः दीपिताश्च शिवालये॥ते यांति परमं स्थानं कुल
लक्षेण संयुताः॥६६॥कर्पूरागरुधूपैश्च ये यजन्ति सदा शिवं॥आरातिकानूयकपूरा नूये कुर्वन्ति दिने दिने
॥६७॥ते प्राप्नुवन्ति सायुज्यं नात्र कार्या विचारणा॥एककालं द्विकालं वा त्रिकालं ये ह्यतं द्रिताः॥६८॥लिङ्गार्च
नं प्रकुर्वन्ति ते रुद्रानात्र संशयः॥रुद्राक्षधारणं ये च कुर्वन्ति शिवपूजने॥६९॥दानेन यासितीर्थे च सर्वकाले
ह्यतं द्रिताः॥ते सर्वथा सर्वकाले भवन्ति शिवबह्वभाः॥७०॥तेषां वत्सरुतं सर्वं न तं भवति द्विजाः॥रुद्रा
क्षायेशिवेनोक्तास्तान्ष्टुध्वं द्विजोत्तमाः॥७१॥आरभ्येकमुखं तावधा वदन्क्राणिषोडश॥एतेषां द्वौ
च विज्ञेयो श्रेष्ठो भूस्करसत्तमाः॥७२॥रुद्राक्षाणां पंचमुखस्तथा चैकमुखस्मृतः॥ये धारयन्त्येकमुखं
रुद्राक्षं नित्यमेव च॥जीवन्मुक्ताश्च विज्ञेयानरास्ते नात्र संशयः॥ये रुद्राक्षं पंचमुखं धारयन्त्यनिशं न

स्कं० केदार०

४५

राः ॥ ७७ ॥ रुद्रलोकं च गच्छति रुद्रेण सह रेजिरे ॥ जपस्तपः क्रियायोगः स्नानं देवार्चनादिकं ॥ ७८ ॥ क्रियते येः
शुभं कर्म ह्यनंतं चाक्षधारणात् ॥ शुनः कंठेति वक्षोऽपिरुद्राक्षो यदिवर्तते ॥ ७९ ॥ अपि सन्तारितस्तेन नात्र का
र्या विचारणा ॥ तथा रुद्राक्षसंघकोत्पातकं सयमाव्रजेत् ॥ ८० ॥ एवं ज्ञात्वा शुभं कर्म कार्यं रुद्राक्षधारणात् ॥ त्रि
पुंड्रधारणं येऽप्यक्रियते भस्मना निरां ॥ ८१ ॥ ते रुद्रलोके रुद्राश्च भविष्यन्ति न संशयः ॥ कपिलायाश्च संगृह्य गो
भयं चांतरिक्षगं ॥ शुष्कं कृत्वाथ संगृह्य विभूत्यर्थं शिवप्रियैः ॥ विभूतिरिति आख्याता सर्वपापप्रणाशिनी ॥ ८२ ॥
ललाटे गुह्ये रवाच ह्यदोभा व्याप्रयत्नतः ॥ मध्यमां वर्जयित्वा तु धंगुली कट्वयेन च ॥ ८३ ॥ एवं त्रिलेखा संयु
क्तं ललाटे यस्य दृश्यते ॥ स शिवः शिववर्धये यो दर्शनात्पापनाशनः ॥ ८४ ॥ जटाधराश्च ये शैवाः सप्तप
चनवारव्या ॥ जटायेऽपि येष्वंति शैवेन विधिना युताः ॥ ८५ ॥ ते शिवं प्राप्नुवंतीह नात्र कार्या विचारणा ॥
रुद्राक्षधारणं कार्यं शिवभक्तेर्विशेषतः ॥ ८६ ॥ अल्पेन वामहस्तेन पूजितो ये न शंकरः ॥ कुलकोटिं सु
मुह्यत्यशिवेन सह मोदते ॥ ८७ ॥ तस्माच्छिवात्परतरं नास्ति किंचिद्विजर्षभाः ॥ यदेतदुच्यते शास्त्रे तत्सर्वं
शिवकारितं ॥ ८८ ॥ शिवो दाता हिलोकानां कर्ता चैवानुमोदितः ॥ शिवेन हि जगत्सर्वं व्याप्तमस्ति चराच
रं ॥ ८९ ॥ शिवशक्त्यात्मकं विश्वं जानीध्वं च द्विजोत्तमाः ॥ शिवरूपं धारं नाम त्रायते सुमहद्भयात् ॥ ९० ॥
तस्माच्छिवश्चिंत्यतां च स्मर्यतां च सदा शिवः ॥ ऋषयश्च पुंशुः ॥ सोमनाथो हि विश्वात्मा यदा जाल

अ० ३३

४५

३

रे देवगणा भयातुराः ॥ ३३ ॥ अर्दुबुक्तेऽपि महेंद्रमुख्याः सलोकपालाः सुरसिंघसंधाः ॥ केचिद्भयान्तस्य हरिं स्मरंत
स्तथा परे गणनाथं च भक्त्या ॥ ३४ ॥ केचिद्गुरोराहुभयाभिभूताः केचिन्नयाताः पतिताः पृथिव्यां ॥ राहोर्भयात्तु
ते सर्वे पलायनपराभवन् ॥ ३५ ॥ राहोश्च शिरसा सद्यः दैत्यानां विजयः कृतः ॥ दैत्यास्ते जयमापन्नाः सुराणां
वधकांक्षिणः ॥ ३६ ॥ राहोः पुरस्कृत्य शिरः सुरान् दुद्रुवुरोजसा ॥ ऐरावतं प्रासमानो महात्मा राहुस्तदानीं शक्रमे
वाभ्यधावत् ॥ ३७ ॥ तथैव सवीर्यसमानः प्रजाश्च एको राहुर्दृश्यते सर्वगश्च ॥ चंद्रपुरस्कृत्य तदा सर्वे देवास्त्वं रा
ज्विताः ॥ ३८ ॥ दुद्रुवुर्भयसंवीताः महीहिं हत्वा दिवंगताः ॥ यावद्विवंगता देवराहुस्तावत्पुरोभवत् ॥ ३९ ॥ राशिनं
भक्षमाणो हि वेगनमहता तदा ॥ शिवं शरणमाकांक्षन् चंद्रोऽपि भयविकलः ॥ ४० ॥ संस्मृत्य मनसा शंभुं तदा स्तु
तिपरोभवत् ॥ चंद्रोवाच ॥ नमो देव महादेव देव देव जगत्पते ॥ ४१ ॥ त्वं नाथो भव देवेश त्राहि मां पृथग्भव ॥ एव
मुक्तस्तदा शंभुराविभूतस्ततः स्वयं ॥ ४२ ॥ मां भेषीः शशिनं चोक्ता जटाजूटतदा क्षिपत् ॥ शतपत्रं यथा पुष्यं
शोभते च शिरोपरि ॥ ४३ ॥ तावद्राहुः समायातस्तूयमानः सदा शिवं ॥ राहुरुवाच ॥ नमः शिवाय शंभो तावन्न
मे परमात्मने ॥ ४४ ॥ लिंगरूपमहादेवत्वां न मामिजगत्पते ॥ भूतावासाय देवाय भूतानां पतये नमः ॥ ४५ ॥ महा
देवनमस्तुभ्यं जगदानंदहेतवे ॥ ममाद्यमक्षभूतोऽसौ आगतो हितवांतिकं ॥ ४६ ॥ सर्वेषां भवभूतानां माम्भय
स्त्वं न संशयः ॥ एवमुक्ता तदा राहुः प्रणम्य शिरसा शिवं ॥ ४७ ॥ राहोस्तद्वचनान्तुष्ट उमानाथो भवत्तदा ॥

त

स्त्रिलोचनः॥१२॥ राहोः शिरोमयात्सर्वे रक्षिताः परमेश्वरिणा॥ सुराश्चंद्रादयः सर्वे तस्मिन् युद्धे सुदारु
णे॥१३॥ अतर्द्धसुराः सर्वे किमकुर्वन् दुर्न्यतां॥ शिवस्य महिमा चैव श्रुतस्तव मुरवा द्विज॥१४॥ म
हिमानं शिवस्याथ कथयस्व शिवप्रिय॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन कथनीयः शिवस्त्वया॥१५॥ लोमशा मुवा
च॥ यदा हि दैत्यैश्च पराजिताः सुराः शंभुं सर्वेश्वरं प्रपन्नाः॥ शिवं प्रणमुः शिरसा सुरोत्तमाः युधा
यसर्वे च मनोदधुस्तदा॥१६॥ तथा दैत्या युध्यमानास्तदानीं उत्साहयुक्ताः बलवंतश्च सर्वे॥ देवैः समे
ताश्च पुनः पुनस्तदा युद्धं चक्रुः परमास्त्रयुक्ताः॥१७॥ तदा हि सर्वे ह्यसुरा सुराश्च शतैश्च शूलैः
परिधैः परश्वधैः॥ जयार्थि नो मर्षयुताः परस्परं सिंहायथा प्रतिजघ्नुर्दुरत्ययाः॥१८॥ ते ह न्यमा
ना ह्यसुराः सरे स्तदानानास्त्रयोगैः परमे निपेतुः॥ चक्रुस्ते सकलांश्चैव मांसशोणितकर्दमां॥१९॥
नाना महाद्रि संयुक्तां स सागरवनांतरां॥ शिरांसि च कबंधानि कवचानि महान्ति च॥२०॥ ध्वजा
रथाः पताकाश्च गजवाजि शिरांसि च॥ वहंत्यश्वापगा ह्यसू बहुभीरुमया वहाः॥२१॥ अगा

स्क० केशर०

४६

धाः शोणितोदाश्चतरंतिब्रह्मराक्षसाः ॥ तारयंति परेषां च भूत प्रमथराक्षसान् ॥ ३०२ ॥ शाकिनी डाकी
नीरोद्रायक्षिण्योथसहस्रशः ॥ नानाकेलिषु संयुक्ताः परस्परमुदान्विताः ॥ ३०३ ॥ एवं संक्रीडमानास्ते
भूतप्रमथराक्षसाः ॥ रणे तस्मिन् महा रोद्रे देवा सुरसमाकुले ॥ ३०४ ॥ बलिना सह देवं द्रोयुयुधेद्रुत
विक्रमः ॥ शक्त्या जघान देवं इंद्रं वैरोचनिरमर्षणः ॥ ३०५ ॥ तां शक्तिं वंचयामास इंद्रश्चोदारविक्रमः ॥
जघान सबलं यत्नात् तदेत्येद्रं परमेणाहि ॥ ३०६ ॥ वज्रेण शतधारेण बाहुं विच्छेदवीर्यवान् ॥ छिन्नबाहु
स्तदा वीरो वैरोचनिरमर्षणः ॥ ३०७ ॥ गता सुरपतद्भूमौ विमानात्सूर्यसंनिभात् ॥ पतितं च बलिं दृ
ष्ट्वा वृषपर्वा रुषा न्वितः ॥ ३०८ ॥ ववर्ष शरधाराभिः पयोद इव पर्वतं ॥ महेन्द्रं स गजं चै
व जघान निशितैः शरैः ॥ ३०९ ॥ तदा युक्षमभूत्तघोरं तु मुलं रोमहर्षणं ॥ इंद्रो हि वृषपर्वा
णमाहत्य दृढमुष्टिना ॥ ३१० ॥ वज्रेणैव महातेजा शिवतेजोपलंहितः ॥ निपात्य वृषपर्वाणि मिंद्रः

अ० ३३

४६

रः॥ विष्णुर्वरेण्यो वरदः सर्वविजयकाक्षिभिः॥ २४॥ नारदस्य वचः श्रुत्वा स्तरो देवास्त्वरान्विताः॥ ध्यानेन महाता
विष्णुं ततः परमलार्दनं २५ स्मरन्तः परमात्मानामहमृचुः सुरास्तदा॥ देवाः ॥ नमस्तुभ्यं भगवन्ते नमस्ते
विश्वमंगल॥ २६ श्रीनिवास नमः ये स्तु श्रीपते तेन मोक्षमः॥ अद्यास्मिंभ्यर्षीतांस्त्वं कालनेमि भगव
र्हितान्॥ पातुमर्हसि देत्येभ्यो देवानामभयप्रद॥ एवं व्यातः संस्मृतश्च प्रादुर्भूतो हरिस्तदा॥ २७॥ त
तो गुरुं मारुतं जगतामभयप्रद॥ चक्रपाणिस्तदा यातो देवानां विजयाय च॥ २८॥ गगनं रुम
हा विष्टुं गरुडोपरि संस्थितं॥ श्रिया समेतं दुर्धर्षो दुर्कामं महाबलं॥ २९॥ दृष्ट्वा देवः कालनेमि
स्तदानीं ग्रहा समानोति रुपा बलान्वितः॥ कस्त्वं महाभाग वरेण्य रूपं श्यामो युवामतवारण विक्रमः
॥ ३०॥ करेण हतं निशितं महाप्रभं चक्रं च कस्मात्कयस्व मे प्रभो॥ श्रीभगवानुवाच॥ युधार्थमिह
चायातो देवानां कार्यसिद्धये॥ ३१॥ तं स्थिरे भवरे मंदहृत्तोस्य घनसंशयः॥ श्रुत्वा तु भगवतो
वाक्यं कालनेमिः प्रलापवान्॥ ३२॥ उवाच कुपितो भूत्वा भगवंतमधोक्षजं॥ मूलभूतो हि दे

वानां भगवानुधुर्मुदः॥ ३४॥ युधं कुरु मया सार्धं यदि वारोसि संप्रतं॥ ग्रहस्य भगवान् विष्णुरुवाचेदं महाप्रभः
॥ ३५॥ गगनस्थो भवत्वं हिमही स्तो हि भवाम्यहं॥ अप्रशस्ते च विषमं युधं चैव यथा भवेत्॥ तथा कुरु महाभाग
गने वामही तले॥ तथेति मत्वा सत्सर्वांनु भावो देत्यैः समेतो बुद्धि संख्यकेश्व॥ ३६॥ सिंहोपरि स्थे श्वमहा
नुभावेर्महाबलैः क्रूरपुतस्तदानीं॥ गगनमथ जगाहे मंदमंदं महात्मा अस्तरस्तरं॥ समेतो विश्वरूपं जिह्वां
रुः॥ ३७॥ त्रिशिरवमपरमुग्रं गृह्य सं दन्य चोष्टं दशन विरुतवत्क्रोयो धका मो हरिः सः॥ ३८॥ इति स्कं
दपुराणे केदारखंडे शैवशास्त्रे त्रयोदशोऽध्यायः॥ ३३॥ ततो मया उवाच॥ ततो युधमती वासीदस्त्रं रे विष्णु
ना सह॥ ततः सिंहो सपक्षा स्ते दं शिता परमादृताः॥ ३४॥ स्फुरेरु रस्यमाना स्ते गरुडं तं अदारयन्॥ तं सिंहो दारि
तास्ते नरं उशश्च गरुत्वता॥ ३५॥ विष्णुना च तदा देव्याश्चक्रैः शकलीकृताः॥ तदा स्तान् स्फुरन् दृष्ट्वा कालनेमिः प्र
तापवान्॥ ३६॥ त्रिशूलेनाह न दृष्ट्वा रोषपर्याकुलेक्षणः॥ तमायां लंच जगद्देवो नाथ संश्रमः॥ ३७॥ करेण वामे
न जघान लीलया तं कालनेमिं सूर्याग्रगण्यं॥ तेनेव शूलेन समाहतो सोमूर्त्वा न्वितो भूत्वा ह सापपात॥ ३८॥ पानतः
पुनरुत्थाय शनैरुन्मील्य लोचने॥ पुरतः स्थितमा लोच्य विष्णुं सर्वगुहाश्रयं॥ ३९॥ लब्धसंतो ब्रवीद्वाक्यं कालने
मिर्महाबलः॥ तव युधं न दास्यामि नास्ति लोकस्थ हासम॥ ४०॥ ये ये सुराहतां तु हे अक्षयं लोकमाप्नुवन्॥ ब्रह्म

गोवचनात्सद्य इंद्रेण सह संगताः ॥ भुंजते विविधान् भोगान् देववृद्धिचरंति ॥ इंद्रेण सहिताः सर्वसंसारचरं ॥ तस्माद्युधोहि
मरणेन कोक्षेक्षणभृगुरं ॥ अन्यजन्मनि मे देवेषु भावादसंशयं ॥ दत्तुमर्हसि मे नाथ केवलं केवलं परं ॥ तथेति देवप्रवरो निपाति
तः परेण पुंसां परमार्थदेन ॥ ११ ॥ दत्त्वा भवं देवतां तदानीं तथा सुधां देवताभ्यः प्रदत्त्वा ॥ कालनेमिर्ह तो देवः देवा जाताः कंद
काः ॥ १२ ॥ शल्यरूपो महानुसद्यो विष्णुना प्रभविष्णुना ॥ तिरोधां गतः सद्यो भगवान् कमलक्षयः ॥ १३ ॥ इंद्रेण विकेद
नं च केदेत्यानां परमाद्भुतं ॥ पतितानां प्रभग्नानां भीतानां कूचरूपिणां ॥ १४ ॥ मुक्तकक्षशिरवानां च शक्रो न रुतवान्
रूपो ॥ अर्थशास्त्रपरो भूत्वा महेंद्रो दुरतिक्रमः ॥ १५ ॥ देत्यानां कालरूपो सो शचीपतिरुदारधीः ॥ एवं निहन्यमानानां
मस्तराणां शचीपतिं ॥ निवारं भूयैवेन गतो नारदस्तथा ॥ नारद उवाच ॥ युधेहनाश्वये वीरा जस्रारणमंडले ॥ १६ ॥
तेषां मनुकथं कर्ता भीतानां च विहिंसनं ॥ ये भीताश्च प्रपन्नाश्च पातयंति मे देवाः ॥ १७ ॥ ते ब्रह्मघ्नाश्च विज्ञेया महापा
तकसंयुताः ॥ तस्मात्त्वयानकर्तव्यमनसापि विहिंसनं ॥ १८ ॥ एवमुक्तस्तदा शक्रो नारदेन महात्मना ॥ सुर
सेनान्वितः सद्यः आगतो हि विष्टपं ॥ १९ ॥ तदा सर्वे सुरगणा सहैष्टाश्च परस्परं ॥ बभूवुर्मुदिता सद्यो यक्षगंधर्वकिं
नराः ॥ २० ॥ तदा इंद्रो मणवत्यां शच्या सह भिषे चितः ॥ देवर्षिप्रमुखैश्चैव ब्रह्मर्षिप्रमुखैस्तथा ॥ २१ ॥ शक्रोऽपि
विजयं प्राप्तिः प्रसन्नेनैव शंभुना ॥ तदा महोत्सवो नित्यं देवलोके महानमते ॥ २२ ॥ शंखाश्च पटहाश्चैव मृ

७१

७२

७३

७४

७५

सर्ववत्सार्दनः ॥ १११ ॥ ततो वज्रेण महता दानवानवधीद्रेण ॥ शिरसि लोदता केचिन्केचिद्दूषिताः ॥ ११२ ॥ विक
लाश्च कृताः केचिन्केचिद्विष्टे च ताडिताः ॥ एवं तेषां तिताः सर्वे इंद्रेणैव महात्मना ॥ ११३ ॥ तथा यमेन निहता
वायुनावरुणे न च ॥ कुबेरेण तोहेश्वान्येनैर्ऋतेन तथा परे ॥ ११४ ॥ अग्निना निहताः केचिदीशेनैव
विदारिताः ॥ एवं तदा ते विहता वलीयसाम हासुरा विक्रमशालिनस्तथा ॥ ११५ ॥ सुरैश्च सर्वैः सह लोकेषां
तैः शिवप्रसादाभिसेतैस्तदानीं ॥ ततो देवैः वरदुरात्मा सकालनेमिः परमास्त्रयुक्तः ॥ ११६ ॥ यं यो न दानीं नरसन्मना
नो हंतुं समाकूरमतिः स एकः ॥ हं सारुद्वेदं शितश्च त्रिशूलवरसंयुतः ॥ ११७ ॥ देत्यानां मेवुदेनैव सिंहा रुदेन संव
तः ॥ ते सिंहादंशिताः सर्वे महाबलपराक्रमाः ॥ तेषु सिंहेषु चारुद्वेदेनैवाश्चैतत्समाः ॥ आयांतीं देवसेनां
तां सर्वां सिंहस्तु भूषितां ॥ ११८ ॥ कालनेमियुतां दृष्ट्वा देवा इंद्रेण गमाः ॥ भयमाजग्मु रनुलं तदा ज्ञानपरा
मवन् ॥ ११९ ॥ किं कुर्मोऽयं सर्वं कथं जेष्यामहे वयं ॥ एतद्विदुस्तं वया कमनी कं सिंहमाश्रितं ॥ १२० ॥ नारदे
न च ॥ न तसर्वेषु राक्षसं महत्तरं ॥ कथितं न महेंद्राय कान्ते मेस्तपो महत् ॥ अजेयत्वं च न स्यैव परं दा
नमलेन च ॥ विष्णुं विना च मे देवा अशक्ता रणमंडले ॥ १२१ ॥ जेतुं सर्वं च भो देवाः ॥ १२२ ॥ स्मर्यतां परमेश्वरं

७६

स्तदा

दं गामुरजाऽपि ॥ तथा नैकाश्च भेदश्च न दुर्दुर्भयस्तथा ॥ २४ ॥ गायकाश्चैव गंधर्वा किं नराक्षरसौगगाः ॥ जगुः श्वन
न तु श्वेव सिद्धचारणगुह्यकाः ॥ २५ ॥ एवं विजं मा पन्नः शक्रो देवेश्वरस्तदा ॥ देवैर्हर्ता देत्याः पतितास्ते महातले ॥
२६ ॥ गता सवो महात्मानो बलिराजमुखा ह्यमी ॥ तपस्तप्तुं पुरा प्रो विः भार्गवो मानसोत्तरं ॥ २७ ॥ गतः शिष्येः प
रिततो महायुधं न बुधवान् ॥ अवशेषास्तु तं देत्याः ते गता भार्गवं प्रति ॥ २८ ॥ कथितं वै महद्दत्तं अक्षराणां क्ष
यावहं ॥ निशम्य मन्युना विष्टः आगतो भृगुर्नंदनः ॥ शिष्येः परिततो भूत्वा मृतांस्तान् स्फुरान् प्रति ॥ मृतसंजी
वया सद्यो मृतान् सर्वान् अजीवयत् ॥ २९ ॥ निद्रोपायगता यद्दुष्टितास्ते तदा स्फुराः ॥ उक्षितः सबलिः प्राह
भार्गवं ह्यमित्युतिं ॥ जीवितेन किमद्येव मम नास्ति प्रयोजनं ॥ पातितस्त्रिदशे द्रेण यथा कापुरुषस्तथा ॥ ३० ॥
बलिनोक्तं वचं श्रुत्वा शक्रो वचनमब्रवीत् ॥ मनस्विनो विद्ययाः ॥ पतितां समरे बुधाः ॥ ३१ ॥ येशस्त्रेण हता सद्यो
वियमाणा ब्रजंति ते ॥ त्रिविष्टपं न संदेह इति वेदानुशासनं ॥ ३२ ॥ एवमाश्वासयामास बलिमुख्यं श्वभार्गवः ॥
॥ ३३ ॥ इति स्कंदपुराणे केदारखंडे शैवशास्त्रे चतुर्दशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ कथं यत्तु राज्ञं प्राप्नोहि दे
वेन्द्रः ॥ कथितस्तं गुरुं विना ॥ गुरोरवज्ञया जातो राज्ञ्यभ्रं शोहितस्य तत् ॥ ३५ ॥ केन प्रमोदितः श्वेन्द्रो बभूवति

व

य

केशर ८६ रमास्ते ॥ तत्सर्वं कथय्यात् त्वं परं को तूहो हिनः ॥ २॥ लोमश उवाच ॥ गुरुणापि विनाराज्यं कृतवान्सशचीपतिः ॥
 विश्वरूपोक्तविधिना इंद्रो राज्योऽस्ति तो महान् ॥ ३॥ विश्वकर्मकृतो प्रोविः विश्वरूपो महानृषिः ॥ पुरोहितो यशस्क
 ४९ श्री स्याजकश्चाभवत्तदा ॥ ४॥ सत्तु यज्ञे श्वदो नैयजंते ह्यरु रानूकरान् ॥ मनुष्यांश्चैव त्रिशिरा अपरोक्षं शची
 पतेः ॥ ५॥ देवांश्च दातिसारी को देत्यां तूष्णीमथाददत् ॥ मनुष्यान् मध्यभावेन प्रत्यहं स्वगृहे हि जः ॥ ६॥ ए
 कदा तु महर्णेद्रे दृष्टं वै तस्य लापवं ॥ अलक्ष्यमाणेन तदा ज्ञातं तस्य विकीर्षितं ॥ ७॥ देत्यानां कार्यसिद्ध्यर्थं म
 वदानं प्रयच्छति ॥ असौ पुरोहितोऽस्माकं परेषां च फलप्रदः ॥ ८॥ इति मत्वा तदा शक्रो वज्रेण शतपर्वणा
 ॥ विच्छेदत छिरां स्येव तक्षणादभवद्दधः ॥ यत्करेत्सोमपानं तदजातेयं कपिंजलाः ॥ ततो न्येन स्रगपात्रात्क
 ल्पिकां भवं मुरवात् ॥ १०॥ अन्नादा हि ह्यजायंत त्रिशिरा विश्वरूपतः ॥ एवं हतो विश्वरूपः शक्रेण मद
 भाग्निना ॥ ११॥ ब्रह्म हत्या तद्देहेतां ददर्शा यभया बहां ॥ दुर्धरा दुर्मुरवा दृष्टा चंडा लीज्वरयान्विता ॥
 १२॥ त्रिशिराधूम्रवर्णा वशक्रं स्तुमुपायेयो ॥ ततो भयेन महता पलायनपरो भवत् ॥ १३॥ पलायमा
 नं तं दृष्ट्वा अनुयाता भया बह ॥ तमाधावतिधा वंतं तिष्ठंतं अनुत्तिष्ठति ॥ १४॥ अंगभृता यथा तस्य शक्र

स्तदा

हं गामुरजाऽअपि ॥ तथा निकाश्वभेयश्चनेदुर्दुर्भयस्तथा ॥ २४ ॥ गायकाश्चैगंधर्वाकिन्नराप्सरसोगणाः ॥ जगुःश्च न
नृतुश्चैव सिद्धचारणगुह्यकाः ॥ २५ ॥ एवं विजंभापन्नः शक्रो देवेश्वरस्तदा ॥ देवैर्हतां देव्याः पतितास्ते महातले ॥
२६ ॥ गतासु वो महात्मानो बलि राजमुखा ह्यमी ॥ तपस्तप्तुं पुरा प्रोविः भार्गवो मानसोत्तरं ॥ २७ ॥ गतः शिष्यैः प
रिहृतो महायुधं न बुधवान् ॥ अवशेषास्तु तं देव्याः ते गता भार्गवं प्रति ॥ २८ ॥ कथितं वै महद्दुत्तं अकुराणां स
थावहं ॥ निशम्य मन्युना विष्टः आगतो भृगु नंदनः ॥ शिष्यैः परिहृतो भूत्वा मृतांस्तान् स्मरान् प्रति ॥ मृतसंजी
वया सद्यो मृतान् सर्वान् अजीवयत् ॥ ३० ॥ निद्रोपायगता यद्दुष्टितास्ते तदा सुराः ॥ उक्षितः सबलिः प्राह
भार्गवं ह्यमितयुतिं ॥ जीवितेन किमयेव मम नास्ति प्रयोजनं ॥ पातितस्त्रिदशे द्रेण यथा कापुरुषस्तथा ॥ ३१ ॥
बलिनोक्तं वचं श्रुत्वा शक्रो वचनमब्रवीत् ॥ मनस्विनोऽपि येशुराः ॥ पतितासु मेरे बुधाः ॥ ३२ ॥ यशस्त्रेण हता सद्यो
म्रियमाणा ब्रजंतिते ॥ त्रिविष्टपं न संदेह इति वेदानुशासनं ॥ ३३ ॥ एवमाश्वासयामास बलिमुख्योऽश्वभार्गवः ॥
॥ ३४ ॥ इति स्कंदपुराणे केदारखंडे शैवशास्त्रे चतुर्दशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ केशवयुक्ताः पुत्रा राज्ञं प्राप्ता हि दे
वेंद्रः ॥ कथितस्त्वं गुरुं विना ॥ गुरोरवज्ञमा जातो राज्ञ्यभ्रं शोहितस्य ततः ॥ ३५ ॥ केन प्रमोदितः श्वेंद्रो बभूव च

व

य

स्कंद-केदा-

५०

स्तोकं स्तोकेन महना एनसा च भवन्ति ॥ २८ ॥ दुष्कृतोपाजितस्याथ प्रायश्चित्तं तु तक्षणात् ॥ कर्तव्यं विधि विहिताः सर्वथा
पोषशांतये ॥ २९ ॥ उपपात कमभ्यस्तं महापातकं तोत्रजेत ॥ तपः स्वधर्मनिष्ठाश्चैकुर्वन्ति सदानराः ॥ प्राप्नुवंत्युत्तमैस्ते लोकं नात्र
कार्या विचारणा ॥ ३० ॥ तस्मादसौ दुराचारः प्राप्तो वै कर्मणः फलं ॥ संप्रधार्य तदा सर्वलोकप्राप्तिराचिताः ॥ ब्रह्मस्यतिमु
पागम्य सर्वमात्मनि धिष्ठितं ॥ कथयामासुरव्यातदा देवगुरुं प्रति ॥ देवेरुक्तं वै च ॥ विप्राः निशम्य च ब्रह्मस्यतिः ॥ ३१ ॥
अराजकं वत दृष्ट्वा चिंतयामास बुद्धिमान् ॥ किं कार्यं चायं कर्तव्यं कथं श्रेयो भविष्यति ॥ ३२ ॥ देवानां चायं लोकानां ऋषीणां
भावितात्मना ॥ मनसे च चतस्रः सर्वकार्या कार्यविचार्य च ॥ ३३ ॥ जगाम शक्रं त्वरितो देवैः सह महाचराः ॥ प्राप्तो जला
शयंतं च यत्रास्ते स पुरंदरः ॥ ३४ ॥ यस्य तीरे स्थिता हत्या चंजती वनयानका ॥ तत्रोपविष्टास्ते सर्वदेवा ऋषिगणा
न्विताः ॥ ३५ ॥ तदा कानं कृतं तैश्च शतमन्योर्महात्मनः ॥ समुत्थितस्तदा शक्रो ददर्श स्वगुरुं तदा ॥ ३६ ॥ बाष्पपूरित
बुल्लो सो ब्रह्मस्यतिमुभाषत ॥ प्रणिपत्य च तत्र त्याज्यं संवसतस्तथा ॥ ३७ ॥ तदा दीनमुखो भूत्वा मनसा संवि
मृत्युच ॥ स्वयमेव कृतं पूर्वमज्ञानात्मातकं महत् ॥ अधुने वमया कार्यं किं कर्तव्यं वदस्व मे ॥ ३८ ॥ ब्रह्मस्यो च
च भगवान् ॥ वाक्स्पतिरुदारधीः ॥ पुरा त्वया युज्यं कृतं पापं तस्य फलं विदं ॥ ३९ ॥ प्राप्तमस्ति बभौ द्रुतां भोगा
देवचतुस्तयः ॥ प्रायश्चित्तं हि हत्यायाः न दृष्टं स्मृतिकारिभिः ॥ ४० ॥ अज्ञानतो हि यज्जालं पापं तस्य

अ- १५

का

५०

मेव

निक्रिया ॥ कथिता धर्मशास्त्रे ज्ञेः सकामस्य न विद्यते ॥ ४१ ॥ सकामेन कृतं पापम कामेनैव शक्रभो ॥ तयो
र्विषयभोगेन प्राप्तं च तं विधीयते ॥ ४२ ॥ मरणोत्तविधिः कार्यः सकामेन कृतस्य हि ॥ अज्ञानजनितं पापं प्रायश्चित्तं विधीयते
॥ ४३ ॥ तस्मात्त्वया कृतं यच्च स्वयं ह तो द्विजः ॥ पुरोहितो हि विद्वान्सः तस्मात्तिप्रतिक्रिया ॥ ४४ ॥ यावत्करणमभ्येतिता वद
स्मः स्थिरो भव ॥ शताश्वमेधं सजातं भक्तं तव हर्मते ॥ ४५ ॥ तन्नष्टं तु क्षणादेव धातितो हि द्विजो यतः ॥ सच्छिद्रं च घटं तोयं न
निश्चिनितदृष्ट्वापि ॥ ४६ ॥ तथैव कृतं पापं हि यत्ते च प्रतिक्षणं ॥ तस्माद्येदेव संयोगात्प्राप्तं स्वर्गादिकं वयत् ॥ ४७ ॥ तथोक्तं
च भवेत्तेषां धर्मज्ञानानां संशयः ॥ एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य शक्रो वचनमब्रवीत् ॥ ४८ ॥ कु कर्मणा भदीयेन प्राप्तमियं न संश-
यः ॥ अमरावतीमभावात्तं गच्छं देवसिद्धिमतम् ॥ लोकानां कायारिध्यर्थं देवानां च तथैव च ॥ ४९ ॥ इदं कुरु महर्षि गयं मनसा
वृत्ते ॥ ५० ॥ यथा मृतस्तथैवाहं प्रसहत्या हृतो महान् ॥ रागद्वेषसमुत्थेन पापेनास्मि परिपुतः ॥ ५१ ॥ तस्मात्त्व
राचितायुर्देवराजानमाशुषे ॥ कुर्वंतु मदनुज्ञाताः सत्यं प्रति वदामि वः ॥ एवमुक्त्वास्तदा सर्वे ब्रह्मस्यतिपुरोगमाः ॥
एत्यामरावतीं सर्वपुरंदरं विचेष्टितं ॥ ५२ ॥ कथयामासुरव्याः शचीं प्रति यथा तथं ॥ राज्ञे ह तो श्वकिं का
र्यं विमृशंतः पुनः पुनः ॥ ५३ ॥ एवं विमृश्यमानां नो देवानां तत्र नारदः ॥ यदृच्छया गतस्तत्र देवर्षिगमित
युतिः ॥ ५४ ॥ उवाच त्वरितो देवान् कस्माद्यं विचेष्टितः ॥ तेनोक्ताः कथयामासुः सर्वशक्रस्य च विदं ॥ ५५ ॥

ना

१७१

॥ नारद उवाच ॥ श्रुतमस्ति मया पूर्वैर्यदुक्तं शक्रचेष्टितं ॥ गतमिन्द्रस्य चंद्रत्वमेव न सा परमेण हि ॥ ५६ ॥ देवाभ्युच्चमव
 ज्ञास्तपसा विक्रमेण च ॥ स्मोते दिद्रेहिकर्तव्यो न दुष्पः सोमवंशजः ॥ ५७ ॥ सोस्मिन् राज्ञ्ये प्रातर्वास्तरितेनेव निजराः ॥ ए
 को नमश्च मेधानां शतं तेन महात्मना ॥ ५८ ॥ कृतमस्ति महाभागान् दुष्पेण च यज्वना ॥ राज्याश्रुतं च तद्वाक्यं नारदस्य महात्म
 नः ॥ ५९ ॥ न दुष्पराज्यमारो दुः एकपद्येन ते तदा ॥ आनीतो हितदारा जान दुष्पोद्यमरावती ॥ ६० ॥ राज्यं दत्तं महेंद्रस्य सं
 रेः सर्वैर्महर्षिभिः ॥ तदा गस्त्यादयः सर्वे न दुष्पं पर्युपासते ॥ ६१ ॥ गंधर्वाप्सरसो नागा विद्याधरमहोरगाः ॥ यक्षाः सृपणाः
 पतंगा ये चान्ये स्वर्गवासिनः ॥ ६२ ॥ तदा महोत्सवो जातो देवपुंर्य निरंतरं ॥ शंखचक्र्यमृदंगाश्च नेदुर्दुर्दुभिभिः समं ॥
 ६३ ॥ गायकाश्च जगुस्तत्र तथा वाद्यानि वादकाः ॥ नर्तकान नृत्यस्तत्र तथा राजमहोत्सवे ॥ ६४ ॥ अभिषिक्तस्तदा ते
 श्वरहस्पतिपुरोगमेः ॥ अर्चितो वेदस्ते श्वययावद्ब्रह्मपूजनं ॥ ६५ ॥ कृतवांश्चैव विद्वद्भिः ऋषिभिर्भानितात्मभिः ॥
 तथा च सर्वे प्रतिपूजितो मदान् रक्षाकराणां न दुष्पस्तदा नी ॥ ६६ ॥ इन्द्रासने चंद्रममानरूपः संस्तुयमानेन परेण वर्चसा ॥ श्री
 गंधर्वाभ्युच्चमवसस्तान्वितो लंकारयोगैः सुविराजितो गः ॥ ६७ ॥ बभूव दानं दुष्पो मुनींद्रैः संस्तुयमानो हितदानेन्द्रः ॥ इ
 ति परमं कथयितो सोऽस्मिन् गणमुनिर्गुण्यमानः ॥ ६८ ॥ न दुष्प नृपप्रचरो भवन्न दानी सपदि महत्तां ह्येन तदा ॥ अनेन
 नरकसंतप्तो न दुष्पो नृपनंदः ॥ ६९ ॥ ब्रह्मस्यंति प्रत्यवाचरो येण महत्ता बतः ॥ न दुष्प उवाच ॥ इन्द्राणीकथमये
 वतायाति मम सन्निधिं ॥ ७० ॥ तां चानय महाभागमाविलं बितुमर्हसि ॥ न दुष्पस्य वचः श्रुत्वा ब्रह्मस्य तिरुदधीः ॥

स्य परिवेष्टिता ॥ अधाविता वत्सहसा इंद्रेण श्रुत्य मज्जत ॥ ७१ ॥ शीघ्रत्वेन यथा विप्रापुरातनगतो यथा ॥ एवं हि
 अशतं पूर्यैव पांचशचीपतेः ॥ ७२ ॥ वसतिस्मसदुःखेन तत्राचे वशतद्वयं ॥ अराजकं तदा जातं नाकपृष्ठं यथा
 बृहत् ॥ ७३ ॥ तदा चिंतापरो देवाः ऋषयोऽपि तपस्विनः ॥ त्रैलोक्यं चापदाशस्तं बाधुवचतदा द्विज ॥ ७४ ॥ एकोऽपि ब्र
 ह्महायत्राष्ट्रे वसति निर्भयः ॥ अकालमरणं तत्र साधूनामुपजायते ॥ ७५ ॥ राजा पापयुतो यस्मिन् राष्ट्रे वस
 ति ॥ तत्रैव ॥ दुर्भिक्षं मरणं चैव तथैवोपद्रवा द्विजाः ॥ ७६ ॥ भवन्ति बहवो नर्थाः प्रजानां नाशहेतवः ॥ पापं
 राज्ञानं कर्तृत्वं परमेण समाधिना ॥ ७७ ॥ तथा प्रकृतयो राज्ञः ऋचयो न प्र तिष्ठितः ॥ इंद्रेण हि कृतं पापं तेन पा
 पेन वै जगत् ॥ ७८ ॥ पीडितं बहुभिस्तपैः सोऽपद्रवमभूत्तदा ॥ श्रीशो न क उवाच ॥ अश्वमेधनातेनेव प्राप्तं राज्य
 भनुत्तमं ॥ ७९ ॥ देवानां विपुलः सुतकस्माद्विघ्नः प्रजायते ॥ शक्रस्य च महाभाग यथा वत्स यसनः ॥ ८० ॥
 सुत उवाच ॥ देवानां दानवानां च मनुष्याणां विशेषतः ॥ कर्मैव सुखदुःखानां हेतुभूतं न संशयः ॥ ८१ ॥ कुरेद्रेण
 कृतं विप्राः पातकं च महत्तरं ॥ शूरो रवज्ञा च कृता विश्वरूपवधः कृतः ॥ ८२ ॥ गोतमस्य क्रयः पत्नीसेवि
 तातेन तत्फलं ॥ प्राप्तं महेंद्रेण चिरं यस्य नास्ति प्रतिक्रिया ॥ ८३ ॥ इह दुष्कृतकर्माणि न कुर्वन्ति चानिष्कृतं

॥ ७७ ॥ शची प्रहस्य चोवाच हस्यति मकलमपं ॥ असौ न परिपूर्णो हियं ज्ञेः सिंहासनं स्थितः ॥ ७८ ॥ एको नमश्च मे
 धानो वाचं कृतमननं वे ॥ तस्मान्न योग्यो मां प्राप्नुत ततो हि मे विचर्यतां ॥ ७९ ॥ यदि माभि उति सर्वे परस्त्रियमचेतनः ॥ अ
 पूर्वादाहनेनेद अत्रागत्य लभेत मां ॥ ८० ॥ तथोति गत्वा लरितो ह हस्यति रुवाच ह ॥ न दुष्ये कामसंसेतेश चोक्तं नु यथा
 तथा ॥ ८१ ॥ तथेति मत्पारा ॥ असौ न दुष्ये काममोहितः ॥ विमृश्य परया बुद्ध्या वाहनं किं प्रशस्यते ॥ ८२ ॥ स्वबुद्ध्या चः
 विचार्य यत्रात्मना स्वतपस्विनः ॥ अवाप्नोष्व भवं तस्मादात्मानं वाहयाम्यहं ॥ ८३ ॥ ह्यभ्यां च तस्याः प्रार्थयिष्ये इति मे मनसि स्थितं
 ॥ शिविकोचं ददताभ्यां द्विजाभ्यां काममोहितः ॥ ८४ ॥ सर्पसर्पेति वचनात्प्राप्तः ॥ शीघ्रमेव हि ॥ तत्रैवा जगरो भूच विप्र
 शापादुरत्ययात् ॥ ८५ ॥ उपविश्य तदा ताभ्यां शिविकायां समाहितः ॥ ८६ ॥ तमेव पदं प्राप्य तिर्यग्यो निद्रो भवत् ॥ ८७ ॥ ग
 यथा च न दुष्ये यातस्तथा सर्वेपि नारदाः ॥ प्राप्नुवंति पदं ये वै तेषां चैव विपद्भवेत् ॥ ८८ ॥ ये मंदो यदुराचाराः कामुका
 विषयात्मकाः ॥ भवंति श्रीमदाधाश्च पतन्ति नरके रक्षो ॥ ८९ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पदं प्राप्य विवक्षणे ॥ अप्रमेते नरे
 र्भावं इहामुत्र च लभ्ये ॥ ९० ॥ तथा च न दुष्ये सर्पा जातोरण्ये महाभये ॥ एवमेवा भवत्तत्र लोके देवदराजकः ॥ ९१ ॥
 तथैव च सुराः सर्वे विस्मया विष्टचेतसः ॥ सत्तामवज्ञया तस्य सुकृतं दग्धमेव हि ॥ ९२ ॥ अहो वत्स महत्कष्टं प्राप्तं राजास्यने
 न वे ॥ ९३ ॥ नमस्त्य लोको नः स्वर्गो जातस्तस्य दुरात्मनः ॥ सत्तामवज्ञया तस्य सुकृतं दग्धमेव हि ॥ ९४ ॥ मा ज्ञिको ह्यपरा लोकिक
 प्यतो त्वरेतेन हि ॥ नारदं नैव कथितो ययातिरभितद्युतिः ॥ ९५ ॥ देवदूता गता स्तूयणीययातिं द्रुतमानवान् ॥ विमानमारु

ग

श

केदार०

५२

त

दा

ना

स्यतमोमहात्मा एवं भूतो देवदूतैः समेतः ॥ ६२ ॥ पुरस्कृतो देवदूतैस्तदानीं तदा संरेर्भज्वरेश्वासिधेः ॥ आयतो सावमरावत्यां
त्रिदशैरभिषेचितः ॥ ६३ ॥ इन्द्रासनोपविष्टो सोऽवभाषे च समत्सरं ॥ नारदेने वमुक्तस्तु त्वं राजा शिकोद्यसि ॥ ६४ ॥ सताम
वज्ञाया प्राप्तो न दुष्पादं ददूकृतो ॥ ये प्राप्नुवंत्यधर्मिष्ठां देवेन पदमुत्तमं ॥ ६५ ॥ प्राक्तनेनैव मूढास्तेन पश्यंति शभाशुभं ॥ प
तंति नरके पोरेस्तद्धास्तेनात्र संशयः ॥ ६६ ॥ यथातिरुवाच ॥ येः कृपे तैर्मितं पुण्यं तेषां विघ्नः प्रजायते ॥ अनत्यन्तेन देवैर्ष
विधिमुर्वपरं मम ॥ ६७ ॥ महादानानि दत्तानि अन्नदानं युतानि च ॥ गोदानानि बहुन्येव भूमिदाना युतानि च ॥ ६८ ॥
तथैव सर्वाण्यपि उत्तमानि दत्तानि चोक्तानि मनीषिभिर्यदा ॥ दत्तानि सर्वाणि मयोदेव कोलं चैयथा विधानतः ॥ अज्ञैरिष्टैः
वा जपेयातिशयैर्ज्यातिष्ठैर्मैराजसूदैर्दभिश्च ॥ ६९ ॥ देवदेवो जगन्नाथ इष्टो यज्ञैरनेकशः ॥ गालवायपुरादत्ता कन्यास्तेन च मा
धवी ॥ ७० ॥ पत्नीस्तेनैव सा केन्या दत्ता सा मुनिर्निरा ॥ गालवेन गुरोरर्थं विश्वामित्रस्य धीमतः ॥ ७१ ॥ एवं भूतान्यनेकानि स्मरु
तानि ममापुरा ॥ कृतानि च बहुन्येव तानि वक्तुं न पार्यते ॥ ७२ ॥ श्रूयः पृष्टः सर्वदेवेश्वराज्ञाकृतं सर्वं पुण्यं मे वदस्व यथार्थं ॥ विज्ञातुमि
ष्टामयथार्थं तोषि सर्वं वयं श्रोतुं कामाययाते ॥ ७३ ॥ वचो निशम्य देवानां यथातिरमितद्युतिः ॥ कथयौ सत्सर्वं पुण्यं शेषं य
थार्थतः ॥ ७४ ॥ कथितं सर्वमेतच्च ॥ अग्निः शेषोऽभाभवत्तदा ॥ स्वपुण्यं कथनेनैव यथातिरपतद्भुवि ॥ ७५ ॥ तत्सुखादेव
सर्वपादेवानां तत्र पश्यतां ॥ एवमेवं तथा जातमराजकमहत्तरं ॥ ७६ ॥ अन्योन्यं दृश्यते लोके याज्ञिकोऽपि हितत्रेवे ॥ शक्रा
सनेभिषेकार्थं श्रूयतां हि जसत्तमाः ॥ ७७ ॥ सर्वसंसारश्च ऋषयोऽपि महा कर्णाद्रागंधर्वमक्षरगचारणकिन्नराश्च ॥ ७८ ॥

अ. १५

कालेनैव

मा

५२

नितवसोप्रतं ॥ १७ ॥ प्रसादितातदाहत्यादेवेस्तेः कार्यगोरवात् ॥ विमृश्य सर्वविभज्य तु हेत्यां सरास्ते क्रययो मनीषिणः ॥ १८ ॥ यक्षाः पिशाचा उरगाः पतंगास्तथा च सर्वा अपरसश्च सिधाः ॥ आदोक्षमां प्रतिनदा उचुः सर्वे दिवौकसः ॥ १९ ॥ एकोद्यंश
स्वयायाहत्यायाः कार्यसिधये ॥ कुराणां नद्वचः श्रुत्वा पृथिवीकं पिता बहवः ॥ २० ॥ कथं प्राप्नोम्याहं रोहत्यायास्तु वि
मृश्यतां ॥ अहं हि सर्वभूतानां धात्री विश्वं भरास्म्यहं ॥ २१ ॥ अपवित्रा भविष्या ॥ मित्रेण सा संपुता भूरी ॥ पृथिव्यास्तद्वचः
श्रुत्वा बहस्यतिरुवाच तो ॥ २२ ॥ मा भेषी चारु सर्वो गीनिष्या पापान् चान्यथा ॥ एवं वचस्तदा स्माकं नात्र कार्यविचारणा ॥ २३ ॥
इत्युक्त्वा पृथिवीति श्वनिः पापासा करो द्वचः ॥ ततो वृक्षा नू स माह्वय देवा सर्वं वृक्षं वचः ॥ २४ ॥ हत्या शो हि गहितव्या भवे
द्विकार्यसिधये ॥ एवमुक्त्वा वृक्षं सर्वं वृक्षा देवान् समागतान् ॥ २५ ॥ वयं सर्वे तथा भूतास्तापसानां फलप्रदाः ॥ तदा हत्या
निताः सर्वे भविष्यंति तपस्विनः ॥ २६ ॥ मां किं ता क्रियतां सर्वेः प्रसादा अरा क्रतोः ॥ छेदित अपि सर्वे वैः अने कां च त्वमागता
॥ २७ ॥ पापिनो हि महाभागास्तस्मात्सर्वे विमृश्यतां ॥ तदा पुरोधसा चोक्ता सर्वे वृक्षा समागताः ॥ २८ ॥ ततो विदपि ने नित्यं
युयं सर्वे भविष्यथ ॥ इत्युक्तास्ते तदा सर्वे गृह्णन् हत्या हि भागशः ॥ २९ ॥ ततो ह्यापः समाह्वता उचुः सर्वा पुरोधसं ॥ यानिः
कानि च पापानि तथा दुश्चरितानि च ॥ ३० ॥ अस्मत्संपर्क संबधाः स्नाने शौचा च मनोदिभिः ॥ पुनरिति प्राणिनः सर्वे यपिनप
रिवेष्टिताः ॥ ३१ ॥ तासां वचनमाकर्ण्य बहस्यतिरुवाच ह ॥ मा भयं क्रियतां सर्वाः एन सो दुस्तरः स्य हि ॥ ३२ ॥ आपः
पुनरिति ताः सर्वान् चराचरानि वासिनः ॥ तत्र स्थियः समाह्वन् बहस्यतिरुवाच ह ॥ ३३ ॥ भवती भिष्वग्राप्नोम्यहं सांशः
कार्यसिधये ॥ शोषिता मेव तत्कार्यं नात्र कार्यविचारणा ॥ निशम्य च गुरोर्वाक्यं उचुः सर्वाश्च योषितः ॥ धर्मार्थकामसि

धर्मार्थकामसिधये ॥ पापभाचरते योषा तेन पापेन नान्यथा ॥ लिप्यंते बहवः पक्षाः इति वेदानुशासनं ॥ श्रुतम
स्ति न ते किं निधेपुरोध विमृश्यतां ॥ योषिद्भिः प्रोच्यमानोऽपि उवाचाथ बहस्यति ॥ ३४ ॥ मा भयं क्रियतां सर्वाः पापा
दस्मात्कुलोचनाः ॥ भविष्याणां तथा न्यानां भविष्यंति फलप्रदाः ॥ ३५ ॥ हत्या शो हि च सर्वासां यथा कामित्वमेव च ॥
चत्वारोऽंशाश्च हत्यायाः कल्पिताश्च कुरेत्तमेः ॥ ३६ ॥ निवासमकरोत्सद्यः तपुतेषु द्विजोत्तमाः ॥ निःपापो हितदा
जातो देवं द्रोचि तः ॥ सर्वे स्तथा मरगणे ॥ कस्तथैव क्रुषिभिर्हसे ॥ राच्या समेतो हितदा पुरंदरे वभूव विश्वधि
पतिर्महो ॥ ३७ ॥ देवैः समेतो हि महातुभावेः मुनीश्वरैः सिद्धगणैस्तदानीं ॥ ३८ ॥ तदा श्रयः शोभना
वाथ वश्वसर्वे ग्रहाः सुप्रभाः शान्तियुक्ताः ॥ ३९ ॥ जाता सद्यः पृथिवी शोभमाना तथा द्रयो मणिमं
तो बभूवुः ॥ प्रसन्नानि तदा ह्या सन्मनां सिचमनस्विनां ॥ ४० ॥ नद्यश्चामृतवाहिन्यो वृक्षाश्च
सन्मधुश्रुतः ॥ अकृष्टं चोषधयो बभूवुस्तामृतोपमाः ॥ ४१ ॥ एकपदेन सर्वेषां इंद्रलोक
निवासिनां ॥ बभूव परमोत्साहो महामोहकरस्तदा ॥ लोमश उवाच ॥ एतस्मिन् नरे त्वष्टा दृष्ट्वा
इंद्रमहोत्सवं ॥ बभूव रुष्टश्चातीव पुत्रशोकप्रपीडितः ॥ ४२ ॥ जगाम निर्वदपरस्तपस्तप्तुं सदा रु
णं ॥ तपसा तेन संतुष्टो ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ ४३ ॥ त्वष्टारमत्र वीक्षुष्टो वरं वरय कृत्रत ॥ तदा

वृत्रेवरं हृष्टस्वष्टा लोकभया वहं ॥ ४७ ॥ ब्रह्मवृत्तौ हि दातव्यो देवानां भयाहः ॥ शीघ्रमेव यथा देवा व ॥ ४८ ॥
 नृसे द्वां श्वेव जिघांसति ॥ ४९ ॥ तथेति च वरो दतो ब्रह्मणा परमेष्ठिना ॥ वरदानात्सद्य एव बभू
 वपुर्नरे सदा ॥ ५० ॥ वृत्रनाम्ना कितस्तत्र देवो हि परमाद्भुतः ॥ धनुषोत्तरमात्रं हि प्रत्यहं वर
 धेकरः ॥ ५१ ॥ पाताला निर्गता देव्या ये पुरा मृतमंथने ॥ धातिताश्च स्फुरेः पूर्वगुणा जीविता स्वर
 त् ॥ ५२ ॥ बलिं विनाचते सर्वे वृत्रमभ्याययुस्तदा ॥ ते समेतस्तदा वृत्रपाताला दागते स्वरात् ॥ ५३ ॥
 सर्वमहीतलं व्याप्तं तेनैकेन महात्मना ॥ तथा सर्वे पि क्रय्यो च ध्यमानास्तपस्विनः ॥ ५४ ॥ ब्रह्मा
 णं त्वरिताः सर्वमृचुर्यसनमुत्तमं ॥ तथा चेद्वा दयो देवाः गंधर्वाः समरुद्राः ॥ ५५ ॥ ब्रह्मणा कथि
 तं सर्वं त्वष्टुश्चैव चिकीर्षितं ॥ भवद्धार्यं जनितस्तपसा परमेष्ठिना ॥ ५६ ॥ वृत्रो नाम हते जाः सर्वदे
 त्याधिपो महान् ॥ तथा प्रयत्नः कर्तव्यो यथावेन भवेदसौ ॥ ५७ ॥ निराम्य ब्रह्मणो वाक्यं श्रुत्वा देवाः
 सवासवाः ॥ यदा द्रोहिहत्याया विमुक्तः स्थापितो दिवि ॥ ५८ ॥ तदा रस्मानिरकार्यं च कृतमस्ति ह्य
 शोभनं ॥ सास्त्राणि तानि सर्वाणि निक्षिप्तानि ह्यबुधिभिः ॥ ५९ ॥ दधीचस्याश्रमे ब्रह्मन् किं कार्यं

॥ विद्याधरा निमुगणाक्षरसश्च सर्वे चिन्तापराः समभवन् मनुजास्तथेव ॥ ६० ॥ इति श्री स्कंद पुराणे केदारखंडे शेषोऽध्यायः ॥ ६१ ॥
 ॥ १ ॥ गच्छध्वं सहिताः सर्वे शक्रं द्रष्टुं विचक्षणाः ॥ ब्रह्मत्याभिभूतो सोऽयत्रास्ते स्फुरसत्तमाः ॥ २ ॥ बद्धनाकारेणैव विश्वरूपो
 हिमं दधीः ॥ हतस्तदामहेद्रेण सर्वेषां हितकारणात् ॥ ३ ॥ तस्मात्सर्वे भवद्भिश्च गंतव्यं यत्र सप्रभुः ॥ अवज्ञा हि कृता प्रः
 र्वमहेद्रेण तवानघ ॥ ४ ॥ अवज्ञया प्रलब्धेन त्वया शप्तः पुरंदरः ॥ यथेव शापितश्चैद्रोमया सह विना कृतः ॥ ५ ॥ नि
 रागसोऽपि तस्मात्त्वमवसानपरो भव ॥ यथा मदर्थं मानीतो शक्रे जीवति तावुभौ ॥ ६ ॥ त्वयि जीवति भो ब्रह्मन् भार्या तव
 हरिष्यति ॥ कोऽपि सौभाग्यवान् लोके तव क्षेत्रे जनिष्यति ॥ ७ ॥ पुत्रं विख्यातनामानं शापात्मानं न संशयः ॥ गच्छ शीघ्रं
 स्फुरेः सार्धं शक्रमानश्च मानिरं ॥ ८ ॥ प्रयाहि त्वरितो भूत्वानो चेत्तापं दहाम्यहं ॥ शब्दोक्तं वचनं श्रुत्वा स्फुरेः सार्धं ज
 गामसः ॥ ९ ॥ पुरंदरंगताः सर्वे तदा चास्मिन् स्थितं नैवे ॥ उवाच देवान् देवेशः कस्माद्युयं समागताः ॥ १० ॥ अहं हि पातक
 यस्तो ब्रह्महत्या परिपुतः ॥ अस्मृतिष्ठा मिभो देवाः एका कीदृशं भयान्वितः ॥ ११ ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य देवाः सर्वे शतक्रानोः
 ॥ उचुर्विह्वलिता एव देवराजानमद्भुतं ॥ १२ ॥ एतादृशं तवाव्यं ते परेषामुपकारकं ॥ वृत्तं त्वं ये वयं कर्म विश्वरूपव
 धादिकं ॥ १३ ॥ विश्वकर्मसूतेनैवेदेत्या जनकारिणा ॥ येन देवाः क्षयं यांति क्रय्यो विमहाप्रभतः ॥ १४ ॥ तस्मा
 धनस्त्वया दत्तं परेषामुपकारकं ॥ ततः सर्वे वक्ष्याताः स्वानि तु मम रावती ॥ १५ ॥ एवं विवदमानेषु देवेषु च तदा ब्रवीत्
 ॥ ब्रह्महत्या त्वरायुक्ता देवेंद्रं वराम्यहं ॥ १६ ॥ तदा ब्रह्मस्यति वाक्यमुवाचे वंतया सह ॥ वासार्थं च कारिष्यामः स्थाना

करवामहे ॥ ब्रह्मणो दिताः प्रोचुर्दधीचं प्राव्य सत्वरं ॥ ६९ ॥ शस्त्राण्यपि महाभागाः पीतानि सकला न्यपि ॥ एत
च्छ्रुत्वा चोदे वाश्रितं तामापेदिरेतदा ॥ ६० ॥ पुनर्ब्रह्मणमागत्य उचुः सर्वे सुनेर्वचः ॥ ब्रह्मो वाचतदा देवान् सर्वेषां
कार्यं सिधये ॥ तस्यास्तीत्येव वाचध्वंसदास्यति न संशयः ॥ उवाच ब्रह्मणो वाक्यं श्रुत्वा शक्रो हसन्निव ॥ ६१ ॥
॥ विश्वरूपो ह तो देवदेवानां कार्यं सिधये ॥ एक एव तदा ब्रह्म नृपीडितो ब्रह्म हस्यया ॥ ६२ ॥ तथा पुरोधसा चै
व निःश्रीकः स्तक्षणा लुतः ॥ दिष्ट्या परमया चाद्यप्रविष्टो निजमंदिरं ॥ ६३ ॥ दधीचं घातयित्वा थतः
स्यास्तीति बहु निवे ॥ शस्त्राणि तानि भगवन् । कृतानि द्युशुभानि च ॥ ६४ ॥ त्वष्टा हि जनितो घोरो रुद्र
नामा चैतद्यशः ॥ कथं तं घातयाम्येवं स तनं पापभीरुणा ॥ शक्रेणोक्तं निःशयाथ ब्रह्मवाक्यमुवाच
ह ॥ अंशस्त्रयरेणैव विधिना तम बोधयत् ॥ ६५ ॥ आतनानेभिर्भिमायां तं ब्राह्मणं वातपस्विनं ॥ हंतुं कामं जि
घांसीयान्न तेन ब्रह्महा भवेत् ॥ ६६ ॥ ब्रह्मणो वचनं श्रुत्वा इंद्रो वचनमब्रवीत् ॥ दधीचस्य वधा ब्रह्मणो पापि
हो हं न संशयः ॥ ६७ ॥ तस्मां ब्रह्म वधा ज्ञेयमहदेनो भविष्यति ॥ अतो न कार्यमस्मानि ब्राह्मणानां तु हेत
वं ॥ ६८ ॥ हे लनादूहको द्योनाः संभविष्यंति नान्यथा ॥ रुद्रं परमेयो व विधिना परमेण ॥ हि ॥ ७१ ॥
कर्तव्यं पुरुषेण ह रुद्रं सर्वप्रयत्नः तः ॥ निस्पृहं तस्य तद्वाक्यं श्रुत्वा ब्रह्मा उवाच तं ॥ ७२ ॥

केदारखंड

५५

शक्रस्वबुध्यावर्तेतंदधीचंगछसत्वरं ॥ आचस्वतस्यचास्त्रीनिकार्यगोवरकारणात् ॥ ७२ ॥ गुरुणासहितः ॥ ७३ ॥ शक्रोदेवैश्चैवसमन्वितः ॥ तथेतिमत्वातेसर्वेदधीचस्याश्रमेऋभं ॥ ७४ ॥ नानासत्वसमाकीर्णवैर
भावविवर्जितं ॥ भार्जारमृषकाश्चैवपरस्परमुदाचिताः ॥ ७५ ॥ एकपयेनसिंहैश्चकरिष्यः कलभैः
सह ॥ तथा मृगाश्चविविधाः क्रीडमानाः परस्परं ॥ ७६ ॥ नकुलैः सह सर्पाश्चपरस्परमुदाचिताः ॥ ए
वंविधान्यनेकानिआश्रयाणितदाश्रमे ॥ ७७ ॥ पश्यंतो विबुधाः सर्वेविस्मयंपरमंगताः ॥ दृष्ट्वा स्ते
मुनिवरमासनोपरिसंस्थितं ॥ ७८ ॥ वर्चसापरमेणोवभ्राजमानंयथारविं ॥ विभावसुंद्वितीयंवासुवा
चासहितं तदा ॥ ७९ ॥ यथाब्रह्माहिसावित्र्यातथासोमुनिसत्तमः ॥ दृष्ट्वाः सुरवरैः सर्वैश्चाणपातपुरःसरं ॥ उचुरिथं
तदांदवाहृदयतिपुरोगमाः ॥ त्वंदातानिषुलोकेषुविहितः पूर्वमेवनः ॥ ८० ॥ याचयेन्नोचसर्वचत्वत्सकाशंसमाग
ताः ॥ निशम्यवचनंतेषां देवानां मुनिरब्रवीत् ॥ ८१ ॥ किमर्थमागताः सर्वे बहध्वंतत्सरोत्तमाः ॥ प्र
यच्छामिचतत्सर्वं नान्यथा मम भाषितं ॥ ८२ ॥ तदोचुः सहिताः सर्वे दधीचं स्वार्थं कामुकाः ॥ भयभी
ताचयेविप्रभवदूर्तानकाक्षिणः ॥ ८३ ॥ त्रातारं त्वांसमाकर्ण्य ब्रह्मणानोदिता वयं ॥ संमाप्ता विधि
तत्सर्वं दातुमर्हसि सुव्रत ॥ ८४ ॥ निशम्यवचनंतेषां किं दातव्यं दुष्यतां ॥ इत्युक्त्वा तान् स्व त ५५

पत्नी च प्रेषयामास चाश्रमं ॥ ८८ ॥ तदा देवा ब्रुवन् विप्रं देत्यानां निधनाय नः ॥ देहस्थी निवरं विप्रो दत्तानि तिव
चो ब्रवीत् ॥ ८९ ॥ तदोचुः सहिताः सर्वे कथयस्व यथा तथं ॥ त्वयि जीवति भो ब्रह्म नू कुतोऽस्ती निलभामहे ॥ ९० ॥
प्रहस्योवाच विप्रर्षिर्हि तच्छ्रद्धं क्षणमग्रतः ॥ स्वयमेव च भो देवास्त्यक्ष्यम्यद्य कलेवरं ॥ ९१ ॥ इत्युक्त्वा भवचो
विप्राः समाधिमगमन्तदा ॥ समाधिना परेणेव विस्मज्यस्व कलेवरं ॥ ९२ ॥ ब्रह्मलोकं गतः सद्यो न पुनरावर्तते य
तः ॥ दधीचि नामा मुनिवर्चवर्यः शिवप्रियः शिवदीक्षाभियुक्तः ॥ पुरोपकारार्थं मिदं कलेवरं तरुं विप्रोत्सज स
दात्मना तदा ॥ ९३ ॥ इति श्री स्कंदपुराणे केदारखंडे शैवशास्त्रे षोडशोऽध्यायः ३६ श्री लक्ष्मी नृसिंहाय
नमः ॥ लोमना उवाच ततः सर्वे सुरास्तत्र दृष्ट्वा तं विलयं गतं चिंतयंतः सुरगणाः कथंच विश्रामहे ३ सुर
भिर्चानयामासतामुवाच शचीपतिः कलेवरं हि जस्यास्य लिहस्व वचनान्मम २ तथेति वचनं भवतीति तत्क्ष
णादेव लिखत ॥ निर्मासं च कृतं सद्यस्तथा धेन्वा कलेवरं ३ जगद्गुस्तानि चास्थीनि शक्रशस्त्राद्यैव सुराः
तस्य वंशोद्भवं वज्रं शिरो ब्रह्मशिरसि ४ अन्यानि चास्थीनि बहूनि तस्य ऋषेस्तदानीं जगद्गुस्तानि
श्रुत्वा तथा शिराजालमयानि पाशान् चक्रुः सुराः क्रोधयुक्ताश्च देत्यान् ॥ ५ शस्त्राण्यस्त्राणि कृ
त्वा ते महबलपराक्रमाः ॥ अयुर्दिवं तरायुका वृत्रघातनतत्पराः ६ ततः सर्वर्चाथ दधीचपत्नीया

केदारखंडे सि

५६

प्रेषितासासुरकार्यधये व्यलोकयन्तत्रसमेत्यसर्वमृतं पतिदेहमथोविशस्तं ७ ज्ञात्वा च तत्सर्वमिदं सूर्याणां
कृत्यं न दानीं चतुकोपसाध्वी देवा तदात्राशमतीव दुष्टा तदा सुवर्चाऋषिर्वर्षपती ८ अहोसुरा दुष्टतराश्च
सं सर्वे द्युशस्ताश्च तथैव तु व्याः तस्माच्च सर्वे प्रजसा भवन्तु रेंद्राः सुराद्यप्रभृतीत्यवाच ९ एवं द्वापददोले
पां सुराणां सातपत्सिनी उपविश्याश्च मृधेले सोदरं विददार ह १० निर्गतो जठरा दूगोदधीचस्य महात्मनः
साक्षाद्गुद्रावतारो सोपि पितृलोमहा प्रभुः ११ प्रहस्य जननीं गभमुवाच ऋषिसाक्षिका सुवर्चो तं पिप्य
लादं चिरं तिष्ठस्व संनिधौ अश्वत्थस्य महाभाग सर्वे पांसफलो भव १२ तथैव भाषमाणा सा सुवर्चा त
नयं प्रति पतिमन्वगमत्साध्वी परमेण समाभिना १३ एवं दधीचपत्नी सा पतिना स्वर्गमास्थिता ते देवाः
कुतश्चास्त्रास्त्राः देत्यान् प्रदि ससुत्सुकाः १४ गुरुं पुरस्कृत्य तदा ह सुवर्गणां सूर्याणां बहवस्तदानीं सुव
समागत्य च मध्यदेशं उचुश्च सर्वे परमास्त्रयुक्ताः १५ समागतानुपश्रुत्य देवांश्चन्द्रपुरं गमान् यथोच्यमाना ते जा
देत्यसेना समन्वितः १६ यथा मेरोश्च शिखरं परिपूर्णं प्रदृश्यते तथा सा विमहाने जा विश्वकर्मसुतो महान्
तेन दृष्टो महेंद्रश्च महेंद्रो महासुरः देवानां दानवानां च दक्षतं महदद्रुत १७ तदा ते बभूवुराश्च परस्परं जि
घांसवः अन्योन्यमति संरक्षा जगर्जुः परमाद्भुतं १८ वादित्राणि च भीमानि वाद्यमानानि सर्वतः श्रूयन्ते
त्रगभीराणि सुरासुरसमागमे १९ वायमानेषु तूर्येषु ते सर्वे त्वरया न्विताः अनेके रजसंघातेर्जघ्नु रन्यान्य

अ-१७

५६

११

भयुक्तां देवीं सदानंदकरीं च भावहां चक्रे परं यत्नवतां वरिष्ठोगत्सोदधेः पारमर्तं नवीयः ३७ तत्रागतं समीक्ष्य
 धनमुचिः क्रोधसंकुलः हत्वा शस्त्रेन देवं द्रुमं हसन्निदमब्रवीत् ३८ समुद्रस्य तटः कस्मात्सेवितः स्वरसमेते
 विहाय रणभूमिचत्तकशस्त्रो न वद्वान् ३९ त्वदीयेनैव ज्येष्ठकिं कृतं समुद्रमते तथा न्यामि च शस्त्राणि अस्त्रा
 णि च वदुनि च ४० गृहीतानि पुरा नंदं हंतुं मामेव चाधुना किं करिष्यसि मां हंतुं युधाय समुपस्थितं ४१ केन
 शस्त्रेण रमंदयुधमिच्छसि दुर्मते तदामहं द्रोति रुधा जगद्वेफेनमुत्तमं ४२ केन करस्त्वं दृष्ट्वा थ जहासा स्फुरसत्त
 मः क्षयं गतानि च शस्त्राणि फेनेनैव पुरंदरः हंतुमिच्छामि मामद्य शतक्रतुरुदारधीः एवं प्रहस्य नमुचिर्विज्ञाय
 पुरंदरं ४३ सावज्ञं पुरतस्त्वस्थेन मुचिर्देह्युपगतः तदेवं द्रेण निहतः फेनेन नमुचिर्महान् ४४ अपाफेनेन
 नमुचैः शीर्यमिंद्रो जहार ह हंतुं नमुचो देवाः सर्वे चैव तदा न्विताः ४५ साधुसाध्विति शब्देन क्रुष्यथाभ्यपू
 जयन् तदा शक्रो जयं प्राप्सः हत्वा नमुचिमाहवे देत्यास्ते कोपसंक्रान्तः परस्परवधेऽपिणः यदा ते जल
 र्देने पातितान् पुनः पुनः ४६ तदा रव्यायो धुकामामुदान्विताः पुनः प्रवृत्ते युधं देवानां दानवैः सह ४७
 शस्त्रास्त्रैर्विविधैर्भक्ताः परस्परवधेऽपिणः यदा ते असुरा देवैः पातितान् पुनः पुनः ४८ तदा वज्रो म
 हातेजाः शतक्रतुनुपाव्रजत् वृचदृष्ट्वा तदा सर्वे ससिं धास्फुरमानवाः ४९ भयेन महता युक्ताः

पातितान् कानि शोरेते एवं भुतेषु सर्वेषु सुरसिद्धेषु सर्वदा ५० इन्द्रश्चैरावतारूढो वज्रपाणिः प्रतापवान्
 छत्रेण ध्रियमाणेन चामरेण विराजितः ५१ तदा सर्वैः समेतो हिलोकपालो प्रतापिभिः वृत्रं दृष्टिरे
 सर्वलोकपालाः सहैश्वराः ५२ भयभीताः व्यभीतास्ते शिवं शरणमन्वयुः मनसा चिंतयन्तस्ते शंकरं लोक
 शंकरं ५३ लिंगं संपूज्य विधिवन्महेंद्रो जे कामुक्कः गुरुणा विदितः सद्यो विश्वासेन परेण हि ५४
 उवाच च तदा शक्रं बृहस्पतिरुदारधीः गुरुबुधश्च कार्तिकेशुक्लपक्षे तु मंदवारे त्रयोदशी ५५ समग्रा
 यदिलभ्येत सर्ववर्णेन संशयः तस्यां प्रदोषसमये लिंगरूपी सदा शिवः ५६ शिवस्त्वपूजनं कृत्वा पूजनी
 यो हि देवेशः सर्वकामसमृद्धये स्नात्वा मध्याह्नसंज्येति लामलकसंयुतं ५७ शिवस्य पूजनं कुर्याद्द्विधं
 पुष्पफलादिभिः पश्चात्तदोषवेलायां स्थावरलिंगं चैव ५८ स्वयं भुक्तापितं वा पिपां रुषेयमप्ये
 रुषं जने वा निर्जने वापि अरण्ये वा तपोवने ५९ तल्लिंगमर्चयेद्द्रव्याम्रदोषैश्च विशेषतः ग्रामाब्दहिः
 स्थितं लिंगं ग्रामाच्छतगुणं भवेत् ग्राममध्ये स्थितं लिंगं स्वयं भुज्यमानं च तल्लिंगमर्चयेद्द्रव्यामिधिदृष्टं
 रुकर्मणा ग्रामाच्छतगुणं पुण्यं मरण्यलिंगमर्चितं ६० वनाच्छतगुणं पुण्यं पर्वते अर्चितं तथा पर्वता
 श्वेलिगाश्च फलं चायुतसंज्ञितं ६१ तपोवनाश्रितं लिंगं पूजितं चैव हा फलं तस्मादतद्विभागं न शि

वपूजाचनंबुधेः ६२ कर्तव्यनियतत्वेन तीर्थस्नानादिकं तथा पंचपिंडाननुधत्तवाप्यांस्नानमशोभनं ६३ कूपे
 स्नानं प्रकुर्वीत उद्धृतेन विशेषतः तडागे द्वापिंडाश्च उद्धृत्य स्नानमाचरेत् ६४ नदीस्नानं विशिष्टं च महानद्यं
 विशेषतः सर्वेषामेव तीर्थानां गंगास्नानं विशिष्यते ६५ देवस्नाने च तत्तुल्यं प्रशस्तं स्नानमुच्यते ततः प्रदोष
 मालया ६६ घृतेन दीपयेद्दीपान् शिवस्य परितुष्टये तथा फलेष्वदीपेष्वनैवेद्यैर्गंधधूपकैः उपचारैः पो
 नरं तथा नमस्कारान् प्रकुर्वीत तावत्संख्यान् प्रयत्नतः ७० प्रदक्षिणं प्रकुर्वीत शतमष्टौ
 नाम्नां शतेन रुद्रोऽसौ स्तवनीयो विशेषतः ७१ नमो रुद्राय भीमाय नीलकंठाय वैधसे कपर्दिने स्फुरिन्नाय
 ओमकेशाय वै नमः ७२ वृषध्वजाय सोमाय सोमनाथाय रूलिने दिगंबराय भद्राय उमाकांतक
 पर्दिने ७३ नमो मयाय व्याताय शिपिविष्टाय वै नमः व्यालप्रियाय व्यालाय व्यालानां पतये नमः ७४
 महीधराय व्याघ्राय पशूनां पतये नमः त्रिपुरांतकाय सिंहार्ये श्वाय च ७५ मीनाय मीननाथाय सिंहा
 य परमेष्ठिने कामांतकाय बुधाय बुधानां पतये नमः ७६ कपोताय विशिष्टाय शिष्टाय परमात्म

मोजसा २२ तदा देवारुद्रेर्बुधे त्रेलोक्यसचराचरं भयेन महता युक्तं बभूव च तदद्भुतं २३ छेदिताः स्फोटिताश्चैव
 केचिच्छ्रेर्द्धिधाकृताः नारांचे च तदा केचिच्छकलाद्वत् कृताः भल्लैश्चैव कर्तव्यैः केचिदंगलग्ना विहाय सः
 २४ स मयो मेघसंभूताः प्रकाशं तेन भास्वि शिरांसि पतितान्येवं बहुनिबनमस्तत्वात् २५ नक्षत्राणि
 यथावच्च महामलसंकेते एवं युक्तं महाघोरं देवदानवसंकुलं २६ प्रवर्तितं मध्यदेशे सर्वभूतक्षयविहंश
 स्य च २७ कज्जेणापितदा सर्वे विस्मयं परमं गताः अस्फुराश्च स्फुराश्चैव महेंद्रा ब्रीडिस्तदा २८ गदमानमुच्चैः
 जघ्रे गदासाधिविचूर्णिता नमुचेरंगलग्ना च पथाविरुद्धा तले २९ तथा शूलैर्बभूव महता जघान वपुरंदरः तत्
 लंशत धातूर्णं नमुचेरंगमाश्रितं ३० एवं तैर्विविधैः शस्त्रैश्च जघान वपुरंदरः प्रहस्यमानो नैविर्नाजघानपुरंदरः सु
 रं ३१ तूष्णीं भूतस्तदा चेद्भस्मितया परया युतः किमु कार्यं मकार्यं वा इतींद्रो नाविदस्तदा ३२ एतस्मिन्
 रतत्र महायुधे महाभये जातान् भोगतावाणीन्द्रमुद्दिश्य सत्वरं ३४ एवं जघानात्तमहेंद्रसत्वरं देत्यं महा
 घोरतरं नृशंसं फेनेन चैवाशु महासुरेन्द्रं अपांसमुधेन दुरासदेन ३५ नान्येन शस्त्रेण च आहतो सोमृतः
 कदाचिन्नभवेत्पुरंदरं तस्माच्च देवेश वधार्थमेकं कुरु प्रयत्नं नमुचेरं रात्मनः ३६ निशम्य वाचं परमा

अथ कंदेवीसदानंदकरींरुभावहां चक्रेपरंयलवतांवरिछोगत्तोदधेः पारमनंतवीर्यः ३७ तत्रागतं समीक्ष्या
थनमुचिः क्रोधसंकुलः हत्वाशस्त्रेन देवं द्रुप्रहसन्निदमब्रवीत् ३८ समुद्रस्य तटः कस्मात्सेवितः स्वरसमेतं
विहाय रणभूमिं च त्यक्तशस्त्रो भवद्भवान् ३९ त्वदीयेनैव ज्ञेयं किं कृतं समुद्रमते तथा न्यानि च शस्त्राणि अस्त्रा
णि च वहुनि च ४० गृहीतानि पुरा नंदहंतुं मामेव चाधुना किं करिष्यसि मां हंतुं युधाय समुपस्थितं ४१ केन
शस्त्रेण रेमंदयुधमिच्छसि दुर्मते तदामहं द्रोति रुषा जगृहे फेनमुत्तमं ४२ केन करस्त्वं दृष्ट्वा थजहासा स्वरसत्त
मः क्षयं गतानि च शस्त्राणि फेनेनैव पुरंदरः हंतुमिच्छामि मामद्य शतक्रतुरुदारधीः एवं प्रहस्य नमुचिर्वज्राय
पुरंदरं ४३ भावज्ञं पुरंतस्तस्थोनमुचिर्देव्युगतः तदेवैद्रेण निहतः फेनेन नमुचिर्महान् ४४ अपाफेनेन
नमुचैः शीर्यमिंद्रो जहार ह हंतुं नमुचौ देवाः सर्वे चैव तदा न्विताः ४५ साधुसाध्विति शब्देन क्रुष्यथाभ्यपू
जयन् तदा शक्रो जयं प्राप्सः हत्वा नमुचिमाहवे देव्यास्ते कोपसंक्रान्तः परस्परवधेऽपि नः यदन्ते जक्त
रुदनेः पातितान् पुनः पुनः ४६ तदा रव्यायोधु कामामुदान्विताः पुनः प्रवृत्ते युधं देवानां दानवेः सह ४७
शस्त्रास्त्रेर्विधिधैर्यताः परस्परवधेऽपि नः यदन्ते असुरा देवैः पातितान् पुनः पुनः ४८ तदा वृत्रा म
हातेजाः शतक्रतुनुपाव्रजत् वृत्रं दृष्ट्वा तदा सर्वे ससिं धास्वरमानवाः ४९ भयेन महता युक्ताः

पातितान् पुनः पुनः ५० इन्द्रश्चैरावतारूढो वज्रपाणिः प्रतापवान्
वृत्रेण ध्रियमाणेन चामरेण विराजितः ५१ तदा सर्वैः समेतो हिलोकपालो प्रतापिभिः वृत्रं दृष्ट्वा शिरे
सर्वे लोकपालाः सहैश्वराः ५२ भयभीताः व्यभीतास्तेशि तं शरणमन्वयुः मनसा चिंतयंतस्ते त्रं करं लोक
शंकरं ५३ लिंगं संपूज्य विधिवन्महेंद्रो ये जे कामुक्कः गुरुणा विहितः सद्यो विश्वासेन परेण हि ५४
उवाच च तदा शक्रं बृहस्पतिरुदारधीः गुरुवाच कार्तिके शुक्लपक्षे तु मंदवारेत्रयोदशी ५५ समग्रा
यदिलभ्येत सर्ववर्णेन संशयः तस्यां प्रदोषसमये लिंगरूपी सदाशिवः ५६ शिवस्य पूजनं न पूजनी
यो हि देवेशः सर्वकामसमृद्धये स्नात्वा मध्याह्नसंज्येति लामलकसंयुतं ५७ शिवस्य पूजनं कुर्याद्द्विधं
पुष्पफलादिभिः पश्चात्तद्दोषवेलायां स्नावरं लिंगं गर्भयेत् ५८ स्वयं मुखापितं वा पिंपोरु पेयमप्यौ
रुघं जनेवा निर्जनेवापि अरण्ये वा तपोवने ५९ तल्लिंगमर्चयेद्द्रुक्त्या प्रदोषे च विशेषतः ग्रामाब्धिः
स्थितं लिंगं ग्रामाच्छतगुणं भवेत् ग्राममध्ये स्थितं लिंगं स्वयं भुजमथानद्य तल्लिंगमर्चयेद्द्रुक्त्या विधिदृष्टे
रुक्मण्या ग्रामाच्छतगुणं पुण्यमरण्ये लिंगमर्चितं ६० वनाच्छतगुणं पुण्यं पर्वते अर्चितं तथा पर्वता
श्वेतलिगाच्च फलं चायुतसंज्ञितं ६१ तपोवनाश्रितं लिंगं पूजितं वैमहाफलं तस्मादेतद्विभागो न शि

ने वेदाय वेदबीजाय वेदगुहाय वेनमः ७७ अर्घ्याय अर्घ्यरूपाय अर्घ्याभ्यां हरार्चये नमो जगत्प्रतिष्ठाय व्योम
 रूपाय वेनमः ७८ गजाक्षर शिरस्छेत्रे अंधकाक्षर भेदिने नीललोहितशुक्लाय चंडमुंजप्रियाय च ७९ म
 हेशाय नमः भूतमहोदेव हराय च भक्तप्रियाय देवाय कृतज्ञाय अयाय च ८० वेदांगाय त्रिवेदाय त्रिनेत्राय नमो नमः ना
 अर्थाय अर्थरूपाय परमार्थाय वेनमः ८१ विश्वरूपाय विश्वाय विश्वनाथे वेनमः शंकराय च कालाय काला
 वयवरूपिणे ८२ अरूपाय विरूपाय प्रणवार्थाय वेनमः सर्चाय सर्वरूपाय सर्वाध्यक्षाय वेनमः ८३ भवा
 य भवबीजाय भवनाथाय वेनमः नमो नमः कारणकारणाय मृत्युंजया च आत्ममयारूपिणे ८४ त्रिपंबका य
 या सितकंठभर्गोरीपते सकलसंगलहेतवे नमः लहस्यनिरुवाच नामो शतं महेशस्य उच्चार्य त्रिनातदा
 प्रदक्षिणनस्कोमरे रेतसं रंभ्यः प्रयत्नतः कार्यं प्रदोस मे ये तु स्यर्थं शंकरस्य च ८५ एवं व्रतं समादिष्टं य
 वशं क्रमं हामते शीघ्रं कुरु महाबाहो पश्चाद्युत्सं कुरु प्रभो ८६ शंभोः प्रसादान्न त्सर्वं भविष्यति जयादिकं
 बुत्रोद्यमं महातेजास्तपस्वीतपसापुरा ८७ शिघ्रं प्रदद्यात्तपसाग्धमादत्ते नाम्ना चित्ररथो राजा च सा
 नं चित्ररथं च तत् ८८ एतज्जानी हि भो इंदुत वपुर्माः समीपतः यस्मिन् नृचने महाभाग न सत्त्वद्रोहमे
 व च प्राणस्य क्षुत्तिपासे न लोभघ्नो हो च ते जसः तृष्णाप्यो शरीरस्य षडूर्मिरहितः शिवः ८९ तस्मा

ता

केदारखंड

७

५९

वा

अत्रैत्ररथं नाम वनं परममंगलं तस्य राज्ञः शिवेनैव यानं च परमाद्भुतं ९१ कामगं किंकिणीयुक्तं सिद्ध
चारुस्तेवितं गंधर्वैश्चैररोयक्षैः किंचिरेरुपशोभितं ९२ ततः स एव पापिष्ठः पृथिवीपर्यटनपुरा त
था गिरी नु समुद्रांश्च दीपांश्च विविधांस्तथा ९३ एकदा पर्यटनराजानाम्नाचित्ररथो महान् कै
लासमागतस्तत्र ददर्श परमाद्भुतं ९४ स आतलं महेश्वरस्य गेणेनैव विराजितं अधांगलग्नया
देव्या शोभितं च महेश्वरं ९५ निरीक्ष्य देव्या सहितं सदा शिवं कर्पूरगोरं वरमंबुजे क्षयं कपदिनं
चंद्रकलाविभूषितं गंगाधरं देववरं तदानीं ९६ प्रहस्य राजा च तदा गिरीशं माया न्वितं वाक्य
मिदं वभाषे शृणु पशं भो विषयान्विताश्च मर्त्या दयस्वी विजिताश्च चान्ये ९७ न लोकमध्ये वय
मेव चाज्ञास्त्रीसेवनं लज्जयानेव कुर्मः एतद्वाक्यं निशंभ्याथ महेशः प्रहसन्निव ९८ उवाच न्याय
संयुक्तं सर्वेषामपि शृण्वतां भयलोकापद्राच सर्वेषामपि नान्यथा ९९ अशितं कालकूटं
वैद्यन्येषामपि दुर्जरं त्वयापि ह्युपहासे मे कृतो राजंश्च दुर्जय १०० तं चित्ररथमाहूय गि
रिजा वाक्यमब्रवीत् कथं दुरात्मना शंभुस्त्वया ह्युपहासितः १ मयेदं मेदं दातुमनुम

अ. १७

५९

५९

हाणवरदोभव १६ दधानैवमहादेवस्नपनंक्रियतेमया गृहाणत्वमयादत्तंस्प्रसन्नोभवादद्यमे १७
 सर्पिषाचमयादेवस्नपनंक्रियधुना गृहाणश्रधयादत्तं तवप्रीत्यर्थमेवच १८ इदंमधुमयाद
 त्तं तवतुष्ट्यर्थमेवच गृहाणश्रधयादत्तंस्प्रसन्नोभवप्रभो १९ एवंपंचामृतैर्नैवस्नपनीयोनृष
 ध्वजः पश्चादध्वं प्रदातव्यंतामपात्रेणधीमता २० अनेनैवचमंत्रेणउमाकांतस्यतुष्टये अर्घ्यासितमु
 माकांत अर्घ्यंचेदंहिचप्रभो २१ गृहाणत्वमयादत्तंस्प्रसन्नोभवशंकर मयादत्तंहितेपाद्यंगंधपुष्प
 समन्वितं २२ गृहाणदेवदेवेशवरदोभवशंकर आचमनीयमयादत्तं तवविश्वे रस्यैव २३ गृहा
 णपरमेशानममज्ञात्यर्थमेवच यज्ञोपवीतंशौचार्णमयादत्तं चक्रांकर २४ गृहाण परयातुस्यातुष्टि
 दोभवसर्वदा एतद्दासोमयादत्तं सोत्तरीयंस्क्रशोभनं २५ गृहाणत्वमहादेवममचायुः प्रदोभव सुगंधं
 चंदनं देवमयादत्तंचैवप्रभो २६ भक्त्यापरमयाशंभोस्तुभगंकुरुमांभव दीपं हिपरमंशंभोघृतप्रज्व
 लितंविभो २७ दत्तं गृहाणदेवेशममज्ञानप्रदोभव फलदीपादिनेवेद्यतांबूलादिक्रमेणच २८ पूज
 नीयोविधानंज्ञेस्तस्यांशं प्रयत्नः पश्चाज्जागरणं कार्यं गृहेवादेवतालये २९ वितानंमंष्टपेकता

नानाश्रयसमन्वितं गीतवादित्रनृत्नेनघृत्नीयः सदाशिवः ३० अनेनैवविधानेनप्रदोषोद्यापनेविधिः का
 र्योविधिविदाशक्रसर्वकार्यार्थसिद्धये ३१ गुरुणाकथितं सर्वतश्चकारशतक्रतुः तेनैवतपसासुतः इ
 द्रोयुधपराक्रमः ३२ वृत्रं प्रतिभुरैः सार्धंयुयुधेचशतक्रतुः हतेचनमुचोदेवाः हर्षणपरमाद्रुतं ३३
 तुमुलयुधमभवद्देवानांदावैः न सह तस्मिन्नुहितुमुलेगाढेदेवदेत्यक्षयावहे ३४ इंद्रयुधंसम
 भवदतिवेलंभयावहं ज्योमयानेनयुयुधेअग्निनातीक्ष्णकोपनः ३५ कायुनासहधूमश्चनेर्कृते
 तेनातिकोपनः कुबेरेणैवकूष्मांडर्दनेनसहदुःसहः ३६ तथान्येवहवोत्योः दे देवैः सहमहाव
 लाः इंद्रयुधरतासर्वेअन्योन्यबधकांसिणः ३७ तथैवतंदेववराभमहाभुजाः संयामनूराज
 यिनस्तथाभवन् पराजयं देत्यवराश्च सर्वप्राप्तास्तदानीं परमं प्रभावं ३८ तदैवचत्रोथपरेण
 मन्युनामहाबलोवाक्यमिदंबभाषे वृत्रं उवाच हैद्रेत्याः परमश्रेष्ठाः कस्माद्युयंभयातुराः ३९ प
 लायनपराश्वेकविसृज्यपरमद्रुतं स्वस्वंपरांमंवीरायुधाय कृतनिश्वयाः ४० धैर्यंकुरुतचोद्यैव
 स्वर्गलोपरीशवः एवमुक्तास्तुते सर्वेनानाप्रहरणान्विताः ४१ वृत्रंचपृष्ठतः कृत्वायुयुधः

परमाद्भुतं गदाभिः पट्टिद्वैः खड्गैः शक्तितोमरमुद्गैः ४२ अस्तिभिर्भिर्दिपालैश्च पात्रातोमरपट्टिद्वैः
 तथा देवाश्च युयुधुः दधीन्यस्त्रिसमुद्गैः ४३ रास्त्रैरस्त्रैश्च परमेसरकरानुसमदारयन् पुनर्देत्याहता
 देवैः गताः सर्वे पराजयं ४४ पुनश्च तेन वृत्रेण नोद्यमाना सुरानुप्रति यदा हिते देत्यवरास्त्रैस्तदा
 निहन्यमानाश्च पुनः पुनस्ततः ४५ केचिन्मृताश्चार्धमृताश्च केचित् केचिन्नष्टाः संगरे वेष्टमानाः
 केचिद्भीताश्चार्धभीताश्च सर्वे दृष्टास्तदानीं क्लीवरूपाः क्रमेण ४६ वृत्रेण मन्थुना सर्वे धिक्कृताः
 रमेण हि देवो लोभमहाभागवत्पर्वतमनमोस्तुते हे धूम्राक्ष महाकायमहोदेत्यवकासुरः स्थूलाक्ष
 हेमहोदेत्यस्थूलदंष्ट्रमनमोस्तुते ४७ स्वर्गद्वारं विहायेव क्षत्रियाणामनस्विनां संगरे मरणं येषां तेषां तिपर
 मांगतिं यत्र तत्र चलिष्येत्संग्रामे मरं वृणोथाः त्यक्त्वा तत्संगरं ये वै तेषां तिनरकंध्रुवं ४८ गोत्रास्त
 नार्थस्वाम्यर्थे यत्यर्थे शस्त्रपाणयः संग्रामं येन कुर्वन्ति महापातकिनो नराः ४९ शस्त्रघातहता ये वै मृता
 ये संगरे तथा तेषां तिपरं स्थानं नात्र कार्या विचारणा ५० रास्त्रैर्विधृतं देहायेगवार्थे स्वामिकारणा
 तूरणे त्यजंत्यसूनु ये वै तेषां तिपरं गतिं ५१ तस्माद्द्रणाधियेश्वराः पापिनो वहिरागताः प्राप्नुवं

पुयात्कर्मणः फले साधूनां समचित्तानां उपहासं करोति यः ३ देवो वाद्यथ वामर्त्यः स विज्ञेयो धर्माधमः
 एते मुनीन्द्राश्च महानुभावास्तथास्मामीक्रपयो वेदगर्भाः ४ तथैव सर्वे सनका दयोऽप्यमीयज्ञाश्चैव मर्च
 योति रेमूढसर्वेषु जनेषु भिन्नस्त्वमेक एवापि न चापरो नरः ५ तस्माद्देवैश्च करोमि चाद्यदेवैर्द्विजैश्चा
 पिर्वाहिः कृतं च एवं राक्षसदादेव्या भवान्पाराजसतमः ६ राजा चित्ररथः संपातिसहसादिवः अक
 शो योनिमासाद्य वृत्रो नाम्ना भवतदा ७ तपसा परमेणे बलद्वयसंयोजितः क्रमात् तपसा तेन महता अः
 ज्यो वृत्र उच्यते ८ तस्माच्छुभं समभ्यर्च्य प्रदोषे विधिना पुना तद्विचित्रमहोदेत्येदेनानां कार्या सप्तये
 ९ गुरोस्तद्वचनं श्रुत्वा उवाचाथ शतक्रतुः उवाच पतविधिब्रूहि प्रदोषस्य च मे धुना १० बृहस्पतिस्त्वा
 च कार्तिके मासि संप्राप्ते मंदवारेण संयुता त्रयोदशी च संपूर्णा ग्राह्या सा व्रतसिद्धये ११ वृषभो
 राजतः कार्यः पृष्ठे तस्य कृपीठिका तस्योपरि न्यसेद्देवमुमाकांतं त्रिलोचनं १२ पंचवक्त्रं दशभुजं
 अधंगि गिजायुतं एवं चोभामहेरां च सोवर्णं कारयेद्दुधः १३ सरपंताम्रपात्रे च वस्त्रेण परिगुंठिते
 स्थापयित्वा भस्मासार्धं नानाभोगसमन्वितं विधिना जागरं कुर्याद्वात्रोश्रवा समन्वितः पंचामृत
 तस्ननं कार्यमादौ प्रयत्नतः १४ गोक्षीरानुभ्रं देहेरांगोक्षीरेण मया कृतं स्नपनं देवदेवेशाय

तिपरंस्तान्संगरेप्राणत्यागिनः अथवातीर्थगमनंवेदानामध्ययनंतथा देवतार्चनयज्ञादिश्रेयांसिवि
 विधानिच ५५ एकपद्येनतान्येवकलांनार्हतिषोडशी संग्रामेपतितानांचसर्वशास्त्रेष्वयंविधिः ५६
 तस्माद्युधंचदानंचकर्तव्यमविशंकितैः भवद्विर्नान्यथाकार्यंवेदेवाक्यप्रमाणतः युयंसर्वसंगताःशो
 र्यचृत्याकुलेनशीलेनमहानुभावाः पदानियान्येवपलायमानागच्छन्तिशूरारणमंडलाच्च ५८ तान्ये
 वब्रह्मघ्नसुरापलोकानूगच्छन्तिनूनंवचनात्स्मृतेश्च येषापिष्ठाश्रमिष्ठाब्रह्मघ्नगुरुतल्पगाः ५९ नरकं
 यांतितेपापास्तथैवचरणच्युताः तस्माद्भवद्विर्योधयस्वामिकार्यार्थमेवच ६० एवमुक्तास्तदाते
 नवृत्रेणापिमहात्मना चक्रुस्तेवचनंतस्यासुराश्चसुरानूप्रति ६१ चक्रुः सतुमुलंयुधंसर्वलो
 कभयंकरं तस्मिंप्रवृत्तेतुमुलेविगाढेवृत्रोमहोदेत्यपतिःसएकः ६२ उवाचरोषेणमहाद्रुतेन
 शतक्रतुं देववरैःसमेतं शृणुवाक्यंमयाचोक्तंधर्मार्थसहितंहितं ६३ त्वंदेवानांपतिर्भूत्वा
 नजानासिहितंहितं केवलार्थपरेणेवविश्वरूपोत्तरेस्त्वया ६४ प्राप्तमद्येवभोऽद्रुतस्ये

ध

न

केदारखंडः दं कर्मणः फलं ये दीर्घदशिर्नो मंदा मूढा धर्मबहिष्कृताः ६५ अत्यकार्ये को सिध्यर्थं यत्कुर्वन्ति च नि
 फलं तत्सर्वं विधिदेवेन्द्रमनसा संप्रधार्यतां ६६ तस्मात्तस्मात्परो भूत्वा युध्यस्व गतकल्मषः भ्रातृहा
 मम चेन्द्रस्त्वं तस्मात्त्वाधातयाम्यहं ६७ मा प्रयाहि स्थिरो भूत्वा देवैश्च परिवारितः एवमुक्तस्तु वृत्रेण
 शक्नोती वरुषान्वितः ६८ ऐरावतं समारुह्य ययो वृत्रं जिघांसया इंद्रमायां तमा लोक्य वृत्रो बलव
 तां वरः ६९ उवाच प्रहसन् वीर्यं सर्वेषां सुमनोहरं आदौ मां प्रहरस्वेति पश्चात्त्वाधातयाम्यहं ॥
 ७० इत्येवमुक्तो देवेन्द्रो जघान गदया भृशं वृत्रं बलवतां श्रेष्ठं जानुदेशे महाबलः ७१ तामापतन्तीं
 जघाह करेणैकेन लीलया तयाप्येनं जघाना शगदया भीमवेगया ७२ स गजं यातयामास सा
 वल्लं च पुरंदरं पतितं राक्षसालोक्य वृत्रः प्राह सरानुप्राति ७३ नीयतां भवत्स्वामिं देवाश्चैव र
 णात्ततः एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य वृत्रस्य महात्मनः ७४ तथा च क्रुः सरा सर्वे रणा ज्वेदं समुत्स
 काः अपो वा ह्यगजखंडं हि परिवार्य भयातुराः ७५ सराः सर्वे रणे हित्वा जग्मुस्तत्रि दिवं प्र

अ १७

६२

१६

लानिरहंकारायेजनाः पर्युपासते मृजंज्ञानप्रदं चेशंशंकरंशंभुमेकच तेषांचवरदः शंभुरिहामुत्रचनान्य
था महेद्रेणस्तुतः शंभुः गिरापरमयाचहि ८८ रागिणां हि सदा शंभुर्दुर्लभो नात्र संशयः तस्माद्गिरा
गिणां नित्यं सन्मुखो हि सदा शिवः ८९ राजा सुराणां हि महानुरागी स्वकर्मणा लक्ष्य सदा प्रवीणः
तस्मात्सदा कृशपरः शाचीपतिः सकामभाक् कार्यपरो हि नित्यं ९० स्तवमानं तदा चेंद्रमब्रवी-
त्कार्यगौरवात् ॥ विज्ञाया खिल दृग्द्रष्टामहे शो लिंगरूपवान् ९१ इन्द्रगच्छसुरैः साध्वैर्वचं वै
दानवंप्रति ॥ तपसेवचसाध्यायंरणे जेतुं शतक्रतो ९२ इन्द्र उवाच केनोपायेन साध्यायं वृत्रो दैत्य
वरोम हान् सत्वरं कथयस्व त्वं येन मे विजयो भवेत् ईश्वर उवाच इन्द्र जेतुं न शक्यो सोरणे देव
वरोरपि तस्मात्तया हि कर्तव्यं कुस्मितं कर्म चाद्यैव ९३ अस्य शापः पुरादत्तः पार्वत्या मम सं-
निधौ असौ चित्ररथो नाम्ना विख्यातो भुवनत्रये पर्यटन् स विमानेन मया दत्तेन भस्वता उपहासादि
मो योनिं संप्राप्तो देत्यपुंगवः तस्माद्देजेयं जानीहि रणे रणा विदां वरं एवमुक्तो महेंद्रः स शंभुनाप

ता

परमेष्ठिना ९४ तयोतिमत्वा शक्रो हि नित्यमित्तमुपागतः रंघं प्रतीक्षन् वृत्रस्य सहस्रं देवराट् स्वयं वत्स
राणां महाभाग वृत्रं हंतुं मनोदधे अंतर्वेद्यां वहिरिह त्वावज्रपाणि रनुज्ञया ९५ गुरोः पुरोधसश्चैव स्वका
र्यमकरोद्भृशं एकदा नर्मदायां वै वृत्रो दानवपुंगवः ९६ दैत्यैः परिवृतः सर्वैः समायाता यदृच्छया इन्द्रः
पराभवं प्राप्तो नीतो देवैर्दिवंप्रति ९७ अहमेव हँरिश्च नान्योस्ति सदृशो मम मन्यमानस्तदा वृत्रो ह
सुरैः परिवारितः वृत्रो बलवतां श्रेष्ठः प्रदोष समये तदा तस्मिन् प्रदोष संयुक्ता मंदवारि त्रयोदशी ९
नो दितो गुरुणा चेंद्रः करे संगृह्य तं पविं प्रदक्षिण नमस्कारैः यथोक्तविधिना तदा ४ पूजितो लिंग
रूपी च ओंकारेण नर्मदा तटे प्रदोषव्रतमाहात्म्याद् व्रजपाणिः प्रतापवान् ५ संजातस्तक्षणा देवप्रसा
दाच्छंकरस्य च वृत्रो हितपसा युक्तः प्रदोष समये महान् ६ निद्रासक्तो भवत्तत्र शोडिना प्रतिबो
धितः स्वापाद्यदोषवेलायां तपसश्च महत्कलं ७ प्रनष्टं तक्षणा देवनिःश्री कत्वमुपागतः
देव्याः शापाच्च संजातो वृत्रो भूतमनोरथः ८ संध्यां वै दायितुं यावद् वृत्रस्तीर्थमुपाविश

केदारखंड

६४

तु परीं विविधैर्देवैर्नाना युधसमन्वितैः २ तस्य तत्कर्मणः छिद्रं छिद्रानेषी शचीपतिः ज्ञात्वा गतः शंनेर्हं
 तुमात्मशत्रुं शतक्रतुः तावदेत्याश्वसंयताभीमाभीमपराक्रमाः उत्तसुर्गुपत्सर्वेदुः सहाश्वादिबः प्र
 भुं तवसेरभवयुधमविप्रबलदंडिभिः ३२ सर्वदेवास्तदा जग्मुः सहायार्थं शतक्रतोः तदा देवाश्चंदे
 त्याश्च युयुधुसेतरसिनः ३३ रात्रौ युधसमभवत्सरास्तरविमर्दनं अनेकशः स्वसंवीतं महोरोद
 मवर्तत ३४ एवं प्रवर्तमाने तु संयामेभ्यः शदारुणे तदा वृत्रो धसंनधो गृहीत्वा ब्रह्ममुल्बणं
 ३५ इंद्रप्रमुखतो भूत्वा जगज्जातीव भीषणं तस्य सिंहप्रणादेन त्रासितं भुवनत्रयं ॥ ३६ ऐरावतं समारु
 ह्यमहेन्द्रः शुशुभे तदा प्रियमाणेन लेणचंद्रमंडलशोभिना ३७ चामरैर्वाज्यमानो यदनापेदेत्युगवं इं
 द्र उवाच संयामं कुरु मे वृत्रबलेन महता वृतः ३८ शूरस्त्वमपि देत्यानां तपसा परमेण हि एव मुक्तस्तदा
 तेन वृत्रो वाक्यमुवाच ह ३९ आदौ प्रहरमाभिंद्रपश्चात्वांघातयाम्यहं तथेति मत्वा यदतीव दुः सहं व
 जंशतानां शतधारमेव च ४० समोक्तु कामो हितरापुरंदरो निवारितस्तेन महाप्रमेया पुरोधसा

अ-१७

६४

१८

ति गतेषु देवेषु तदाननर्तचमहासुरः ४६ वृत्रो जहास च परं तेन पूर्णचंद्रिकत्वं च चालूमही सर्वा च
 सपर्वतवना तदा ४७ वृक्षभेजतदा सर्वजगत्सुखवरजंगमं भुक्त्वा प्रयातं देवे इंद्रावाक्यमुवाच उ
 पयातं च देवेद्रस्वकमंडलवारिणा संस्पृष्टो लब्धसंज्ञो भूतक्षणाच्च पुरंदरः ४९ दृष्ट्वा पितामहं वा
 येत्रीजायुक्तो भवद्गुणं महेंद्रकृपया युक्तो ब्रह्मावाक्यमुवाच ह ५० ब्रह्मोवाच वृत्रो हितपसा यु
 क्तो ब्रह्मचर्यव्रते स्थितः त्वष्टुश्च तपसा युक्तो वृत्रश्चैव महावशाः ५१ अजेयस्तपसा येन त
 स्मात्वं तपसा जय वृत्रास्तरदैत्यपतिं शतक्रते समाधिना त्वं परमेण जहाः ५२ निशम्य वाचं
 परमेष्ठिनो हरिः सस्मार देवं वृषभध्वजं तदा स्तुत्या तदानीं स्तवमानो महात्मा पुरंदरो गुरुणानो
 दितोपि इंद्र उवाच नमो भर्गाय देवाय देवानां भविदुर्गमः वरदो भवमेरुद्रदेवानां कार्यसिध
 ये एवं स्तुतिपरो भूत्वा शचीपतिरुदारधीः स्वकार्यदक्षो मंदात्मा प्रपंचाभिरतः खलः ५५
 प्रपंचाभिरतामूढाः शिवभक्तिरतापि न प्राप्नुवंति ते स्थानं शिवस्य गिरिजापतेः ५६ निर्म

देवं

बुद्धिमतां वरेण तथेति मत्वा सचकार इन्द्रः ॥ २१ ॥ गदां प्रगृह्य द्रोवृत्रं विव्याध तां गदां वंचयामास
वृत्रो सौ ह्यतिथिं रूपणो यथा ॥ २२ ॥ व्यथं च स गदां दृष्ट्वा शत्रुं श्विंता परो भवतु ॥ तं किं त्यमानं स गदः पुरंदरं
वृत्रो बभूव परिभूतस्य मानः ॥ २३ ॥ पुरा कृतं शक्रमहाद्रुतं त्वया जुगुप्सितं कर्म च विस्मृतं किं ॥
येनेव जातोसि सहस्रनेत्रः शापान्मर्षे हरेथ गौतमस्य ॥ २४ ॥ यः शूरश्चेद्रियो येमं नियम्यानुवर्तते ॥
तेजयं प्राप्तुं वंसेव नेत्रे हि भवा हृन्नाः ॥ २५ ॥ त्रिरं महाघोरं पापिनाचन संशयः ॥ तस्मात्त्वं गच्छे
न वंद्रं शूरोसि कदाचन ॥ २६ ॥ यथापु शुभं क्षयोग्यस्तथा त्वं नात्र संशयः ॥ एवं निर्भत्समानः सन्
देवं द्रुं दैत्यपुंगवः ॥ त्रिशूलं धूयामास दैत्येन्द्रो हितडित्समं ॥ तेन शूलेन महता वृत्रो द्रुतप राक्रमः
॥ २७ ॥ बभौ तीव्रेण सहसा यथारुद्रो युगांतकृत् ॥ तथाभूतं समावेक्ष्य देवराजः शतक्रतुः ॥ २८ ॥
का ॥ अभ्युद्यो हंतुमो वृत्रं दानवपुंगवं ॥ तमायांतमभिप्रेत्य हंतुं कामं पुरंदरं ॥ २९ ॥ यस्तु कामो
महातेजा दैत्यानामधिपस्तदा ॥ आगत्य सहसा शक्रं यासयित्वा सकुंजरं ॥ ३० ॥ स

केदारखं

६५

बल्कं सकिरीटं च न नर्त च महासुरः ॥ निमेषांतरमात्रेण ग्रस्ते चैव पुरंदरे ॥ ३२ ॥ हा हा कारोम अ. १७
हानासीद्देवानां तत्र पश्यतां ॥ भूकं पोहितदाद्यासीदुल्कापाताः सहस्रशः ॥ ३३ ॥ तिमिरेणा
वृत्तं सर्वजंगमा जंगमं महत् ॥ नर्तमानस्तदा वज्रो बभूव परमद्युतिः ॥ ३४ ॥ ॥ विद्यमानास्तदा
सर्वदेवा ब्रह्माणमागताः ॥ स्वयंभूः सर्वमेतद्देवत्रासुरविचेष्टितं ॥ ३५ ॥ तच्छ्रुत्वा भगवा
न्ब्रह्मा सर्वलोकपितामहः ॥ तुष्टावगिरिशं देवपरमेष्ठिना ॥ ३६ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॐ नमो
लिंगरूपाय महादेवाय नमः ॥ विश्वरूपाय देवाय विरूपाक्षाय नमः ॥ ३७ ॥ त्राहि त्राहि त्रि
लोकेश तत्र ग्रस्तं पुरंदरं ॥ तदानभोगतावाणी सर्वेषामपि श्रुत्वा ॥ ३८ ॥ उवाच लोक
क्षेमाय विधिं लिङ्गार्चने सतां ॥ प्रदोषव्रतयुक्ते न दूंद्रेण विकृतं कृतं ॥ ३९ ॥ प्रदक्षिणं क
तवता पाठिका लंघनं कृतं ॥ निर्माल्यं पीठिकां चैव छायां प्रासादमेव च ॥ ४० ॥ लंघयंति
च ये मृदास्ते वै दंड्या न संशयः ॥ चंडस्य गणमुख्यस्य तस्मात्कुर्यात्प्रयत्नतः ॥ ४१ ॥ प्रद

६५

चरेः समेतः ॥ तन्मर्मदाया भृगुसंज्ञकं च तीरे महातीर्थमुदारशोभं ॥ ६७ ॥ गत्वा तदा देवपतिर्महात्मा जित्या समग्रं वसुधातु
 तलं च ॥ ततोऽभ्यर्चयेत्तु भिविचक्षणो गुरुप्रयुक्तः समहा यशस्वलिः ॥ ६८ ॥ ई च दीक्षा परया भियुक्तो वैरोचनिः
 सत्यवतां वरिष्ठः ॥ कृत्वा ब्रह्माणमाचार्यं कृत्विजः षोडशो भवनम् ॥ ६९ ॥ सुदीक्षितो हि गुरुणा भार्गवेण महात्मना
 ॥ उ न मे केन चराचरं कृतं दीक्षा परेण हि ॥ ७० ॥ बलिं चैवाश्वमेधाना पूर्णं कर्तुं समादधे ॥ यावद्यज्ञं शतं पूर्णं तस्य
 राशौ भविष्यति ॥ ७१ ॥ पुरः प्रोक्तं मया विप्रा अदित्या व्रतमुत्तमं ॥ व्रते न तेन संतुष्टो भगवान्दुर्गिरीश्वरः ॥ ७२ ॥ ब्र
 हु रूपेण सहसा पुनस्तस्या च भूवसः ॥ अदित्या कश्यपेनैव उपनीतस्तदा प्रभुः ॥ उपनीते धर्मं प्रापः ब्रह्मा लोक
 पितामहः ॥ दत्ते यज्ञोपवीतं च ब्रह्मणा परमेष्ठिना ॥ ७३ ॥ दंडकाष्ठं प्रदत्तं हि सोमेन च महात्मना ॥ मेखला च समानीत
 मजितं परमाद्भुतं ॥ ७४ ॥ तथैव पादुके चैव मया दत्ते महात्मनः ॥ तत्र भिक्षा समानीता भवान्याचार्यसिद्धिं ॥ ७५ ॥ एवं भ
 गवते दत्तं विष्णवे बहुरूपिणे ॥ अभिवाद्य तदा श्रीशो दददिति वामनस्तदा ॥ ७६ ॥ कश्यपं च महातेजाः यज्ञं वाटं जगा
 मसः ॥ याशिकस्य वले राक्षसं लनार्थं स्वयं प्रभुः ॥ ७७ ॥ तदा महीशः सजगा ममार्गं प्रकंपयन् गंगं प्रपद्ये भरेण ॥
 सवामनो बहुरूपी च साक्षाद्दिष्टुः परमात्मा स्वरकार्यहेतोः ॥ ७८ ॥ गीर्णं यथार्थाभिरर्प्य लो जने मुनींश्चरैर्देवि

बर्णेर्महात्मा ॥ त्वरेण गच्छन् स्वयं जवाटं प्राप्स्वस्तदानीं जगदेकवंधुः ॥ ७९ ॥ उद्गायन् सामयुतं हि साक्षाच्चकार देवो बह
 रूपवेषः ॥ उद्गायमानो भगवान्स ईश्वरो वेदां लवे यो हरिरार्तवंधुः ॥ ८० ॥ ददर्श तं महायज्ञमश्वमेधं हरिस्तदा ॥ दद
 ति तो महातेजा वामनो बहुरूपधृक् ॥ ८१ ॥ ब्रह्मणो ज्ञेयमता व्यास आसीद्विगतं ॥ पठमानस्य हि बहो वामन
 स्य महात्मनः ॥ ८२ ॥ तच्छ्रुत्वा सबलिः प्राह शं डामर्कौ च बुद्धिमान् ॥ ब्राह्मणाः कति संख्या का आगतास्तं निरी
 क्ष्यतां ॥ ८३ ॥ तथेति स्त्वा सहसा आसदुत्थितो तदा ॥ शं डामर्कौ समागम्य मंडदूरि संस्थितौ ॥ ददते शंम
 हात्मानं वामनं बहुरूपिणं ॥ क्षीरतो पुनरयाता वसुं देव्यं शंसतुः ॥ ब्रह्म चाशियातो एक एव न चार्यैः ॥ ८४
 पठमानो महाराज आगस्त्य मंदिरं ॥ किमर्थं तं न जानी वो जानी हि त्वं महात्मनः ॥ ८५ ॥ शं डामर्कौ कवच
 नं श्रुत्वा बलिमहोपतिः ॥ उत्थितस्तस्मिन् दददर्शनार्थं बहोस्तदा ॥ ८६ ॥ तं ददर्श महातेजा विरोचनं कृतो म
 हान् ॥ दंडवसति तो भूमौ ननाम शिरसा बहुं ॥ आनयित्वा बहुं चाथ सन्निवेश्य निजासने ॥ अर्घ्यं पाद्येन म
 हता अर्चयामास तं बहुं ॥ ८७ ॥ स नम्रकंधरो भूत्वा उवाच श्लक्ष्ण यागिरा ॥ ८८ ॥ कुतः कस्माच्च कस्या

मितधीप्रकथताप्रभो॥तद्वत्वावचनंतस्यविशेषनस्तस्यैव॥१२॥मनसादृश्यमाणोमोवामनोवाक्यमब्रवीत्॥श्रीभगवा
 नुवाच॥बहिर्गजात्रिलोके शोनान्यो भवितुमर्हति॥१३॥सुकुलं न्यूनतोगळे द्योवेकापुरुषः स्मृतः॥समतो चधिको वा
 पि गच्छन्सपुरुषः परः॥१४॥तथा कृतं च यत्कर्मने कृतं पूर्वजैस्तव॥देयानां च वरिष्ठा ये हि रण्यकशिष्वादयः॥१५॥
 कृतं महत्तपायेन दिव्यं वर्षसस्रकं॥शरीरं भक्षितं तस्य जुषाणस्य तपो महत्॥१६॥पिपीलिकाभिबुहभिर्दशैश्चैव
 समावृतं॥अभावं तस्य तं ज्ञात्वा स्फुरेद्दोह्यगमत्तदा॥१७॥नगरं तस्य च तदसैन्येनापरितः॥तस्यैवाश्वहतासेन
 द्युस्फुरो देवशत्रुणा॥१८॥कयाधूमहिषीं स्येते नीयमाना निवारितः॥नारदेन पुरा राजन किंचित् कार्यं चिकी
 र्षुणा॥१९॥रांभोः प्रसादान् तत्सर्वं प्रदत्तास्त्यमीषि तं॥देयं देयतु तत्सर्वं प्राप्तं नास्त्यत्र संशयः॥वैकुण्ठाधिपति
 र्येन जितो देयेन देवराट्॥तथैव ब्रजगत्सर्वं तपसे ववशीकृतं॥२०॥तस्य पुत्रो महातजा विष्णु भक्तोजित
 दिव्यसिंहो महातेजा येनानीतः स मां प्रति॥२१॥तस्य पुत्रो महाभाग पितोर्पितृवत्सलः॥नाम्ना विशेषेणो विद्वान्
 रूद्रो यनमहात्मना॥२२॥दानेन तोषितो राजन स्येनैव शिरसा तदा॥तस्यात्मजो सिंभो राजन कृतं तपस्संयज्ञः॥
 ॥२३॥यथा दीपेन महातादृशाः शतं भवत्सराः॥इंद्रोऽपि निर्जितो येन च यानास्त्यत्र संशयः॥२४॥श्रुतमस्ति म सर्वं

तापयज्ञास्तस्यैव भूत्वा ते दो बलिः॥२५॥स्वयमग्निः स्वयं चंद्रः स्वयं वायुस्तदाह्य भूत्वा॥धर्मविना धर्मलोकः कृतस्तेन महात्मना॥२६॥रू
 द्रो भूत्वा स्वयं चांस्तु रूद्रान्यां दिशि पालयन्॥तथा च निर्जितो भूत्वा तथा चांबुपति स्वयं॥२७॥चिनाध्यक्ष उदीच्यां हि स्वयमेव
 बलिस्तदा॥एवमास्तौ बलिः साक्षात्स्यमेव महातपाः॥२८॥शिवा च येन तेनैव किंतवोपि हि वैदिजाः॥पूर्वाभ्यासेन तेनैव म
 हादानपरो भवत्॥२९॥शिवा च येन तेनैव किंतवो हि वैदिजाः एकदा तु सभामध्ये आगतौ भृगुणा सह॥देव्येन्द्रैः संवृतौ श्री
 मान् शंडा मकी न्वितो ब्रवीत्॥३०॥वासश्चक्रियतामत्रस्य स्फुरेर्मम सन्निधौ॥हित्वा पाताल मध्यं चेमा विलंबितुम
 र्हथ॥३१॥भार्गवस्तदुपश्रुत्य प्रहस्येदमुवाच ह॥यज्ञे च विविधैरिष्टा स्वर्गलोके मर्हस्यते॥३२॥याज्ञिकस्य म
 हा राजनान्यथा स्वर्ग एव च॥भोक्तुं पारयते राजन नान्यथा मम भाषितं॥३३॥गुरोर्वचनमाकर्ण्य द्रैत्येन्द्रो वाक्यमब्र
 वीत्॥मया च कृतं ब्रह्मन् तेन सर्वं महास्फुराः॥३४॥स्वर्गं वसंति सुचिरं नात्र कार्या विचारणा प्रहस्योवाच भगवान्
 भार्गवश्च महातपाः॥३५॥बलिं च बालिं शंभो त्वां शुक्रो बुद्धिमतो वरः॥यत्नयोक्तं च वचनं बले मम नरोचते॥३६॥देववृत्तं म
 हाभाग वस्तु चेष्टे सि स्तु ब्रतं॥अश्वमेधं तेनैव यजयेज्जातवेदसं॥३७॥कर्मभूमिं गतो भूत्वा मा विलंबितुमर्हसि॥
 तथेति मत्वा सबलिर्महात्मा हित्वा तदानीं त्रिदिवं महात्मा॥३८॥देव्यः समेतो गुरुणा च संगतो ययो भुवं खानु

चरितवस्तुवत॥ अलकोटमिहायातो ब्रचर्यव्रते स्थितः॥५॥ उटजार्थचमेदेहि भूमिं भूमिभृतां वर॥ बरोस्तस्यैव वच
 नं श्रुत्वा बलिरभाषत॥६॥ हे बरो पंडितो भूत्वा यदुक्तं वचनं पुरा॥ शिशुत्वा तं जानासि श्रुत्वा मन्ये यथार्थतां॥७॥ वदशी
 घ्नं महाप्राज्ञं कियन्मात्रा महोत्तम॥ दास्यामि चरितेनेव मनसा तदिष्टं श्रुतां॥८॥ तद्वामनो वाक्यं स्मयन् मधुरयागि
 रा॥ असंतोषपरा ये च विप्रानष्टान संशयः॥९॥ संतु द्वार्ये हि विप्रास्तो च ये वेषधराः स्मृताः॥ स्वधर्मनिरुत्तारज
 न्निभानि रवगुहाः॥१०॥ निर्लिखितं क्रोधा कदा न्याहि महामते॥ विप्रास्तेऽपि महाभागा यै रियं धार्यते मही॥११॥
 मनस्वी त्वं च भो राजन् दातासि भुवतः त्रये॥ तथापि मे प्रदातव्या मही त्रिपदसंज्ञिका॥१२॥ बहुत्वेनारि कार्यं च
 मध्वं वै सुरसूदन॥ प्रवेशमात्रमुदजं ततो मम भविष्यति॥१३॥ तावत्संख्या प्रदातव्या यदि दातासि भो वले॥
 प्रहस्य तमुवाचे देवलिखितोऽयं निस्तदा॥१४॥ दास्यामि ते महीं कृत्स्नां सपर्वतवनां द्विज॥ सत्यद्वीपां महा
 भाग मया दत्तां गृहाण भो॥१५॥ याचकोऽसि बरो पश्य द्वीनो देन्या वृत्तो भूशं॥ याचकोऽहं त्वं भूत्वा दातास
 र्वं विमृश्य वै॥१६॥ तथा विलोक्य चात्मानं अर्थिभ्यश्च प्रदीयते॥ आत्मोपभोगेन सर्वत्र यो ददाति सुदारपीः
 व्यं॥१७॥ तस्मान्नयाचितं हि अर्थिना मंदभागिना॥ बरो ददाभ्य हंतेऽद्य सपर्वतवनां द्विज॥१८॥ सत्यद्वीपवती

पृथ्वीं नान्यथा मम भाषितं ॥ पुनः प्रोवाच स बहुविरोचनस्तुतं प्रति ॥ २० ॥ पूर्यते ममैतत्पदे क्रमते हि पदेः स्त्रिभिः ॥
वदोस्तद्वचनं श्रुत्वा असुरेन्द्रो बलिस्तदा ॥ २१ ॥ उवाच प्रहसन्वाक्यं मन्यमानस्तमर्भकं ॥ गृध्रतां च मया दत्तां
पदेस्त्रिभिरलंकृतां ॥ २२ ॥ इत्युक्तो वा मनः प्राह प्रहसन् असुरं प्रति ॥ संकल्प्य त्रिपदां पृथ्वीं दातुमर्हसि सुव्रत
॥ २३ ॥ तथेति मत्वा बलिना सुपूजितः सवामनः कश्यपनन्दनो महान् ॥ बभौ तदानीं सहसा परेण संस्तूयमानोऽक्र
षिभिर्मुनीं द्वैः ॥ २४ ॥ तं पूजयित्वा स बलिर्दत्तुं यावत्समुत्सुकः ॥ गुरुणा कारितस्तावद्विरोचनस्तुतो महान्
॥ २५ ॥ न दातव्यं त्वया दानं विष्णवे बहु रूपिणे ॥ इन्द्रार्थमागतः संशयश्च विप्रकरोति ते ॥ २६ ॥ तस्मा
त्त्वया न पूज्यो हि विष्णुरध्यात्मदीपकः ॥ पुरा कृतमनेनैव मोहिनीरूपधारिणा ॥ २७ ॥ देवेभ्यश्चामृतं
दत्तं राहुर्येन हतौ महान् ॥ येन विद्रुग्विता देत्या कालनेमिर्हन्तो बली ॥ २८ ॥ एवं विधायं पुरुषो महात्मा य
ईश्वरो विश्वपतिः सैकः ॥ विमृश्य सर्वं मनसा महामते हिताहितं कर्तुमिहार्हसि त्वं ॥ २९ ॥ इति श्रीस्कंद
पुराणे वेदारखंडे श्रीवशाखे अष्टादशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ लोमशा उवाच ॥ एवं प्रकीर्तितो देवो गुरुणा भार्ग
वेण हि ॥ उवाच प्रहसन्वाण्या मेघध्वनिगभीरया ॥ १ ॥ त्वयोक्तं हि हितार्थं नयेत्तु क्वैव श्रुतिलोभ्यहं ॥

तदाभवत् ॥१६॥ पदद्वयेन पूर्णं जगदेतच्च चरम् ॥ विहाय तत्स्वरूपं च देवदेवो जनार्दनः ॥१७॥ पुनश्च बहुरूपी स उपविशति
 जामने ॥ तदा देवाः सगंधर्वो मुनयश्च स्थित्वा रणाः ॥१८॥ आगताश्च बलेर्यत्तं दृष्ट्वा जपति प्रभुं ॥ तत्र ब्रह्मा समागत्य
 स्तुतिं च के महामनाः ॥१९॥ जगुर्गंधर्वपतयो न नृतुश्चास्मरोगणाः ॥ विद्याधरोऽननृतुः किन्नराश्च तदाभूयः ॥२०॥
 प्रह्लादश्चागतस्तस्म्यज्ञवाटं महामनः ॥ बलेस्तेऽथैव चान्यहि देव्ये द्वाश्चागतास्वरनः ॥२१॥ एभिः सर्वैः परिवृतो जामने
 बलिमुदनि ॥ त्रिपदक्रमणेनैव गृहीतं च पदद्वयं ॥२२॥ उपविश्यामेन सोऽप्युवाच गरुडं तथा ॥ देव्यं शो बालि शो भूत्वा
 दत्तो नैनमहो मम ॥२३॥ पमेकं प्रतिभुय न ददाति सुदुर्मतिः ॥ तस्मात्तया गृहीतव्यं तृतीयं पदमवाह ॥२४॥ इत्युक्तो
 गरुडः स्तेनवामनेन महामना ॥ वैरो न विनिर्भस्य वाक्यं चेदमुवाच ह ॥२५॥ देवले किं च यामूढकृतं यजुर्गुपि
 तं ॥ अविद्यमानेऽर्थोऽपि किं ददाति परस्मिन् ॥२६॥ ओदार्येण च किं कार्यं मल्ये केन धुना ॥ इत्युक्तो बलिः शिवः स
 यमानः स्वगेश्वरं ॥२७॥ चक्ष्यमाणमिदं वाक्यं गरुडस्ततः तदाब्रवीत् ॥ समर्थोऽस्मि महापति नृकृपणो न भवाम्यहं ॥२८॥
 असमर्थोऽहं तेन कृतो नैनमहात्मना ॥ ततः प्राह बलिस्तोऽपि गरुडं श्रममहापतिः ॥२९॥ जानन्नपि च देव्यं
 द्रगुरुणा विनिवारितः ॥ विष्णवेऽपि मही प्रादास्त्वया किं विस्मृतं महत् ॥३०॥ दातव्यं तत्पदं विष्णोस्तुती

यं यस्मिन् भुतं ॥ न ददाति कथं देव्यं निरयं प्रीतपस्थितिः ॥३१॥ एमुक्तस्तदा देव्यो गरुडेन महामना ॥ नोवाच किं च देव्यं द्रः
 साधुसाधु गरुडं प्रति ॥३२॥ मन्वेनोवाच पक्षीन्द्रः कितवोसि न संशयः ॥ प्रतिग्रहां कितं मत्वा मम स्वापिनमवयं ॥
 ३३॥ तदा दासितृतीयं च पदं मे स्वापिनः कथं ॥ यत्तादृण्डामिरे मूढ इत्युक्त्या तं महारुद्रं ॥३४॥ वक्त्रं धवारुणैः पक्षैर्वि
 रोचनं सुदुतंतदा ॥ नितरां निष्ठुरो भूत्वा गरुडो जयतां वरः ॥३५॥ वक्त्रं स्वपतिमात्मो कथं विंध्या बलिः समभ्यगात् ॥ वा
 णमंके स्वमारोऽप्यवा मनस्व्या गतः स्थिता ॥३६॥ वामनेन तदा पृष्टा वेयंतन्य गतः स्थिता ॥ तदा वाचमहातेजाः
 प्रह्लादोऽस्मरुषिपः ॥३७॥ बलेः पत्नी तिसं प्रात्पाचेयं विंध्या ध्या बलिः सती ॥ प्रह्लादस्य वचः श्रुत्वा वामनो
 वाक्यमब्रवीत् ॥३८॥ विंध्या बले ब्रूहि वाक्यं किं कार्यं करवाण्यहं ॥ एवमुक्ता भगवतो विंध्या बलिरभाषत ॥
 ३९॥ विंध्या बलिरुवाच ॥ कस्माद्देवो मम पतिं गरुडेन महामना ॥ तत्कथ्यतां महाभाग त्वरेणैव जनार्दन ॥
 ४०॥ ततः प्राह महातेजा बटु वेषधरो हरिः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अनेनैव प्रदत्ता मे मही त्रिपदलक्षणा ॥४१॥
 पदद्वयेन च मया प्रातं त्रैलोक्यमेव च ॥ अनेन मम दत्तव्यं तृतीयं पदमेव च ॥४२॥ तस्मान्नय्या दाश्यावडोग
 रुडे नैव ते पतिः ॥ श्रुत्वा भगवतो वाक्यं विंध्या बलिरुवाच ह ॥४३॥ प्रतिश्रुतमनेनैव प्रदत्तं न तव प्रभो ॥
 प्रातं त्रिभुवनं देवत्वया विक्रमरूपिणा ॥४४॥ तस्मादस्मान्निबध्नीया स्वर्गं वा ह्यथवा भुवि ॥ किंचिददत्तं

द्विविधो देवदेव जगत्पते ॥ ४५ ॥ प्रहस्य भगवानाह तवाविंध्यावलं प्रति ॥ पदानि त्रीणि मे चाय दातव्यानि ममान
 चे ॥ ४६ ॥ शीघ्रं दविशा लाक्षियते मनसि वर्तते ॥ तदोवाच विभुं साध्वी त्रिविक्रममविस्मिता ॥ ४७ ॥ त्वया कु
 ता देव गुरो कमेण कान्तिता त्रिलोकी भूवनेकनाथ ॥ तथैव सर्वजगदे कबंधोदयं मस्मान्निरतु ल्यरूपिणे ॥ ४८ ॥ तस्मादि
 तापितो विस्मो ममैवै करुणो कुरु ॥ प्रीतिश्रुतानि मे भवोपदानि त्रीणि सत्तम ॥ ४९ ॥ ददाति मे पति स्तेयनात्रका
 यीव चारणा ॥ निधेहि मे पदं शीर्ष्णिहि वरप्रभो ॥ ५० ॥ द्वितीयं मे शिशो मूर्ध्नि कुरु देव जगत्पते ॥ तृतीयं च जगन्ना
 थ कुरु शीर्ष्णिपते मम ॥ एवं त्रीणि पदानि त्रातव दास्यामि केशव ॥ तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा परितुष्टो जनार्दनः ॥ उवाच श्लक्ष्ण
 यावाचा विरोन सुतं प्रति ॥ ५१ ॥ सुत त्वं गच्छ देवेंद्रमवित्तं वितुमर्हसि ॥ सर्वेभ्यः सुरसंघेभ्यश्चिरं जीवसुखी भव ॥ ५२ ॥ प
 रितुष्टो मयं हंता त्वं किं कार्यं करवाणिते ॥ सर्वेषामपि दातृणां वरिष्ठे सि महामते ॥ ५३ ॥ स्वमग्निः स्वयं चेदस्वयं वायुस्तदा स
 वरं वरय भद्रं ते सर्वकामान् दास्यमहं ॥ त्रिविक्रमेणैव सुक्तो विरोचनस्तदा ॥ ५४ ॥ विमुक्तो हि परितस्तवैष्टो देव
 देवेन चक्रिणा ॥ तदा बलिरुवाचे देवाक्यं वाक्यं विदा वरः ॥ ५५ ॥ त्वया सृष्टमिदं सर्वं जगदेतच्चराचरं ॥ तस्मा
 न्नकामये किंचित्त्वत्पारां जुं विना प्रभो ॥ ५६ ॥ भक्तिरस्तु पदां भोजेत वदेव जनार्दन ॥ भूयो भूयश्च देवेन्द्र

तव वाक्यं मम प्रीत्याहितमप्यहितं भवेत् ॥ ५७ ॥ दास्याम्यहं क्षितिं चास्मै विष्णवे बहु रूपिणे ॥ पात्री भूतो दययं विष्णुः सर्वकर्म
 वरेश्वरः ॥ ५८ ॥ येषां हृदि स्थो नित्यं हितैवै पात्रतमाधुवं ॥ यस्य नान्मासमिदं पवित्रमिह चोच्यते ॥ ५९ ॥ येन वेदाश्च यज्ञाश्च
 मंत्रतंत्रादयो ह्यमी ॥ सर्वे संपूता योति सो यो विधेः श्वरो हरिः ॥ ६० ॥ आगतः कृपया मे द्युर्वात्मा हरिरीश्वरः ॥ उधर्तुमा
 न संदेह एतज्जानी हितवतः ॥ ६१ ॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा चुकोप चरुषान्वितः ॥ भार्गवः शशुमारो भेदे ये द्रुमकवत्सला ॥
 ७॥ मम वाक्यमतिक्रम्य दातुमिच्छस्य रिंदम ॥ विगुणो भवरे मंदतस्मान्निश्रोकतां ब्रजा ॥ ८॥ एवं शशाप च तदा पर
 मार्य निष्ठं शिष्यं महामानमगाधबोधं ॥ संगंतु कामो हि महाकाविस्त्वरत्नस्वमाश्रमं पविर्मे दावांस्तु ॥ ९॥ गते तु भाग रि
 ने वेतसि न्वलिर्वैरोचनिर्महान् ॥ वामंतर्चयित्वा धर्महोस्तुं प्रचक्रमे ॥ १० ॥ विंध्यावलः समागत्य बले र्धांगमाश्रिता
 ॥ अवनिज्यवतोः पादौ प्रदत्ता विष्णवे महो ॥ ११ ॥ संकल्पपूर्वेण तदा विधिना विधिको विदुः ॥ संकल्पेनैव महता व
 बुधे भगवानजः ॥ १२ ॥ पादे केन मही व्याप्ता विष्णुना प्रभवि ॥ णुना ॥ यत्पादसंपर्कजलाच्यजाता सा पापा
 पहासलमंगलमंगला च ॥ १३ ॥ ययत्रिलोकी चकृता पवित्रा यथा च सर्वसगरात्मजा धृता ॥ यथा कर्षेदः परिपूश्च
 शो मोस्तदानीं च भगीरथेन ॥ १४ ॥ तीर्थानां तीर्थमाद्यं च गंगाख्याद्यवतारिता ॥ तद्विष्णोः पादरजसासु
 मेतं ब्रह्मणो कृतं ॥ १५ ॥ त्रिविक्रमापरोक्षान्मान्मा त्रिविक्रमो भवतु ॥ त्रिविक्रमकमाकांतं त्रैलोक्यं च

शिवभक्तिपरानित्यं ते यान्ति परमांगतिं ॥ ७२ ॥ तस्मात्सदा शिवः पूज्यः सर्वैरेवमनीषिभिः ॥ वंदनीयः कीर्तनीयो ह्यर्च
 नीयः सदा शिवः ॥ ७३ ॥ महेशं परमार्थज्ञाश्रितं यन्ति हृदि स्थितं ॥ यत्र जीवो भवत्येव शिवस्तत्रैव तिष्ठति ॥ ७४ ॥ विना
 शिवेन यत्किंचिदशिवं भवति क्षणात् ॥ ब्रह्माविष्णुश्च रुद्रश्च गुणकार्यभवा द्वयी ॥ ७५ ॥ रजोगुणान्वितो ब्रह्मावि
 ष्णुः सत्त्वगुणाश्रयः ॥ तमोगुणान्वितो रुद्रो गुणातीतः सदा शिवः ॥ ७६ ॥ लिंगरूपी महोदेवः स्यर्चनीयो मुमुक्षु
 भिः ॥ शिवात्परतरो नास्ति भुक्तिमुक्तिप्रदायकः ॥ ७७ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ ब्रह्माविष्णुश्च रुद्रश्च सगुणाः कीर्तितास्त्वया
 ॥ लिंगरूपी कथं देवो निर्गुणो सौ तथा वद ॥ ७८ ॥ त्रिभिर्गुणैर्व्योत्यमिदं चराचरं स्थाणुश्चरिण्युर्महदत्यकंच ॥
 मायामयं सर्वमिदं विभाति ॥ लिंगं विना केन कुतो विभाति ॥ ७९ ॥ यदुच्यमानं महदत्यकंच तन्न श्वरं कृतकृत्या
 न्यतस्मात् ॥ तस्माद्विमृश्य भो सूत संशयं छेत्तुमर्हसि ॥ ८० ॥ सूत उवाच ॥ व्यासेन कथितं सर्वं मस्मिन्नर्थे शुकप्रति ॥ शुकः ॥
 लिंगरूपी कथं शंभुर्निर्गुणः कथ्यते त्वया ॥ ८१ ॥ एतन्मेशयं तात छेत्तुमर्हस्यशेषतः ॥ व्यासः ॥ निर्गुणं परमात्मानं विस्थितं
 गत्स्वरूपिणं ॥ परशक्तिस्तथा ज्ञेया निर्गुणा शाश्वती सती ॥ ८२ ॥ यथा कृतमिदं सर्वं गुणत्रयविभावितं ॥ एतच्चराचरं
 विश्वं न श्वरं परमार्थतः ॥ ८३ ॥ एका एव परो ध्याता लिंगरूपी निरंतरं ॥ प्रकृत्या सहिता सर्वे त्रिगुणाश्चलयंगताः ॥ ८४ ॥
 यस्मिन्नेव ततो लिंगं लयेन कथितं पुरा ॥ तस्मात्लिंगे लये प्राप्ता पराशक्तिः कुतो परा ॥ ८५ ॥ त्रयो गुणाश्च रुद्रोक्तो यैरिदं

बन्धमेव च ॥ चराचरं महाभाग तस्मात्लिंगं प्रपूजयेत् ॥ ८६ ॥ लिंगं हि निर्गुणं साक्षाज्जानीध्वंभो ह्रिजोत्तमाः ॥ मया लिंगस्य मा
 हात्म्यं कथितं ह्रिजपुंगवाः ॥ ८७ ॥ व्यासप्रसादात्कथितं प्रज्ञानास्ति मे मेव हि ॥ महिमानं वर्णयितुं शंकरस्य महात्मनः ॥ ८८ ॥
 शंभोर्गुणानु कथनं नालंबं कुरुमापतिः ॥ शंकरः सुखदाता च उच्यमानो मनीषिभिः ॥ ८९ ॥ शर्वो हि कथ्यते विप्राः सर्वेषा
 माश्रयो हि सः ॥ शंभुर्हि कथ्यते विप्राः यस्माच्च सुखसंभवः ॥ ९० ॥ एवं सर्वाणि नामानि सार्धं कानि महात्मनः ॥ तेन
 व्याप्तं जगत्सर्वं शंभुना परमेश्विना ॥ ९१ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ यदा दाक्षायणी चाग्नेोपनिता यज्ञकर्माणि ॥ दक्षस्य च महाभा
 गतिरोधानगता सती ॥ ९२ ॥ प्रादुर्भूता कदा सूत कथितान त्वया धुना ॥ पराशक्तिर्महेशस्याभिलिता च कथं पुनः ॥ ९३ ॥
 एतत्सर्वं महाभाग पूर्ववृत्तं च तत्त्वतः ॥ कथनीयं त्वया स्माकं नान्यो वक्ता स्तिकश्चन ॥ ९४ ॥ सूत उवाच ॥ यदा दाक्षायणी
 ब्रह्मन्तिरोधानगता सती ॥ विनाशतया महेशोपनिता परमंतपः ॥ ९५ ॥ लीलागृहीतवपुषा पर्वते हिमसंज्ञिके ॥
 भृंगिणा सह विश्वेशो नंदिना च तथैव च ॥ ९६ ॥ तथा चंडेन मुडेन तथा न्येर्बहुभिर्वृतः ॥ शतकोटिगुणैरेते गणेश्वपरि
 वारितः ॥ ९७ ॥ गणानां चैव कोट्या च तथा षष्टि सहस्रकैः ॥ एवं तत्र गणैर्देव आवृतो वृषभध्वजः ॥ ९८ ॥ तपोजुषाणः
 सहस्रा महात्मा हिमालये स्यात्तस्तदानीं ॥ गणैर्वृतो वीरभद्रप्रधानैः सकेवलो मूलविद्याविहीनः ॥ ९९ ॥ एतस्मिन्

स्कं केशः

नरेदेत्याः प्रादुर्भूता ह्यविद्यया ॥ विष्णुना हि बलिर्बल्यस्तदा ते वै महाबलाः ॥ १०० ॥ जाना इतस्ततो विप्राः इन्द्रो पदवकारकाः ॥
कालस्वंजामहोरौद्राः कालकेयास्तथा परे ॥ १०१ ॥ निवातकचचा सर्वे वटालकसंज्ञिकाः ॥ अन्ये च बहवो देव्याः प्रजासंहा
रकारकाः ॥ १०२ ॥ तारको नमुचेः पुत्रस्तपसा परमेणा हि ॥ ब्रह्माण्तोषयामास ब्रह्मा तस्य तु तोषवै ॥ १०३ ॥ वरान् ददौ यथेष्टं
श्वत्तारका यदुरात्मने ॥ वरान् दृणीष्वभ इते सर्वकामान् ददौ मिते ॥ १०४ ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ॥ वरयामा
स च तदा वरान् लोकभया बहान् ॥ १०५ ॥ यदि त्वं मे प्रसन्नोसि अजरामरतां विभो ॥ देहि मे यदि दातासि ह्यजेयत्वं तथैव
च ॥ १०६ ॥ एवमुक्तस्तदा ब्रह्मा तारकेण दुरात्मना ॥ उवाच प्रहसन् वाक्यममरत्वं कथंचन ॥ १०७ ॥ जातस्य हि ध्रुवं मृत्यु
रेवं जानीहि तारक ॥ प्रहस्य तारकः प्राह ह्यजेयत्वं प्रदेहि मे ॥ १०८ ॥ ब्रह्मा उवाच ॥ हे तारक महाप्राज्ञ अजेयस्त्वं न संशयः ॥
विना भर्तुः केण देत्येन्द्र ह्यजेयस्त्वं भवि ॥ १०९ ॥ तच्छ्रुत्वा ब्रह्मणो वाक्यमवदत्त तारको स्फुरः ॥ अजेयो हं च सर्वेषां भर्तुः केण विना
प्रभो ॥ ११० ॥ जातो हं देवदेवेश प्रसादान्न वसं प्रति ॥ एवं लब्धवरो भूत्वा तारको हि महाबलः ॥ १११ ॥ प्रजानां कर्तृत्वं च
क्रेत्यस्मरेत् परिवारितः ॥ देवैः सह दुरात्मा सोऽयुः स च क्रेमहाबलः ॥ ११२ ॥ मुचुकुन्दं ब्रह्मणोऽपि समाश्रित्य देवा विजयि नो भ
वन् ॥ पुनः पुनश्च कुर्वाणाः संग्रामं तारकेण हि ॥ ११३ ॥ मुचुकुन्दं ब्रह्मेणैव जयमाप्नुः स्फुरास्तदा ॥ किमस्माभिर्युध्यमानै

अ० ८

प्यसि

भक्तिर्भवतु नृणां श्रवती ॥ ५६ ॥ एवमभ्यर्चितस्तेन भगवान् भूतभावनः ॥ उवाच परमप्रीतो विरोचनमुत्तं प्रति ॥ ५७ ॥ श्रीभगवा
नवाच ॥ बले च संसृता रं या हिता तिसंबंधिभिर्दत्तः ॥ एवमुक्तस्तदा तेन ह्यस्फुरो वाक्यमब्रवीत् ॥ ५८ ॥ सुतले किं नु मे कार्यं दे
वदेव वदस्व मे ॥ तिष्ठामि तव सान्निध्ये नान्यथा वचनं मम ॥ ५९ ॥ ततः प्राह हृषीकेशो बलिं च कृपयान्वितः ॥ अहं बलं वस
स्तप्रीपस्ते भवानि स तलं बले ॥ ६० ॥ दूरिष्ठितस्तव विप्रो निवसामि निहं मखिद्यतामसु रवर्यवलेष्टुषु च ॥ वाक्यं
तु मे वरमहो वदस्तवा द्यवैकुण्ठवासि भिरलं च हवामिते इ ॥ ६१ ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य विष्णोरमितने जतः ॥ जगाम सुत
लं स द्यो ह्यसुरैः परिवारितः ॥ ६२ ॥ तदा पुनश्च तेनैव बाणमुखेन सत्त्वरं ॥ वसमानो महाबाहुर्दातुं गं परमागतिः ॥ ६३ ॥
त्रैलोक्ये याचका एव सर्वे जग्मुर्वलिं प्रति ॥ दूरिष्ठितस्तस्य विष्णुः प्रददौ मनसं पितं ॥ ६४ ॥ भुक्ति कामाश्च यैः केचि
न्भुक्ति कामास्तथा परे ॥ येषां यदोचते विप्रारत तेभ्यश्च यच्छति ॥ ६५ ॥ एवं विप्रो बलिं लीतः प्रसादाच्छंकरस्य च ॥
पुरा हि कितवने वयदूतं परमात्मने ॥ ६६ ॥ अशुचिं भूमिमासाद्य गंधपुष्पादिकं तदा ॥ पतितं चार्पितं तेन शिवाय परमात्म
ने ॥ ६७ ॥ किंपुनः अध्या भक्त्या चार्पयंति महेशितुः ॥ गंधपुष्पफलं तोयं तेषां तिसृषु शिवसंनिधिं ॥ ६८ ॥ शिवात्परतरा नास्ति
पूजनीयो हि भो द्विजाः ॥ ये च मूकास्तथा चांधाः पंगवो ये जडास्तथा ॥ ६९ ॥ जना जातिविहिनाश्च चंडाद्याः श्वेचचाहमी ॥ श्व

रमयादिनिरंतरं ॥१४॥ भवितव्यमिति स्मृत्वा गतास्ते ब्रह्मणः पदं ॥ ब्रह्मणः स्वागतो भूत्वा ह्यब्रुवन्स्ते सवासवाः ॥ १५
देवा उचुः ॥ बलिना सह पाताल आस्ते सोमधुसूदनः ॥ विष्णुं विनावयं सर्वे वृथा वैधातिताः सुराः ॥ १६ ॥ देवैर्देवैस्तु महा
भाग त्रास्तु महसिनो भवान् ॥ तदानभोगतावाणी प्राह सर्वमिरान् प्रति ॥ १७ ॥ हे देवाः क्रियतामाशु मम वाक्यं तु तत्त्व
तः ॥ शिवात्मजो यदा देवा भविष्यति महाबलः ॥ १८ ॥ युध्येन्त तारकं देवाः हनिष्यति न संशयः ॥ केनोपायेन भग
वान् त्रां भुः सर्वगुहा शयः ॥ जाया परिग्राहं देवाः यथा कुर्यात्तथैव च ॥ १९ ॥ क्रियतामाशु यत्नो वै भवद्भिर्नान्यथा वचः ॥ २०
श्रुत्वा नभोगतावाचं देवाः सर्वे हिमालयं ॥ हृहस्पतिं पुरस्कृत्य गत्वा सर्वे ब्रुवन् वचः ॥ २१ ॥ हिमालय महाभाग सर्वदेवस
माश्रय ॥ तस्मात्सर्ववयं यातामहे इति सहिता विभो ॥ २२ ॥ लोमरा उवाच ॥ एवमभ्यर्थितो देवैर्हिमवान् गिरिस्तमः ॥ उवा
च प्रहसनं देवान् वाक्यं वाक्यविशं वरः ॥ २३ ॥ महेंद्रमुद्दिश्य तदा उपहाससमन्वितः ॥ हे देवाश्चक्षमायूयं अक्षमाश्च वयं सु
राः ॥ २४ ॥ किं कुर्मस्वकार्यं न तारकस्य वधं प्रति ॥ पक्षयुक्ता वयं देवाः यदि स्यामहं विभुजः ॥ २५ ॥ तदा वयं हनिष्यामस्ता
रकं च संबोधय ॥ अचलो हं विपक्षश्च किं कार्यं करवाणि वः ॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सर्वे देवास्तदा ब्रुवन् ॥ सर्वयूयं वयं चैव
न समर्था वधं प्रति ॥ २६ ॥ तारकस्य महाभाग एतत्कार्यं विचिंत्यतां ॥ येन साध्यो भवेद्भुक्त तारको हि महाबलः ॥ २७ ॥

स्कं. केदा. तदोवाचमहाभागः हिमवानूवेस्करान्प्रति॥ केनोपायेन नो देवास्तारकं घातयाम्यहं॥३९॥ कथयंतु जेवेनैव कार्यं त
करवाण्यहं॥ तस्मै देवेः प्रकथितं सर्वमेतद्वाण्या प्रोक्तं यत्पुरा कार्यं हेतोः॥३०॥ श्रुतं तदा गिरिणा वाक्यमेतत्प्रोवाच हं
हिमवान्पर्वतोपि॥ शिवस्य पुत्रेण च धीमता तदा बध्यो दैत्यः स्तारको यंदुरात्मा॥३१॥ तदा सर्वस्करकार्यं शुभं स्याद्वा
ण्या प्रोक्तं सत्यमेतत्तु भवेच्च॥ तस्मात्प्रयत्नः क्रियतां भवद्भिर्यथा महेशः कुरुते परिग्रहं॥३२॥ कन्या यथा तस्य शि
वस्य योग्या निरीक्ष्यतामाशुस्मरेरिदानीं॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा प्रहस्योत्सुकरास्तदा॥३३॥ जनितव्या त्वया
कन्या शिवार्थं कार्यं सिध्यये॥ स्कराणां च गिरिवाक्यं कुरु शीघ्रं महामते॥ आधारस्त्वं हि देवानां भविष्यसि न सं
शयः॥ एवं स्कराणां वचनं श्रुत्वा तु हिमवान्गिरि॥३४॥ पत्नीं मे नांच पप्रच्छ स्करकार्यं त्वं रान्वितः॥ जनितव्या च
कन्यैकामेनेकार्यार्थं सिध्यये॥३५॥ देवानां क्रुषीणां च तथैव च तपस्विनां॥ केषां प्रियं न भवति कन्याजननमेव च३६
तथापि जनितव्या च कन्यैका हि वरानने॥ प्रहस्य मेना प्रोवाच स्वपतिं च वरानना॥३७॥ यदुक्ता भवता वाक्यं श्रु
यतां तु मया धुना॥ कन्या सदा दुःख करी महामते स्त्रीणां सदा शो करी महामते॥ तस्माद्दिमृश्यस्व चिरं स्वयमेव बु
ध्या यथा हितं तत्त्वरितं वदस्व॥३८॥ हिमवांस्तदुपश्रुत्य प्रियाया वचनं महत्॥ उवाच वाक्यं मेधावी परोपकरणा

वत्समागतो दृष्टुं नंदिना सो निवारितः ॥ द्वारि स्थितेन स्तुधिया क्षणमात्रं स्थिरो भवत् ॥ ४॥ पुनर्विज्ञापयामास नंदिनं
 हिमवान् गिरिः ॥ विज्ञाद्यो नंदिना शंभुरचलो दृष्टुमागतः ॥ ५॥ तदा कर्ण्य च चस्तस्य नंदिनः परमेश्वरः ॥ आनयस्व गि-
 रिन्वात्र नंदिनं वाक्यमब्रवीत् ॥ ६॥ तथेति मत्वा नंदिनी पार्वत्या सहितं गिरिं ॥ आनयामास चाभ्याशे शंकरं लोक-
 शंकरं ॥ ७॥ दृष्ट्वा तदानीं सकलेश्वरं विभुं तपोजुषाणं विनिमीलितेक्षणं ॥ कर्पादिनं चंद्रकला विभूषितं वेदां वैद्यं त-
 परमासने स्थितं ॥ ८॥ ववंदन्तीष्णा च तदा हिमाचलः परां मुहं प्रापदहीनसत्त्वः ॥ उवाच वाचक्यं जगदेकमंगलं हि-
 मालयो वाक्यविदां वरिष्ठः ॥ ९॥ सभा ग्योहं महादेव प्रसादात्तव शंकर ॥ प्रत्यहं चागमिष्यामि दर्शनार्थं तव
 प्रभो ॥ १०॥ अनयो सह देवेश अनुज्ञा दातुमर्हसि ॥ श्रुत्वा तद्वचनं तस्य स देवो भक्तवत्सलः ॥ ११॥ आगतं व्यं-
 यानित्यं दर्शनार्थं ममाचल ॥ कुमारी च गृहे स्थाप्या नान्यथा मम दर्शनं ॥ १२॥ अचलः प्रत्युवाच देव गिरि शं-
 तकंधरः ॥ कस्मान्मया प्रयासार्थं नागनयनं दुर्लभं ॥ १३॥ अचलं चाब्रवीत् शंभुः प्रहसन् वृषभध्वजः ॥ इयं कुमा-
 री स्तु श्रोणी तन्वी चारु प्रभाषिणी ॥ १४॥ नानीतव्या मत्समीपे वारया मिषुनः पुनः ॥ एतद्ब्रुवा वचनं तस्य शं-
 भो निरामयं निस्पृहं निष्कलं च ॥ १५॥ तपस्विनोक्तं वचनं निशम्य उवाच गौरी प्रहसन्ती तदानीं ॥ गौर्युवाच ॥ तपस्व-
 क्यान्वितः शंभो करोषि विपुलं तपः ॥ १६॥ तव बुद्धिरियं जातौ तपस्तप्तुं महात्मनः ॥ कस्त्यं का प्रकृतिः स्तु-

त्मा भगवान् तद्दिमृत्प्रता ॥ १७॥ विना प्रकृत्या च कथं लिङ्गरूपी महेश्वरः ॥ अर्चनीयो सिध्ये यो सिध्यात्वा सर्वविभूत्रयतां ॥ १८॥
 पार्वत्यास्तद्वचं श्रुत्वा महेशो वाक्यमब्रवीत् ॥ तपसा परमेणैव प्रकृतिना त्रायाम्यहं ॥ १९॥ प्रकृत्यारहितः शंभुरहं तिष्ठामि त-
 लतः ॥ तस्माच्च प्रकृतेः सद्भिर्न कार्यः संग्रहः क्वचित् ॥ २०॥ पार्वत्युवाच ॥ यदुक्तं परया वाचा वचनं शंकर त्वया ॥ सा च-
 किं प्रकृतिर्न स्यादतीतस्तो भवान् कथं ॥ २१॥ एतन्निशम्य वक्तव्यं तत्त्वतो हियथा तथं ॥ प्रकृत्या सर्वमेतच्च बध्ममस्ति
 निरंतरं ॥ २२॥ तस्मात्त्वयानवक्तव्यं न वाच्यं च कथं च न ॥ यदुष्णेन तपि यदस्मासि यच्च पश्यसि शंकर ॥ २३॥ तत्सर्वं
 प्रकृतेः कार्यमिथ्या वादो निरर्थकः ॥ प्रकृतेः परतो भूत्वा किमर्थं तप्यते तपः ॥ २४॥ त्वया शंभो धुना ह्यस्मिन् गिरौ हिमव-
 ति प्रभो ॥ प्रकृत्या लिङ्गितोऽसित्वं न जानासीह शंकर ॥ २५॥ वाग्वादेन च किं कार्यं अस्माकं तव च प्रभो ॥ प्रकृतेः परतो
 सित्वं यदि सत्यं वचस्तव ॥ २६॥ तर्हि त्वयानर्थाः कार्या मां दृष्ट्वा शंकर प्रभो ॥ प्रहस्य गिरौ देवो भगवान् प्रत्यभाष-
 त ॥ २७॥ श्रीशिवः ॥ प्रत्यहं कुरु पूजां मे गिरिजे चारुभाषिणी ॥ इत्येवमुक्त्वा च शिवस्तदानीं हिमालयं वाक्य-
 मिदं बभाषे ॥ २८॥ अत्रैव सोहं तपसा परेण चरामि भूमौ परमार्थभावः ॥ तपस्तप्तुं ममानुज्ञा दातव्या पर्वताधिप ॥ २९॥
 अनुज्ञया विना किंचित् तपस्तप्तुं न पार्यते ॥ एतद्ब्रुत्वा वचस्तस्य देवदेवस्य शूलिनः ॥ ३०॥ प्रहस्याहमवान् शंभुं

द्वंचनमब्रवीत् ॥३१॥ त्वदीयं हि जगत्सर्वं सदेवास्तरमानुषं ॥ किमद्याहं महादेव तृष्टो भूत्वा ददामि ते ॥३२॥ एवमुक्त्वा
 हिमवता शं करो लोकशंकरः ॥ शंकरेणाभ्यनुज्ञातः स्वगृहं हिमवान् ययौ ॥३३॥ सार्धं गिरिजया सोऽपि प्रत्यहं दर्शने
 स्थितः ॥ एवं कतिपयः कालो भूदुपानतयोस्तयोः ॥३४॥ स्मृता पित्रोऽश्वतत्रैव शं करोदुरतिक्रमः ॥ पार्वतीं प्रतितत्रैव नि
 तामापेदिरेस्कराः ॥३५॥ ते चित्यमानाश्च स्फुरास्तदानीं कथं महेशो गिरिजां समेष्यति ॥ किं कार्यं मदैव वयं च कुर्मो वृ
 थ हस्यते तत्कैयस्वमाचिरं ॥३६॥ बृहस्पतिरुवाच दं महेंद्रं मतिः सहचः ॥ एवमेव त्वया कार्यं महेंद्रं श्रूयतां हितं त्वं ॥३७॥
 एतत्कार्यं मन्मथेनैव राजन्नान्यः समर्थो भविता त्रिलोके ॥ विष्णावितुं तापसानां मनांसितस्मात् त्वया प्रार्थनीयो
 हि मारः ॥३८॥ गुरोर्वचनमाकर्ण्य आह्वयन् महं हरिः ॥ उवाचानादा जगामा यमहनः कार्यसाधकः ॥३९॥ रत्या
 समेतः सह माधवेन स पुष्पधन्वा पुरतः सभायां ॥ महेंद्रमागम्य च प्राह वाक्यं सगर्वितं लोकमनोहरं च ॥४०॥ अ
 हमाह्वानितः शक्रकस्माद्गिरिजान्धीपते ॥ किं कार्यं करवाण्यद्य कथ्यतामविलंबितं ॥४१॥ मम स्मरणमात्रेण विभ्रष्टा
 हितपस्विनः ॥ त्वमेव जानासि हरे मम वीरस्य विक्रमं ॥४२॥ मम वीर्यं हि जानाति शक्तिपुत्रः पराशरः ॥ एते चान्ये च
 ऋषयो भृगवाद्या बहवो ह्यर्मा ॥४३॥ गुरुरेव हि जानाति भार्या सोऽच्यमेव च ॥ तस्यां जानो भरहाजो गुरुणा सकृतो

नितं ॥४०॥ येन येन प्रकारेण परेषां सुखजीवनं ॥ भविष्यति च तत्कार्यं धीमता पुरुषेण हि ॥४१॥ स्त्रिया हि तद्विहितं कार्यं
 परोपकरणं शुभे ॥ एवं प्रवर्तिता तेन गिरिणामहिषी तदा ॥४२॥ ततो दधार सा कन्या मेना भाग्यवती सती ॥ महाविद्यां म
 हा मायां महालक्ष्मीं स्वतृपिणीं ॥४३॥ रुद्राणीं भद्रकालीं च अंबां दाक्षायणीं तथा ॥ तां विभ्रतीं महाभागज्वरे परमेश्व
 रीं ॥४४॥ बभूव सा विशालाक्षी मेनान्चारुविलोचना ॥ स्मृतिं च लुप्तदेवा ऋषयो यक्षकिं नरोः ॥४५॥ मेनाया
 याः भूरि भाग्यास्तदा हिमवतो गिरेः ॥ एतस्मिन्तरे जानाति गिरिजानामनामतः ॥४६॥ प्रादुर्भूता तदा देवी सर्वपांचस्फ
 रप्रदा ॥ देवदुंदुभयो नेदुर्ननुतुश्चाक्षरोगणाः ॥४७॥ जगुर्गंधर्वपतयानुष्टुबुः सित्यचारणाः ॥ पुष्पवर्षणमह
 ताववर्षुर्विबुधास्कराः ॥४८॥ तदा प्रसन्नमभवत्त्रैलोक्यं सर्वमेव च ॥ यदा हि जानाति गिरिजामहासती तदैव देवताभ
 यमापुश्च सर्वे ॥४९॥ प्राप्ता मुदं देवगणामहर्षयः सचारणाः सित्यगणास्तथैव ॥५०॥ इति श्रीस्कंदपुराणे केदा
 रखंडे शैवशास्त्रे एकोनविंशोऽध्यायः ॥ ॥ लोमश उवाच ॥ वर्धमाना तदा कन्या सा शक्तिं लोकपूजिता ॥ अ
 ष्टवर्षा यदा जाता हिमालयगृहे सती ॥१॥ महेशो हिमवदोण्यां तताप परमंतपः ॥ सर्वैर्गणैः परिवृता वीरभद्रा
 दिभिस्तथा ॥२॥ एवंपो जुषाणे च महेशो हिमवान् गिरिः ॥ तत्पादपल्लवं दृष्टुं पार्वत्या सह बुद्धिमान् ॥३॥ या

रु ह्यसौ ॥ ४६ ॥ भरद्वाजो महाभाग इत्युवाच गुस्तदा ॥ मम वीर्यं च शौर्यं च सम्यक् जानात्य यंत्राशी ॥ ४७ ॥ सूर्यो विजानाति ह
 रे किं बहु त्वा प्रजापतिः ॥ जानाति मम वीर्यं च शौर्यं चैव विशेषतः ॥ ४८ ॥ क्रोधो हि मम बंधुश्च महाबल पराक्रमः ॥ उमाभ्यां
 द्वा वितं विश्वं जंगमा जंगमं महत् ॥ ४९ ॥ ब्रह्मादिस्तं व पर्यंतं क्वा वितं स चरान्चरं ॥ स प्रोक्तवचनं तस्य श्रुत्वा इंदोभ्यभाषत ॥ ५० ॥
 पुरा कृतं त्वया यच्च तन्न वान्यं कथं चन ॥ वयं सर्वे त्वया सर्वे जितास्मस्तद्गुरुपिणः ॥ ५१ ॥ मदनत्वं समर्थोसि अस्मान् जेतुं स
 देव हि ॥ महेश प्रतिगच्छाश्रुस्वरकार्यार्थं स्थिये ॥ ५२ ॥ पार्वति हितं शंभुं कुंचाथ महामते ॥ एवमभ्यर्थितो देवैर्मदनो विश्वमो
 हनः ॥ ५३ ॥ जगाम देव कार्यार्थं मत्सरोभिः समन्वितः ॥ ततो जमाश्रु महाधनुर्धरो विस्कार्य चापं कुसुमान्वितं महत् ॥ ५४ ॥ तथै
 व बायांश्च मनोरमांश्च प्रगृह्य वीरो भुवने कजेता ॥ तस्मिन् हि मादौ प्रतिदृश्यमानो बभौ स्मरो युत्थ कृतां वरिष्ठः ॥ ५५ ॥ रत्या
 समेतो मधुमाधवाभ्यां विजेतुं कामो यपि नाकपाणिः ॥ स प्रविश्य त्वरं न्नैव मत्सरोभिः समन्वितः ॥ ५६ ॥ तत्रागता तदारंभा
 उर्वशी पुंजिकस्तुला ॥ प्रश्लोचामिश्रकेशी च सुभगा च तिलोत्तमा ॥ ५७ ॥ अन्याश्चैवं विधायाताः साहाय्ये मदनस्य च ॥ अ
 भ्युत्थानगताः सर्वे मदनेन विमोहिताः ॥ ५८ ॥ भृंगिणा च हृत्तारंभान् चेंडेन च तथोर्वशी ॥ मेनका वीरभेदेण मुंडेन पुंजिकस्तुला ॥ ५९ ॥
 तित्तमादयस्तत्र संवृताः स्वगणैस्तदा ॥ उन्मत्तभूतेर्बहुभिस्त्रपांस्त्यक्ता मनीषिभिः ॥ ६० ॥ अकाले कोकिलाभिश्च व्याममा
 सीन् नभस्तुलं ॥ अशोकाश्च पकाश्चूना यूथिकाश्च कदंबकाः ॥ ६१ ॥ नीपाः प्रियालाः पनसारा जट्टाश्च रायणाः ॥ दाक्षव

त्या
 गा

लो

ल्यः प्रहृष्टयते बद्धलानागकेसराः ॥ ६० ॥ तथा कनककेतव्यो भ्रैरैरुपशोभिताः ॥ मत्तैर्मदनसरोहहंसाभिः कलहंकाः ॥ ६१ ॥ करे
 शुभिर्गजाश्वासनमयूराभिः शिखंडिनः ॥ निकामं यत्पुरा ह्यासीत् त्रिवर्षं जैर्गुणैः ॥ ६२ ॥ अकस्मान्मत्तभूतैरिह कथं जातविमृश्य च ॥ शैला रोहि
 महोत्तेजानंदी ह्यमितविक्रमः ॥ ६३ ॥ रक्षाविधानं कृतवान् परमेश समाधिना ॥ निश्चलत्वं गताः सर्वगणाश्वासनशुचिचिताः ॥ ६४ ॥ परस्परं
 रं प्रपायुक्ताः विजोक्ता सन्नवाहु-मुखाः ॥ एतस्मिन् न तरेतत्र मदनो हि धनुर्धरः ॥ ६५ ॥ पंचबाणान् समारोप्य स्वकीयधनुर्विस्तृतः ॥ तरेच्छाया
 समाश्रित्य देवसर्वभिधस्य च ॥ ६६ ॥ निरीक्ष्य शंभुं परमासने स्थितं तपोनुषाणं परमासने स्थितं ॥ गंगाधरं नीलतमालकं कपर्दिनं चंद्रक
 लावतं सं ॥ ६७ ॥ भुजंगभोगार्पितसर्वगात्रं पंचाननं सिंहविशालविक्रमं ॥ कर्पूरगौरं परमश्रिया नितं तं वेधु कामो मदनस्तरस्वी ॥ ६८ ॥ दुरास
 दं दीप्तिमतां वरिष्ठं महेशमुग्रं सहमाधवेन ॥ आवच्छिन्नं वेधु कामस्तरस्वी तावद्यतागिरिजा विश्वमाता ॥ ६९ ॥ सस्त्रीजनेः संवृता पूजनाभं स
 दाशिवं मंगलं मंगलानां ॥ कनककुसुममालां संधेनीलकंठं शिवममरमनोत्तं दुर्लभं सातदानीं ॥ स्मितविकसितनेत्राचारुव
 क्रं त्रिनेत्रं सकलजनजनित्री च क्षमाणा बभूव ॥ ७१ ॥ तावद्विद्युः शरेणैव मोहिन्या रव्येन सत्वरं ॥ विध्यमानस्तदा शंभुः शनैरुन्मील्य
 लोचने ॥ ७२ ॥ ददर्श गिरिजां देवः सागरः शशिनः कला ॥ चारुप्रसन्नवदनां विंबोष्ठीं सुस्मितां सती ॥ ७३ ॥ स हि जां सकस्मितां तन्वीं वि
 शालवदनो ज्वला ॥ गौरी प्रसन्नमुद्रां विश्वमोहनमोहिनीं ॥ ७४ ॥ यथा त्रिलोकरचना कृता ब्रह्मादिभिः सह ॥ उत्तिष्ठति पातनावधौ
 हरणाय क्लेशैः कल्याणः सत्वरजस्तमांसि ॥ सा वै भवेन ददृशुः पुरतः स्थितेयं संमोहिनीं सकलमंगलमंगलैका ॥ ७५ ॥ तां निरीक्ष्य
 भवो देवा गिरिजां लोकपावनीं ॥ मुमोह दर्शनात्तस्या मदनेन वशीकृतः ॥ विस्मयोत्कुल्लनयनो बभूव सहसा शिवः ॥ एवं विलो
 क्यमानो सो देवदेवो जगसति ॥ ७६ ॥ मनसा दूयमानेन ददमाह सदा शिवः ॥ अनयमोहितः कस्मात्स्वतंत्रो हं निरामयः ॥ ७७ ॥

कामोहि नरकोयेव सर्वेषां प्रणिनांध्रुवं ॥ दुःखस्तीत्यनंगो यं जानीध्वं भ्रमभाषितं ॥ ९३ ॥ तारकोपि दुराचरो निष्कामो हि भविष्यति ॥ विना कामे च नैकं कथं पापमाचरते नरः ॥ ९४ ॥ तस्मात्कामो मया दग्धः सर्वेषां शांतिहेतवे ॥ युष्माभिर्निर्जितः सर्वैरस्करेभ्यः सर्वैर्मिः ॥ ९५ ॥ अन्ये प्राणिभिरैवात्र तपसे ध्रियतां भवः ॥ कामकोपविहीनं च जगदेतन्मया कृतं ॥ ९६ ॥ तस्मादनंगं बुदायिनं बजीवयाम्ययस्करः प्रतीक्ष्यतां ॥ ९७ ॥ निरंतरं चालस्करवप्रा बोधमानं दस्यं स्ममहत्प्रकाशं ॥ ९८ ॥ एवमुक्तास्तदा देवाः शंभुना परमेष्ठिना ॥ उचुर्महर्षयः सर्वे शंकरं लोकशंकरं ॥ ९९ ॥ यदुक्तं भवता शंभो परं श्रेयस्करो हितः ॥ किंतु वक्ष्यामहे देव श्रूयतां चावधार्यतां ॥ १०० ॥ यया स्पृष्टमिदं विश्वं निष्कामो हि भवान्परः ॥ तस्मात्प्रकृत्या चरितं कामकोपसमन्वितं ॥ १०१ ॥ एतत्सर्वं कामरूपं सकामः केन हन्यते ॥ कथं त्वया त्ययं दग्धः कामो हि दुरतिक्रोमः ॥ १०२ ॥ येन संघटते विश्वं कामेन परिपात्यते ॥ कामेनोत्पद्यते विश्वं तस्मात्कामो महाबलः ॥ १०३ ॥ समर्थं हि समर्थत्वादसमर्थं करिष्यति ॥ ऋषिभिश्चैव मुक्तो सो द्विगुणं रोषमास्थितः ॥ १०४ ॥ चक्षुषा च तृतीयेन दग्धः कामो हरस्तदा ॥ मुनिभिश्चारणैः सिल्ले गणैश्च विविधैस्ततः ॥ १०५ ॥ शिवश्च वेदिनो रुद्रः पिनाकी चूषवाहनः ॥ मारं तथा विदेधे दग्धात्यका तं पर्वतरुपा ॥ १०६ ॥ हिमाचलं च तं सद्यस्तिरोधानगतो भवन् ॥ तिरोधानगतं देवं वीक्ष्य दग्धं च तद्वनं ॥ १०७ ॥ स को किलं स च तं च स भंगं सह चंपकं ॥ तथैव दग्धं मदनं विलोक्य रत्या विलापं च तदा मनश्चिनी ॥ १०८ ॥ स बाष्प

कंठी मदनं विमृश्य कथं सरुद्रो वशगो भवेन्मम ॥ एवं विमृश्य स्फुरिं गिरिजा तदानं संमुत्पतीत्यपि सती च तदा बभौष ॥ १०९ ॥ संमुत्पमानो चरितं निरीक्ष्य सती महा रूपवती मनश्चिनी ॥ भाविषादं कुरु सरबी मदनं जीवयाम्यहं ॥ ११० ॥ त्वदयं नो विशालाक्षितपसारा धयाम्यहं ॥ एवमाश्वासिता सा धीपावंत्यारतिरंजसा ॥ १११ ॥ तपस्तपापसमहसतिं प्रालुक्कमध्यमा ॥ मदनो यत्र दग्धश्च रुद्रेण परमेष्ठिना ॥ ११२ ॥ तप्यमानां रतितत्र ददृशे नारदस्तदा ॥ उवाचा गत्य सहसा ॥ कामिनी रतिकामुका ॥ ११३ ॥ कस्यासित्वं विशालाक्षि केन वा तप्यते तपः ॥ तरुणी रूपसंपन्नोऽसौ भाग्येन परेणाहि ॥ ११४ ॥ नारदस्य च चः श्रुत्वा रोषेण महा तावता ॥ उवाच वाक्यं मधुरं किंचिन्निष्ठुरमेव च ॥ ११५ ॥ रतिरुवाच ॥ नारदोऽसि मया ज्ञातः कुमारस्तु न संशयः ॥ परस्त्रीणां दर्शनं च कर्तुं नार्हसि स्रजत ॥ ११६ ॥ यथा गतेन मा गेण गच्छ ध्वं मा विलंबितं ॥ वटो किंचित्तजानासि केवलं मूर्ख एव च ॥ परस्त्री कामुकाः शूद्राः विटाः श्वसिनिनस्तथा ॥ ११७ ॥ तथा त्वधर्मिणः शूद्रास्तेषां मध्यममणीः ॥ एवं निर्भस्मि तो रत्या नारदो मुनि सत्तमः ॥ ११८ ॥ जगामाकाशमार्गेण देवर्षिरमितकृतिः ॥ निरीक्ष्यमाणो पितृदासं वंतां ज्ञानचक्षुषा ॥ ११९ ॥ जगाम त्वरितेनैव शंवरं देवपुंगवं ॥ शशंसं देत्य राजाय दग्धं मदनमेव च ॥ १२० ॥ रुद्रेण कोपयुक्तेन तस्य भार्या मनश्चिनी ॥ तामानय महा जाग जायौ कुरु महाबल ॥ १२१ ॥ अतीव रूपसंपन्नाया आनीता स्त्रियस्त्वया ॥ तासां मध्ये रूपवती रतिः सामदनप्रिया ॥ १२२ ॥ एवमाकर्ण्य वचनं देवर्षेर्भावितात्मनः ॥ जगाम सहसा तत्र यत्रा स्त शूभलक्षणा ॥ १२३ ॥ तां हृत्वा थ विशालाक्षी रतिं मदनमोहिनी ॥ उवाच प्रहसन्वाक्यं शंभरो देवकंठकः ॥ १२४ ॥ एहितान्विमया सार्धं राजभोगान्यथेप्सितान् ॥ भुंक्ष्व देवी प्रसादान्मेतपसा किंप्रयोजनं ॥ १२५ ॥ एवमुक्ता तदा तेन शंभुरेण दुरात्मना ॥ उवाच तन्वी मधुरं महिषी मदनस्य सा ॥ १२६ ॥ विधवा हं महाबाहो एवं वक्तुं न चाहं सि ॥ राजा त्वं सर्वदेसानां लक्षणेः परिवारितः ॥ एतत्तु वचनं श्रुत्वा शंभु

रः काममोहितः ॥ २८ ॥ गृहीत्वसौक्यं तस्यास्तदास्त्वनिवारितः ॥ विमृश्य मनसा सर्वमजेयत्वं च तस्यैव ॥ मास्त्वृश्यत्वं चरेत्तदप्रमत्तस्य शजे
 नहि ॥ २९ ॥ संपर्केणैव दग्धो सिनात्रकार्या विचारणा ॥ ततः प्राह महातेजाः शंबरः प्रहसन्निव ॥ विभीषिकाभिर्विक्रुभिर्मोभीषयसि
 भामिनि ॥ ३० ॥ गच्छ शीघ्रं मया सार्धं बाहू तया किंप्रयोजनं ॥ इत्थं च्यमानेन तदानीं तासां प्रसन्नं रतिः ॥ स्वपुरं परमंतन्वी शंबरं
 कृतामहानसाध्यक्षानाम्नामायावतीति च ॥ ३१ ॥ ऋषय उचुः ॥ पार्वत्या च प्रतिज्ञातं मदना नयनं प्रति ॥ शंबरं
 कृतामहानसाध्यक्षानाम्नामायावतीति च ॥ ३२ ॥ अत उर्ध्वं तदा स्त किं जातं तत्र वर्ण्यतां ॥ स्तः ॥ गतं सदा शिवं दग्धं दग्धामदनमोजसा ॥
 पार्वती तपसा युक्ता स्थिता तेनैव भामिनी ॥ तत्रागता तदा मेना यत्र सा पार्वती स्थिता ॥ पतिना सह तन्वंगी सार्धानां प्रवरा हि सा ॥
 तथा तेन च तन्वंगी पार्वती सा निवारिता ॥ बाले एहि गृहं शीघ्रं माश्रमं कर्तुं मर्हसि ॥ उक्ता ताभ्यां तदा सार्धं गिरिजा वाक्यमब्रवीत् ॥ पार्वत्य-
 वाच ॥ न गच्छामि गृहं मातस्तावमेष्टु तत्ततः ॥ वाक्यं भर्मा र्थसंयुक्तं येन त्वं लोषमेध्यसि ॥ शंभुः परेषां परमो दग्धो येन महाबलः ॥ मद-
 नः प्राह महातेजा हि भवान्स्वसृतां प्रति ॥ दुराराध्य शिवः साक्षात्सर्वदेवनमस्कृतः ॥ ३३ ॥ त्वया प्राप्नुमश्वाक्योहित-
 स्मात्वं हि गृहं व्रज ॥ सवाप्य पूरितेनैव कंठेन स्वसृतां प्रति ॥ ३४ ॥ उवाच मेना तन्वंगी एहि वत्से गृहं प्रति ॥ ततः प्रहस्य
 नोवाच मातरं प्रति भामिनि ॥ ३५ ॥ प्रतिज्ञां शृणु मे मातस्तपसा परैर्णहि ॥ अत्रैव तं समानीय वरया मिव चक्षणं ॥ ३६ ॥

मे

कुस्माकस्माच्च केनेदं कृतमस्ति ममाप्रियं ॥ ततो विलोकयन् शंभुदिक्षु सर्वस्वसादरं ॥ ३७ ॥ तावद्दृष्ट्वा क्षिणस्यादिश्याक
 पृथरासनः ॥ वक्त्री कृतं धनुः सज्जं चक्रे वेत्तुं सदा शिवं ॥ ३८ ॥ यावत्पुनः संधितो वैवाणस्तमदनैवै ॥ तावद्दृष्ट्वा महेश्वरेण
 सरोषेण द्विजोत्तमाः ॥ ३९ ॥ निरीक्षितं स्तृती येन चक्षुपात्रिपुरारिणा ॥ मदनस्तक्षणादेव ज्वालामालावृता भवत् ॥ ४० ॥
 हाहाकारो महानासीद्भूतानां तत्र पश्यतां ॥ देवा उचुः ॥ देवदेव महो देवानां वरदो भव ॥ ४१ ॥ गिरिजायाः सहायार्थं प्रेषि
 तो मदनो हर ॥ दृष्ट्वा दग्धस्त्वया देव मदनो हि माहाप्रभः ॥ ४२ ॥ त्वया हि कार्यं जगदेकबंधो कार्यं स्तृणां परमेणेव च सा ॥ अ-
 स्यात्समुत्पत्त्यतिशयशोभोत्तेनैव सर्वं भवति ह कार्यं ॥ ४३ ॥ तारकेणाधुना देवदेवाः संप्रीयिता वयं ॥ तदर्थं जीवितं चास्य
 त्वं देहि गिरिजां प्रभो ॥ ४४ ॥ वरयस्व महाभाग क्षेमार्थं च दिवौकसां भस्मास्तरास्त्वया त्राता वयं सर्वे दिवौकसः ॥ ४५ ॥
 कालकूटाच्च नूनं हिरक्षिता स्मन चान्यथा ॥ तारकोच्चैव सर्वं शत्रुं त्राता त्रन संशयः ॥ ४६ ॥ मदनोयं समायातः स्त-
 राणां कार्यं सिध्ये ॥ तस्मात्त्वयारक्षणीया उपकारपरो हिनः ॥ ४७ ॥ विना तेन जगत्सर्वं नात्रा मेप्यतिशयकर ॥ निष्का-
 मश्च कथं शंभोस्व बुध्याच्च विचार्यतां ॥ ४८ ॥ तदोवाच रुपाविष्टो देवान् प्रतिमहेश्वरः ॥ विना कामेन भो देवा भवित-
 व्यन चान्यथा ॥ ४९ ॥ यदा कामं पुरस्कृत्य सर्वयूयं सवासवाः ॥ पदं नष्टास्तु वो दुःखं व्याप्ते देव्यं समाश्रिताः ॥ ५० ॥

नाशयामि चरुद्रत्वं तस्यैव चरवर्णिनि ॥ स्वरूपं कश्चिदपि अनङ्गेन समन्विता ॥ प्रतिज्ञां च द्रमां श्रुत्वा तदुत्सृष्टा समध्य
मा ॥ वायुपानरता जानाद्युपानरता सती ॥ ४६ ॥ कालक्रमेण महता बभूव गिरिजा तदा ॥ एकां गुष्ठनसु सुखीदधारच
निजं वपुः ॥ ४७ ॥ एवमुपेण तपसा परमाराधनं सती ॥ चकार परया तुल्या शंभुं प्रीत्यर्थमेव च ॥ ४८ ॥ एवं भावं समा
श्रित्य जगन्मंगलमंगला ॥ लुप्त्यर्थं च महेशस्य तताप परमंतपः ॥ ४९ ॥ एवं दिव्यसहस्राणि बहूनि परमासती ॥ हि
मालयस्तदागत्य पार्वती कृतनिश्चया ॥ समार्यः सस्तुषामात्य उवाच परमेश्वरी ॥ मां विद्यतां महादेवि तपसांनेन
नामिनी ॥ करुद्रो ह्ययं तबाले विरक्तो नात्र संशयः ॥ त्वं तन्वीतरुणी स्मभूस्तपसा च विमोहिनी ॥ ५० ॥ अविष्यसि न सं
देहः सत्यं प्रतिवदामि ते ॥ तस्मादुत्तिष्ठ एत्याशु स्वग्रहं चरवर्णिनि ॥ ५१ ॥ किं तेन तवरुद्रेण येन दग्धः पुरानघे ॥ मर
नो निर्विकारत्वात् कथं तं प्रार्थयिष्यसि ॥ ५२ ॥ गगनस्थो यथा चंद्रो गृहीतुं नैव शक्यते ॥ तथैव दुर्गमः शंभुः जानी
हित्वं शूचिस्मिते ॥ ५३ ॥ तथैव मेनया प्रोक्तं तथा सत्यादिना सती ॥ मेरुणा मंदरेणैव मेना केन तथैव च ॥ ५४ ॥
एनिरुक्ता तदा तन्वी पार्वती तपसि स्थिता ॥ उवाच प्रहंसंती तु हिमवतं शूचिस्मिता ॥ पुरा प्रोक्तं मया तात अंब किं
विस्मृतं त्वया ॥ अधुनैव प्रतिज्ञां च शृणु ध्वं मम बांधवाः ॥ विरक्तो सौ महादेवो मदनो येन येन वेहतः ॥ तं तोषयामि तप
सा शंकरं लोकशंकरं ॥ ५५ ॥ सर्वयूयं च गच्छंतु नात्र कार्या विचारणा ॥ दग्धो हि मदनो येन येन दग्धं गिरिर्वनं ॥ ५६ ॥
तमानया मिचात्रैव तपसा केवलेन हि ॥ तपो बलेन माहता रुसेव्यो हि सदा शिवः ॥ ५७ ॥ जानीध्वं हि महाभागा

सत्यं सत्यं वदामि वः ॥ संभाषमाणो जननी च मे नो मे नाक बंधुं पितरं हिमालयं ॥ ६२ ॥ तथैव मे संमिति भाषिणो तदा समंदरं
 पवंतराजकन्यका ॥ जग्मुस्तदा ते न यथा पवंता हि विचक्षणाः ॥ ६३ ॥ गतेषु तेषु सर्वेषु सखीभिः परिवारिता ॥ तथै
 व च तपस्ते पेपरमार्थासती तदा ॥ ६४ ॥ तपसा महता ते न तप्तमासी जगन्नय ॥ तदा स्फुरत् स्फुराः सर्वे यक्षकिन्नरचा
 रणाः ॥ ऋषयो मुनयः सिद्धा विद्याधरमहोरगाः ॥ कष्टा कष्टतरं प्राप्ताः ब्रह्माणं शरणं ययुः ॥ ६५ ॥ देवा उचुः ॥ त्वया
 सृष्टमिदं विश्वं जगदंतच्छराचरं ॥ नातुमर्हसि देवान् न स्वदन्यो नो वपद्यते ॥ ६६ ॥ इत्याकर्ण्य वचस्तेषां ब्रह्मा स्त्रो
 कपितामहः ॥ विमृश्य मनसा सर्वं गिरिजायास्तपःफलं ॥ ६७ ॥ दग्धं विश्वमिति ज्ञात्वा क्षीराब्धिं त्वरितं ययौ ॥ तत्र
 स्रुतं स्रुपयं केशेषा रव्ये चातिशोभनं ॥ ६८ ॥ लक्ष्म्या बत्सादयुगलं सेव्यमानं निरंतरं ॥ दूरस्थेनापिताश्चर्येण न
 त कंधरधारिणा ॥ ६९ ॥ सेव्यमानं श्रिया युक्तं धृत्वा कां त्यादयान्वितं ॥ नवशक्ति युतं विष्णुं पार्षदैः परिवारितं ॥
 कुमुदो यः कुमुदांश्च स न को यः स नंदनः ॥ सनातनो महाभागः स्रुजो विजयोरिजितः ॥ जयंतश्च जयसे नो जय
 श्चैव महाबलः ॥ स न कुमारः स्रुतपाः नारदश्चैव तुंबकः ॥ पांचजन्यो महाशंखो गदाको मोदकी तथा ॥ स्रुदर्शनं
 तथा चापं शार्ङ्गं च परमानन्दतं ॥ विष्णोः समीपे परमात्मनो हरेर्देवास्तदानीं दृष्टुः समेताः ॥ उपास्यमाना न पर
 मेष्ठीनी पतितान् सक्तवयान् स्फुरन्त्याधिमध्ये ॥ एवं विधं महात्मानं विष्णुं देवा ववंदिरे ॥ उचुः परमया वाचा स
 शं ब्रह्मादयः स्फुराः ॥ देवा उचुः ॥ नाहि त्राहि महाविष्णो ततो नः शरणागतान् ॥ तपसा ग्रेण महातापार्वत्याः पर

नीमाध्यक्षायैवेनमः॥ अथैकायजगत्त्रिविश्वरूपायैवेनमः॥ त्वं धाता सर्वलोकानां पिता माता त्वं मीश्वर॥ त्वं नृपो
जगतां स्वामी ज्ञातुमर्हसि च प्रभो॥ ३०॥ इत्याकर्ण्य वचस्तेषां सुराणां नंदिकेश्वरः॥ रूपया परया युक्तो विज्ञ
सुं शंभुमारभत॥ अथ विज्ञापितस्तेन शंभो देव महात्मना॥ ध्यानस्थितो महादेवो देवानां कार्यसिद्ध
ये॥ नंद्युवाच॥ ब्रह्मादयः सुरगणाः सुरसिंहसंधास्त्वां द्रष्टुमेव सुरवर्यं विशेषयन्ति॥ कार्यार्थिनो
सुरवरेः परिभ्रम्यमानाः सम्यक्पराभवपदं परमं प्रपन्नाः॥ तस्मात्त्वया हि देवेश ज्ञातव्या त्वाधुना सु
राः॥ एवं तेन तदा शंभुर्विज्ञप्तो नंदिना स्वयं॥ शनैः शनैरुपायमत्तं शंभुः परमकोविदः॥ समाधेः प
रमात्मा सो सुरान् सर्वान्नुवाच ह॥ श्रीशिव उवाच॥ कस्माद्युयं महाभाग आगता मत्समीपकं॥ ब्र
ह्मादयो ह्यमी देवाः श्रुतकारणमद्यैव॥ तदा ब्रह्मा उवाच दं सुरकार्यं महत्तरं॥ तारकेण कृतं शंभो देवानां
परमाद्भुतं॥ कष्टाकृष्टतरं देवविज्ञप्तुं सर्वं आगताः॥ हे शंभो तव पुत्रेण औरसेन हतो भवेत्॥ तारको देवशत्रुश्च
नान्यथा मम भाषितं॥ तस्मात्त्वया गिरिजादेव बंधो गृहीतव्या पाणिना दक्षिणेन॥ २०॥ याणि यहेण च महानु
भावतदा गिरिद्वारेण च तां कुरुष्व॥ ब्रह्मणो हि वचः श्रुत्वा प्रहसं निदम ब्रवीत्॥ यदा मया वृता देवी गिरिजा सर्वसं
दरी॥ तदा सर्वैस्सुरेन्द्राश्च मुनयो ऋषयस्तथा॥ सकामाश्च भविष्यन्ति त्वत्क्षमाश्च परेष्वपि॥ मद नो हि मया दग्धः
सर्वेषां कार्यसिद्धये॥ मया हि पिबूतन्वी गिरिजा च समध्यमा॥ तदानीमेव भो देवाः

पार्वतीमदनं च सा॥ जनयिष्यति नो ब्रह्मन् नानात्रकार्या विचारणा॥ एवं विमृश्य भो देवाः कार्यकार्यव्यवस्थितो॥ २५॥
मदेनेनैव देवेन सुरकार्यं महत्कृतं॥ यूयं सर्वे च निष्कामाः मया सहस्रनिश्चयं॥ यथा हं च सुराः सर्वे तथा यूयं प्रयत्ने
तः॥ परमं तु तपश्चैव करिष्यध्वं सुदुष्कृतं॥ परमानंदसंयुक्ताः सुरिनः सर्वे एव हि॥ यूयं समाधिना तेन भदनेन विना
सुराः॥ पुरा कृतं तव ब्रह्मन् मदनेन च विस्मृतं॥ कामो हि नरकायैव तस्मात्क्रोधो हि जायते॥ क्रोधान्दवतिसंमोहः
संमोहात्प्रशस्यते त्वरं॥ कामक्रोधो परित्यज्य भवद्दिः सुरसत्तमैः॥ ३०॥ सर्वैरेव च मंतव्यं मद्वाक्यं नान्य
था क्वचित्॥ एवं विश्राज्य न गवान् महादेवो वृषध्वजः॥ सुराश्च प्रबोधयामास तथा ऋषिगणान् मुनीन्॥ तृष्णीभू
तो नवछंभुः ध्यानमाश्रित्य वैपुनः॥ आस्ते पुरायथात्मा सीतगणे श्वपरिवारितः॥ ध्यानस्थितं च सर्वं शंभुस्त्वनं
दीविज्यमानः॥ स ब्रह्मविष्णुविबुधान् उवाच प्रहसं निव॥ यथा गतेन मार्गेण गुध्वं मा विलंबितं॥ ३४॥ तथे
ति मत्वा ते सर्वे स्वस्वस्थानमथाव्रजान्॥ गतेषु तेषु सर्वे समाधिस्थो भवाम्बुवः॥ ३५॥ आत्मानमात्मानं कृत्वा
आत्मन्येव व्यचिंतयत्॥ परात्परतरं स्वस्यानिर्ममं निरवग्रहं॥ निरंजनं निराभासं यत्र मुह्यंति सरयः॥ आ
नुर्नभाति नशशीनविभावस्महानूनज्वातिरेव न चरं न च मारुतोपि॥ यः केवलं वस्तु विचार्य वस्तुपुस्तुत्वा
त्परं स्मृत्ततरात्परं च॥ अनिर्देश्यमचिंत्यं च निर्विकारं निरामयं॥ इति मात्रस्वरूपं च न्यासिनो यातितत्रैव॥
शब्दातीतं निर्विकारं यश्च सतामात्रज्ञानगम्यं च गम्यं॥ तत इत्सु सर्वदा कथ्यते वैवेदातीतं चागमैः

कर्मभूतेः॥ तद्वस्तु न्तो भगवान्सर्गेश्वरः पिना कपाणिर्दप नध्वजो विराट् ॥ ४॥ येनैव साक्षान्मकरध्वजो
 हतस्तपोजपाणः परमेश्वरो हरः॥ सोमश उवाच॥ गिरिजाहितदा विप्रास्तताप परमंतपः॥ तपसा तेन रुद्रो
 विपरमं भयमापसः॥ विजित्य तपसा देवी पार्वती परमेण हि ॥ शं भुं सर्वार्थं दं स्थाणुं केवलं जितिरूपिणं॥
 मदाजितस्तया देव्या तपसा रूष नध्वजः॥ समाधे श्वलितो न्त्वा संभ्रमात्समुत्थितः॥ जगाम त्वरितेनैव
 पार्वती द्रष्टुमीश्वरः॥ तत्रापश्य स्थितां देवीं सर्वा निःपरिवारितं॥ वेदिकोपरि विन्यस्ता यथेव शशिनः क
 ला॥ शं भु निर्दीक्ष्यतां देवीं बटु न्त्वा यत्तत्क्षणात् ॥ ४५॥ ब्रह्मचारिस्वरूपेण महेशो भगवान्त्थयं॥ सखी
 नाम्मध्यमाश्रित्य उवाच बटु रूपधृक्॥ किमर्थमालि मध्यस्था तन्वी सर्वांगसुंदरी॥ केयंकस्य कुतो याताः
 किमर्थं तं प्यते तपः॥ सर्वमेकं थ्यतां सरव्या यथा तथ्येन संप्रति॥ ततः प्राह जया विप्रंतपसः कारणं परं॥
 हि मां दे दुहितां चैयंतपसारुद्रमीश्वरं प्राप्नुकामा पतित्वेन सेयमत्रोपविश्य च॥ तपस्तपापसु महत्सु
 वेषां दुरतिक्रमं॥ बटो जानीहितथ्येन नान्यथा भाषणं मम ॥ ५०॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्या महेशो बटु रूपधृ
 क्॥ उवाच प्रहसंनेव संतोषं परमं गतः॥ ५३॥ ऋणु ध्वं मम वाक्यं च महेशो बटु रूपधृक्॥ मृदेयं पार्वती स
 रव्यो न जानाति हिताहितं॥ किमर्थमनया तत्तं रुद्रमुद्दिश्य बालया॥ सोऽमंगलः कपर्दी च श्मशानप्रियर्

मेण हि॥ शेषार्सेने चोपविष्ट उवाच परमेश्वरः॥ युष्माभिः सहितः शीघ्रं ब्रजामि परमेश्वरं॥ मंदे वं प्रार्थयामां गिरिजां प्रतिवे
 सराः॥ पाणिग्रहार्थं महधुना देवदेवं पिना किने॥ यथा चेथ्यति तत्रैव करिष्यामो धुनावयं॥ तस्माद्वयं गमिष्यामो यत्र रुद्रो
 महाप्रभः॥ तपसा ग्रेण संयुक्तो ह्यास्ति परममंगलः॥ विष्णोस्तद्वचनं श्रुत्वा उचुः सर्वे सरा सराः॥ ६२॥ नायास्यामो
 वयं सर्वे विरूपाक्षं महाप्रभं॥ यथा दग्धः पुरा तेन भदना दुरतिक्रमः॥ ६३॥ तथैव धक्ष्यत्यस्माकं नात्र कार्या विचारणा
 प्रहस्य भगवान्विष्णुरुवाच परमेश्वरं॥ मा भयं कुरुत सर्वे शिवरूपी सदा शिवः॥ ६५॥ न धक्ष्यति च सर्वेषां देवानां
 नयनाशनः॥ तस्मान्दवन्दिर्गतं व्यं मया सार्धं विचक्षणेः॥ श्रुत्वा पुराणं पुरुवं जगतामधीशं वरेण्य रूपं हि परं परेषां
 ॥ ६६॥ तपोजपाणं परमार्थरूपं परात्परं तं शरणं ब्रजामि॥ ६७॥ इति श्री स्कंद पुराणे केदारखंडे शैवशास्त्रे विंश
 तितमोऽध्यायः॥ स्तुत उवाच॥ स्वमुक्तास्तदा देवा विष्णु परमेष्ठिना॥ जम्बुः सर्वमहं शं तु द्रष्टुकामाः पिना किने॥ १॥ परपार
 समुद्रस्य परमेण समाधिना॥ योगपीठ स्थितं शं क्रं गणे श्वपरिवारितं॥ २॥ यज्ञोपवीतं विधिना उरसा विभ्रदावृतं॥
 वासुकिं सर्पराजं च कंबु श्वतरेण हि॥ ३॥ कर्णद्वयं च परमं तथा कर्कोटकं नहि पुलकं च वाङ्मन्यां विभ्रक्त
 टकन्तपुरं॥ ४॥ शंखेनैव च पद्मेन वज्रकुलेन विराजितः॥ गजाजिनेन महता परिधान गतेन हि॥ ५॥ गंगाधरं
 सोमयुतं कपर्दिनं महानुभावैः प्रमथैः समन्वितं॥ कपूरं गौरं शितिकं दमन्दुतं वृषान्वितं देववरं ववं दिरे॥ ६॥
 तदा ब्रह्मा च विष्णुश्च रुद्रयो देवमानवाः॥ तुष्टु बुधिं विधैः स्तुतैः सर्वापनिपदान्वितैः॥ ७॥ ब्रह्मोवाच॥ न
 मोरुद्रा च महते मदनां केतुराय च॥ स्तुत्या यश्च रिमोगायत्रिं नत्रायत्रि विष्टये॥ ८॥ शिपिविष्टाय नीमाय

वच॥ अशिवः शिवरूपेण नश्यते हिमपाचवे ॥ अनया तोषितो रुद्र इत्यदा सरंजसमेव्यति ॥ ५४ ॥ तदे
यमश्रुता तन्वी न विष्यति न चान्यथा ॥ यो दक्ष शगपाधि कृतो यज्ञवाह्यो निरंतरं ॥ ५५ ॥ तेन रुद्रे
ण किं कार्यमनया चैव बालया ॥ निवार्यतामियं सरंजो मर्तुं कामा पिशाचवत् ॥ ५६ ॥ हित्वेद्रं च
मनो जं वैयमं चैव महाबलं ॥ निर्ऋतिं च विशालाक्षं वरुणं च अपां पतिं ॥ ५७ ॥ कुबेरपव
नं चैव तथैव च विनावसं ॥ एवमादीनि वाक्यानि उवाच परमेश्वरः ॥ ५८ ॥ सरसीनां शृण्व
तीनां च तदा सा पार्वती सती ॥ इत्याकर्ण्य वचस्तस्य रुद्रस्य बटुरूपिणः ॥ ५९ ॥ ~~कु~~चुकोपसुहृ
शंसाध्वी महेशं बटुरूपिणं ॥ जयेत्वं विजयेसाध्वी विजये विश्वसुंदरि ॥ ६० ॥ सुलोचने महा
नागे किमनेन प्रयोजनं ॥ बटुस्वरूपमास्थाय त्यागतो देवनिंदकः ॥ ६१ ॥ एवं ज्ञात्वा च नो स
रस्यः किमनेन प्रयोजनं ॥ ये निंदकाश्च पापाश्च कृतघ्ना वेदनिंदकाः ॥ ६२ ॥ व्रतनष्टास्त्यप्रवि
ष्टा आवाच्यास्ते मनीषिणिः ॥ आर्याणां निंदनं श्रुत्वा ये न यांति पराङ्मुखः ॥ ६३ ॥ स्थानांतरं
त्यप्रविष्टास्तेपि स्युः पापिनो जनाः ॥ गिरिजोक्तं समाकर्ण्य विजया वाक्यमब्रवीत् ॥ ६४ ॥ बटुस्वरू

स्कं० केदारखं पिणरुद्रं कुपितासहसातदा ॥ गच्छगच्छदोरीप्रनस्थातव्यं तयात्रवे ॥ ६५ ॥ किमनेन प्रलपेन तव नास्ति प्रयोज
 नं ॥ तस्मात्किंपरुच्यतां विरुतः केनेव हेतुना ॥ ६६ ॥ सर्वेषामपि च ग्रात्यं वचनं सूक्तमेव च ॥ मयोक्ते न च वाक्येन क
 स्मात्तन्वीचरोपिता ॥ ६७ ॥ यः शंखरुच्यते लोको निष्कको निष्ककप्रियः ॥ यमेत्यन्तं प्रोक्तं तदा कोपपराभव
 ॥ ६८ ॥ इयं तावत्स्वरूपा च विरूपोरो सदा शिवः ॥ विशालाक्षी चियं बाला विरूपाक्षो भवस्तथा ॥ ६९ ॥ एवं
 भूतेन रुद्रेण मोहितेयं कथं भवेत् ॥ सभाग्यो हि पतिस्त्रीणां सदा भाव्योरतिप्रियः ॥ ७० ॥ मोहितासि चूते
 नाद्य निरुणेन गुणालिका ॥ न श्रुतो न च विज्ञातो न दृष्टः केन चिच्छिवः ॥ ७१ ॥ सकामानां च मृतानां दुर्लभो
 हि सदा शिवः ॥ तपसा परमेणैव गर्वितेयं सुमध्यमा ॥ ७२ ॥ निस्तं मोहि सदा स्थाणुः कथं प्राप्स्यति तं पतिं
 ॥ मयोक्तं हि विशालाक्षिकस्माद्गुहासिखंगने ॥ ७३ ॥ यावद्दोषो भवेत्तद्गुणानारीणां च विशेषतः ॥ तेन
 चैरण तत्सर्वं भस्मीभूतं भविष्यति ॥ ७४ ॥ कुरुतं चार्जितं तन्विसत्यमेव मयोदितं ॥ कामः क्रोधश्च मोहश्च
 दंभो मात्सर्यमेव च ॥ ७५ ॥ हिंसेष्या च प्रपंचश्च तेन सर्वं विनश्यति ॥ तस्मात्तपस्विनीया वै कामं क्रोधं च
 वर्जयेत् ॥ ७६ ॥ यदीश्वरो हृदि मध्ये विभाव्यो मनीषिभिः सर्वदा ह्यस्ति मात्रः ॥ तदा सर्वे मुनिवृत्त्या विभाव्य
 स्तपस्विभिर्नान्यथा चिंतनीयः ॥ ७७ ॥ एतच्छ्रुत्वा वचनं तस्य भिक्षोस्तदा ब्रवीद्भिज्या तं च विप्रं ॥ गच्छाद्य
 किंचित्तव नास्ति कार्यं न वक्तव्यं वचनं बालिशेन ॥ ७८ ॥ एवं विवदमानं तं बहुरूपं सदा शिवं ॥ विस

(दि)

हस्तत्वात्तमो जातं तमसा वेदितं न नः ॥ ९५ ॥ न न सो सद्यते वायुः वा योरग्निस्तथैव च ॥ अग्नेरापः समुत्पन्नाः अश्रु
जाता मही तदा ॥ ९६ ॥ मत्स्यादिकानि भूतानि नित्यं नित्यानि वरानने ॥ दृष्टं यत्सर्वमेतद्देव श्वरं विधिना मिनि ॥ ९७ ॥
एको नैकत्वमापन्नो निगुणो हि गुणान्वितः ॥ स्वकां त्या भातियो नित्यं परकां त्यन्वितो भवतु ॥ ९८ ॥ स्वतंत्रः
परतत्र श्रुत्वा देवि महत्कृतं ॥ मायामयं कृतमिदं च जगत्समग्रं सर्वोत्पन्नं वदत परयाच बुद्ध्या ॥ ९९ ॥ सर्वोत्प
न्निः परगुणैः परमात्मभावैः संसक्तमिदं यगुणैः परिवेष्टितं च ॥ के महाः के उदुगणाः के बाध्यंते त्वया कृताः
१०० ॥ किमु कं चाधुना देवि शिवा र्थं वरवर्णिनि ॥ गुणकार्यप्रसंगेन आवां प्रादु र्यंतो कृतौ ॥ १०१ ॥ लं हि वै
मरुतिः सूक्ष्मारजः सत्त्वतमो मयी ॥ व्यापारदक्षो सततं महात्मा हं समध्यमे ॥ १०२ ॥ हिमालयं न गच्छामि न वा
चामिकथं च न ॥ देहीति वचनात्सद्यः पुरुषो याति लाघवं ॥ १०३ ॥ इदं ज्ञात्वा च कल्याणिकि मस्माकं वदस्व च
॥ कार्यं त्वया ज्ञया न देत सर्वं बहुमहं सि ॥ १०४ ॥ तेनोक्ता सा तदा तन्वी उवाच कमले क्षणा ॥ त्वमात्मा प्रकृति
श्चाहं नात्र कार्या विचारणा ॥ १०५ ॥ तथापि शंभो कर्तव्यं मम चोद्धरणं महतः ॥ देहो ह्यविद्यया क्षिप्तो विदे
हो हि भवान्यरु ॥ १०६ ॥ तथाप्येवं महादेव देही वरवर्णं कुरु ॥ प्रयंचर च नां शंभो कुरु वाक्यान्मम प्रभो ॥ १०७ ॥ याच
स्वभां देव देवसो भाग्यं देहि मे हर ॥ इत्येव मुक्तः स तया महात्मा महेश्वरो लोकविडम्बनाय ॥ १०८ ॥ तथेति मत्वा प्रह
सन् जगाम स्वमालयं देववरैः प्रपूजितः ॥ एतस्मिन् नंतरं तत्र हिमो मेनू गिरिभिः सह ॥ मेनया भार्यया सार्धभा

जगाम त्वरान्वितः ॥ पार्वती दर्शना र्थं चरते स्वपरिवारितः ॥ १०९ ॥ पार्वत्या च तदा दृष्टो हिमवान् गिरिभिः सह ॥ अन्युत्थान
परासाध्वी प्रणम्य शिरसा स्वयं ॥ ११० ॥ पितरो च तदा आतृन् ब्रूधूंश्चैव तथा पराच ॥ स्वमेकं मा रोप्य तदा महात्मा कृतं परि
ष्कृत्य च वाष्पधूरितः ॥ १११ ॥ उवाच वाक्यं मधुरं हिमालयः किं वै कृतं साध्वि यया तथं त्वया ॥ तत्कथ्यतां महाभाग सर्वं श्रु
षतां हि नः ॥ ११२ ॥ तवृत्ता मधुरं वाक्यं उवाच पितरं प्रति ॥ तपसा परमेणैव प्रार्थितो मदनांतकः ॥ ११३ ॥ ज्ञातं च मे महत्क
थं श्रुत्वा केन सह ॥ अत्र दृष्टो महादेवो वरणा र्थं समागतः ॥ ११४ ॥ समयोक्तस्तदा शंभुर्मम पाणिगहः कथं ॥ कि
यं ते च त्वया देव मम पित्रा विनाधुना ॥ ११५ ॥ यथा गतेन मार्गेण गतो सौ त्रिपुरांतकः ॥ तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा अवाप प
रमांसुदं ॥ ११६ ॥ बंधुभिः सह धर्मात्मा उवाच स्वस्मृतां पुनः ॥ स्वगृहं चाद्यगच्छामास सर्वं च श्रुधराः ॥ ११७ ॥ अनया
राधितः शंभुः पिनाकी चृषभध्वजः ॥ इत्युच्यते तदा सर्वे हिमालयपुरोगमाः ॥ ११८ ॥ पार्वती परमप्रीता स्तुष्टु बुर्वाग्निरादृ
ताः ॥ तांस्तु त्यमानां च तदा हिमालयो मृगेंद्रमरोप्य च देववर्णिनं ॥ ११९ ॥ सर्वे च शैलाः परिवार्य चैतस्काः समानयामास श्रुतं
स्वमालयं ॥ देवदुंदुभयो नेदुः शंखा स्तूर्याप्यनेकशः ॥ १२० ॥ वादित्राणि बहून्वेव नाद्यमानानि सर्वशः ॥ पुष्पवर्षणमह
तातेनानीता गृहं प्रति ॥ १२१ ॥ संपूज्यमाना बहुभिस्तदानीं महाविभूत्याद्यचलेस्तपस्विनी ॥ तथैव देवैः सह चारुणैश्च
महर्षिभिः सिद्धगणैश्च सर्वशः ॥ १२२ ॥ पूज्यमाना तु सा देवी त्क्वाचकमलानना ॥ देवान् च कुर्यात् ॥ नृपितृन् यक्षानन्यान्
सर्वान्समागतान् ॥ १२३ ॥ गच्छध्वं सर्वं एवेते येन्ये चात्र समागताः ॥ स्वस्वं स्थानं यथा जोषंसे व्यतां परमः शिवः ॥

२४॥ एवंतदानंस्वपितुर्गृहं गता संशोभमाना परमेणावर्चसा ॥ सापार्वतीदेववरेः कष्टजितासंचितयंतीमनसा सदा
 शिवं ॥ २५ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणे केदारखं देवेशास्त्रे एकविंशतितमोऽध्यायः ॥ श्री ॥ लोमश उवाच ॥ एतस्मिन्ने
 तरेतत्र महेशो न प्रणोदिताः ॥ आजग्मुः सप्तकृपयो हिमालयमकल्मषं ॥ ३॥ तान् न हृत्वा सहसोऽथाय हिमाद्रिः
 प्रीतमानसः ॥ पूजयामास तान्सर्वान्वाचनतर्कधरः ॥ २ ॥ किमर्थमागता यूयं ब्रूता गमनकारणं ॥ तदोचुः सप्त-
 कृपयो महेशं प्रेरिता वयं ॥ ३ ॥ समागतास्त्वत्सकाशं कन्यायाश्च विलोककाः ॥ तान्सर्वा विधिभो शैलस्वाकं
 न्यादश्याश्रुवे ॥ ४ ॥ तथा चोक्तः स ऋषिभिरनया मास पार्वती ॥ स्वात्संगे परिगृह्याश्रुगिरीं दृष्ट्वैव बुद्धिमा-
 नः ॥ ५ ॥ हिमवान् गिरिराजोऽथ उवाच प्रहसिन्नव ॥ इयं कृता मदीया हि वाक्यं शृणु तमेधुना ॥ ६ ॥ तप-
 स्विनां वरिष्ठोऽसौ विरक्तो मदनांतकः ॥ कथमुद्वाहमेवार्थयि नानंगः कृतः स्मरः ॥ ७ ॥ अत्यासन्नेवाति-
 हरे आत्यधनविवर्जिते ॥ वृत्तिहीने च मुखे च कन्यादानं न शस्यते ॥ ८ ॥ मृदाय च विरक्ताय चालसंभावि-
 ताय च ॥ सास्त्रयाय प्रभताय कन्यादानं न कारयेत् ॥ ९ ॥ तस्मान्मयादिचार्यैव भवद्भिर्ऋषिसत्तमाः ॥
 प्रदातव्या महेशाय एतन्मैव तमुत्तमं ॥ १० ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य गिरीशस्य महर्षयः ॥ उचुस्तमेकपदेन प्रह-
 स्य च हिमालयं ॥ ११ ॥ यथा कृतं तपस्तीव्रं यथा चाराधितः शिवः ॥ तपसा तेन संतुष्टः प्रसन्नोऽद्य सदा शिवः ॥
 १२ ॥ अस्याः पुन्याश्च भो शैल न जानासि च किंचन ॥ महिमानं परं चैव तस्मादेवं प्रयच्छ वै ॥ १३ ॥ शिवाय गि-

र्जयामास तदा विजया वाक्यकोविदा ॥ १४ ॥ तिरोधानंगतः सद्यो महेशो गिरिजां प्रति ॥ अलक्ष्यमाणः सर्वासां स-
 र्वीनां परमेश्वरः ॥ १५ ॥ प्रादुर्बभूव सहस्रानि ज रूपधरस्तथा ॥ यदा ध्यानस्थिता देवी निजध्यानपरा सती ॥ १६ ॥
 तदा हृदि स्थितो देवो बहिर्दृष्टिपथे भवत् ॥ नेत्रे चोन्मील्य च तदा गिरिजाय तलोचना ॥ १७ ॥ अपश्य देवदेवेशं
 सर्वलोकमनोहरं ॥ द्विकजं चैकवक्त्रं च छतिवाससमद्भुतं ॥ १८ ॥ कपटं चंद्रलेखां कंठस्मोत्पलितविग्रहं
 कर्णस्थो हिमहाभागो कंबलाश्वतरोत्तुधौ ॥ १९ ॥ वासुकिः सर्पराजश्च कृतो हारो महात्मना ॥ बलयोनिमहाहो-
 णिके जंगाश्च कृतानिवै ॥ २० ॥ एवं भूतस्तदा रुद्रो पार्वतीं प्रत्युपस्थितः ॥ उवाच त्वरया युक्तो वरं वरय मामि-
 नि ॥ २१ ॥ ग्रीडया परया युक्ता सा ध्वी प्रोवाच शंकरं ॥ त्वं नाथो मम देवेश तारकस्य वधं प्रति ॥ २२ ॥ भवतो हि
 मया साकं भविष्यति कुमारकः ॥ तस्मात्त्वया हि कर्तव्यं मम वाक्यं महेश्वरं ॥ २३ ॥ गंतव्यं हिमवत्याश्वेना च का-
 र्या विचारणा ॥ याचस्व मामहं देव ऋषिभिः परिवारितः ॥ २४ ॥ करिष्यति न संदेहस्तव वाक्यं पितामम ॥ द-
 क्षकन्यापुत्रहं वै पित्रा दत्ता वदातव ॥ २५ ॥ यथोक्तविधिना तत्र उद्वाहो न कृतस्त्वया ॥ नम्रहाः पूजितास्ते न दक्षे
 च गौमहात्मना ॥ २६ ॥ अहाणां विषमत्वेन सखि द्रोयं महानभूत् ॥ तस्माद्यथोक्तविधिना कर्तुं महं सिक्तव्रतं ॥ २७ ॥
 विवाहं त्वं महादेव देवानां कार्यसिद्धये ॥ तदोवाच महादेवो गिरिजां प्रहसन्तिव ॥ २८ ॥ स्वनावेनैव यत्सर्वं जं-
 गमाजंगमं महत् ॥ जातं त्वयामोहितं च त्रिगुणैः परिवेष्टितं ॥ २९ ॥ अहंकारात्समुत्पन्नं महत्तत्त्वं च पार्वति ॥ म-

रिजामेनांकुरुषवचनं हि नः ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तेषां ऋषीणां भावितात्मनो ॥ १४ ॥ उवाच त्वरया युक्तः पर्वतान् पर्वतेश्वरः ॥
 हे मेरोहिमवानसत्यगंधमादनमंदर ॥ १५ ॥ मेना कविं ध्यशंस्यं किं कार्यं च यथा तथा ॥ मेना तदा उवाच दंपर्वता
 नूवाक्यमुत्तमं ॥ १६ ॥ अधुना किं विशर्मेन कृतं कार्यं तदेव हि ॥ उपन्तेयं महाभाग देव कार्यं मेव च ॥ १७ ॥
 प्रदातव्या शिवो यैव शिवार्थे चावतारिता ॥ अनयाराधितो रुद्रो रुद्रेण प्रतिभाषितं ॥ १८ ॥ उपन्तेयं महाभा
 गारुद्राय प्रतिदीयतां ॥ निमित्तमात्रं कर्तव्यमस्मानिः शिवपूजनं ॥ १९ ॥ एतच्छ्रुत्वा तदा तस्या मेनायाः परि
 भाषितं ॥ परितुष्टो हिमाद्रिश्च वाक्यं चेदमुवाच ह ॥ २० ॥ ऋषींश्चैव निरीक्ष्यंती कन्येयं मम संप्रति ॥ ततः
 समानीय सुलोचनां तां श्यामानि तं वार्षित हेमकांची ॥ वैडूर्यमुक्तावलया नूदधानां नास्वत्प्रभां चंद्रमुखी
 च सुंदरी ॥ २१ ॥ लावण्यालयापिकां सुवदनां गौरीं महासुप्रभां बिंबोष्ठीं तनुमध्यमां सुवलां तन्वीं सु
 वस्त्रांशुनां ॥ दृष्ट्वा ते ऋषयोऽपि मोहमगमन् नृणां तस्ति दासं भ्रमानोऽपुः किंच न वाक्यमेव सुधियोऽन्या
 नू प्रमत्ता इव ॥ २२ ॥ एवं तदा ते ऋषयोऽपि मोहितास्तस्याः स्वरूपेण किमुतान्य देवताः ॥ तथा विधांतां च
 निरीक्ष्य तन्वी कन्यां न गेन्द्रस्य शिवप्रियास्ते ॥ २३ ॥ आमंज्य सर्वे ऋषयो हि भालयं यत्पुत्रं भं तरसा तम्
 चुः ॥ ऋषय उचुः ॥ प्रदत्ता हि गिरींद्रेण पार्वती तव नान्यथा ॥ २४ ॥ उदाहार्यं तु गच्छ स्वदेवैश्च परिवारितः ॥

स्कंद० केदार०

गल्लशीघ्रंमदैहोवपार्वतीमालजन्मने॥२५॥तच्छ्रुत्वावचनंतेषांप्रहस्येदमुवाचह॥विवाहोहिमहाभागानृष्टो
नश्रुतोपिवा॥मयापुरासुनीद्राःभोकथ्यतांस्तुविशेषतः॥तदोचुर्नृपयःसर्वप्रहसंतःसदाशिवं॥२६॥विष्णु
राह्यतोदेवनान्यथाकर्तुमर्हसि॥ब्रह्माणं सत्यलोकाच्चतथाचैवशतक्रतुं॥२६॥तथाऋषिगणानूस्वान्न
यश्चगंधर्वपुंगवान्॥सिद्धविद्यधरांश्चैवकिन्तरांश्चापूरागणान्॥२७॥एतांश्चान्यान्यद्देवदेवआनघ
स्वतिसत्वरं॥तदाकर्ण्यऋषिप्रोक्तंवाक्यंवाक्यविशारदः॥३०॥उवाचनारदंदेवोविष्णुमासत्वरं॥ब्रह्म
णमहेद्रं चअन्यानि वंसमानय॥३३॥शंभोर्वचनमादायशिरसालोकपावनः॥जगामत्वरितो ब्रह्मवैकुण्ठं
विष्णुवल्लभः॥ददशदेवंपरमासनेस्थितंश्रियाचदेव्यापरिसेव्यमानं॥चतुर्भुजं देववरंमहाप्रभं नीलोत्पल
श्यामलुनुं वरेण्यं॥३३॥महार्हरत्नाद्युतचारुकुंडलंमहाकिरीटोत्तमभास्वरं॥सुवैजयंत्यावनमालयाचि
तंसनादैरेस्तंसहस्राववंदे॥३४॥उवाचचसमेत्यैवंशंभोर्वचनमादरात्॥ब्रह्मवीणांवाद्यमानःसतमः
॥३५॥एहि एहिमहादेवमहाविष्णोत्वरां न्वितः॥उद्गहार्यं च देवस्य त्वमेकः कार्यसाधकः॥३६॥प्रहस्य
भगवानहिनारदंऋषिसतमं॥कथमुद्बहनेबुधिरुत्पन्ना तस्यशूलिनः॥३७॥विज्ञातार्थोहिभगवा
न्नारदं परिपृष्टवान्॥नारदः॥तपसामहतरुद्रःपार्वत्यापरितोषितः॥३८॥स्वयमेवागतस्तत्रयत्रसागि

रिभृगुः॥५३॥ कण्वो बृहस्पतिः शक्तिः जमदग्निः पराशरः॥ मार्कंडेयः शिलावाकः शून्यपालो हतभ्रमः॥ अगस्त्यश्च
 वनोगर्गः शिलादोथ महा मुनिः॥ एते चान्ये च बहवो ह्यागताः शिवसंनिधौ॥५५॥ ब्रह्मणानोदितास्तत्र चक्रुस्तैवि
 धिसंक्रियां॥ वेदोक्तविधिना सर्वे वेदे वेदांगपारगाः॥५६॥ चक्रुः रक्षां महेशस्य कृतकौतुकमंगलाः॥ ऋग्यजुः
 सामसहितैः सूक्तेर्नानाविधैस्तथा॥ मंगलानि च भूरीणी ऋषयस्तत्त्वे वेदिनः॥ अभ्यंजनादिकं सर्वं चक्रुः तस्य
 परात्मनः॥५८॥ रव्यातं कपर्दिनं तस्य शिवस्य परमात्मनः॥ अनेकैः पंजरैर्युक्ता सुंदरालाभस्तदा॥५९॥ ये
 सर्पाख्यंगना भूताश्च ते सर्वे तक्षणादिव॥ बभूवुर्मंडलान्येव जातदूषमयानि च॥६०॥ सर्वभूषणसंयुक्तो महा
 देवो भवत्तदा॥ ययौ देवैः परिवृतो गिरिजां प्रतिशंकितः॥६१॥ चंडिकावीरभगिनी तदा जाता भयावहा॥ प्रेतास
 नगता चंडी सर्पाभरणमंडिता॥६२॥ पूर्णकलशमादाय हैममूर्धामहाप्रभा॥ परिवारयुता चंडी दीप्तास्यालु
 ग्लोचना॥६३॥ तां च भूतान्यनेकानि विदूपाणि सहस्रत्राः॥ ते समेताग्रतश्चंडी जगाम विकृतानना॥ चं
 ज्या सर्वरुद्रगणाः पृष्ठतश्च कृतास्तया॥ कोट्येकादश संख्या कारौडारुद्रप्रियाश्च ते॥६५॥ तदा उमरुनि
 धौ पौर्वाक्षमासीज्जगत्रयं॥ भेरीभांकरशब्देन शंखानां निनदेन च॥६६॥ तथा दुदुभिनिधौषैः शङ्खैः कोला

हलो भवत्॥ गणानां पृष्ठतो भूत्वा सर्वदेवाः सवासवाः॥६७॥ अन्वयुः सहसिह्याश्च लोकपालैः समन्वितः॥
 मध्ये ब्रजन् महेशो य एरावतमुपस्थितः॥६८॥ शुश्रूभं प्रियमाणेन छत्रेण महातावता॥ चामरैर्वर्ज्यमानो
 सौ सुरैश्च परिवृतः॥६९॥ तदनु ब्रजमानास्ते ऋषयो पितृदाह्यमी॥ भरद्वाजादयो विप्राः शिवस्योदहनं
 प्रति॥७०॥ शाकिनीया लुधानाश्च वेताला ब्रह्मराक्षसाः॥ भूतप्रेतपिशाचाश्च प्राणिपत्यमहाप्रभं॥७१॥
 प्रमथाश्च तदा सर्वे चंडीमृचुर्भयंकराः॥ विनास्माभिः कुतो यासि वद चंडियथा तथं॥७२॥ उवाच तु हसन्ती सा
 सा भूतानां तत्र शृण्वतां॥ शंभोरुदहनार्थाय प्रेतास्तदा प्रयाम्यहं॥७३॥ हैमंकलशमादाय शिरसा बिभर्ता स्व
 यं॥ करवालीस्वरूपेण चंडी जाता ततः स्वयं॥ भूतैः परिवृता सर्वैः सर्वेषां मग्नगासती॥ गणास्तामनुजमुर्वे
 गणानां पृष्ठतः पुरा॥७५॥ इडा दयो लोकपालाः ऋषयः पृष्ठतो न्वयुः॥ ऋषीणां पृष्ठतो भूत्वा पार्षदाश्च म
 हाप्रभाः॥७६॥ विष्णोरमितभावजाकुमुदाद्या मनोरमाः॥ सर्वे पयोदसंकाशाः स्त्रग्विणोवनमालिनः॥
 श्रीवत्सां कधरा सर्वपीतवस्त्रा चिताः शुभाः॥ चतुर्भुजाः कुंडलिनः किरीटकटकांगदाः॥७८॥ हारनूपुरसूत्र
 श्च कटिस्त्रांगुलीयकैः॥ शोभिताः सर्व एवैते महापुरुषलक्षणाः॥७९॥ तेषां मध्यगतो विष्णुः श्रियोपेतः

करारिहा ८०॥ बभौ त्रिलोकीकृत विश्वमंगलो महाभुभावेः कृत विश्वमंगलः॥ शिवेन सार्धं परमार्थदस्तदा हरिः परा
 माजगदेकबंधुः॥ ८१॥ सताक्षर्यपुत्रोपरिसंस्थितो महालक्ष्म्या समेतो भुवनैकभर्ता॥ सर्वमुनींदेः परिर्वीज्यमानः
 सचामरैर्देवादीर्मेहा हरिः॥ ८२॥ तथा विरिचिर्नजवाहनस्तो वेदेः समेतः सह पद्मिरेगैः॥ तथा गमैः सतिहा
 सैः पुराणैः ससंस्तो वेदगर्भो बभूव॥ ८३॥ ब्रह्मा हरिभ्यां तदा स्मरेदः समारुतो ऋषिभिः संपरीतः॥ वृषारुणे वृषक
 तुर्दुर्गवो योगीश्वरो विश्वरूपोऽप्यगम्यः॥ ८४॥ रत्नधस्फटिकसंकाशा वृषभं च मनोहरं॥ योधर्भ उच्यते वेदे देवैः
 सिद्धैर्भर्षिभिः॥ ८५॥ तमास्तुतो महादेवो वृषभं धर्मवत्सलं॥ समेतो मातृभिस्ताभिः ब्रह्मादिभिरलंकृतः ८६
 रभिः समेतः स्मरेदेत्यदाने वैर्ययो महेशो विबुधैरलंकृतः॥ हिमालयं गिर्यैतदानीं पाणिग्रहार्थं प्रमदोत्तमा
 याः॥ ८७॥ इति श्री स्कंदपुराणे केदारखंडे त्रैविंशोऽध्यायः॥ लोमशा उवाच॥ तथैव सर्वं परया मुदा
 न्वितः श्वक्रे गिरींदुः स्वस्तार्थमेव च॥ गर्गपुरस्कृत्य महानुभावं प्रस्तावयोग्यं च स्ममंगलं तदा॥ १॥ आदुय विश्व
 कर्माणं कारयामास सादरं॥ मंदपंचसुविस्तीर्णं वेदिकाभिर्मनोहरं॥ २॥ अद्युतेनैव विस्तारो योजनानां च वि
 स्तृतं॥ मंदपलक्ष्णोपेतं नानाश्चर्यसमन्वितं॥ ३॥ स्तुतवर्जं जंगमं चैव सदृशं च मनोहरं॥ जंगमं च जितं त्रस्तुतं च त
 रेण विशेषतः॥ ४॥ जंगमेन च तत्रासीत्स्तुतवर्जं जितमेव च॥ तपसा च जितास्तत्र स्तुलभूभिर्न चान्यथा॥ ५॥

रिजासती॥ दासो ह मवदं भुः मदनेन वशीकृतः॥ ३९॥ त्वरितेनैव त्राभुस्त्वां समाह्वयति संप्रति॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा दे
 वेदेवो जनार्दनः॥ ४०॥ नारदेन समालुक्तः पार्षदैः परिवारितः॥ स्फुपर्णमारुह्य तदा महात्मा योगीश्वराणां प्रभुरभ्युतो
 महात्मा॥ ४१॥ यथोत्तदाकाशापथा हरिः स्वयंसनारदो देववरैः समेतः॥ तं दृष्ट्वा त्वरितो रुद्रः योगिध्येयांघ्रिपंकजं॥ ४२
 अभ्युत्थापमुदायुक्तः परिषज्य च त्राङ्गिणं॥ तदा हरिहरो देवो एकपथेन तिष्ठतां॥ ४३॥ उच्यते तदान्योन्यं क्षमं
 कुत्रालमेव च॥ इश्वर उवाच॥ गिरिजातपसा तुष्टा प्रवृत्ता च पुरासती॥ ४४॥ तदा संकल्पविधिना मया पाणिग्रहः
 कृतः॥ अधुनैव मया कार्यं कर्म विस्तारणं बद्धं॥ ४५॥ यत्कार्यं तन्न जानामि सर्वं पाणिग्रहोचितं॥ शंभोस्तद्वचनं श्रुत्वा
 प्रहस्य मधुसूदनः॥ ४६॥ यावद्वक्तुं समारंभेता वद्वत्सा समागतः॥ इदं स ह देवैश्च लोकपालैः समन्वितः॥ ४७॥ तथै
 व सर्वे स्वरयक्षदानवानागाः पतंगाक्षरसो महर्षयः॥ समेत्य सर्वे परिवकुमीशमृचुस्तदानीं समवेतवाक्यं॥ ४८
 गच्छ गच्छ महादेव अस्माभिः सहितः प्रमो॥ ततो विष्णुरुवाचेदं प्रस्ताव सदृशं वचः॥ ४९॥ गृह्योक्तविधिना शंभो क
 र्म कर्तुं त्वमर्हसि॥ नांदीमुखं मंदपस्तुतं तथा चेवाकुलधर्मेण युक्तं॥ ५०॥ महानदीसंगमं वर्जयित्वा कुर्वन्ति ये वेदवि
 दो मनीषिणः॥ मंदपस्तुतं चैव क्रियतां त्वधुना विभो॥ ५१॥ एवमुक्तस्तदा शंभुर्विष्णुना तत्र कारयेत्॥ ब्रह्माद्यधि
 कृतं तेन सर्वं मम्युदयोचितं॥ ५२॥ गृहाणा पूजनं च क्रेकत्रयं ब्रह्मणा युतः॥ तथा त्रिंश्ववसिष्ठश्च गोतमो भागु

जलं मरुत्तलं तत्र न विदुः को विदाजनाः ॥ कचि सिंहाः कृत्रिमाश्व कचि त्सारसपंक्तयः ॥ ६ ॥ कचि छिखं वि
नस्तत्र कृत्रिमाश्व मनोरमाः ॥ कचि स्त्रियः कृत्रिमाश्व कचि सा ॥ कचि कचिः पुरुषैः सह ॥ ७ ॥ तथा ते नैव
विधिना द्वारपाला मनोहराः ॥ हस्ते धनुषि चोक्त्या स्थावरा जंगमोपमाः ॥ ८ ॥ तथैव कृत्रिमायोपास्ताल
हस्ताः सुलोचनाः ॥ चामरैर्वीज्यमानाश्च नाना पुष्पांकुरा न्विताः ॥ ९ ॥ कृत्रिमाश्व तथा बाह्याः पताका बहुव
र्णजाः ॥ द्वारि स्थिता महा लक्ष्मीः साक्षात्क्षीराब्धिजेवसा ॥ १० ॥ गजाश्चालं कृताद्या संनृ कृत्रिमाद्य चलो
पमाः ॥ तथाश्वाः सादिभिश्चैव गजाश्च गजसादिभिः ॥ ११ ॥ रथारथिभिराकृत्य महाश्वर्य समन्विताः ॥
एवं सर्वमोहनार्थं कृतं वै विश्व कर्मणा ॥ १२ ॥ महाद्वारि स्थितो नंदी कृतस्तेन महात्मना ॥ शुद्धस्फटिक
संकाशो यथा नंदी तथैव च ॥ १३ ॥ तस्योपरि महद्विभ्यं पुष्पकं रत्नभूषितं ॥ राजतं पल्लवं च त्रे श्वामरैश्च
सुशोभितं ॥ १४ ॥ वामपार्श्वे गजोत्तमश्चामीकरा निभो कृतौ ॥ षष्टि वर्षे चतुर्दशौ महात्मानो महाप्रभौ ॥ १५ ॥
तथैवार्क निभो तेन कृतौ चामरौ महात्मना ॥ दंशितौ वररत्नाढ्यौ लोकपालास्तथैव हि ॥ १६ ॥ षोडशोप
कृतास्तेन याथातथ्येन धीमता ॥ सर्वदेवा यथार्था येन कृता वै विश्व कर्मणा ॥ १७ ॥ तथा हि ऋषयः सर्वभृग्वा वि

२३ अ. ५०.

वि

आतोहिनारदसंवेष्टस्वात्मानं महायशः ॥ २२ ॥ अवलोकपरोजातचरितं विश्वकर्मणा ॥ +४

स्कंद० केदारखं० श्रुतपोधनाः ॥ विष्णुश्च पादैर्धैर्यं साकं इंद्रो हि परमार्थवान् ॥ १८ ॥ कृताः सर्वमहात्मानो यथा तथ्येनधीमताः ॥ एवं
तास्ते नैदातेन कृतो वै मंडपो महान् ॥ १९ ॥ अनेकाश्चर्यसंयुक्तो दिव्यो दिव्यविमोहिनः ॥ एतस्मिन् नंतरे तत्र आग
तो नारदो गतः ॥ २० ॥ ब्रह्मणो नोदितस्तत्र हिमालयगृहं प्रति ॥ नारदो वीक्ष्य आत्मानं विस्मयान्वितः ॥ २१ ॥ क
त्रिमो नारदस्तेन कृतो वै विश्वकर्मणा ॥ प्रविष्टो मंडपं तस्य हिमाद्रेः रत्नशोभितं ॥ २२ ॥ स विष्टो किं स्मरेत्स एतं भायै
रूपशोभितं ॥ सहस्रस्तं न संयुक्तं विचित्रं परमाद्भुतं ॥ २३ ॥ वेदिकां च तदा दृष्ट्वा विस्मयं परमं ययौ ॥ तदा प्रोवा
च भगवान् नारदः परमं वचः ॥ २४ ॥ आगतास्ते महाभाग देवा इन्द्रपुरोगमाः ॥ तथामहर्षयः सर्वे गणेश्वरपरि
वारिताः ॥ २५ ॥ महादेवो वृषारूढो विवाहं प्रति सत्वरन् ॥ इत्येवं वचनं श्रुत्वा हिमवान् गिरित्तमः ॥ २६ ॥ उ
वाच नारदं वाक्यं प्रशस्य मधुरं महत् ॥ पूजयित्वा यथान्यायं गच्छ ध्वं शंकरं प्रति ॥ २७ ॥ मेनाकेन च सत्वेन
रुणा गिरिणा सह ॥ एभिः समेतो त्वधुना महामते प्रजस्यशीघ्रं शिवमानयस्व ॥ देवैः समेतं च महर्षि संघैः सुरासु
रैरर्चितपादपद्मं ॥ तथेति मत्वा स जगाम तूर्णं सहेवंतेः पर्वतराजमिष्व ॥ २८ ॥ त्वरन् जगामैकपदेन शंभुं प्राप्नो
मुनीनां प्रवशे महात्मा ॥ तावद्दृष्टो महादेवो देवैश्चैव परिवारितः ॥ २९ ॥ तदा ब्रह्मा च विष्णुश्च इंद्रश्चैव रुद्रेः सह ॥
पप्रच्छुर्नारदं सर्वे येन्ये रुद्रचराश्च ॥ ३० ॥ कथ्यतां पृच्छमानानां अस्माकं चरितेन हि ॥ एते कस्मात्समायाताः मे

स्के० केदा० सकलान्प्रति॥ कन्यांदास्यति चेन्मत्तं पर्वतो हि हिमालयः॥ ४९॥ माययाममकिं कार्यं वद विष्णो यथा तथं॥ केना खंड०
 प्युपायेन फलं हि साध्यमित्युच्यते पंडितैर्न्यायविद्विः॥ ५०॥ तस्मात्सर्वे गम्यतां शीघ्रमेव कार्यांश्चिन्तयन्ति श्वेदपुरे
 गमेश्वर॥ सदा शिवो महात्मा च मदनो न विवर्जितः॥ ५१॥ भस्मीभूतेन च तदा त्वन्येषां का कथा हि जाः॥ ए
 वं विवदमानो सौरुद्रः शंभुरभूत्तदा॥ ५२॥ कृतोत्थनं गेन सितो यथा न्यः प्राकृतो जनः॥ मदनो न बली
 लोको येन सर्वमिदं जगत्॥ ५३॥ जितमस्ति च प्रौढं च स देवर्षि समन्वितं॥ सर्वेषां मेव भूतानां देवानां च वि
 शेषतः॥ ५४॥ राजात्थनं गोबलवानयस्य चाज्ञा बलीयसी॥ वर्तते स्त्रीस्वरूपेण अजेयो भुवनत्रये॥ ५५॥
 तस्याज्ञा मृपयः सर्वमुनयोपि विवक्षणाः॥ देवामुत्तुष्यन्धर्वाः पिशाचो रक्षसाः ५६ न लंघयन्ति सर्वेपि मद
 नस्य महात्मनः॥ तपो बलेन महता तथा दानं ज्ञेन च॥ ५७॥ अशक्यो मदो जेतुं विनयेन विना हि जाः॥ तस्मा
 दबंगस्य सरवाको धस्तु बलवत्तरः॥ ५८॥ ईश्वरो मदनेनैव मोहितं बीक्ष्य माधवः॥ उवाच वाक्यं वाक्यं
 शोमा चिन्तां कुरु चे प्रभो॥ ५९॥ यदुक्तं नारदेनैव मंठपं प्रति सर्वशः॥ तद्गुरुतं विचित्रं च तत्सर्वमवद अ
 नुः॥ ६०॥ तच्छुवा शंकरं वाक्यं वभाषे मधुसूदनं॥ अविद्यया रतस्तेन रुस्त्वष्टा हि मंठपः॥ ६१॥ किंतु
 वक्ष्यामहे विष्णो मंठपं केवलेन हि॥ विवाहो हि महाभाग अविद्यामूलमेव च॥ ६२॥ तस्मात्सर्वं वयं वा

नाक सत्यपर्वताः ॥ ३३ ॥ कन्यांदास्यतिवाशंमोः किंचित्तिदानीं प्रवर्तते ॥ ततः प्राह महातेजाः नारदोऽक्रपिसत्तमः ॥ ३४ ॥ ब्रह्मा
 णपुरतः कृत्वा विष्णुं प्रतिसहेतुकं ॥ एकांतमाश्रित्य च वज्रपाणिं स नारदो वाक्यमिदं ब्रवीत् ॥ ३५ ॥ त्वष्टा कृतं यच्च म
 हत्तरं वेयेनेव सर्वं भवतां च विमोह एव ॥ पुरा कृतं तस्य महात्मना त्वया किं विस्मृतं तत्सकलं शचीपते ॥ ३६ ॥ तस्मा
 दसौ त्वां विजिगीषुः कामोऽहं वसंस्तस्मिन् गिरिर्महात्मनः ॥ अहं विमोहितस्तेर्यनविचित्रेणैव कर्मणा ॥ ३७ ॥ ए
 शवतः कृतस्तत्र अश्ववयस्यैव च ॥ प्रतिमाश्चैव देवानां समस्ताः कृतवाक्चयं ॥ ३८ ॥ मोहनायैव देवानां का सर्वपा
 र्यसिद्धये ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य देवेंद्रो वाक्यमब्रवीत् ॥ ३९ ॥ विष्णुं प्रतितदा शीघ्रं त्वष्टा मां निहृष्यति ॥ पुत्रशोकेन नि
 तस्तोसौ व्याजेनानेन नान्यथा ॥ ४० ॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा देवदेवो जनार्दनः ॥ उवाच प्रहसन् वाक्यं शक्रमाश्वा-
 स्ववैतदा ॥ निवातकवचैः पूर्वमोहितोऽसि शचीपते ॥ महाविद्यामृता तत्र महादेवोऽप्यशंतये ॥ ४१ ॥ महाविद्याबलेनैव
 प्राविश्यो मंटपोधुना ॥ पर्वतो हि मवानेषस्तथान्ये पर्वतोत्तमाः ॥ ४२ ॥ विपक्षा हि कृताः सर्वममतत्वाच्च वासव ॥ ते
 विस्मृत्या तु वेदुष्टा मायया गिरयो त्वमी ॥ ४३ ॥ जयमिच्छंति वै मृदाः न च भेतव्यमप्यपि ॥ एवं विवदमानांस्तान्
 देवान् शक्रपुरोगमान् ॥ उवाच सत्वरं शंभुः परिम्लानेन चेतसा ॥ किंचुवति महाशैलो यथार्थं वद नारद ॥ ४४ ॥
 ददाति वानददाति गिरीन्द्रः कन्यां वैस्वां कथ्यतां शीघ्रमेव ॥ किं ते दृष्टं किं कृतं चाद्ययचुत तत्सर्वं वद भो नारद ॥ ४५ ॥
 तथोक्तः शंभुना तत्र नारदो दिव्यदर्शनः ॥ उवाच सर्वं रहसियं दृष्टं तस्मिन् मंटपे ॥ ४६ ॥ तच्छ्रुत्वा प्रहसन् शंभुरुवाच

मउद्वाहार्थं च संप्रति ॥ नारदं च पुरस्कृत्य सर्वदेवाः सवासवाः ॥ ६३ ॥ हिमाद्रिं च तदा जग्मुर्मंदिरं परमाद्भुतं ॥
अनेकाश्चर्यसंवीतं निर्मितं विश्वकर्मणा ॥ ६४ ॥ कृतं च तेनाद्यपि विप्रमुत्तमं तं यज्ञवाटं बुद्धिभिः पुरस्कृतं ॥ तं
वक्ष्यमाणं बहुधा प्रकल्पितं मामेयायं शूरितरेण च क्षुपा ॥ ६५ ॥ विचित्रचित्रं मनसा दुरंतं तं यज्ञवाटं सचका
रबुद्धिमान् ॥ प्रवेक्ष्यमाणास्ते सर्वस्मरेण शक्रपिभिः सह ॥ ६६ ॥ हिमाद्रिं च ततो दृष्ट्वा अस्य स्थानपरोभव
त् ॥ तथैवं तेषां च मनोहराणि समर्पितान्येव तदा सनानि ॥ ६७ ॥ महाप्रभाण्येव च गंधधूपतां बलपाद्यार्घ्यमया
निचेव ॥ गंधर्वस्फुल्लारसिन्धुभूतास्तथा च सर्वप्रमथादयोत्थमो ॥ ६८ ॥ वसंतियत्रैव सर्वानियत्र स
तत्र तत्रोपवसंचकार ॥ तेषामर्थमर्होर्हाणि धारायंत्रगृहाणि च ॥ ६९ ॥ अत्यद्भुतानि शोभन्ते कृतान्येव म
हात्मना ॥ एवं विस्मरयामास विश्वकर्मा बहून्यपि ॥ ७० ॥ मंदिराण्यथाजोषं यत्र तत्रैव तिष्ठतां ॥ निवासार्थं
कल्पितानि सावकाशानि तत्रैव ॥ ७१ ॥ देवानां चैव सर्वेषां मृषीणां भावितात्मनां ॥ नैरवक्षेत्रपालाश्च
ये चान्ये क्षेत्रवासिनः ॥ ७२ ॥ श्मशानवासिनश्चैव न्येये च न्यगोधवासिनः ॥ अश्वत्थवासिनश्चा
न्येरेव च राश्वतथापरे ॥ ७३ ॥ ये तत्रोपविष्टाश्च तत्र तत्रैव तेन वै ॥ कृतानि च मनोऽज्ञानि भवनानि महानि
ति च ॥ ७४ ॥ तेषामेवानुशंसीनि भूतानां विश्वकर्मणा ॥ तत्रैव ते सर्वगणैः समेतानि वासितास्ते न हि मा

स्कंद० केदा०

दिणात्पमी॥ सेंद्रासुरायक्षपिशाचदानवाः गर्धर्वासिन्धासरसांसमूहाः॥ ७५॥ इति श्रीस्कंदपुराणे केदारखं
उशैवशास्त्रे त्रयोविंशोऽध्यायः॥ श्री॥ लोमश उवाच॥ तत्रोपविशः सर्वसत्कृताश्च हिमाद्रिणा॥ तत्रैव च महा
चित्रं निर्मितं विश्वकर्मणा॥ १॥ दीप्त्या परमया युक्तं निवासायै स्वयं भुवाः॥ तथैव विष्णोस्त्वपरं निर्मितं स्वयमे
व च॥ २॥ भास्वरं च विचित्रं च नानाश्र्वर्यं समन्वितं॥ त्वष्टा विज्ञाननिपुणश्चकार परमाद्भुतं॥ ३॥ चंडीगृहं
मनोज्ञं च तथैव कृतवान् स्वयं॥ तथैव चित्रपरमं मनोज्ञं महाप्रभं देववरैः संपूजितं॥ ४॥ कैलासलक्षणं युतं
प्रभयातिशोभते नाग्निर्न सूर्यो न शशी न चान्यः॥ गृहाश्च सर्वे च तथा विभांति तत्रैव शंभुश्च तदानीं वेशि
तः॥ ५॥ बभौ तदानीं भुवनैकं भर्ता विश्वेश्वरो वेदविदां वरिष्ठः॥ विशेषवाद्यैः परिपूज्यमानो हिमाद्रि
णाज्ञानवता तदानीं॥ ६॥ एतस्मिन् तरे मेना समायाता सरनीजनेः॥ नीराजनार्थं शंभोश्चक्र विपत्नीभि
रुचता॥ ७॥ नीराजनं कृतवती मेना काचतपस्विनी॥ अवलोकपरासाध्वी मेना जामातरं प्रति॥ ८॥
गिरिजोक्तिमनुस्मृत्य मेना विस्मयमागता॥ यदे पुरोक्तं च तथा पावत्याममतत्र वै॥ ९॥ ततो धिकं प्रपश्या
मिसौंदर्यं परमेष्ठिनः॥ महेशस्य मया दृष्टमनिर्वाच्यं च संप्रति॥ १०॥ एवं विस्मयमापन्ना मेनाख्यास्व गृहं ययौ
मंगलस्नापिता गौरी तद्विंशोपरि संस्थिता॥ ११॥ नीराजिता सरवी निश्चविप्रपत्नी निरेव च॥ अहं तां वरयु
ग्मेन शोभिता वरवर्णिनी॥ १२॥ कंचुकी परमादिव्याना नारत्नैश्च शोभिता॥ अंगीकृता तथा देव्यारराजपरमाश्रिता॥ १३॥

सावभारतदादिव्यं हारं रत्नविभूषितं ॥ बलयानि महार्हाणि शूलचामीकराणि च ॥ १४ ॥ स्थिता तत्रैव सु-
न्नगाध्यायंती च सदा शिवं ॥ सरसीभिः सेव्यमाना च विप्रपत्नीभिरेव च ॥ १५ ॥ एतस्मिन् नंतरे तत्र गर्गो-
वाक्यमभाषत ॥ पाणिग्रहार्थं शंकरं च आनयध्वं स्वमंदिरं ॥ १६ ॥ भो पर्वताः सुवेलायामस्यामेव विच-
क्षणाः ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य गर्गस्य च महात्मनः ॥ १७ ॥ अत्युत्थानपराः सर्वे पर्वताः सकलत्रकाः ॥
महाविभूत्या संकासेर्वमंगलपाणयः ॥ १८ ॥ सालंकृतास्तथा तेषां पत्न्यो लंकरा न्विताः ॥ उपायनान्यनेका-
नि आजहुः स्निग्धलोचनाः ॥ १९ ॥ तदा वादित्रघोषेण नृपसा चैव संवृताः ॥ आजगुः सकलत्रास्ते यत्र दे-
वो महेश्वरः ॥ २० ॥ प्रथमे रावृतस्तत्र भंडया चैवाभिसेवितः ॥ तथामहर्षिभिः सर्वैर्देवदेवगणेस्तथा ॥ २१ ॥
एभिः परिवृतः श्रीमान् शंकरो लोकशंकरः ॥ श्रुत्वा वादित्रनिर्घोषं सर्वैश्शंकरसेवकाः ॥ २२ ॥ उत्थि-
ताश्चैकपद्येन देवैर्नरपिभिरावृताः ॥ तत्रोत्थितो योगिनीचक्रयुक्तो गणोगणानां परमेण वर्चसा ॥ २३ ॥
शिवं पुरस्कृत्य महानुभावं तथैव सर्वगणनायकाश्च ॥ तद्योगिनीचक्रं प्रहस्य चंडं दृक्काभेरीरव-
निःस्वनेन ॥ चंडीपुरस्कृत्य महानुभावं महाविभूत्या समलंकृतं हि ॥ कंठे कर्कोटकं नागं हारभूतं चकार-
सा ॥ २४ ॥ पदकं च श्रिकानां च दंशका वृतं महत् ॥ कर्णावतंसौ तस्यास्तां पाणिपादभयो तदा ॥ २५ ॥ रणे हता

स्कंद० केदा० नांवीराणां शिरांसि च बहूनि वै ॥ अषाणार्थे कृत्ये व शिरस्युरसि चापवान् ॥ २६ ॥ द्वीपि चर्माद्युता चंडी
योगिनी चक्र संयुता ॥ क्षेत्रपाल युता तद्वन्द्यैः परिवारिता ॥ २७ ॥ तथा प्रेतैश्च भूतैश्च कर्पटैः प
परिवारिता ॥ वीरभद्रादयश्चैव गणाः परमदारुणाः ॥ २८ ॥ ये दक्षयज्ञनाशार्थं शिवेनोत्पादिताः पु
रा ॥ तथा कार्त्तिके रवी च तयार्या चैव नवापहा ॥ २९ ॥ त्रिपुरा च जया चैव तथा क्षेमकरी शुभा ॥ अन्या
श्चैव तथा सर्वाः पुरस्कृत्य सदा शिवं ॥ ३० ॥ गंतुकामाश्चाग्रतो वै भूतैः प्रेतैः समावृताः ॥ एताः सर्वा वि
लोक्या ह शिव भक्तो जनार्दनः ॥ ३१ ॥ महर्षीश्च पुरस्कृत्य स्वरांश्चैव तथैव हि ॥ अनस्र्यां तथांसा
ध्यातये वारुंधती सती ॥ ३२ ॥ लोपामुद्रां तथा शंभोसा विद्या सहस्रप्रभा ॥ इन्द्रं कुरुसभीपस्थं लो
कपालावृतं सदा ॥ ३३ ॥ तदुक्तं विष्णु नावाक्यं निश्चयं जगदीश्वरः ॥ उवाच प्रहसन्ते वचं डीप्र
तितदाभवः ॥ ३४ ॥ अत्रैव स्थापितां तन्विया बहु हनं भवेत् ॥ मम भावान् विजानासि कार्या
कार्यं सुशोभने ॥ ३५ ॥ एवमाकर्ण्य वचनं शंभोरमित तेजसः ॥ उवाच कुपिता चंडी विष्णुमु
द्दिश्य सादरं ॥ ३६ ॥ तथान्ये प्रमथाः सर्वे विष्णुमूचुः प्रकोपिताः ॥ यत्र यत्र शिवो भाति तत्र त

त्रयं प्रभो ॥ ३८ ॥ त्वयानिवारिताः कस्माद्वयमाभ्युदयिके पुरे ॥ तेषां तद्वचनं श्रुत्वा के शं वो वाक्य
मब्रवीत् ॥ ३९ ॥ चंडीमुद्दिश्य प्रमथानन्यांश्चैव तथा विधानम् ॥ ययं चैव मयोक्तास्तु माकोपं कर्तुं
मर्हथ ॥ ४० ॥ एवमुक्तास्तदा तेन चंडीमुरव्यागणास्ततः ॥ एकांतमाश्रिताः सर्वे विष्णुवाक्याः
अरंति न ॥ ४१ ॥ तावत्सर्वे समायाताः पर्वतस्य चमंत्रिणः ॥ सकलत्राः संनमेण महेशं प्रतिस
त्वरं ॥ ४२ ॥ पंचवाद्यप्रघोषणब्रह्मघोषेण मृदुसा ॥ प्राप्तास्तत्र यतः शंभुः सकलैः परिवारितः ॥
४३ ॥ आगत्य सकलैः साकमभिषेकार्थमेव च ॥ स्नानं कृतं तदा तेन मंगलैः सह शरलिना ॥ ४४ ॥
स्नातः सुवाससायुक्तः सर्वैः स्तैः परिवारितः ॥ आरोपितो गजस्कंधे लोकपालैः प्रपूजितः ॥ ४५ ॥
ऋषयो देवैर्गंधर्वास्तथान्ये पर्वतोत्तमाः ॥ शंभुश्च गगनास्तदा जगत्सुर्गजस्कंधगतस्य च ॥ ४६ ॥ व
भौष्ठ्रेण महता ध्रियमाणेन मूर्धनि ॥ चामरे वाड्यमानो रसो वितानेन विराजितः ॥ ४७ ॥ ब्रह्मा

स्कंद० केदार० विष्णुस्तथाचंद्रोलोकपालास्तथेवच ॥ अग्राग्रात्यपिशोभंते श्रिया परमया युताः ॥ ४८ ॥ ततश्चरवाश्व
नेर्यश्चपटहानकगोमुरवाः ॥ तथेवगायकाः सर्वेजगुः परममंगलं ॥ ४९ ॥ पुनः पुनरवाद्यंतवादित्रा
णिमहोत्सवे ॥ अरुंधतीमहाभागा अनूस्त्रया तथेवच ॥ ५० ॥ सावित्री चतया लक्ष्मीर्मातृभिः परि
वारिता ॥ एभिः समेतोजगदेकनाथो वनो तदानीं परमेणवर्चसा ॥ ५१ ॥ सचंद्रसूर्या नलवायु
संयुतः सलोकपालैः प्रवरेमहर्षिभिः ॥ संबीज्यमानः पवनेन साक्षी छत्रं च तस्मै शशिनात्यधि
ष्ठितं ॥ ५२ ॥ सूर्यः पुरस्तात्प्रतपन्स्वतेजसा हरिस्तदासीत्सचवेत्रपाणिः ॥ एवं तदा देवगणाः सप
र्वताः शंभोः पुरस्तादभवन् श्रियान्विताः ॥ पुष्पैर्ववर्षुः परिकीर्यमाणा देवास्तदानीं ऋषिभिः समे
ताः ॥ ययौ गृहं कांचनं पट्टियमर्ह अहा विभूयापरिशोभितं तदा ॥ ५४ ॥ विवेश शंभुः परया
सपर्यथा संपूज्यमानो नरदेवदानवैः ॥ संपूजितस्तदा शंभुः प्रविष्टो यज्ञमंठपं ॥ संस्रयमानो वक्र
भिः स्तुतिभिः परमेश्वरः ॥ गजादुत्तारयामास महेशं पर्वतोत्तमः ॥ ५६ ॥ उपवेश्य तदा पीनेक

स्कंद. केदार. भातेजगन्मयो ॥ ६७ ॥ त्रैलोक्यलक्ष्म्यासंबीतो निरीक्षंतौ परस्परं ॥ तदानीं राजितौ लक्ष्म्यासावित्र्या च वि-
 शेषतः ॥ ६८ ॥ अरुं च तया तया तौ च दंष्ट्री परमेश्वरौ ॥ अनसूया तदा च क्रे शंभु नीराजना विधिं ॥ ६९ ॥
 सर्वाः शंभुं च पश्यंत्यस्तथैव मुदिता हिताः ॥ लोमश उवाच ॥ एतस्मिन् नंतरं तत्र गर्गाचार्यप्रणो-
 दितः ॥ ७० ॥ हिमवान् मे नया सार्धं कन्यां दातुं प्रचक्रमे ॥ हैमंकलशमादाय मेनाचार्यो गमा-
 श्रिता ॥ ७१ ॥ हिमाद्रेश्च महाभाग सर्वाभरणभूषिता ॥ तदा हिमाद्रिणा प्रोक्तो विश्वनाथो वर-
 प्रदः ॥ ७२ ॥ ब्रह्मणा सह संगत्य विष्णुना चलंथेव च ॥ तथा पुरोधसा सार्धं गर्गेण च महात्मना ॥ ७३ ॥
 कन्यादानं करोम्यद्यदेव देवाय शूलिने ॥ प्रयोगो नश्यतां ब्रह्मन् अस्मिन् समय आगते ॥ ७४ ॥
 तथेति मत्वा ते सर्वे कालज्ञा हि जसत्तमाः ॥ तिथ्यादिकीर्तनं च कुर्हि मवान् शंभुमब्रवीत् ॥ हिम-
 नानुवाच ॥ स्वर्गोत्रं कथ्यतां तात कुलं चैव विशेषतः ॥ कथयस्व महाभाग इत्याकर्ण्य वचस्तदा ॥ ७५ ॥

सुमुखो विमुखः सद्यः आशोच्यः शोच्यतां गतः ॥ एवं विधः स्रवरैर्ऋषिभिस्तदानीं गंधर्वयक्षस्र-
 रसि त्वगणैस्तथैव ॥ ७६ ॥ दृष्टो निरुत्तरमुखो भगवान् महेशो हास्यं चकार स्रशं त्वय नारदश्च
 वीणां प्रवादयामास ब्रह्मपुत्रो य नारदः ॥ ७७ ॥ तदानि वारितो धीमान् वीणां प्रवादय प्रभो ॥ अ-
 स्य गोत्रं कुलं चैव नाद एव परंगिरे ॥ ७८ ॥ कुली शोऽकुलि नो यो यमगोत्राणां परागमिः ॥ नादे प्र-
 तिष्ठतः शंभुर्नादो त्वस्मिन् प्रतिष्ठितिः ॥ ७९ ॥ अस्य गोत्रं कुलं नाम न जानंति हि पर्वतः ॥ ब्र-
 ह्मविष्णवाद्योप्येतेत्यन्येषां चैकाकथा ॥ ८० ॥ त्वं हि मूढत्वमापन्नो जानासि हि न किंचन ॥
 वाच्यवाच्ये महेशस्य विषये हि बहिर्मुखाः ॥ ८१ ॥ ये ये आगामिकाश्चान्ये नष्टास्ते नात्र संशयः
 अरूपो यं विरूपाक्ष अकुली नश्च त्कथ्यते ॥ ८२ ॥ अगोत्रो यं गिरिश्चैष्ठ्यामाता तेन संशयः ॥

स्कंदकेदारः ॥ भातेजगन्मयो ॥ ६७ ॥ त्रैलोक्यलक्ष्म्यासंबीतो निरीक्षंतौ परस्परं ॥ तदानीं राजितौ लक्ष्म्यासावित्र्याचवि
शेषतः ॥ ६८ ॥ अरुं च तया तया तौ च दंष्टरी परमेश्वरौ ॥ अनसूया तदा च क्रे शंभु नीराजना विधिं ॥ ६९
सर्वाः शंभुं च पश्यंत्यस्तथैव मुदिता हिताः ॥ लोमश उवाच ॥ एतस्मिन् नंतरं तत्र गर्गाचार्यप्रणो
दितः ॥ ७० ॥ हिमवान् मे नया सार्धं कन्यां दातुं प्रचक्रमे ॥ हैमंकलशमादाय मेनाचार्यगमा
श्रिता ॥ ७१ ॥ हिमाद्रेस्त्वमहाभाग सर्वाभरणभूषिता ॥ तदा हिमाद्रिणा प्रोक्तो विश्वनाथो वर
प्रदः ॥ ७२ ॥ ब्रह्मणा सह संगत्य विष्णुना च तथैव च ॥ तथा पुरोधसा सार्धं गर्गेण च महात्मना ॥ ७३
कन्यादानं करोम्यद्य देव देवाय शूलिने ॥ प्रयोगे नयतां ब्रह्मन् अस्मिन् समय आगते ॥ ७४ ॥
तथेति मत्वा ते सर्वे कालज्ञा हि जसत्तमाः ॥ तिथ्यादिकीर्तनं च कुरु हिमवान् शंभुमब्रवीत् ॥ हिम
वानुवाच ॥ स्वर्गोत्रं कथ्यतां तात कुलं चैव विशेषतः ॥ कथयस्व महाभाग इत्याकर्ण्य वचस्तदा ॥ ७५ ॥

रुमुखो विमुखः सवः आशोच्यः शोच्यतां गतः ॥ एवंविधः सखरवैर्ऋषिभिस्तदानीं गंधर्वयक्षसर-
रसिद्धगणैस्तथैव ॥ ७६ ॥ दृष्टो निरुत्तरमुखो भगवान् महेशो हास्यं चकार स भ्रशं त्वथ नारदश्च
वीणां प्रवादयामास ब्रह्मपुत्रो य नारदः ॥ ७७ ॥ तदानि वारितो धीमान् वीणां प्रवादय प्रभो ॥ अ
स्य गोत्रं कुलं चैव नाद एव परंगिरे ॥ ७८ ॥ कुलीशोऽकुलिनो यो यमगोत्राणां परागतिः ॥ नादप्र
तिष्ठतः शं कुरु नादो त्वस्मिन् प्रतिष्ठितिः ॥ ७९ ॥ अस्य गोत्रं कुलं नाम न जानंति हि पर्वतः ॥ ब्र
ह्मविष्णवाद्योप्येतेत्यन्येषां चैकाकथा ॥ ८० ॥ त्वं हि मूढत्वमापन्नो जानासि हि न किंचन ॥
वाच्यवाच्ये महेशस्य विषये हि बहिर्मुखाः ॥ ८१ ॥ ये ये आगामिकाश्चान्ये नष्टास्ते नात्र संशयः
अरूपो यं विरूपाक्ष अकुलीनश्च त्कच्यते ॥ ८२ ॥ अगोत्रो यं गिरि श्रेष्ठजामाता तेन संशयः ॥

स्कंद० केदा०

नकर्तव्योविमर्शोऽत्रजामाताविबुधेनहि॥८५॥ नजानंतिहरं सर्वे किं बहु तस्याममप्रभो॥ यंचैव हि महा
भागमोहिताऋषयोत्थमी॥८६॥ ब्रह्मात्यपिनजानातिमस्तकंपरमेष्ठिनः॥ विष्णुर्गतोहिपाता
लं न दृष्टं विष्णुनात्थमी॥८७॥ तेनलिंगेनमहतात्यगाधेनजगन्नयं॥ व्यासमासीच्चताद्विधि
किमनेनप्रयोजनं॥८८॥ अनयाराधितः शंभुस्तवपुत्र्याहिमालय॥ तत्त्वतोहिनजानाति
केयंचैवमहागिरे॥८९॥ एताभ्यामुद्यतंविश्वमाभ्यांचैवप्रतिष्ठितं॥ एतदुत्थावचस्तस्यन
रदस्यमहात्मनः॥९०॥ हिमाद्रिप्रमुखारस्सर्वेतथाचंद्रपुरोगमाः॥ साधुसाध्वितितेसर्वेत्प
तुर्विस्मयमागमाः॥९१॥ ईश्वरस्यचगोभीर्यज्ञात्मासर्वेविचक्षणाः॥ विस्मयेनसमावि
ष्टार्धुःसर्वेपरस्परं॥९२॥ ऋषयर्धुः॥ यस्याज्ञायाजगदिदंचविशालमेवजातंपरात्परत
रंनिजबोधयुः॥ सर्वस्वंतत्रपरमेश्वरभावगम्यंसोसोत्रिलोकनिजदृष्टवतामहात्मा॥९३॥ इ

लानीराजनंमहत॥ मेनयासरिविभिः सार्धं तथैवचपुरोधसा॥९४॥ मधुपर्कादिकंसर्वयत्नं चैवतत्रवै॥ ब्र
ह्मणानोदितस्तत्रपुरोवाकृतवान्प्रभुः॥९५॥ मंगलंशुभकल्याणंप्रस्तावसदृशंप्रभुः॥ अंतर्वेद्यासंप्रवि
श्ययत्रसापार्वतीस्थिता॥ वेदिकोपरिचार्वांगीसर्वाभरणभूषिता॥ तत्रानीतोहरः साक्षाद्विष्णुनाब्रह्म
णासह॥९६॥ उग्नंनिरीक्ष्यमाणास्तेवाचस्पतिपुरोगमाः॥ गर्गःप्रविष्टस्तत्रैवयत्रतद्वटिकालयं॥९७॥
यावत्पूर्णाघटीजातातावत्प्रणवभाषणात्॥ ओं पुण्येत्यवदत्तुर्गर्गः ससमादधेजलिं॥९८॥ पार्वत्यक्ष
तपूर्णंचनवर्षनशिवोपरि॥ तयासंपूजितोरुद्रः अक्षतैश्चकुशादिकैः॥९९॥ मुदापरमायुक्तापा
र्वतीरुचिरानना॥ विलोकयंतीतंशंभुंयस्यार्थेपरमंतपः॥१००॥ पुराकृतंमहादेव्यापरेषांपरमंमह
त॥ तपसातेनसंप्राप्ताशंभुंसर्वेश्वरंप्रभुं॥१०१॥ नारदेनतदोक्तंस्मृमहादेवोवृषध्वजः॥ तत्रागर्गादि
भिश्चान्यैर्मुनिभिः सनकादिभिः॥१०२॥ एवंपरस्परंतेवैपार्वतीपरमेश्वरौ॥ अर्च्यमानौतदानींतुशुशु

तिश्रीस्कंदपुराणेकेदारखंडेशेवशास्त्रेचतुर्विंशतितमोऽध्यायः॥ लोमशउवाच॥ अथतेपर्वतश्रेष्ठा
मेवायाज्ञातसंभवाः॥ उच्युस्तेत्येकपद्येनहिमवंतंमहागिरिं॥३॥ पर्वताउचुः॥ कन्यादानंक्रियते
चाद्यशैलकिंब्रूतयाकार्येनाशस्तथैव॥ नविष्यतिनात्रकार्योविमर्शोतस्माद्देवादीयतामीश्वरा
य॥२॥ तच्छ्रुत्वावचनंतेषांरुद्रदांसहिमालयः॥ कन्यायादानमकरोद्भूत्मानोदितस्तदा॥३॥
इमांकन्यांतुभ्यमहंददामिपरमेश्वर॥ भार्यार्थंप्रतिगृणहीष्यत्यत्कामंत्रेणदत्तवान्॥४॥ तस्मै
रुद्रायमहतेवेदवेद्यायशंभवे॥ परेशायमहेशायदत्ताकन्यामहात्मने॥५॥ वेदिकाबहिरानी
तोदंपतीकमलैक्षणे॥ उपविशतुर्बहिर्वेद्यां पार्वतीपरमेश्वरे॥६॥ आचार्येणाथतत्रैवक
श्यपेनमहात्मना॥ आधानंहवनार्थायकृतमग्नेस्तदाहिजाः॥७॥ ब्रह्माब्रह्मासनरतोबभौतु
शिवसन्निधौ॥ प्रवर्तमानेहवनेऋषयश्चविचक्षणाः॥८॥ उच्युःपरस्परंतत्रनानादर्शनंविदि
वः॥ वेदवादरताःकेचिदब्रुवन्संभतेनहि॥९॥ इदमेवनचाप्येवंमेवमेवंनचान्यथा॥ कार्यमेव

नकार्यं च कार्यं कार्यं मया परे ॥ १० ॥ इत्येवं ब्रुवतां शब्दः श्रूयते शिवसिन्धिधौ ॥ स्वकीयं मतमास्थाय विवदंतः
 परस्परं ॥ ११ ॥ तत्त्वज्ञानविहीनस्ते केवलं वादबुधयः ॥ तेषां तद्वचनं श्रुत्वा परस्परजयेषिणः ॥ १२ ॥ प्रह-
 स्य नारदो वाक्यमुवाच शिवसिन्धिधौ ॥ यूयं सर्वे वादिनश्च मिथ्यावादरताश्च ये ॥ १३ ॥ भौ न माश्रित्य भौ वि-
 प्रा आगता हृदि सत्कृतं ॥ सदा शिवं च आत्मानं परात्मानं परं च यत् ॥ १४ ॥ येनेदं कारितं विश्वं यतः सर्वं प्र-
 वर्तते ॥ यस्मिन् विलीयते सर्वं तस्मै सर्वात्मने नमः ॥ १५ ॥ सो यमास्ते धुना गेहे पर्वते इत्युभौ द्विजाः ॥ मुखा-
 दस्य च संजाता यूयं सर्वे विचक्षणाः ॥ १६ ॥ एवमेव तदा ते न नारदेन द्विजोत्तमाः ॥ उपदेशपरे वाक्ये चो-
 पितास्ते न वे द्विजाः ॥ १७ ॥ हो मे प्रवर्तमाने तु ब्रह्मलोकपितामहा ॥ ददर्श चरणे देव्याः नखे बभूवुः समनो ह-
 रं ॥ १८ ॥ दर्शनादिमानाः सद्यो बभूवुः संभवः ॥ मदनेन समाविष्टो वीर्यप्रत्यपतत् कवि ॥ १९ ॥ रेतसा-
 क्षरमाणेन लज्जितो भूत्वा पितामहः ॥ चरणाभ्यां मम दधत्त दगोप्यं दुरत्ययं ॥ २० ॥ बहवो ऋषयो जाता-
 बालरिव ल्याः सह स्निग्धाः ॥ उपतस्थुस्तदा सर्वे तात नाथेति चाब्रुवन् ॥ २१ ॥ नारदेन तथा चोक्ताः को-
 पयुक्तौ न भौ द्विजाः ॥ गलध्वंसं गता यूयं पर्वतं गंधमादनं ॥ २२ ॥ नस्थातव्यं न वद्विश्मना न चास्ति प्र-

रवादयः॥ शाकिनीडाकिनीचेवयस्त्रिण्योमातृकादयः॥ ३४॥ योगिन्योथ चतुःषष्टियोगिनोहितआपरे॥ ३५॥ शकोट्योगणानां हि कोट्येकाचमहात्मनां॥ ३५॥ बहवो नरपयोश्चैव तथान्ये विबुधादयः॥ योगिनो हि मया चान्ये कथिताः पूर्वमेव हि॥ ३६॥ योगिन्यश्चैव कथितास्तासां भक्ष्यं वदामि वः॥ मेरेये मद्यमांसानि पशूनां विविधानि च॥ ३७॥ माहिषं चेव वाराहं रवाङ्गं वेगावयंतथा॥ मासं माजं च ऐणं च तथान्यानि बहूनि च॥ ३८॥ मलमुल्लस्य भक्ष्यार्थं वन्यं पतितमेव च॥ प्रभुं जंत्यस्थि संलिप्तमांसां त्राणि बुधुक्षवः॥ ३९॥ आं त्राणिकेचिर्छीर्षाणि महिषाणां मुस्तृणि च॥ तथा केचिन्मृत्तमानास्तदानीं शब्दायमानाः प्रमथाश्च तत्र॥ ४०॥ केचित्कृष्णीमास्थिता रुद्ररूपाः सौम्याश्चान्ये वल्गमानास्तथैव॥ योगिनी चक्रमध्यस्थो नैरवोहिन नर्द च॥ ४१॥ तथान्ये भूतवेताला मत्ताः स्वैरप्रलापिनः॥ एवं तेषां प्रमोदं वै निरीक्ष्य मधुस्तदनः॥ ४२॥ उवाच प्रहसन्वाक्यं शंकरं लोकशंकरं॥ एतान् वारय भो शंभो प्रमतांश्चैव संप्रति॥ यस्मिन्काले च यत्कार्यं तत्सर्वं कार्यमेव हि॥ रुद्र उवाच॥ वारयस्व प्रमतांश्च भीमांश्चैव विशेषतः॥ ४३॥

तेनोक्तो हि महावीरो वीर नरोति कोपनः॥ आसया वारयामास शासनात्परमेष्ठिनः॥ ४५॥ प्रमथाः वारिता स्तेनतदानीमेव संस्थिताः॥ निश्चला योगिनी भूतप्रमथा युत्यकाः॥ ४६॥ शाकिन्यो यातुधानाश्च कुरूमां गाराक्षसैः सह॥ तथान्ये भूतवेतालाः क्षेत्रपालाः स नैरवाः॥ ४७॥ सर्वशान्ताः सुप्रभा बभूवुः प्रमथादयः॥ एवं ते नोजनं कृत्वा संतुष्टा हृष्टमानसाः॥ ४८॥ विश्रमार्थं गताः सर्वे ब्रह्माद्यास्ते स्वमालयं॥ एवमुत्सवसंयुक्तं कृतमुदाहरंतदा॥ ४९॥ हिमाद्रिणा परं विप्राः सुमंगल्यं सुशोभनं॥ चत्वारो दिवसा जाताः परिपूर्णेन चेतसा॥ ५०॥ हिमाद्रिणा कृता पूजा देवदेवस्य शरलिनः॥ वस्त्रालंकरणैः शुभैः शुभैरुच्चावचैस्तदा॥ ५१॥ पूजयित्वा महदेवं विष्णुवर्चनपरो भवतु॥ लक्ष्म्या समेतं विष्णुं च वस्त्रालंकारभूषणैः॥ ५२॥ पूजयामास हि मवांस्तदा ब्रह्माणमेव च॥ इंदं पुरोधसा सार्धं इंद्राण्या च विचक्षणः॥ ५३॥ तथैव लोकपालांश्च पृथक् पृथक् पूजयतु॥ सुपूजितास्तदा चंडी भूतप्रमथ युत्यकाः॥ ५४॥ वस्त्रालंकरणैश्चैव रत्नैर्नानाविधैस्तदा॥ ये चान्ये आगतास्तत्र ते सर्वे च यथाविधि॥ ५५॥ एवं तदानीं पुर्या विभूत्या प्रपूजिता भूमिभूतां वरेण॥ गंधर्वयक्षास्करसिंहसंघास्तथैव सर्वे शरसां च संघाः॥ ५६॥ इ

तिश्रीस्कंदपुराणेकेदारखंडे शैवशास्त्रे पंचविंशतितमोऽध्यायः ॥ २५ ॥ लोमश उवाच ॥ तथैव विष्णुना सर्वप-
र्वताश्च पूजिताः ॥ सत्पाचलोथविंध्यश्च मेनाको गंधमादनः ॥ ३ ॥ माल्यवानमलयश्चैव महेंद्रो मंदराचलः
मेरुश्चैव प्रयत्नेन पूजितो विष्णुना स्वयं ॥ २ ॥ श्वेतकूटः श्वेतगिरिर्निलाद्रिश्च तथैव च ॥ उदयाद्रिस्त-
त्रिश्च त्र्यस्तंगिवरो महान् ॥ ३ ॥ मासोद्रिश्च तथाद्रिश्च केलसः पर्वतो महान् ॥ लोकालोकस्तथा
शैलः पूजितः परमेष्ठिना ॥ ४ ॥ एवंपर्वतश्रेष्ठाः पूजिताः सर्व एव हि ॥ तथान्ये पूजितास्तेन सर्वे
पर्वतवासिनः ॥ ५ ॥ विष्णुना ब्रह्मणा सार्धं कृतं सर्वं यथोचितं ॥ अन्ये ह निच संप्राप्ते वरयात्रा क-
ता तथा ॥ ६ ॥ अद्रिणा बंधुभिः सार्धं पर्वतं गंधमादनं ॥ ययुः सर्वे ऋषिगणाः सुराश्चैव सहस-
शः ॥ ७ ॥ प्रमथाश्च तथा सर्वे चंडीया लुगणाः परे ॥ येन्ये हि बहवस्तत्र समायाता हिमालयं ॥
॥ ८ ॥ शिवस्योद्धनं विप्राः शिवेन परिभाविना ॥ परं हर्षमापन्ना दृष्ट्वा तौ दंपती तदा ॥ ९ ॥ पा-
र्वती सहितांशं भुंक्तुं मुना सह पार्वती ॥ सम्यग्युक्तो यथा स्यात्तां वागर्थविबतस्ततः ॥ १० ॥ तथा

योजनं ॥ इत्येवमुक्तास्ते सर्वे वालखिल्याश्च पर्वतं ॥ २३ ॥ नारदेन समादिष्टं पर्वतं गंधमादनं ॥ नारदेन तदा ब्र-
ह्माश्वासितो हि पिता द्विजाः ॥ २४ ॥ हवनं च तदा पूर्णं ज्ञातं तस्य महात्मनः ॥ मुहेशस्य तदा विप्राः शान्तिपाठ-
पराभवन् ॥ २५ ॥ महता ब्रह्मघोषेण व्यासमासीद्विगंतरं ॥ ततो नीराजितो देवो देवपत्नी निरर्चितः ॥ २६ ॥
तथैव ऋषिपत्नी निरर्चितः पूजितश्च सः ॥ तथा गिरिशं च सुलोचनां शक्रां मनोरमां देवि वरं च स्कंदरी ॥ २७ ॥
गीतैः सुगीतैश्च विशारदाश्च तथैव चान्ये स्मृतिभिर्महर्षयः ॥ रत्नानि च महार्हाणि ददौ तन्यो महामतिः ॥
२८ ॥ ऋषिगंधर्वयक्षेभ्योऽप्येते तत्र समागताः ॥ एवं समभ्यर्च्य तदा महात्मा महान् गिरिशः परमेणवर्चसा
॥ २९ ॥ बभौ तदानीं सुरसंघमध्ये वेद्यां स्थितो सौ स कलत्रकोविधुः ॥ तथा च सर्वे मलितारैकपद्येन सर्व-
शः ॥ ३० ॥ पंक्तीभूताश्च बुभुजुर्न दिनाभंगिणा सह ॥ नद्यादयो महाभागा वीरभद्रादयस्तथा ॥ ३१ ॥ बुभु-
जुः सह सर्वे श्वनानाहास्यरसैस्तदा ॥ तुष्टाश्च नारदाद्यास्ते परमानंदसंयुताः ॥ ३२ ॥ तुष्टुर्नारदाद्याश्च
अनेके लीलायुताः ॥ तथा चंडीगणाः सर्वे तुष्टुः कृतभोजनाः ॥ ३३ ॥ वेतालक्षेत्रपालाश्च कूश्मांडाभे

प्रकृतिपुंसोतावेकपद्मेननान्यथा॥दंपतीतौगजारूढोऽरुः श्रु भान्तेमहाप्रभौ॥३३॥विमानस्यस्तदाव्रत्तावि
 ष्णुश्चगरुडोपरि॥ऐरावतगतश्चंद्रः कुबेरः पुष्पकोपरि॥३४॥पार्श्वचमकरारूढोयमोमहिषमेवच॥
 प्रेतारूढोनेत्रैस्तश्च अग्निर्मेदं गतोमहान्॥३५॥भृगारूढोऽथपवनर्जशोवृषभमेवच॥अष्टावेतेलो
 कपाला अग्रगाः परमेष्ठिनः॥३६॥स्वस्वंबलंबहंत्येतेतथान्येप्रमथादयः॥हिमाद्रिश्चतथाशैल
 ऋषभोगंधमादनः॥३७॥सत्याचलोनीलगिरिर्मंदरोमलयाचलः॥कैलासोहिमहातेजांमेताको
 हिमहाप्रभः॥३८॥एतेचान्येचगिरयः श्रीमतासर्वएवहि॥सकलत्राः सहामात्याः ससृताश्रम
 हाप्रभाः॥३९॥बलिनोरूपिणः सर्वमेवाद्यास्तत्रपर्वताः॥वरयात्राकृतातेनयथोक्तेचहिमाद्रि
 णा॥४०॥सर्वेस्तेर्बधुभिः सार्धं पुनरागमनं कृतं॥स्वमंदिरस्थोहिमवानूरेजेसलुमहायशः॥४१॥
 शिवसंपर्कजेनेवमहसापरमेणाहि॥विरव्यातोहिमहाशैलस्त्रिभुलोकेषुविस्तृतः॥४२॥कन्या
 दानेनमहतासंतुष्टोयस्यशंकरः॥तेधन्यास्तेमहात्मानः कृतत्यास्तएवहि॥४३॥शिवइत्यक्षरं
 नामयेरुदीरितमद्यै॥व्यक्षरं नामयेषां वैजिक्काग्नेसंस्थितंसदा॥४४॥तेवैमनुष्यरूपेणरुद्रा
 नास्मत्रसंशयः॥किंचिद्वलेनसंतुष्टः पुष्पेणापितथैवहि॥४५॥ततोयेनापिसंतुष्टोमहादेवोनि

स्कंद० केदा०

रंजनः॥ पत्रेण पुष्पेण तथा लीनप्रीतो भवेत्येव सदा शिबो हि ॥ २४ ॥ तस्मै सौ च सर्वैः परिपूजनीयः शिवो महा-
भाग्यकरो नृणामिह ॥ एको महाज्योतिरतिः परेशः परः पराणां परमो महात्मा ॥ २५ ॥ निरंतरो निर्गुणो
निर्विकारो निराबाधो निर्विकल्पो निरीहः ॥ निरंजनो नित्ययुक्तो निराशो निराधारो नित्ययुक्तः स
देव ॥ २६ ॥ एवं भूतो देवदेवो र्चितो ये लोके ते वै पूजनीया भवन्ति ॥ स्तुतो ध्याता श्रितस्तत्रैव नमो
शस्तुष्टेऽस्तेषामीशितं वै ददाति ॥ २७ ॥ तस्माद् हरिष्ठो हिमवान् नृप्रसिद्धः सर्वैर्युगेः सर्वकरो महा-
त्मा ॥ विश्वेशवं द्योहितदा हिमालयोजातो गिरिणामधिपस्तदानीं ॥ २८ ॥ मेनया सह धर्मात्मा
स्वमंदिरगतस्तदा ॥ सर्वान् विस्मर्जयामास पर्वतान् पर्वतेश्वरः ॥ २९ ॥ गतेषु तेषु सर्वेषु हिमवा-
नपुत्रपौत्रकेः ॥ रेजे गिरिणां प्रवरे महादेव प्रसादतः ॥ ३० ॥ अथोगिरिजया सार्धं महेशो गंधमा-
दने ॥ एकांते च मतिचक्रे रमणार्थं सु रूपवान् ॥ ३१ ॥ स्मरते नैव महता तया सह महाप्रभुः ॥ तयोः
स्मरतमापन्नं यदयोश्च तदा भवत् ॥ ३२ ॥ अनिष्टं महदाश्चर्यं प्रलये एव मेव च ॥ तस्मिन् महाभये प्राप्ते
नाविदंत परस्परं ॥ ३३ ॥ सर्वे ब्रह्मादयो देवाः कार्याकार्यव्यवस्थिताः ॥ रेतसा च जगत्सर्वं नष्टं स्था-

इत्युक्तो निश्चायित्वाथरेतर्दशस्य हव्यवाट् ॥ ४४ ॥ यत्र देवा स्थिताः सर्वे नृत्त्यायाश्चैव तत्र वे ॥ आगत्य क
थयामास तद्देतो मधुना ॥ दिक् ॥ ४५ ॥ सर्वे सगर्भा लब्धं नवनसर्वे चिंतया प्रपीडिताः ॥ ४६ ॥ अग्ने मुरवो न्दवे नैवरेतसा सर्वे देवताः ॥ सगर्भा लब्धं न
वनसर्वे चिंतया च प्रपीडिताः ॥ ४७ ॥ विष्णुं स्मरणमाजलमुर्देवदेवेश्वरं प्रभुं ॥ देवा उचुः ॥ त्वं त्राता
सर्वदेवानां लोका प्रभुरेव च ॥ ४८ ॥ तस्माद् दक्षा विधातव्या शरणागतवत्सल ॥ वयं सर्वे मर्तुकामरितसानि
नपीडिताः ॥ ४९ ॥ असुरेभ्यः परित्रस्ता वयं सर्वे दिवौकसः ॥ शरणं शरणं याताः परित्रातुं ह्यतो द्रुहाः ॥ ५० ॥
यदा पुत्रा हि रुद्रस्य भविष्यति तदा वयं ॥ सुरि वनः स्याम सर्वे ये निर्भयाश्च त्रिविष्टपे ॥ ५१ ॥ एवं विष्टः
शयमानानां सर्वेषां भयमागतं ॥ अनेन रेतसा विष्णो जीवितुं नोत्सहामहे ॥ ५२ ॥ त्रिवर्गो हि यथा
पुंसां रुतो हि सुपरिप्लुतः ॥ विपरीतो भवत्येन विना देवेन नान्यथा ॥ ५३ ॥ तस्माद्देववलं मत्वा सर्वे
षामेव देहिनां ॥ कार्या कार्यव्यवस्थायां सर्वे मन्यामहे वयं ॥ ५४ ॥ तदानि शम्भु देवानां परेशः परदे
वतं ॥ उवाच प्रहसन् वाक्यं देवानं वै देवतारिहा ॥ ५५ ॥ स्तूयतां हि महादेवः समेतैः कार्यगौरवात् ॥

तथेति मत्वा नै देवा विष्णु पुरोगमाः ॥ ५६ ॥ तथा ब्रह्मादयः सर्वे नृत्त्यायस्त्रीडिरे नवं ॥ ब्रह्मादय उचुः ॥ न
मोमर्गाय देवाय नीलकंठाय मीढुषे ॥ ५७ ॥ विश्वेशाय त्रिवेदाय लोकत्रितयधारिणे ॥ त्रिस्वराय त्रिमा
त्राय उंकाराय त्रिमूर्तये ॥ ५८ ॥ त्रिवर्गाय त्रिधाम्ने च त्रिपादाय त्रिशूलिने ॥ त्राहि त्राहि महादेव रे त
सोस्मा ज्ञगप्रभो ॥ ५९ ॥ ब्रह्मणा संस्कृतो यावत्तावद्देवो वृषध्वजः ॥ प्रादुर्बभूव तत्रैव सुराणां कार्य
सिध्यये ॥ ६० ॥ इष्टस्तदानीं देवांस्तानुवाच परमेश्वरः ॥ मात्रा संकुर्वतां सर्वे रेतसानेन पीडिताः ॥
६१ ॥ उत्वालनं भवन्दिश्वकार्यमद्यैव मोजसा ॥ तथेति मत्वा तिसर्वे इन्द्राया देवतागणाः ॥ ६२ ॥ वे
मुः सर्वे तदा देवास्तदेतः शंकरस्य च ॥ एकपद्येन तद्देतो महापर्वतसन्निभं ॥ ६३ ॥ तदा चामीकरप्र
ख्यं बभूव परमाद्भुतं ॥ सर्वे च सुरि वनोजाता विमुक्तारि तसा तदा ॥ ६४ ॥ विनाग्निना च तिसर्वे परि
तुष्टास्तदा नवन ॥ तेनाग्निना तदोक्तं शंकरो लोकशंकरः ॥ ६५ ॥ किं मया यमहादेव कर्तव्यं दे
वतावर ॥ तद्ददस्व प्रभो चाद्येनाहं च सुरवी सदा ॥ ६६ ॥ भविष्यामि च देवानां हव्यवाहः सदा शिव ॥
तदोवाचः शिवः साक्षाद्देवानां चैव शृण्वतां ॥ ६७ ॥ रेतो विस्मज्यतां यो नो तदाग्निः प्रहसन्निव ॥

पुत्रप्रसादेन शिवं सर्वं न विष्यति ॥ ७८ ॥ गंगायाः पुलिने जातः कार्तिकेयो महाबलः ॥ उपविष्टो यः गंगेयः
होरात्रोपितस्तदा ॥ ७९ ॥ शारवो विशारवोतिबलः षण्मुखो सो व भूवह ॥ जातो यदा च गंगायां षण्मुखः शं
करात्मजः ॥ ८० ॥ तदानीमेव गिरिजा जाता स्मृतपयोधराः ॥ शिवं निरीक्ष्य सा देवी हे शं नो प्रसन्नो महा
न् ॥ ८१ ॥ जातो भूममहादेव किमर्थं तं निरीक्ष्यतां ॥ सर्वज्ञो हि महादेवो नाब्रवीत्तत्र चाक्षवत् ॥ ८२ ॥
कथितं नारदे नैव शंकरे जन्म कर्म ततः ॥ शिवा च शिवाये च गणेभ्यः कथितं तदा ॥ ८३ ॥ तदा कर्ण्यवचो
विप्राः हर्षं निर्भरमानसाः ॥ बभूवुः प्रथमोः सर्वे गंधमादनवासिनः ॥ ८४ ॥ अनेकाग्निः पताकाभिश्च लस
त्पुवतोरणैः ॥ तथा विमानैर्बहुभिः पर्वताः सोऽज्वलो भवत् ॥ ८५ ॥ पर्वतानां वभो मध्ये यत्रास्ते पर्वतः स्वयं ॥
तदा सर्वे सुरगणाः कृपयः सिद्धचारणाः ॥ ८६ ॥ यक्षगंधर्वसर्पाश्च साशरोगणसेविताः ॥ एकपद्येन ते सर्वे
शंकरेण समन्विताः ॥ ८७ ॥ द्रष्टुं गंगेयमधिकं गंगा पुलिनवासिनं ॥ ततो वृषभमारुह्य ययोगिरिजया
सह ॥ ८८ ॥ अन्येऽसमेतो भगवान् सुरैरिन्द्रादिभिस्तथा ॥ शंखाश्च बहवो नेदुर्भरी लर्याण्यनेकशः ॥ ८९ ॥
तदानीमेव ते सर्वे वीरभद्रादयोगणाः ॥ ययुः किल किला शब्देर्नाना तालधरास्तदा ॥ ९० ॥ कटकटान्येव वाद्या
नितताविततानि च ॥ केचिन्मृत्युपरास्तत्र गायकाश्च तथा परे ॥ ९१ ॥ प्रमथास्तूयमानाश्च चक्रुस्ते गुण

स्त

स्कंद० केदा०

कीर्तनं॥ एवंविधोस्करमित्यसंधागंधर्वविद्याधरपंन्नागात्यमी॥१२॥ शिवेनसार्धपरितुष्टमानसादृष्टंययु
स्तंवरंदंशिवात्मजं॥ यावत्समीक्षयामासुगागेयंशंकरात्मजं॥ ददृशुस्तेमहातेजोव्याप्तमासीञ्जगन्नयं॥१३॥
यत्तेजसाद्यतं बालंतदाचामीकरप्रभं॥ स्रग्मुरंस्कश्चियासुतंस्कनासंस्कास्मिन्तेक्षणं॥१४॥ ववंदिरेतदा
सर्वकुमारंसूर्यवर्चसंप्रभयाश्चगणाश्चैववीरनडादयस्तथा॥१५॥ परिवार्यापतस्थुतेवामदाक्षेणभा
गतः॥ तथाब्रह्माचविष्णुश्चइंद्रश्चापिस्करैः सह॥१६॥ ऋषयोयक्षगंधर्वापरिवार्यकुमारकं॥ दंडव
सतिताभूमौविरिंचिर्नतकंधरः॥१७॥ प्रणमुःशिरसासर्वमत्वास्वामिनमव्ययं॥ अवाचंतविचित्राणिवा
द्यानिविविधानिच॥१८॥ एवमभ्युदयेतस्मिन्सर्वेशांतिपराभवन्॥ एतस्मिन्नंतरेयातःशंकरोगिरिः
जापतिः॥१९॥ अवतीर्यवृषाछीघ्रंपार्वत्यासहस्रव्रतः॥ पुत्रंनिरीक्ष्यचतदाजगदेकंबंधुःप्रीत्यायुतःपर
मयापरयाभवान्याः॥३००॥ स्नेहान्वितोबुजगमोगयुतोहिसाक्षात्सर्वेश्वरःपरिवृतःप्रमथेस्तैवेव॥
उपयुत्यगुहंतन्नपार्वतीजातसंभवा॥३०३॥ प्रसूतंपाययामासस्तनंस्नेहपरिप्लुता॥ तदानीराजिः
तोदेवैःसकलत्रैर्मुदान्वितैः॥२॥ जयशब्देनमहताव्याप्तमासीन्नतस्थलं॥ ऋषिभिर्ब्रह्मघोषेणगी
तैर्नैवगायकैः॥३॥ वाद्यैश्चवादकास्तत्रउपतस्थुःकुमारकं॥ स्वांकमारेपयामासगिरिशिखकुमार

स्कंद० के० द० नविजित्यसंगामेजविनोहि नविष्यथ ॥ वाचंतुरवेचरी शुक्लासर्वदेवाः सवाः सवाः ॥ ८॥ कुमारं च पुरस्कृत्य
 सर्वे ते गतसाध्वसाः ॥ यो धुकामाः सुराया वता वत्सेन समागता ॥ ९ ॥ वरणा र्यं कुमारस्य सुता मृत्योर्दु
 रत्यया ॥ ब्रह्मणो नोदिता पूर्वतपः परममास्थिता ॥ १० ॥ तपसा तेन महता कुमारं प्रतिवेतदा ॥ आगत्य
 दुहिता मृत्योः सेनानां मेक संदरी ॥ ११ ॥ ब्रह्मणो वचसा चैव कुमारं ण वृता तदा ॥ तदा सेनापतिर्जातः
 कुमारः शंकरस्य च ॥ १२ ॥ तदा शंकराश्च नेर्यश्च पटहानकगोमुखाः ॥ तथा दुंदुभयो नेदुः पटहाश्च महा
 स्वनाः ॥ १३ ॥ तेन नादेन महता पूरितं च न भस्थलं ॥ तदा गौरी च गंगा च कृतिकामातृका गणः ॥ १४ ॥ पर
 मरमयां चुस्ताः सुतो मम ममेति वे ॥ एवं विवादमापन्नाः सर्वे ते मातृकादयः ॥ १५ ॥ निवारितानारदेन
 मूढत्वं माकरिष्यथ ॥ पार्वत्यां शंकराश्चातो देवकार्यार्थमेव च ॥ १६ ॥ तूष्णीं भूतास्तदा सर्वाः कृतिका
 मातृकादयः ॥ गुहे नोक्तास्तदा सर्वाः ऋषिपत्न्यो यस्तृति काः ॥ १७ ॥ नक्षत्राणि समाश्रित्य भवन्ति स्थी
 यतां चिरं ॥ तथा मातृगणास्तेन स्वामिना स्थापिता दिवि ॥ १८ ॥ मृत्योः कन्यां च संगृह्य पत्नी त्विव वरा
 नना ॥ इंदुं प्रोवाच भगवान् कुमारः शंकरात्मजः ॥ १९ ॥ दिवं याहि सरैः सार्धं कुरु राज्यं निरंतरं ॥ इंद्रे
 णोक्तः कुमारो हितारकेण प्रपीडिताः ॥ २० ॥ स्वर्गाद्विद्राविताः सर्ववयं यातादिशोदश ॥ किं पृच्छसि महा-

भाग अस्मापदपरिच्युतान् ॥ २१ ॥ एवमुक्तस्तदा तेन विजिणा शंकरात्मजः ॥ प्रहस्य चेदं प्रोवाच मां नैषीः
 करसत्तम ॥ २२ ॥ यावत्कथयतस्तस्मै शंकरस्य महात्मनः ॥ कैलासं तु गतोरुद्रः पार्वत्या प्रमथेः सह ॥ २३ ॥
 आजगाम महाबाहुस्तारको दैत्यपुंगवः ॥ २४ ॥ सैन्येन महता सार्धमसरैः परिवारितः ॥ यमदुंदुभयो
 नेदुस्तादा प्रलयमाकराः ॥ २५ ॥ रणकर्कशतूर्याणि डिंडीमान्यद्भुतानि च ॥ पटहाष्टिविलाघटाटका भ
 र्भरणास्तथा ॥ २६ ॥ गोमुखाः स्वरशृंगाणिको हलानि च सर्वशः ॥ बाद्यं प्रभेदा बाद्यं तेलस्मिन् दैत्यसमा
 गमे ॥ २७ ॥ गर्जमानास्तदा दैत्यास्तारकेण दुरात्मना ॥ उवाच नारदो नाक्यं तारकं देवकं टकं ॥ नारद
 उवाच ॥ पुरा देवैः कृतो यत्नो वधार्थं नात्र संशयः ॥ न चैव मे सरश्च मयोक्तं नान्यथा भवेत् ॥ कुमारं ये
 च शर्वस्य वधार्थं जनितस्तनव ॥ एवं ज्ञात्वा महाबाहो कुरु यत्नं समाहितः ॥ २८ ॥ नारदोक्तं निश्चया यता
 रकः प्रहसन्ति व ॥ उवाच नाक्यं मेधावी गच्छ त्वं च पुरंदरं ॥ मम वाक्यं महर्षे त्वं वदशीघ्रं यथा तथं ॥ कु
 मारं च पुरस्कृत्य मया यो धुं त्वमिच्छसि ॥ मूढभावं समाश्रित्य मर्तुमिच्छ मूढवै ॥ २९ ॥ मनुष्यमेकमाश्रि
 त्य मुचुकुंदारकमेव च ॥ तत्तेजसा मरा नत्यां स्थितो सित्वं पुरंदर ॥ कुमारवत्तमाश्रित्य स्थितो सिय
 दिभगवतः ॥ त्वां ह निष्याम्य हं शक्रे लोकपालेः सहेव हि ॥ ३० ॥ एतत्कथय देवं द्रं देवर्षे नान्यथा वद ॥

तथेतिमत्वाभगवान्मनारदोययोस्करानशक्रपुरोगमांश्च॥ अचिष्टसर्वेभ्यस्करेन्द्रभाषितंसहोपहाःसंम
 तिमांस्तदेव॥ नारदउवाच॥ भवद्भिःक्रियतां देवावचनंममनान्यथा॥ तारकेणयदुक्तंचसानुगेरवधा
 र्यतां॥ तारकस्त्वाहनिष्यामिनान्यथाममभाषितं॥ ३५॥ मुचुकुंदसमाश्रित्यलोकपालेऽश्रुजितः॥
 नत्वयाभीरुणायोत्येदेवोभूत्वानराश्रयः॥ ३६॥ निशम्योत्तुस्तदासर्वेन्द्राद्यादेवतागणाः॥ कुमारंच
 पुरस्कृत्यनारदंऋषिसत्तमं॥ ३७॥ जानासित्वंचदेवैर्षकुमारस्यबलाबलं॥ अज्ञोभूत्वाकथंवाक्य
 मुक्तंतस्यममागतः॥ ३८॥ प्रहस्यनारदोवाक्यमुवाचस्करसन्निधौ॥ अहमप्युपहासेनकव्यंतार
 कमुक्तवान्॥ ३९॥ जानीध्वंचस्कराःसर्वेकुमारोऽनयवांश्चवे॥ भविष्यत्यत्रमेवाक्येनात्रकार्याविचा
 रणा॥ ४०॥ नारदवचःश्रुत्वासर्वेदेवाभुदान्विताः॥ ऐकपद्येनचोतस्युपोत्थुकामाश्चतारकं॥ ४१॥ कु
 मारंगजमारोप्यदेवैर्द्रोत्यगतोभवत्॥ सर्वसैन्येनमहतालोकपालैःसमावृतः॥ ४२॥ तदाहुंदुभयोर्दु
 र्भयतूर्याण्यनेकशः॥ वीणावेणुमृदंगाश्चतथागंधर्वनिस्वनाः॥ ४३॥ गजंदत्तामहेन्द्रायकुमारोयान
 मारोहत॥ अनेकरत्नसंवीतंनानाश्रयसमन्वितं॥ ४४॥ विमानमारुत्यतदामहायशासशंकरःस
 र्वगुणैरुपेतः॥ श्रियासमेतःपरयावभौमहानसंवीक्ष्यमाणश्चरणेमहायशाः॥ ४५॥ प्राचेतसंउग्रमहा

कं॥ ४६॥ प्रनयामहाप्रभंवभौतदानीपतिरेवसाक्षात्॥ णाश्रियान्वितोसौदेवतानांवरिष्ठः॥ ४७॥ दंपतीतौतदा
 तत्रऐकपद्येनरेजतुः॥ अभिषिच्यमानोऋषिभिरावृतौस्करसत्तमेः॥ ४८॥ कुमारःक्रीडयामासउत्तंगेशंकरः
 स्यच॥ कंठस्थितंवाक्कंचपाणिभ्यांसमपीडयत्॥ ४९॥ मुखंचपीडयित्वासौपाणिनागणयत्तदा॥ एकंत्री
 णिदशाष्टौचविपरीतक्रमेणच॥ ५०॥ प्रहसनभगवानशंभुर्गिरिजायैप्रदर्शयत्॥ मंदस्मितेनचतदाभग
 वान्महेशःप्राप्तामुदंचपरमांगिरिजासमेतः॥ ५१॥ प्रेम्णासगद्गदगिराजगदेकबंधुर्नोवाचकिंचनतदा
 लुबनैकवर्ता॥ ५२॥ इतिश्रीस्कंदपुराणकेदारखंडेकुमारोत्पत्तिर्नामपादुंशोऽध्यायः॥ २६॥ लोमशउवा
 च॥ कुमारंस्वांकरमारोप्यप्रोवाचजगदीश्वरः॥ देवान्प्रतितदारुद्रःसैंद्रानशंश्रुःप्रतापवान्॥ ५३॥
 किंकार्येकथ्यतां देवाःकुमारेणममाधुना॥ तदोत्तुःसहिताःसर्वेदेवंपशंपतितदा॥ ५४॥ तारकाद्वयमुत्सृज्य
 सर्वपांजागतःप्रजो॥ तस्मादेवेनयास्यामस्तारकंहंतुमुद्यतः॥ ५५॥ तथेतिमत्वासहसानिर्जग्मुस्तदास्कराः
 कार्तिकेयंपुरस्कृत्यशंकरस्यात्मजंतथा॥ ५६॥ सर्वमिलित्वासहसाविष्णुब्रह्मपुरोगमाः॥ देवानामुद्यमं
 श्रुत्वातारकोपिमहाबलः॥ सैन्येनमहताचैभयौथोत्सृज्यस्करान्प्रति॥ ५७॥ देवैर्दृष्टःसमायातःस्तारकोहि
 महाबलः॥ तदानभोगतावीणात्कवाचपरिसालयत्॥ ५८॥ करिंचपुरस्कृत्यसर्वेभ्यंसमुद्यताः॥ ५९॥ दिक्ता

मणिप्रभंरत्नैरुपेतं वडुभिर्विराजितं ॥ धृतं तदाचारु कुमारमूर्धनि चंद्रेण चांद्रैः किरणैः समन्वितं ॥
४६ ॥ महाबलास्तदा सर्वदेवा इन्द्रपुरोगमाः ॥ स्वेः स्वेर्बलैरुपक्रांता यो धुकामास्त्वरान्विताः ॥ ४७ ॥ य
यमोपि स्वर्गणेः सार्धं मरुद्भिश्च सदा गतिः ॥ पयोभिर्वरुणस्तत्र कुबेरो गुह्यैर्कैर्बृतः ॥ ४८ ॥ ईशोपि प्रम
थैः सार्धं इन्द्रो देवैः समावृतः ॥ अग्निरर्चिर्गणेः सार्धं निर्ऋतिव्याधिभिः सह ॥ ४९ ॥ एवं सर्वलोकपा
ला यो धुकामाः सर्वमिलित्वा तारकं हंतु कामाः ॥ पुरस्कृत्वा शंकरं विश्ववंद्यं गौरीपुत्रं वेदवंद्यं वरिष्ठं ॥ ५०
एवं देवा यो धुकामा अवतेरुश्च भूतलं ॥ अंतर्बेधां स्थिताः सर्वगं गायमुनामध्यमः ॥ ५१ ॥ पातालाच्च
समायातास्तारकस्योपजीविनः ॥ चतुरंगबलोपेता हंतु कामाः सुरानुरणे ॥ ५२ ॥ तारको हि समाया
तो विमानेन विराजितः ॥ छत्रेण च सैमो सैजाः ध्रियमाणेन मूर्धनि ॥ ५३ ॥ चामरैर्वीज्यमानो हि शक्र
श्च नैर्देवैराटस्वयं ॥ एवं देवाश्च देव्याश्च अंतर्बेधां गतास्तदा ॥ ५४ ॥ सैन्येन महता युक्ताः सैन्यं कृत्वा
पृथक् पृथक् ॥ गजान् कृत्वा एकतश्च हयांश्च विविधांस्तथा ॥ ५५ ॥ स्यंदनांश्च विचित्रांश्च नानारंभा
कृतीस्तथा ॥ पत्रिणां बहवस्तत्र शक्तिश्च लपरश्च धैः ॥ ५६ ॥ खड्गतो मरु नाराचपाश्च सुदूरशोभि

स्कंद० के०

नी॥ ससिनाकरदेत्यानां युयुधेचपरस्परं ॥ हंतुकामास्तदाते वैरस्यमानाश्चवंदिनिः ॥ ५८ ॥ इति श्रीस्कं-
दसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ लोमश उवाच ॥ उभे सेने स्फुराणां च तेषां स्फुरविद्विषां ॥ अनेकाश्चर्यसंवीतिचतुरंग-
बलान्विते ॥ ३ ॥ विरेजतुस्तदान्योन्यंगर्जतेत्यंबुदोपमे ॥ एतस्मिन्तरे तत्र बल्यमानाः परस्परं ॥ २ ॥ देव-
देत्यास्तदा सर्वे युयुधुश्च परस्परं ॥ युधं चतुर्मुलं त्यासीद्देवदेत्यसमाकुलं ॥ ३ ॥ दंडमुंडां कितं सर्वे क्षणेन
समपद्यत ॥ भूमौ निपातितास्तत्र शतशो यसहस्रहशः ॥ ४ ॥ केषां चिद्वाहवश्छिन्नाः खड्गपातैः स्फुटारुणैः
केचित्सोथितसर्वांगा गदाभिर्मुसलैरपि ॥ ५ ॥ केचिन्निर्जिह्वस्तदयाः पाशैर्नलैश्च पातिताः ॥ केचिद्दिदा-
रिताः पृष्ठे अंकुशैः कुंतलैश्चिभिः ॥ ६ ॥ छिन्मान्यपिशिरां स्येव पतितानि च भृतलं ॥ बहूनि च कबंधानि न-
त्वमानानि तत्र वै ॥ ७ ॥ नद्यः प्रवर्तिताश्चासन् शतशो सृज्मयास्तदा ॥ नृते प्रेतपिशाचानां गणतः शतस-
हशः ॥ ८ ॥ गोमायवः शिवास्तत्र भक्ष्यमाणाः फलंबुद्ध ॥ तथा गृध्रवकाश्चेनावसाभांसस्य भक्षकाः ॥ ९ ॥
अन्ये च बहवः क्रूराः सैन्योरुभयोरपि ॥ बुभुजुः पतितानां च मांसं बहुतरं भुवि ॥ १० ॥ एवमादीन्यनेकानि
महाश्रव्याणि तत्र वै ॥ बभूवुरणभूमौ च तस्मिन् युधे स्फुटारुणे ॥ ११ ॥ दंडयुधं समभवत्स्फुरास्फुरविमर्दनं ॥ दा-
नवो वायुना सार्धं जंजेनैव यमः स्वये ॥ १२ ॥ बलेन सह पाशैश्च प्रघसेन धनाधिपः ॥ अग्निना सह संहादो नैर्ऋतेन

देनभीमता॥ रवङ्गेनचाहतस्तत्रस्वनरकंचवक्षता॥ २०॥ प्रसत्यतंसंप्रहारंप्रहसनवाक्यमब्रवीत्॥ किं
मेमृदत्तयाचाधकृतमस्तिबलान्वितं॥ २१॥ नत्वयायोधुमिष्ठामिमानुपणेवलज्जया॥ तारकस्यवचश्रुत्वा-
मुचुकुंदोप्यभाषत॥ २२॥ मयाहतोसिदैत्येन्द्रनान्योवसितुमर्हसि॥ हस्वामिखड्गजंघातंमात्वेतिष्ठसिचा-
ग्रतः॥ ३०॥ एवंत्वंपश्यमेशौर्यदैत्यराजस्थिरोनव॥ एवमुक्त्वातदावीरोमुचुकुंदोमहाबलः॥ ३१॥ याव
जघानखड्गतावच्छतयासमोहितः॥ मोधात्तनयस्तत्रपपातरणमंडले॥ ३२॥ पतितस्तक्षणादेवउत्थि-
तःपरवीरहा॥ सगर्जमानोतिरुषामहाबलोहंतुंतदादैत्यवरंचतारकं॥ ३३॥ ब्रह्मास्त्रमुद्यम्यधनुधारा-
णांमोधात्तपुत्रोभुवनैकजेता॥ सकातारकं तुहं कामस्तरस्वीरुषान्वितोतीवमहामनस्वी॥ ३४॥ तदा
नीभुवनैकजेतासनारदोवाक्यमिदं वनापि॥ मोधात्तपुत्रमुचुकुंदमेवंनतारकोहन्यतेमानुषेण॥ ३५॥
निशम्यवचनंतस्यदैवैर्षनारदस्यच॥ मुचुकुंदउवाचेनंकनस्यभवितावधः॥ ३६॥ ततःप्राहमहाते-
जानारदादिव्यदर्शनः॥ एनंतुतारकंहंताकुमारोयंशिवात्मजः॥ ३७॥ तस्माद्भवद्दिश्यातव्यंएकपदेनसु-
ध्यतां॥ तिष्ठत्वंसंयतोभूत्वामुचुकुंदमहामति॥ ३८॥ निशम्यवाक्यंचमनोहरंभुंतदीरितंतेनमहाप्रमेण
सर्वैस्कराःशांतिपराबभूवुःस्तिनैवसाकंनवरंणराजा॥ ३९॥ ततोदुंदुभयोनेदुःशंखाश्चैवाश्रुतस्वनाः॥
नादिताविविधावायास्करास्करसमन्वितेः॥ ४०॥ जर्गज्जुरस्करास्तत्रदेवान्प्रतिकृतोद्यमाः॥ शिवकोपोद्भवो

वीरोवीरभद्रोरुषान्वितः॥ ४१॥ गणेवद्भुजिरासाद्यतारकंचमहाबलं॥ मुचुकुंदंपृष्ठतश्चकृत्वासर्वान्करानपि॥ ४२॥
तदातेप्रमथाःसर्वेपुरस्कृत्यकुमारकं॥ युयुधुःसंयुगेतत्रवीरभद्रादयोगणाः॥ ४३॥ त्रिशूलेःसायकैःपाशैःखड्गैः
परशुपट्टिशैः॥ निर्जघ्नुःसमरेन्योन्यंकरास्करविमर्दने॥ ४४॥ तारकोवीरभद्रेणत्रिशूलेनाहतोभूतः॥ पपात
सहस्राभूमोक्षणंमूर्च्छापरिप्लुतः॥ ४५॥ उत्थायसमुद्धृताच्चतारकोदैत्यसन्तमः॥ लब्धसंज्ञोबलाविष्टोवीरभद्रं
जघानह॥ ४६॥ शतस्यातथामहातेजाःवीरभद्रोहितारकं॥ त्रिशूलेनसघोषेणशिवस्यानुचरोबली॥ ४७॥ एवंसं-
युध्यमानौतौजघ्नतुश्चेतरेतरं॥ द्यौर्युत्थंस्तुमुलंतयोर्जातंमहात्मनोः॥ ४८॥ करारकराश्चतत्रैवप्रेक्षकाद्यन-
वब्रतदा॥ ततोनेरामृदंगाश्चपटहानकगोमुरनाः॥ ४९॥ तथाडमरुतादेनन्याप्तमासीज्जगन्नयं॥ तेननादेनमह-
हतायुध्यमानोमहाबलो॥ ५०॥ शरशरनातेतिसंख्यौप्रहारेऽंरुद्धरीकृतौ॥ अन्योन्यमभिसंख्यौतौबुधंगारकावि-
वा॥ ५१॥ नारदेनतदाप्रोक्तंवीरभद्रस्ययद्वचः॥ नरोचतेतदावाक्यंतारकस्यवधंप्रति॥ ५२॥ यथाकृदस्तथासोपि
वीरभद्रोस्महाप्रभः॥ एवंहिविध्यमानौतुजघ्नतुश्चेतरेतरं॥ ५३॥ अन्योन्यंस्पर्धमानौचसिंहाविवबलौकटौ॥ ए-
वंतदातौभुविद्युध्यमानौमहात्मनाज्ज्ञानवतांवरेण॥ ५४॥ सर्वारभद्रोहितदानिवारितोवाक्यैरनेकैरथनारदेन॥
तथानिशम्यतद्वाक्यंनारदस्यमुखोद्भूतं॥ ५५॥ वीरभद्रोरुषाविष्टो नारदंप्रत्यभाषत॥ हतारकंचहनिष्यामिप-
श्यमेद्यपराक्रमं॥ ५६॥ नानयंतिचयेवागःस्वामिनांरणसंसदि॥ तेषापिष्ठत्विधर्ममृष्टाविमृशंतिरणंगताः॥ ५७॥

स्कंदकेदार० नीरवस्तेतुविज्ञेयानवाच्यास्तिकदाचन॥ त्वंनजानासिदेवर्षयोधानांचपरिक्रियां॥५६॥ मृत्युच
 पृष्ठतः कृतवारणभूमौ गतव्यथाः॥ शस्त्रास्त्रोन्ननगात्रायेप्रशस्तास्तेनसंशयः॥५७॥ शृण्वंतुममवा
 क्यानिदेवाइंद्रपुरोगमाः॥ अतारकांमहीचाद्यकरिष्येनात्रिसंशयः॥६०॥ इत्युक्त्वाप्रमथैः सा
 धंवीरभद्रमहाबलः॥ युयुधेतारकेणवत्रिशूलवरधारकः॥६३॥ वृषादैरनेकैश्चाभिशूलवरधा
 रकैः॥ कपर्दिनौत्पनेकाश्रमगणास्तेतिप्रहारिणः॥६२॥ वीरभद्रपुरस्कृत्यवीरभद्रपराक्रमाः॥
 नीलकंठदशभुजाः पंचवक्त्राः कपर्दिनः॥६३॥ अत्रचामरसंवीताः सर्वैरुद्रपराक्रमाः॥ वीरभद्रं
 पुरस्कृत्यसर्वैरुद्रचरा नृशं॥६४॥ युयुधेसं॥ इत्यास्तारकास्करजीविनः॥ पुनः पुनस्तेश्वबन्ध
 वसंगरोमहाभयोदैत्यवरेस्तदानीं॥६५॥ अमर्षमाणेः परमास्त्रकोविदैस्तोगणास्तेजयिनो
 बभूवुः॥ गणैर्जितास्तेत्यस्त्रराः परोद्गुरवान्बभूवुरुद्धैर्न्यथितास्तदानीं॥६६॥ तेतारकंशस्त्रभयेनपीडिताः
 परेणवीर्ययिताः शशंस्कः॥ निशम्यवाक्यंचमतारकस्तदासंयुक्तकामः प्रविवेशसेनां॥ यथास्माको
 वेप्रविवेशसागरंतथात्यसौदैत्यवरोमहात्मा॥ गणैः समेतोयुयुधेतदानींसदैत्यराजोमुधिजेतुकामः
 ॥६६॥ सर्वान्स्त्रराश्वेन्द्रमुखान्महास्करस्तथागणान्यक्षपिशाचगुह्यकान्॥ ततः समभवद्युधुंतु

महाहनुः॥३३॥ ईशेनसहमेघाभद्रं देणसहतारकः॥ अनेनैवमहाशस्त्रायुधुस्तेमहाबलाः॥३४॥ यक्षाः पिशाचा
 उरगाः पन्नगाः पितरस्तथा॥ युयुधुर्व्याधयः सर्वज्वराश्चैवविशेषतः॥३५॥ सन्निपातास्तथाचान्येभूतप्रम
 थगुह्यकाः॥ अन्येश्चशस्त्रसंघातेस्तथालेवदुर्निर्गुणं॥३६॥ इंदुयुधेनतेसर्वयुयुधुः कृतनिश्चया॥ अन्योः
 न्यंहन्यमानास्ते अन्योन्यं दुर्जया भवन्॥३७॥ एवंतदावेस्करदानवानांबभूवुधुधंतुमुलंजयैपिणादावाग्नि
 नादधमहादुमायथाप॥ तंतितस्मिन्समयेमरास्तथा॥३८॥ यदास्करास्तेत्यस्करैः पराजिताभवंश्वतेस्मिन्
 समयेविगाढे॥ महीतदारोदतराचिनैः स्करैस्तदानींपतितैरनेकशः॥३९॥ लोमशउवाच॥ एवंयुधेः तिमृते
 लेदेवदानवसंयुक्ते॥ तारकेणचदेवेन्द्रः शक्त्यापरमयाहतः॥२०॥ सद्यःपयातदेवेन्द्रः धरिण्यामर्त्तितोमहाव
 तंयेवलोकपालास्ते अस्करैश्चमहाबलैः॥ केचित्पराजितास्तत्ररणेरणविशारदाः॥ मृताः केचिच्चसंग्रामे
 पलायनपराभवन्॥२२॥ एवंविधस्यमानंतत्सैन्यंवीक्ष्यतदानृपः॥ मुचुकुंदोमहातेजास्तारकंप्रत्ययु
 त्यत॥२३॥ अस्मरोमुचुकुंदेनतारकोयुयुधेभृशं॥ विहायचेंद्रं पतितमस्करैर्बहुनिर्गुणः॥२४॥ एवंयु
 धमतीवासीतारकेणसंदेवहि॥ मुचुकुंदोमहाबाहुर्देवतार्थेवभौतदा॥२५॥ अनेकैः शस्त्रसंघातैर्यु
 युधातेपरस्परं॥ मुचुकुंदोहिबलवान्नैलोक्येरव्यातविरव्यातः॥२६॥ तारकश्चतदातेनमुचुकुं

मुलं लोमहर्षणे ॥ ६७ ॥ देवदानवदेत्यानां संनिपातकरं महत् ॥ तथा वृषा गर्जमाना अश्वानजघ्नुश्च सादिभिः ॥
६८ ॥ रथिभिश्च रथानजघ्नुः कुंजरासादिभिः सह ॥ वृषा रूढैर्वृषु नैस्ते श्वसर्वोर्निवारिता त्वस्रराधातिता
श्व ॥ ६९ ॥ क्षयं प्रणीता बहवस्तदानीं पेतुः पृथिव्यां निहताश्च केचन ॥ केचित्प्रविष्टा हि रसातलं च पला
यमाना त्वस्ररास्तदानीं ॥ ७० ॥ केचिद्भृताः प्रांजलयः प्रणमुः केचित्स्मिन् शरणं गताश्च ॥ मृताः
केचिज्जतं त्रैव भृष्टाः केचिद्रणच्युताः ॥ ७१ ॥ केचिच्च शरणं प्राप्ताः शिबानुचरकिंकराश्च ॥ एवं
क्षतं तदा सैन्यं विलोक्या स्फुरपालकः ॥ ७२ ॥ तारको हिरुपाविष्टो हंतुं देवगणान् ययौ ॥ भुंजाना
मयुतं कृत्वा दैत्यराजो हितारकः ॥ ७३ ॥ आरुढ्य सिंहं सहसा पातयामास तानुरणे ॥ दंशितेन च
सिंहेन वृषाः केचिद्विदारिताः ॥ ७४ ॥ तथैव तारकेणैव पातिता बहवोरणे ॥ एवं कृतं तदा तेन ता
रकेण महात्मना ॥ ७५ ॥ सर्वेषामपि देवानामशक्यस्तारको भवत् ॥ जातस्तदा महाबाहुस्त्रैलोक्य
क्षयकारकः ॥ ७६ ॥ तारकस्यानुगा दैत्या अजेया बलवत्तराः ॥ सिंहा रूढा दंशिताश्च नाना शस्त्रैः प्र
हारिणः ॥ ७७ ॥ तैराहता गणाः सर्वे सिंहैश्च वृषमाहताः ॥ एवं निहन्यमानांस्तान् गणान् दृष्ट्वा रणाजि

स्कंद० केदा० रे॥ ६० ॥ प्रहस्यविष्णुः प्रोवाच कुमारं शिववल्गुभं ॥ विष्णुरुवाच ॥ नान्यो हंतास्य पापस्य त्यागं वि
ना कृतिकासुत ॥ ६३ ॥ तस्मात्त्वया हि कर्तव्यं निधानं तारकस्य च ॥ तच्छ्रुत्वा भगवान्कुक्षः पार्वतीनंद
नो महान् ॥ ६२ ॥ उवाच प्रहसनं विष्णुं प्रतियथोचितं ॥ मया समीक्ष्यते सम्यक् चित्रयुधं महात्मना ॥
६३ ॥ अनभिज्ञोऽस्म्यहं विष्णोः कार्याकार्यविचक्षण ॥ केऽस्मदीयाः परे केऽत्र न जानामि केशं च न ॥ किमर्थं
बुध्यमानो वै परस्परवधोऽस्थिताः ॥ कुमारस्य वचः श्रुत्वा नारदो वाक्यमब्रवीत् ॥ ६४ ॥ त्वं कुमार महा
बाहो शंकरस्यांशसंभव ॥ त्वं ज्ञाता जगतां स्वामी देवानां परमा गतिः ॥ ६५ ॥ तारकेण पुरा वीरतपसांक्ष
सुदारुणं ॥ येनैव विजिता देवा येन स्वर्गो जितस्तथा ॥ ६६ ॥ तपसा तेन चोग्रेण त्वज्जेयत्वमवाप्तवा
न ॥ अनेन विजितश्चेन्द्रो लोकपालैः समन्वितः ॥ ६७ ॥ त्रैलोक्यं विजितं सर्वं अस्करेण दुरात्मना तस्मात्त्व
या निहंतव्यस्तारकः पापपूरुषः ॥ ६८ ॥ सर्वेषां चैव कर्तव्यं शिवं वै शिवपुत्रक ॥ नारदस्य वचः श्रुत्वा
कुमारः प्रहसन्निव ॥ ६९ ॥ विमानादवतीर्योऽथ पदातिः सोऽभवत्तदा ॥ दृष्ट्वा तमायां तमतिप्रचंडं अव्यक्तं
षण्मुखं मंत्रियं ॥ ७० ॥ दैत्यो बभौषे स्फुरत्तमांस्तदा त्ययंकुरो द्विषतां निहंता ॥ अनेन साकं त्वहमेव वीरौ
योऽस्याभिः सर्वानहमेव वीरान् ॥ ७१ ॥ गणांश्च सर्वानपि वीरभुरव्यान्माहेश्वरांश्चैव सलोकपालान् ॥ इत्ये

ले॥ हाहाकारो महानासीत्पतिते च पुरंदरे॥ ३॥ तारकेणापितत्रैव यत्कृतं तत्तु पुष्पमे॥ पतितं च पदाक
म्यहस्ताद्विज्जं प्रगृह्य च॥ ४॥ हतं देवेन्द्रमालोक्य तारको रिपुस्तदनः॥ पुनर्वज्रप्रहारेण शक्रं ताडितवा ३१२८
नृशं॥ ५॥ इंदुं पतितमालोक्य वीरभद्रः प्रतापवान्॥ त्रिशूलमुद्यम्य तदा महाबलः स वीरभद्रो रु
षितः पुरंदरं॥ ६॥ सरक्ष्यमाणः पृथुना जघान स तारकं शूलवरेण सत्वरं॥ शूलप्रहारेणाभिहतो नि
पपात महीतले॥ ७॥ पतितो हि महातेजास्तारकः पुनरुत्थितः॥ जघान परया शक्त्या वीरभद्रं च वक्ष
सि॥ ८॥ वीरभद्रोऽपि पतितः शक्त्या परमया हतः॥ स गणाश्चैव देवास्तु गंधर्वो रगराक्षसाः॥ ९॥ हाहा
कारेण महता चुक्रुः शम्भुमुक्रुमुक्रुः॥ मुहूर्तमात्रात्सहसामहाबलः स वीरभद्रो हितानि हंता॥ १०॥ त्रि
शूलमुद्यम्य तद्विप्रकाशं जाज्वल्यमानं प्रनयानिरंतरं॥ स्वरोचिषा भासितदिग्वितारकं सूर्ये दुर्बिवाग्निनि
जोरुमंडलं॥ ११॥ यावत्त्रिशूलेन तदा हंतुं कामो महाबलः॥ तदा जयेत्यभिहितं भूतेराकाशसंस्थितैः॥ १२
शक्त्या परमया वीरनारको हंतुमुद्यतः॥ तारकस्य कुमारस्य संगामोतीव दुःसहः॥ जातस्तस्मै तदा महा
घोरः सर्वभूतभयंकरः॥ शक्तिहस्तो च तौ वीरौ युयुधाते परस्परं॥ १३॥ शक्तिभिर्भिन्नतल्लयौ तौ प
राक्रमशालिनौ॥ परस्परं वंचयतौ सिंहविवमहाबलौ॥ १४॥ वेताली युत्थमाश्रित्य तथा वैरे चरीम
तं॥ पार्वतीमतमाश्रित्य शक्त्या शक्तिं निजघ्नतुः॥ १५॥ एभिर्भूतेर्महावीरौ चक्रतु युत्थमुत्तमं॥ वृषभा

विवर्जं तौ महाबलपराक्रमौ॥ १६॥ जघ्नतुः शक्तिधारा नीरणेरणा विशारदौ॥ मूर्ध्नि कंठे तथा चोर्ध्वोर्जान्वाश्चैव
कटीतटे॥ उरस्येव पृष्ठे च जघ्नतुस्तौ परस्परं॥ तदा तौ युध्यमानौ तु हंतुं कामो महाबलौ॥ १७॥ प्रेक्षकास्त्य भवन्
सर्वदेवगंधर्वकिंनराः॥ उचुः परस्परं सर्वकोस्मिन् युत्थे जयिष्यति॥ १८॥ तदान भोगता वीणी प्रोवाच
स्फुरसत्तमान्॥ तारकं त्यक्त्वा सुमरं चाद्य कुमारो यं हनिष्यति॥ १९॥ माशे च तस्कराः सर्वस्करे वनस्थायतामिति॥ श्रुत्वा त
दा तां गगने समीरितां वाचं शृभांसप्रमथैः समेतः॥ २०॥ तं हंतुं कामः कुपितः कुमारो दैत्याधिपं तारकमुग्रस्त्वं॥ श
क्त्या तथा महानाडु राजघानस्तनांतरे॥ २१॥ तारकं च स्फुरश्चेष्टं कुमारो बलवत्तरः॥ तं प्रहारमना हृत्य तारको दै
त्यपुंगवः॥ २२॥ कुमारं चापि संकुप्य स्वशक्त्या च जघान वै॥ तेन शक्तिप्रहारेण शंकरिर्मूर्छितो भवेत्॥ मुहूर्तो
जेतनां प्राप्य सूर्यमानो महर्षिभिः॥ तदा सीञ्चमदोन्मत्तं हंतुं कामस्तथेव च॥ २३॥ कुमारस्तारकं दैत्यमाजघान
प्रतापवान्॥ एवं परस्परं वकुमारश्चैव तारकः॥ २४॥ युयुधाते तिसंख्यौ शक्तियुधपारायणौ॥ अभ्यासपद
मेवास्तामन्योन्याविजिगीषया॥ २५॥ तदा तु युध्यमानौ च चित्ररूपोत्तरस्विनी॥ रथस्त्रौर्विधैर्विप्राः अन्योन्यां वि
जघ्नतुः॥ २६॥ अवलोकपराः सर्वदेवगंधर्वकिंनराः॥ विस्मयं परमं प्राप्ता नोचुः किंच न तत्र वै॥ २७॥ न वयौ च
तदा वायुर्निष्प्रभो नृदिवाकरः॥ चंचालवस्त्रधा सर्वासंश्लेषनकानना॥ २८॥ हिमालयो थरुद्रश्च त्रिकूटो
थ च ददुरः॥ मलयो थ महाशैलो मानसोत्तरपर्वतः॥ २९॥ लोका लोको मेनाको विंध्यपर्वतः॥ उदयादिर्महेन्द्रश्च
तथेवास्तगिरिर्महान्॥ एते चान्ये च बहवो पर्वताश्च महाप्रभाः॥ तैर्दृष्टास्तदा जग्मुः कुमारं च परीक्षवः॥ ३०॥

केदारखंड

ततश्च दृष्ट्वा तान्सर्वान्सच नीतांश्च शोकरिः ॥ पर्वतान्गिरिजापुत्रो बभौ प्रत्यबोधयन् ॥ ३५ ॥ कुमार उवाच ॥
मारिच्यतां महाभागाः माचिंतां कुरुतानघाः ॥ घातयाम्यद्य पापिष्ठं सर्वेषामपि पश्यतां ॥ ३६ ॥ एवं समाश्वास्य
तदा मनस्वी तान् पर्वतान् देवगणेः समेतान् ॥ प्रणम्य शंभुं मनसा हरिप्रियः स्वां मातरं चैव तदा कुमारः ॥ ३७ ॥
स्तदानीं ॥ ३८ ॥ शक्त्या जघानाथ भृशं रुषान्वितो देत्याधिपं शूलधरं तरस्वी ॥ पपासद्य सद्यैह सा तदानीं भूमौ
विशीर्णो हियथा गिरिद्वारः ॥ ३९ ॥ ततश्चापतितं दृष्ट्वा तारकं बलवत्तरं ॥ न जघान पुनर्वा रोमत्वापतितमाहवे ॥ ४० ॥
एवं हतं कुमारेण तारका स्फुरमोजसा ॥ ददृशुस्ते स्फुरगणाः क्रुष्यो गुह्यकानगाः ॥ ४१ ॥ किं नराश्चारणाः स
पास्तथा चैवाप्ररोगणाः ॥ हर्षणमहता विष्टास्तुष्टुवुस्तं कुमारकं ॥ ४२ ॥ विद्याधराश्च न नृतुर्गायकाश्च जगुस्त
दृष्ट्वा ॥ एवं विजयमापं नंदं दृष्ट्वा सर्वमुदान्विताः ॥ ४३ ॥ बभूवुश्चैकपद्येन सर्वे त्रैलोक्यवासिनः ॥ सदा शिवोपि सं
तुष्टस्तथैव गिरिजासती ॥ ४४ ॥ तत्रागत्य मुदा युक्तौ स्वां कुमारोप्यचात्मजं ॥ परिष्वज्य च गाढेन गिरिजापि
तुतोषे वै ॥ ४५ ॥ तमुत्संगे गृहीत्वा च कुमारं स्तूर्यवर्चसं ॥ लोडयामास तन्वंगी पार्वती रुचिरेक्षणा ॥ ४६ ॥ ऋषि
भिः सल्लतः शंभुः पार्वत्या सहितस्तदा ॥ अधासिनगता सा ध्वी शू शू नेभित नापिणी ॥ ४७ ॥ संस्तूयमाना मुनि
भिः सिन्धुचारणपंनगेः ॥ नीराजिता तदा देवैः पार्वती शंभुना सह ॥ ४८ ॥ कुमारिण सहैवाथ शोभमाना सती
तदा ॥ हिमालयस्तदा गत्य पुत्रैश्च परिवारितः ॥ ४९ ॥ मेवाद्यैः पर्वतैश्चैव स्तूयमानो यशंकरः ॥ तदा देवगणाः सर्वे

वमुक्तास्तदा महाबलः कुमारमुद्दिश्य ययौ च योत्सुं ॥ ५० ॥ जग्माह शक्तिं परमाद्भुतां सैवेत्तारको वा
क्यमिदं बभौ ॥ कुमारो भगवतश्चाद्य भवद्दिश्वकथं कृतः ॥ ५१ ॥ यूयंगतत्र पादेवाः येषां राजापुरं
दरः ॥ पुरोयिन कृतं कर्म विरुत्तं सर्वमेव हि ॥ ५२ ॥ सुत्तायाश्च दितेर्गर्भमवधीत्याप पृरुषः ॥ कश्य
पस्यात्मजेनात्र बुदुरूपेण यत्कृतं ॥ ५३ ॥ अनेनैव महेंद्रेण तथान्यच्च महत्कृतं ॥ गौतमस्य पुराभा
र्या धर्षितानेन पापिना ॥ ५४ ॥ विश्वरूपो हेंतोनेन वृत्रश्चैव तथा हतः ॥ कुमारं हंतुं कामोद्यचेन्द्रो
बालकघातकः ॥ ५५ ॥ कुमारोद्यमया देवाः घातितो नात्र संशयः ॥ पुराहतास्त्वया विप्रा दक्षयज्ञे महाप्रभाः
॥ ५६ ॥ तत्कर्मणः फलं चाद्यवीरभद्रमहामते ॥ दर्शयिष्यामि ते भद्रं रणे रणविशारद ॥ ५७ ॥ इत्येवमुक्त्वा
तदा महात्मा देत्याधिपो वीरवरप्रचंडः ॥ जग्माह शक्तिं परमाद्भुतां च स तारको बुल्लरुतां वरिष्ठः ॥ ५८ ॥
इति परमपुरुषपराभिन्नतो दितितनयः ॥ परावृतः स्फुरेन्द्रैः ॥ युधि मतिमकरो द्विषां निहंता समरविज
यी स तारको बलीयान् ॥ ५९ ॥ इति श्री स्कंदपुराणे ० अध्याविंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥ लोमश उवाच ॥ २० ॥
तं वल्लमानमाया तं तारका स्फुरमोजसा ॥ आजघानं तु वज्रेण दंष्ट्रेण मतिमतां वरः ॥ ३ ॥ तेन वज्रप्रहारेण ता
रको विह्वलीकृतः ॥ पतितोऽपि समुत्थाय शक्त्या तं प्राहरदुषा ॥ २ ॥ पुरंदरं गजस्थं वै पातयामास भूत

इंद्राद्याऋषिभिः सह ॥ ५० ॥ पुष्पवर्षेण महता ववर्षुरमितयुतिं ॥ कुमारमगलः कृत्यानीराजनपराभवदः ॥ ५१ ॥ गी
 तवादित्रघोषेण ब्रह्मघोषेण भूयसा ॥ स्तूयमानोऽन्यविधैः स्तूकैर्वैद्विदां वरैः ॥ ५२ ॥ कुमारविजयोऽनंतचरितं प
 रमाद्भुतं ॥ सर्वपापहरं दिव्यं सर्वकामप्रदं नृणां ॥ ५३ ॥ ये कीर्तयन्ति श्रुचयो मितभा वयुक्ताः श्रान्त्यन्यरूपमजर
 (युतमादधानाः ॥ कुमारलक्षणयुतं शिवधाम तुल्यं ते यांति पारमतुलं शिवलक्षणं च ॥ ५४ ॥ श्रोत्रं त्रिये च मुदया
 परयानि विष्टाः प्रस्थान्विताः शिवपराः शिवधर्मयुक्ताः ॥ कौमारविक्रममहत्त्वमुदारमाद्यं आनंददायकम
 मोघकरं नृणां हि ॥ ५५ ॥ यः पठे ऋणुयाद्वापि कुमारस्य महात्मनः ॥ चरितंतारकं क्षन्तुं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
 ५६ ॥ इति श्रीस्कंदकेदारशैवकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ शौनक उवाच ॥ हत्वा तंतारकं संख्ये कुमारेण
 महात्मना ॥ किं कृतं स्म महद्दिप्रतत्सर्वं वक्तुमर्हसि ॥ ३ ॥ कुमारो हि परः शंभुर्येन सर्वमिदं ततं ॥ तपसा तोषि
 तः शंभुः येन सर्वमिदं ततं ॥ तपसा तोषितः शंभुर्ददाति परमव्ययं ॥ २ ॥ कुमारो दर्शनात्सद्यः फलदो हि
 सदानृणां ॥ ये पापिनोऽप्यधर्मिणः श्वपचात्यपि सर्वदा ॥ ३ ॥ दर्शनाद्धतपापास्ते भवंत्येव न संशयः ॥
 शौनकस्य वचः श्रुत्वा त्रुवाच त्वरितं तदा ॥ ४ ॥ यथा कुमारमुद्दिश्य न्यासा शिष्यो हि मालोऽशः ॥ लो
 मश उवाच ॥ जघान तारकं युत्थे देवानामपि दुर्जयं ॥ ५ ॥ अवध्यश्च तदा विप्रकुमारेण विना हि सः ॥
 महिमा हि कुमारस्य सर्वशास्त्रेषु गीयते ॥ ६ ॥ वेदैः सांगैः सांगमैश्चोपनिषद्भिः सदा द्विज ॥ अष्टादश

१७१
स्काब्दायः कदाररवः ३५

११० पत्र सं